Ac. 1c

ACTA UNIVERSITATIS LUNDENSIS.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XX.

1883—84.

RÄTTS- OCH STATSVETENSKAP.

LUND, 1883—84.

FR. BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGJUTERI.

DISTRIBUERAS GENOM C. W. K. GLEERUPS FÖRLAGSBOKHANDEL I LUND.

Tom. XX utgifves i 4 Afdelningar:
I. Theologi.
II. Rätts- och Statsvetenskap.
III. Philosophi, Språkvetenskap och Historia.
IV. Mathematik och Naturvetenskap.

ACTA UNIVERSITATIS LUNDENSIS.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XX.

1883—84.

LUND, 1883—84.
FR. BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGJUTERI.
DISTRIBUERAS GENOM C. W. K. GLEERUPS FÖRLAGSBOKHANDEL I LUND.

BRITISH MUSEUM

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XX.

FÖR LÄSÅRET 1883—84.

II.

RÄTTS- OCH STATSVETENSKAP.

Innehåll:

(Afdelningen för Rätts- och Statsvetenskap.)

I. Bidrag till Svenska Jordeganderättens historia, af *Joh. Hjelmérus* (sid. 1—94).

II. Om formaliteter vid kontrakt, I. af *John Ask* (sid. 1—61).

III. Lunds Universitets Årsberättelse, 1883—84, af Universitetets Rektor.

IV. Acta Universitatis Lundensis. Lunds Universitets Årsskrift. Tom. I—XX. Årg. 1864—84. Systematisk Innehållsförteckning.

Bidrag till Svenska Jordeganderättens historia

af

JOHAN HJELMÉRUS.

Inledning.

Då man vill göra sig reda för gången af jordeganderättens utbildning, måste man först och främst rikta sin uppmärksamhet på dess ursprung, på de första yttringarne af densamma. Men frågan om ursprunget och den äldsta karaktären af jordeganderätten står i oskiljaktigt sammanhang med den allmännare frågan om ursprunget af all ekonomisk odling, om menniskoslägtets primitiva tillstånd i ekonomiskt afseende. Denna sistnämnda fråga är emellertid en sådan, på hvilken vi aldrig kunna hoppas att erhålla ett fullkomligt tillfredsställande svar, då vi ej kunna skingra det mörker, som hvilar öfver menniskoslägtets och den första odlingens vagga. Vi måste derföre utan att här uppehålla oss med gissningar, som i alla fall ej skulle leda till något säkert och tillfredsställande resultat, åtnöja oss med att fästa vår uppmärksamhet på den relativt äldsta ekonomiska utvecklingen, eller den äldsta, om hvilken vi ega någon historiskt säker och tillförlitlig underrättelse.

Det som i allmänhet taget utmärker den äldsta oss bekanta ekonomiska verksamheten är dess helt och hållet occupatoriska karaktär [1]). Menniskans arbete inskränker sig på detta stadium till besittningstagande af de gåfvor, naturen frivilligt erbjuder henne. Betecknande för detta utvecklingsskede är

[1]) Wilhelm Roscher, Nationalökonomik des Ackerbaues und der verwandten Urproduktionen Buch 1, Kap. 1.

äfven menniskans stora beroende af naturen, hennes brist på planläggning, beräkning och förutseende i ekonomiskt afseende. Hos jägar- och fiskarfolk, hvilka representera det lägsta trappsteget af ekonomisk utveckling, förekomma också de skarpaste vexlingar emellan öfverflöd och brist, fråsseri och hungersnöd; de sakna förmåga att grundlägga ett kapital för kommande tider och kunna derföre under ogynsamma omständigheter lätteligen bringas i den största förlägenhet. Beskaffenheten af deras verksamhet, hvilken i allmänhet går ut på ett tillintetgörande af allt djurlif, påtrycker dem den stämpel af råhet och vildhet, som vi återfinna hos alla folk under ifrågavarande period. Jagt och fiske förekomma dels såsom särskilda näringar för olika stammar dels såsom förenade och supplerande hvarandra. Kölden, som tillsluter fiskvattnen, gör de mest sumpiga och obeqväma trakter tillgängliga för jägaren och ökar sålunda i samma mon jagtområdet, som den minskar eller tillintetgör fisket. Men utom dessa näringar, hvilka i allmänhet äro de vigtigaste, förekomma äfven andra. Genom tillegnande af de alster, den vegetabiliska naturen omedelbart ur sitt sköte erbjuder, såsom bär, frukter m. m., söka menniskorna äfven att öka sina näringsmedel och tillfredsställa sina behof. Men detta tillegnande af såväl djur- som vextrikets alster grunda de icke på någon verklig eller förment eganderätt till jorden, utan sjelfva besittningstagandet af naturprodukter förskaffar dem eganderätt dertill. Jägaren betraktar nemligen såsom sin egendom endast det byte han gör och det ting han bearbetar, och han tänker ej på att tillegna sig något bestämdt område af jorden. Hans näring gör det också för honom nödvändigt att begagna ett jemförelsevis större område; en uppdelning af jagtterritoriet i mindre lotter skulle väsendtligen försvåra, om icke alldeles förhindra, jagtens utöfning. Jägarstammen begagnar derför alltid sitt område gemensamt, och i början uppstår ej någon fråga om eganderätten till detsamma. Men då jordområdet till följd af befolkningens tillväxt alltmera tages i anspråk och den ena stammen derföre söker utvidga sitt område på den andras bekostnad, uppstå strider om jagtrevirens gränser, och här framträda egentligen de första yttringarne af en jordeganderätt, hvilken har formen af en för stammen eller horden gemensam jagträtt [1]).

[1]) Jfr Laveleye, Das Ureigenthum Kap. 1 och Wilhelm Roscher, Nationalökonomik des Ackerbaues und der verwandten Urproduktionen Buch 1, kap. 1 § 7. Sällan om ens någonsin går ett civiliseradt folks historia tillbaka till denna tid, men under bildade folkslags beröring med jägar- och fiskarfolk har man kunnat studera deras förhållanden. Sålunda hafva upptäckterna af Amerika, Sibirien och Nya Holland mycket bidragit till ökande af kännedomen om den tidigare ekonomiska utvecklingen.

I allmänhet öfvergå jägarfolken så småningom till nomadkultur. Visserligen förekomma till följd af skiljaktiga klimatiska och geografiska förhållanden många undantag från denna regel. Sålunda finnas folkslag, för hvilka jägarens och fiskarens lif icke utgör ett öfvergångsstadium till en högre grad af odling, utan bildar slutpunkten i deras ekonomiska utvecklingshistoria [1]). Men detta hindrar dock ej, att de flesta folk öfvergå från det ena stadiet till det andra. Nomadens hela lif röjer ett större oberoende af naturen, en större planmässighet och regelbundenhet i alla ekonomiska förrättningar. Han har förmåga att samla ett kapital, hvilket gör det för honom möjligt att äfven under ogynsammare förhållanden föra en mensklig tillvaro; hans arbete, hvilket hufvudsakligen består uti vården om boskapshjorden, har på honom ett förädlande inflytande; det vexlar ej såsom jägarens emellan den högsta grad af ansträngning och fullkomlig sysslolöshet, utan bildar en fortlöpande kedja af hvarandra aflösande och inbördes betingande göromål [2]). Eganderättens utbildning, hvilken alltid går parallelt med den allmänna ekonomiska utvecklingen, gör vid öfvergången till Nomadkultur ett betydligt framsteg. Nomadstammarnes område hafva i allmänhet bestämdare gränser än jägarfolkens, och de begagna dem på ett regelbundnare sätt. Deras vandringar ske i en viss ordning, och de återvända på bestämda tider till förut besökta ställen. Eganderättens begrepp och helgd framstår för Nomaden långt tydligare än för jägaren. Detta visar sig uti den utsträckning af kapitalbildningen, som hos många af dessa folk förekommer och som naturligtvis icke skulle vara möjlig, om icke den ene i någon mon respekterade den andres rätt. Det område, som af en nomadstam innehafves, nyttjas gemensamt, och jordeganderätten får sålunda på nomadstadiet formen af en för stammen gemensam betesrätt. En privat jordeganderätt kan deremot hos ett nomadfolk aldrig förekomma, enär förutsättningarne för sjelfva nomadkulturen stå i absolut motsägelse deremot.

Öfvergången från jagt och fiske till nomadkultur måste onekligen anses som ett stort framsteg, men öfvergången från nomadlif till åkerbruk är dock af ännu större betydenhet. Menniskan frigöres här mera fullständigt från sitt beroende af naturen, hvars alstrande kraft hon icke allenast nyttjar, utan äfven leder på det sätt, hon finner för sig fördelaktigast. Arbetet får här en vida

[1]) Exempel härpå ha vi uti Nordamerikas indianer, hvilka i regeln visat sig oemottagliga för alla försök att bibringa dem högre kultur. Likaså torde till följd af klimatets stränghet polartrakternas jägar- och fiskarfolk aldrig kunna uppnå någon högre odlingsgrad.

[2]) Wilhelm Roscher, anf. st., kap. 2.

större betydelse än det förut haft, och kapitalet, som tillvexer i samma mon, som den materiella odlingen går framåt, sätter menniskan i tillfälle att mångdubbla sin kraft. Öfvergången till åkerbruk framtvingas i allmänhet af behofvet att genom en intensivare kultur förskaffa en större qvantitet födoämnen på samma område. Af fritt val synas nemligen nomaderna icke vilja öfvergå till åkerbruk, äfven om jordens beskaffenhet skulle vara sådan, att dess bringande under kultur skulle fordra jemförelsevis ringa möda. Efter öfvergången till åkerbruk kan man skilja emellan trenne historiska former af menskligt herravälde öfver jordegendom, hvilka efterträdt hvarandra, nemligen: 1) Gemensam eganderätt och gemensam nyttjanderätt, 2) Gemensam eganderätt och privat nyttjanderätt samt 3) Privat eganderätt och privat nyttjanderätt [1]). Besittningstagandet af jorden för åkerbruks skull sker nemligen ursprungligen gemensamt, och stammen eller klanen brukar och skördar i början området samfäldt; egande- och nyttjanderätten till jorden är derför alltid på detta stadium en gemensam rätt. Det finnes ännu allt för många skäl, som tala för en slägtens sammanhållning och en gemensamhet i arbete och hushållning, för att en enskild eganderätt skulle kunna uppkomma. Icke endast slägtbandet och behofvet af gemensamt skydd och försvar under laglösare tider förmådde slägterna att i allt göra gemensam sak, utan äfven många omständigheter uti deras ekonomiska lif gjorde sådant nödvändigt. För att uti ödemarkerna och skogarne uppodla ett så stort fält, att solens strålar kunde träffa dess gröda och bringa den till mognad, erfordras mera än en individs krafter; och då den enskilde ej ville på jordens förbättring nedlägga ett kapital, som han var oviss om att återvinna, var det naturligast, att man verkställde odlingen gemensamt. Såsnart jordbruket hunnit fästa folkstammen vid ett visst område, uppfördes fasta bostäder, och dessa jemte tillhörande trädgårdar blefvo den första orörliga privategendom.

Till följd af jordbrukets stigande intensitet öfvergår man vanligen till en periodisk delning af den odlade jorden och den naturliga ängen. Eganderätten tillkommer fortfarande slägten eller stammen och är således i regel gemensam, men nyttjanderätten delas periodiskt eller transitoriskt emellan medlemmarne inom slägten eller bygemensamheten och är sålunda privat [2]). Denna form af eganderätt utgör liksom en förmedling emellan den gemensamma och privata

[1]) Savigny, System d. heut. röm. Rechts. I, § 56.

[2]) Wagner, Allgemeine oder theorethische Volkswirthschaftslehre I § 326.

eganderätten och förenar i sig något af hvardera. Tomten och den närmast derintill belägna jorden äro vanligen föremål för privat eganderätt; åker och äng äro deremot fortfarande under gemensam eganderätt, men nyttjanderätten delas periodiskt eller transitoriskt; betesmark och skog äro nu liksom under föregående stadium under gemensam både egande- och nyttjanderätt [1]). Vi skola längre fram i sammanhang med redogörelsen för jordeganderättens utveckling hos några särskilda folk närmare beskrifva beskaffenheten af den periodiska delningen och dess ekonomiska betydelse.

Då emellertid den allmännare odlingen vunnit en högre utbildning, då individen hunnit utveckla sig till ett sjelfständigare, af slägten mindre beroende rättssubjekt, då den ökade kapitaltillgången gjort det möjligt att underkasta jorden en sorgfälligare vård än förut, börjar behofvet af en individuel jordeganderätt att alltmera framträda. Den, som nedlagt möda och kostnad på förbättring af sin jord och derigenom ökat dess afkastningsförmåga för kommande tider, önskar naturligtvis att alltid få behålla densamma. Då dessutom inom bygemensamheten sammanhållningen och det gemensamma intresset minskas i samma mon som individens rätt vinner mera erkännande och slägtbandet till följd deraf försvagas, blir ett upplösande af den gemensamma eganderätten alltmera nödvändigt. Detta sker i allmänhet antingen så, att den periodiska delningen så småningom upphör och derigenom öfvergår till en definitiv, eller ock så, att ett definitivt delningssätt fastställes och vitsord gifves åt den delegare, som vill söka en sådan delning. I och med genomförandet af den definitiva delningen framträder den privata egande- och nyttjanderätten till jorden, ehuru ännu mycket qvarstår, som erinrar om den förutvarande gemensamheten i anseende till brukning och eganderätt [2]); dessa qvarlefvor af den gemensamma jordeganderätten utgöra vanligen inskränkningar i den enskildes egande- och dispositionsrätt till jorden. Dylika inskränkningar förekomma i de flesta länders lagar, och vi skola längre fram söka påvisa de vigtigaste bland dem. Vi vilja nu öfvergå till en kort framställning af jordeganderättens beskaffenhet i några af de länder, der denna rätt under en historisk tid genomgått nämda utvecklingsstadier och skola sedermera taga i betraktande hufvuddragen af den svenska jordeganderättens historiska utveckling i ekonomiskt afseende.

[1]) Laveleye, Das Ureigenthum, kap. 1.
[2]) Wagner, anf. st., § 326.

Hufvuddragen af Jordeganderätten i: Indien.

I allmänhet säger man, att frihet och individualitet ej förekomma i Orienten, att personligheten der försvinner i familjen, familjen i staten, staten i fursten [1]). Endast fursten har rättigheter, men allt, som står under honom, är rättslöst och erhåller blott genom religionen, hvilken i Orienten är lag, ett skydd för sin tillvaro. Dessa åsigter har man tillämpat på eganderätten och sålunda kommit till det resultat, att jorden hörer konungen till, och att samhällsmedlemmarne endast hafva en nyttjanderätt till den egendom, de besitta. Sålunda säger Heeren, att konungens person är uti de stora Asiatiska monarkierna den medelpunkt, kring hvilken allt vänder sig; han anses efter de Österländska folkens begrepp ej blott som beherskare, utan snarare såsom egare till land och folk. Dessa åsigter om förhållandena i Orienten måste dock bedömas med hänsyn till den derstädes rådande föreställningen om konungen såsom Gudomlighetens representant på jorden. Liksom religion och lag voro förenade, så var ock den gudomliga och verldsliga magten förenad i konungens person. Men liksom religion och lag kunna theoretiskt åtskiljas, äfven om de faktiskt äro förenade, så kunna äfven yttringarne af regentens magt theoretiskt hänföras till det gudomliga eller verldsliga området, oaktadt de utgå från en och samma person. Då man säger, att konungen i Orienten är egare till land och folk, tänker man på hans magtfullkomlighet i egenskap af Gudomlighetens representant, ty någon juridisk rätt i sådant afseende kan man naturligtvis ej tillägga honom. Visserligen hafva Orientens beherskare med stöd af sin oinskränkta verldsliga magt pålagt afgifter och i öfrigt behandlat invånarne, som om de varit verkliga egare till land och folk; men ett dylikt förfarande torde

---

[1]) Jfr Samuel Grubbe, Praktiska filosofiens Historia, Förra delen, Den Orientaliska Filosofiens Tidehvarf.

der ej mindre än annorstädes, der sådant ifrågakommit, få anses som ett missbruk af den dem rätteligen tillkommande magten. Af Manus lagar synes ock tydligen framgå, att Hinduerne ursprungligen odlade sin jord med fullständig eganderätt. Det heter nemligen: "Vise, som känna forntiden, förklara, att ett odladt fält är den förste upptagarens egendom, liksom en antilop tillhör den förste jägare, som dödligt sårade den" [1]). Detta stadgande visar tydligen att eganderätten till jorden icke tillkommit konungen, utan den eller rättare dem, som först odlade densamma. Att en rätt till ränta af jorden tillkommit konungen i hans egenskap af statens representant, och att denna rätt af de orientaliska despoterna ofta blifvit utsträckt långt öfver måttans gränser, vilja vi dermed ingalunda förneka. Af Indiens egna urkunder framgår också tydligen, att Brahmanerna hade full eganderätt till den jord, som af dem innehades; vi veta äfven, att krigarne voro försedde med ett jordstycke och ett hus, och denna jord bör man betrakta såsom en kastens, icke såsom en konungens jord. Den tredje kasten utgjordes af de egentliga åkerbrukarna, och desse hade, enligt hvad vi ofvan sökt visa, en fullständig eganderätt till sin jord. Visserligen erlades till konungen en ränta eller tionde, vanligen uppgående till $^1/_8$ af skörden och, då nöden så fordrade, till och med till $^1/_4$, men denna afgift behöfver ej här mer än annorstädes hafva sin grund uti någon konungens eganderätt till jorden, utan hvilar helt enkelt på den hvarje medborgare åliggande pligt att efter förmåga bidraga till fyllande af statens behof. — Den fjerde kasten hade, som vi veta, ingen jord, utan var den tjenande, handtverksidkande befolkningen inom staten. — Hinduerna hade redan passerat de lägsta trappstegen på den ekonomiska utvecklingens bana, då vi först lärde känna dem. Grekerna omtala dem såsom idkande boskapsskötsel och åkerbruk, ja de framställa vanligen Indiens åkerbruk såsom en lysande motsats mot deras eget. Eganderätten var här liksom annorstädes från början gemensam och brukningen skedde äfven gemensamt, hvarefter skörden fördelades [2]). Ännu kan man i de aflägsnare trakterna finna bygemensamheter, der eganderätten till jorden är gemensam, men nyttjanderätten till åker och äng periodiskt delas mellan familjerna

---

[1]) Manus Lagar IX: 44, enligt Heeren, Ideen über die Politik, den Verkehr etc. På ett annat ställe heter det: "Vise, som känna forna tider, betrakta alltid denna jorden såsom konung Prithus gemål, och de hafva förklarat, att ett odladt fält är dens egendom, som först fält skogen för att upptaga det, och att gazellen tillhörer jägaren, som dödligt sårat den".

[2]) Laveleye, anf. st., kap. 4.

inom byn. Hvarje indisk by är, säger Marks Wilks, och synes alltid hafva varit en egen kommun eller republik och framställer en lefvande bild af tillståndet, sådant man tänker sig det i kulturens barndom, då menniskorna förenade sig i dylika samfund till inbördes understöd och hjelp. Hela Indien är en massa af sådana små kommuner, hvilka med mycken tillgifvenhet äro fästade vid sina gamla institutioner. Det är dem likgiltigt hvem som blifver landets beherskare, blott kommunens noga utstakade gränser och ordning blifva orubbade; den inre förvaltningen blifver dock alltid densamma [1]).

Som vi veta, inträngde vid nyare tidens början Muhamedanska Mongoler på vestra Indiska halfön, der de upprättade Stora Moguls rike, hvilket egde bestånd, till dess det störtades af Europeerna. I de Muhamedanska staterna betraktas enligt Korans grundsatser fursten såsom verklig egare till jorden. Dessa principer blefvo af Muhamedanerna tillämpade på Indiens jord, och från denna tid kan man således tala om en furstens omedelbara eganderätt till jorden. Den afgift eller de skatter, som jordbrukarne erlade, antogo nu karaktären af afrad och ej af skatt i detta ords egentliga betydelse. Den uppgick vanligen till $^1/_4$—$^1/_2$ af jordens afkastning och upptogs af uppbördsmän, hvilka erhöllo en tantième såsom ersättning, eller af generalförpaktare, hvilka till regeringen betalade en bestämd summa, ett uppbördssätt, som ingalunda gjorde bördan lindrigare för jordens innehafvare. Någon försäljning af jord kunde under sådana omständigheter icke gerna ifrågakomma. Rätten att bruka ett jordområde är under dylika förhållanden snarare att anse såsom en dem förlänad särskild fördel än såsom en verklig egendom. Då Engelsmännen sedermera kommo till väldet i Indien, infördes icke ett egendomssystem inom hela området, utan det ofantliga riket indelades i fem stora afdelningar med skilda system i fråga om jordegendomen och ordningen derför.

I Pendschab har staten respekterat innehafvarnes rätt och behandlat dem såsom egare till jorden; men i fråga om skatter och afgifter har han behandlat bygemensamheterna såsom korporationer. Bygemensamheten, som utgör en förening af frie män, hvilka enligt traditionen härstamma från en gemensam stamfader, är alltså en klan. Hvarje invånare har en viss andel i den jord, som tillhör byn, men alla hafva dock ej lika stora delar. I spetsen för bygemensamheten står ett råd af äldste, hvilket så länge bibehåller magten, som det åtnjuter bymedlemmarnes förtroende. Denna demokratiska författning bär

[1]) Marks Wilks, Historical Sketches of the South of India, cit. af Bohlen.

ännu prägeln af sitt Indiska ursprung och har således ej under tidernas lopp rönt något inflytande af främmande principer. I allmänhet ingriper staten ej uti byarnes inre ordning; han fordrar skatten at den såsom solidarisk betraktade bygemensamheten, och rådet pålägger skatten med hänsyn till storleken af medlemmarnes jordområden. Men om bygemensamheten sålunda kan nödgas att erlägga utskylder för någon af sina medlemmar, har den äfven deremot svarande rättigheter. Vid frivillig försäljning af någon bydelegares jord har bygemensamheten en friköps- eller lösningsrätt, enligt hvilken den kan tillegna sig en till salu varande eller försåld byandel och derigenom hindra en främmande person att inträngа uti gemensamheten. Detta system har visat de bästa resultat. Pendschab anses såsom det lyckligaste och Engelsmännen mest tillgifna landskap i Indien, hvilket äfven visade sig vid det stora upproret 1857 [1]).

I Bengalen är ett alldeles olika system infördt. Då Engelsmännen eröfrade detta land, funno de bredvid och öfver jordbrukarne en högre klass, Zemindarerna, hvilka åt staten uppburo skatterna och sjelfva behöllo en del deraf. Denna funktion, som var ärftlig, kan närmast jemföras med länsherrarnes ställning inom de feodala staterna. Zemindarerna hade förut varit Rajahs eller furstar, men kommit i beroende ställning och blifvit tributskyldiga; de voro i allmänhet röfvare och äfventyrare, som hade kommit till magten inom vissa distrikt, och denna sin magt använde de vanligen till ökande af sin egen rikedom på folkets bekostnad. Engelsmännen behandlade dem emellertid som egare, och detta icke på grund af någon villfarelse angående naturen af deras rätt, utan emedan de antogo, att skatterna skulle lättare inflyta, om de hade en medelklass, hvilken liksom den Engelska aristokratien bidroge till kulturens höjande och landets förbättrande. Zemindarerna hafva dock ingalunda motsvarat de förhoppningar, Engelsmännen i detta afseende fästat vid dem. De hafva fortfarande inskränkt sig till att efter förmåga höja sina inkomster, men om landets kultur bekymra de sig alls icke. Deras rätt att beskatta sina underlydande är ingalunda oinskränkt; den är begränsad af sedvanerättens bestämmelser, och om dessa öfverskridas, är det civildomstolar, som afgöra den uppkomna tvisten och bestämma skattens belopp; dessutom har staten förbehållit sig att i händelse af behof intervenera till den jordbrukande klassens fördel.

---

[1]) Laveleye, anf. st., sid. 469.

Man har i detta system ett märkvärdigt exempel på statens inblandning i förhållandet emellan egare och arrendatorer [1]).

I Oudh betraktar staten Talukdarerna såsom egare till jorden utan tillfredsställande garantier för innehafvarnes intresse. Detta system, på hvars närmare detaljer vi ej kunna inlåta oss, har dock visat sig mindre tillfredsställande till följd af Talukdarernas alltför stora magt öfver sina underlydande. Engelsmännen hafva derföre sökt att inskränka deras myndighet, men detta har i stället ledt till ett motsatt resultat [2]).

I Nordvest- och Centralprovinserna hafva jordbrukarne en ständig besittningsrätt till den jord de innehafva emot erläggande af en bestämd afgift till staten. De Muhamedanska principerna äro således här bibehållna, endast med den modifiering, att staten och icke statens representant, konungen, är egare till jorden.

I Madras och Bombay är äfven statseganderättsprincipen herskande Ingen mellanlänk finnes mellan regeringen och den landtbrukande befolkningen, utan afgifterne erläggas här af folket direkte till staten. Grundräntan är bestämd antingen till en viss andel af afkastningen, hvilken förvandlas i penningar, eller i en för trettio år fixerad afgift. Oaktadt uppbörden här icke förmedlas genom bygemensamheten, plägar dock befolkningen inom hvarje by sammanlägga sina räntor, och man brukar till och med att enligt ortens sedvänja omlägga dem [3]).

Egypten.

Uti hela den äldre Egyptiska kulturen röjer sig en så stor likhet med den Indiska, att man svårligen kan undgå att antaga, det äfven något slags historiskt sammanhang dem emellan egt rum. Under förra århundradet antog man också allmänt, att kulturen, såväl den andliga som den materiella, blifvit från Egypten öfverförd till Indien; för närvarande torde emellertid motsatsen få anses bevisad [4]). I Egypten herskade samma stränga kastväsende som uti Indien,

[1]) Laveleye, anf. st., sid. 471.
[2]) Laveleye, anf. st., sid. 473.
[3]) Laveleye, anf. st., sid. 476 o. följ.
[4]) Jfr Samuel Grubbe, anf. st.

och, ehuru underrättelserna till följd af de många mellankasterna mycket afvika från hvarandra, finner man dock fyra hufvudkaster: prester, krigare, åkerbrukare och handtverkare, hvilka voro oskiljaktigt förenade med sitt kall, som gick i arf från far till son [1]). Vid Faraonernas tid synes landet hafva tillhört konungen, hvilken öfverlemnade det till folket mot en viss afgift, vanligen uppgående till en femtedel af afkastningen. Detta förhållande härledde sig enligt den Bibliska berättelsen från en stor hungersnöd, som tvingat Egyptierna att till konungen afstå sin egendom och sin frihet [2]). Emellertid synes man kunna sluta häraf, att jorden i Egypten som annorstädes ursprungligen tillhört folket, slägterna och individerna, allt efter som eganderätten i och med kulturens framåtskridande hunnit utveckla sig. Sedan Muhamedanerna kommit till väldet i Egypten, tillämpades äfven här Korans grundsatser, hvilka, enligt hvad vi förut nämt, tillerkände konungen oinskränkt eganderätt till jorden. Kaliferna tillämpade dock ej dessa grundsatser med stränghet; besittnings- och nyttjanderätt gick i arf från far till son utan någon invändning från regeringens sida. Men sedan Turkarne eröfrat Egypten, bragte Sultan Selim Korans principer till strängare användning. Han indrog många länderier till statsdomäner, och jordbrukarne blefvo i allmänhet behandlade som förpaktare. Arfvingarne måste köpa den fortsatta nyttjanderätten enligt en godtyckligt fastställd taxa. Mehemed Ali behandlade hela Egypten såsom sin privata egendom; han inrättade manufakturer och dref till och med handel. Detta är kanhända det märkvärdigaste exempel på kommunistisk centralisation, som förekommer i historien. Sedermera har dock så småningom genom furstarnes skänker och statens eftergifvenhet privat eganderätt till jorden i allmänhet blifvit återställd. Genom en förordning af Said pascha 1858 har eganderätten till jorden blifvit bestämdare

[1]) Lundell, Om Åkerlagar, sid. 28.

[2]) 1 Mosebok 47 kap. 13—26: "I alla land var intet bröd; ty den dyra tiden var ganska svår, så att Egypten och Kanans land svulto för den dyra tidens skull. Och Josef samlade alla penningar, som funnos i Egypten, för säd, som de köpte; och han lät penningarne komma i Faraos hus. Då nu penningar fattades i Egypti land och Kanan, kommo alla Egyptier till Josef och sade: Skaffa oss bröd; hvi låter du oss dö för dig, derföre att vi hafva inga penningar? Josef sade: skaffen hit eder boskap, så vill jag gifva eder för boskapen, medan I ären utan penningar." Följande året kommo de till honom och sade: "Våra penningar och vår boskap äro borta, och vi hafve ej mer qvar än vår kropp och vår åker; tag oss och vårt land till dig för bröd, att vi och vårt land må vara Faraos egne. Så tog Josef hela Egypti land in till Farao; ty de Egyptier sålde hvar sin åker. Och var så landet Faraos eget." Presternas åker blef dock fortfarande deras egen och omfattade ungefär en tredjedel af landet.

reglerad. Arfsrätten till jord är utsträckt äfven till qvinliga linien, men, om ej några arfvingar finnas, återfaller egendomen till staten; dock kan bygemensamheten, om den önskar, få inlösa den [1]).

Man skiljer numera emellan tvänne slag af jordegendom i Egypten; det ena är Mulkland, hvilkas innehafvare hafva fullständig eganderätt till jorden; det andra är Miriehland, hvilkas besittare blott hafva nyttjanderätt till densamma. Utom dessa slag af jord förekomma äfven *länderier af Muhamedanskt ursprung*, hvilka enligt Korans grundsatser anses såsom furstens egendom och erlägga tionde, samt slutligen *eröfradt land*, hvilket blifvit lemnadt åt de besegrade emot erläggande af en tribut [2]).

Eganderätten till jorden i Turkiet är i de flesta afseenden lika med den Egyptiska; några mindre olikheter förekomma, men dessa torde vi ej här böra uppehålla oss med.

Palæstina.

Den Mosaiska lagstiftningen har med skäl blifvit ansedd såsom den främsta bland de i forntiden förekommande, enär den hufvudsakligen utdömt den förslafvande kastinrättningen, för att skapa ett fritt folk. Visserligen finna vi äfven hos det Judiska folket en prestkast, men denna var så olik den Orientaliska förebilden, att den knappast kan jemföras dermed. Leviternas företräde framför de öfriga bestod blott deri, att de skulle egna sig åt sådana sysselsättningar, som gjorde dem tjenliga att utöfva de offentliga embeten, andliga och verldsliga, som inom samhället förekommo. Som lön härför erhöllo de tionde i säd, frukter, vin och boskap, men voro deremot uteslutna från all eganderätt till jord. De voro, såsom Michaelis säger, en lärd aristokrati, som likväl genom sitt aflöningssätt var beroende af folket och nära intresserad af landets odling och välstånd. I öfrigt förekom ej någon kast- eller ståndsskillnad, utan hvar och en fick fritt och otvunget egna sig åt hvad han ville.

Vi öfvergå nu till besvarande af den frågan: hvem var egare till jorden inom Palestina? Åtskilliga författare hafva med stöd af den Mosaiska lagens

[1]) Laveleye, anf. st., kap. 28.
[2]) Laveleye, anf. st., sid. 29.
[3]) Michaelis, Mosaisches Recht, sid. 217.

stadgande i ämnet besvarat denna så, att Jehovah, hvilken Judarne betraktade såsom sin nationalgud, var den rätte egaren till jorden, och att folket endast hade en besittningsrätt emot erläggande af tionde till Leviterne, Jehovahs tjenare [1]). Svårligen torde dock den rätt, som i Bibeln tillägges Jehovah i fråga om jorden inom Palæstina, kunna anses som en juridisk eganderätt [2]). Denna tillkom i stället enligt vårt förmenande de slägter eller stammar, på hvilka jorden efter invandringen fördelades [3]). Individerna kunde nemligen icke gerna betraktas såsom egare till de områden, som af dem innehades, ty deras rätt var i så många afseenden inskränkt och begränsad, att man icke kan anse den annorlunda än som en ständig besittningsrätt, hvilken dock var möjlig att på viss tid föryttra [4]). Den enskilde kunde nemligen öfverlåta sin besittningsrätt till annan, men ej på längre tid än fyratioåtta år; efter förloppet af denna tid inträffade det så kallade klangåret, då egendomen återgick i den förre innehafvarens eller hans arfvingars hand. Då öfverlåtelsen sålunda var en försäljning af nyttjanderätten intill klangåret, var priset högre eller lägre, allt eftersom detta år var fjärmare eller närmare [5]). Men då jorden fortfarande var slägtens egendom, tillät lagen såväl säljaren som hans närmaste slägtingar att återlösa jorden före klangåret emot återbetalande af den erlagda köpesumman, med afdrag dock af den inkomst, som köparen redan haft af jorden [6]). Jord och hus i städerna kunde i allmänhet försäljas för alltid, men husen i Leviternas städer voro dock oförytterliga, d. v. s. de återgingo vid klangåret till egaren och detta på den grund, att Leviternas jord och hus i staden ansågs motsvara de öfrige stammarnes jordegendom på landet [7]).

Någonting för den Judiska lagstiftningen egendomligt är äfven stadgandet om sabbathsår. Hvart sjunde år skulle nemligen hela landet ligga i träde och "hålla Herranom sin stora helg." Grödan skulle för det året ej inbergas, utan vara de behöfvandes gemensamma tillhörighet. Under klangåret skulle landet likaledes ligga i träde, och då detta inföll hvart femtionde år, men sabbathsåret hvart sjunde, skulle man kunna tro, att jorden hvart femtionde år

[1]) Lundell, Om Åkerlagar; Michaelis, Mosaisches Recht m. fl.

[2]) 3 Mosebok 25 kap. 23: "Derföre skolen I icke sälja landet evinnerligen; ty landet är Mitt och I främlingar och gäster för Mig".

[3]) 3 Mosebok 25 kap. 2.

[4]) 3 Mosebok 25 kap. 16.

[5]) 3 Mosebok 25 kap. 15.

[6]) 3 Mosebok 25 kap. 47—54.

[7]) 3 Mosebok 25 kap. 33.

kom att ligga obesådd i tvänne år å rad, enär det fyrationionde året alltid var ett sabbathsår. Men otvifvelaktigt är, att det fyrationionde solåret sammanföll med det femtionde månåret, enär de kortare månåren erhöllo ett så stort tillskott, att de motsvarade de längre solåren. Då man nu vid bestämmande af klangåren räknade efter månår, men i fråga om sabbathsår efter solår, var det naturligt, att hvart sjunde sabbathsår skulle sammanfalla med klangåret, och att jorden sålunda icke i tvänne år å rad låg i träde [1]).

Likasom det icke genom försäljning var möjligt att öfverföra jordegendom från den ena slägten till den andra, så var det ej heller möjligt att genom arf ändra den en gång fastställda delningen af jorden emellan slägterna. Derföre voro endast sönerna arfsberättigade, och af dessa erhöll den äldste i egenskap af familjens föreståndare en dubbel lott mot de yngre, liksom Josefs efterkommande vid den ursprungliga delningen erhöllo två lotter och bildade en dubbel stam. Om inga söner funnos, tillträdde döttrarne arfvet, men måste i sådan händelse gifta sig inom sin stam, på det att jorden icke måtte öfverföras till en annan slägt och den ursprungliga delningen rubbas [2]). Någon egentlig testamentsrätt förekom ej hos Judarne; den i lagen föreskrifna intestatarfsföljden var af Moses anbefald till ovilkorlig efterlefnad, och således kunde ej heller på denna väg en förskingring af slägtens jord ega rum [3]).

Sådane voro i deras ursprungliga skick hufvuddragen af den Mosaiska lagstiftningen angående eganderätten till jorden. Huru länge dessa lagbestämmelser blifvit hållne i helgd, är ej med visshet kändt, men sannolikt hafva de redan tidigt blifvit öfverträdde.

Vi öfvergå till betraktande af jordeganderättens beskaffenhet och utveckling i några af Europas länder. Det kunde då synas naturligast att först och isynnerhet behandla jordeganderätten i Grekland och i Romerska staten, dels emedan andlig och materiel kultur der tidigare än i något annat Europeiskt land uppkommit, dels emedan kulturen i dessa länder i många afseenden inverkat på våra förhållanden och bidragit till att gifva dem den form, som de för närvarande hafva. Men då jordeganderätten i dessa länder förut blifvit af många författare utförligt behandlad, och då vidare den Grekiska och Romerska jordeganderätten vid den tid, då vi först lära känna densamma, redan uppnått den

---

[1]) Rosenmülleri, Scholia in Vetus Testamentum II sid. 163.
[2]) 4 Mosebok 36 kap. 1—7.
[3]) 4 Mosebok 27 kap. 11.

utbildning, som vi inom våra moderna samhällen för närvarande återfinna och som den sedermera ständigt bibehållit, anse vi oss här kunna och böra förbigå densamma. Vi vilja i stället till en början rikta vår uppmärksamhet på jordeganderätten i

Ryssland.

Under den Ryska historiens tidigaste skede egdes jorden af furstarne, de stora godsegarne och de fria bönderna. Den egentliga landtbefolkningen bestod vid denna tid af tre särskilda klasser. Lägst bland dessa stodo slafvarne, hvilka voro mycket talrika och naturligtvis ej hade någon jordegendom. Närmast öfver dem voro de fria jordbruksarbetarne, hvilka icke heller hade någon fast egendom, utan vandrade emellan de stora godsen och stannade, der de erhöllo arbete och tillräcklig lön [1]). Högst stodo de egentliga bönderna, hvilka i tvänne afseenden skiljde sig från de frie jordbruksarbetarne, nemligen dels deri, att de innehade jord antingen under egande- eller nyttjanderätt och dels deri, att de voro medlemmar af en landtkommun. Kommunerna voro fria korporationer, hvilka antingen sjelfve egde jord eller ock brukade sådan åt de stora godsegarne eller klostren; i senare fallet betalade de arrende i penningar eller naturaprestationer till godsegaren eller klostret, men de uppoffrade ingenting af sin personliga frihet, utan voro, sedan de uppfylt sina skyldigheter mot jordegaren, berättigade att flytta hvart de ville [2]).

Med tiden förändrades dock böndernas ställning, så att de mer och mer blefvo fästade vid jorden. Skilnaden mellan slafvar, frie jordbruksarbetare och besutne bönder försvann slutligen helt och hållet; alla tre kategorierna sammansmälte i en gemensam klass, som kallades trälar eller lifegne. Huru uppkom nu detta tillstånd? Hvad var orsaken till lifegenskapens införande i Ryssland? Denna fråga besvaras vanligen sålunda, att lifegenskapen infördes af Boris Godunoff genom en ukas, som förbjöd bönderna att flytta från en egendom till en annan. Senare tiders forskningar hafva dock visat, att lifegenskapen icke infördes på en gång, utan så småningom uppkom till följd af ekonomiska och politiska orsaker, hvilka ingalunda berodde mera af Boris Godunoff än af hans efterträdare eller föregångare [3]). Redan tidigt framträder hos furstar,

[1]) Wallace, Ryssland, Land, Folk, Seder och Bruk, sid. 378.
[2]) Wallace, anf. st., sid. 399.
[3]) Wallace, anf. st., sid. 400.

godsegare och kommuner en sträfvan att hindra böndernas och jordarbetarnes flyttning och detta på den grund, att bristen på arbetare i allmänhet var mycket stor, under det att jord fans i öfverflöd.

Furstarnes inkomster berodde af befolkningens antal inom furstendömet, och de bemödade sig derföre att förhindra böndernas och jordbruksarbetarnes flyttning från ett ställe till ett annat. Godsegarne sökte äfven qvarhålla folket vid sina gods, för att hafva tillräckligt antal arbetare till den jord de sjelfve brukade och arrendatorer till den öfriga. Slutligen var det också af intresse för kommunerna att hafva tillräckligt många ledamöter, för att kunna odla hela kommunaljorden, enär hvarje kommun årligen skulle till fursten erlägga en viss summa i penningar eller viss præstation af landtbruksalster, och ju större de betalandes antal var, desto mindre blef naturligtvis afgiften för hvar en af dem [1]). Så länge landet var deladt i många oberoende furstendömen, kunde dock bönderna genom flykten öfvergå från ett område till ett annat; men, sedan de många furstendömena uppgått i den Moskovitiske tsarens rike, och en central styrelse för hela landet blifvit grundlagd, var denna möjlighet afskuren. Stränga lagar kungjordes mot dem, som försökte byta om vistelseort, samt mot de jordegare, som hyste sådane flyktingar, och efter denna tid kan man således säga, att de Ryska bönderna voro fullständigt fästade vid jorden. Orsaken hvarför lifegenskapen af tsaren ansågs behöflig var den, att de förläningar, hvilka han gaf åt sina embetsmän, endast hade värde, så vidt de åtföljdes af ett visst antal arbetare, hvilka voro oskiljaktigt förenade med jorden. Ett jordområde utan arbetare hade ännu icke något ekonomiskt värde [2]).

Förläningsgodsen voro före Peter den Stores tid egentligen statens egendom, men öfvergingo derefter så småningom i innehafvarnes ego på det sättet, att förlänandet sedermera skedde till full eganderätt, då deremot från början förläningstagaren endast hade nyttjanderätt till det förlänade området.

Före emancipationen tillhörde en mycket stor del af jorden staten; befolkningen på statens jordområden kallades statsbönder och innehade en något bättre ställning än de egentlige lifegne. De stodo under en särskild administration, hvilken dock blifvit afskaffad genom kejserliga dekreterna af den 7 September 1859 och den 23 Oktober 1861. De äro för närvarande i administrativt afseende likställda med godsegarens befriade trälar, men hafva en fördelaktigare ekonomisk ställning, i det att de i allmänhet hafva mera jord och

[1]) Wallace, anf. st., sid. 402.

[2]) Wallace, anf. st., sid. 403.

betala mindre skatter än dessa [1]). Den jord, som icke egdes af staten eller andra juridiska personer, innehades af godsherrarne eller adelsmännen under fullständig eganderätt. Adeln var sålunda den jordegande klassen inom riket. De lifegne betraktade sig visserligen såsom egare till den jord de innehade, men enligt lag utgjorde kommunaljorden en del af godset och tillhörde sålunda godsegaren. Då lifegenskapen genom kejserliga Ukasen af den 19 Februari 1861 afskaffades, skedde egentligen icke någon förändring i detta afseende. Bönderna blefvo visserligen fria och godsegarens rätt i så måtto inskränkt, att han ej kunde qvarhålla bönderna mot deras vilja, men någon jordeganderätt erhöllo de ej omedelbart genom emancipationen. De äro dock berättigade att inlösa kommunaljorden, om de så önska, och staten har till och med åtagit sig att med lån understödja kommunerna vid inlösningens verkställande. Möjlighet är sålunda beredd för de Ryska bönderna att förvärfva eganderätt till jord, och många hafva redan låtit denna möjlighet öfvergå till verklighet; flera landtkommuner hafva nemligen inlöst den jord de innehafva och äro således fullständiga egare till densamma [2]).

Om vi betrakta den Ryska landtkommunens eller bygemensamhetens inre organisation, finna vi, att den visserligen i mycket afviker från de gamla Svenska eller Germaniska byarnes, men också i ganska mycket liknar dem. Den Ryska bygemensamheten är en "enkel association i större skala". Medlemmarne inom densamma hafva gemensam egande- eller nyttjanderätt till jorden och häfta solidariskt för alla skatter och utskylder. Hvarje manlig individ inom byn har rätt att, sedan han uppnått en viss ålder, erhålla del uti den gemensamma jorden. Den form af jordeganderätt, som för närvarande allmännast förekommer uti Ryssland, gör det också möjligt att tilldela hvarje berättigad individ ett särskildt område, ty nyttjanderätten till bykommunens odlade jord uppdelas periodiskt eller transitoriskt emellan de delberättigade. En sådan delning förekom ursprungligen hvarje år, sedermera hvart tredje. Numera äro delningsperioderna olika i olika delar af landet. I många trakter eger delning rum hvart sjette, i andra hvart tolfte eller femtonde, men i de flesta hvart nionde år [3]). Boningshuset, jorden, hvarpå det är uppfördt, och den tillhörande trädgården är ärftlig privategendom. Egaren kan sälja detta till en utom bygemensamheten stående person, men öfrige bydelegares tillåtelse är dertill er-

[1]) Laveleye, anf. st., sid. 14.
[2]) Laveleye, anf. st., sid. 15 o. följ.
[3]) Wallace, anf. st., sid. 100 o. följ.

forderlig, och dessa hafva i alla händelser en förköps- och lösningsrätt. Då en familj utdör, tillfaller dess egendom bygemensamheten, men, om hon bortflyttar, kan hon inom viss tid borttaga byggnaden från tomten och detta utan samtycke af bydelegarne [1]).

Den Ryska benämningen för en dylik bygemensamhet är Mir, hvilket ord närmast motsvarar det Tyska Gemeinde, Latinska commune, communitas och äfven det Grekiska *Κόσμος*. Hvarje mir förvaltar sjelf sina inre angelägenheter och är mera oberoende än de Tyska och Franska kommunerna. De hafva en lika fri sjelfstyrelse som de Amerikanska townships, och enligt mångas mening har Ukasen af 1861 alltför mycket gynnat deras autonomi. Familjefäderna välja inom sig en styresman, Starosta, hvilken leder kommunens angelägenheter och förer ordet vid medlemmarnes sammankomster; han kan till och med under vissa förhållanden ålägga en till miren hörande person straff. I sin egenskap af grannelag kallas den Ryska byn dercrenia, hvilket ord har samma rot som det Tyska Dorf, det Skandinaviska torp, det Engelska thorpe, det Franska troupe, troupeau. Husen i de Ryska byarne ligga tillsamman likasom uti Skandinaviens och Germaniens gamla byar samt äro i allmänhet omgifne af trädgårdar och inhägnader. Det vanliga brukningssättet är treskiftesbruket, och jorden delas fördenskull uti tre fält, hvilka åter delas uti långa smala remsor, så mycket som möjligt af lika godhet, och till samma antal som de delberättigade medlemmarne inom byn [2]).

I det Ryska by- eller mirsystemet hafva vi exempel på den form af eganderätt, hvilken vi förut omtalat såsom representerande öfvergångsstadiet emellan den för slägten gemensamma och den individuella eganderätten. Den jord, på hvilken byn är belägen, är nemligen, enligt hvad vi förut visat, underkastad privat eganderätt; åkern och ängen eges af miren; men miren är ursprungligen intet annat än en på slägtskap grundad förening, en samling af individer, som härstamma från en gemensam stamfader, alltså en klan; eganderätten till mirens jord är sålunda en för slägten eller klanen gemensam eganderätt, och nyttjanderätten uppdelas periodiskt emellan medlemmarne inom byn. Skog och betesmark deremot både eges och nyttjas gemensamt. Att ursprungligen jordeganderätten äfven i Ryssland varit fullständigt gemensam, kunna vi ännu tydligen se. Djupt inne i skogarne bland Roskolniks eges jorden ännu gemen-

[1]) Wallace, anf. st., sid. 103.
[2]) Laveleye, anf. st., sid. 12.

samt af slägten. Man sår och brukar samfäldt, men delar sedan skörden på familjerna efter antalet arbetare; bygemensamheten kallas här Skits och framställer på det tydligaste den fullständiga jordegendomsgemenskap, som man öfverallt finner på åkerbrukskulturens lägsta stadium [1]). Slutligen förekommer i Ryssland äfven jord under privat eganderätt. De stora godsegarne eller adelsmännen innehafva nemligen sina egendomar under privat eganderätt, och inom åtskilliga bykommuner har egendomsgemenskapen redan blifvit upplöst. Lagen tillåter nemligen ett upplösande af det bestående Condominium och införandet af en privat eganderätt, om två tredjedelar af delegarne inom byn härom förena sig. Redan uti de mer och mer sällan återkommande delningarne visar sig en tendens hos den gemensamma eganderätten att öfvergå i privat, och detta i förening med införandet i lagstiftningen af bestämmelser angående delegarnes rätt att upplösa egendomsgemenskapen tyckes visa, att den ekonomiska utvecklingen nu hunnit så långt, att behofvet af en individuell eganderätt till jorden allt mer och mer gör sig känbart i Ryssland.

Många författare hafva ansett den Ryska byinstitutionen såsom idealet af en dylik organisation och såsom ett universalmedel mot allt socialt och politiskt ondt. Bykommunens vigt och betydelse skulle enligt deras förmenande icke så mycket ligga uti det närvarande som fast mera uti det tillkommande. Man skulle uti bykommunen ega ett säkert skyddsmedel mot socialism och kommunism, då hvarje medlem af kommunen födes med rätt att erhålla ett stycke jord, på hvilket han kan för framtiden trygga sin existens [2]).

Dessa fördelar torde emellertid vid ett närmare betraktande af förhållandet vara mera skenbara än verkliga. Om för närvarande någon fara för uppkomsten af ett proletariat icke förmärkes i Ryssland, eller om socialistiska och kommunistiska sträfvanden der mindre framträda än i vestra Europas stater, har detta förhållande sin grund uti den relativt ringa folkmängd och rika tillgång på odlingsbar jord, som der förefinnes, och kan icke anses såsom en följd af den eganderättens och förvaltningens form, som framträder uti den Ryska bygemensamheten eller mirsystemet. I sammanhang med befolkningens tillvext och behofvet af en större qvantitet födoämnen på samma område måste dock ett intensivare jordbruksätt användas, och till följd deraf en privat eganderätt blifva alltmera oundgänglig. Ville man då med hämmande af den vanliga utveck-

[1]) Lavèleye, anf. st., sid. 11.
[2]) Wallace, anf. st., sid. 117 och följ.

lingsgången qvarstanna på ett sådant stadium, som den Ryska bygemensamheten för närvarande befinner sig, skulle man långt snarare få se uppkomsten af ett proletariat, än om man läte eganderättens utveckling gå sin vanliga gång, då den så småningom skulle öfvergå till privat eganderätt. Ty under det att befolkningen kan antagas tillvexa ungefär lika fort, då jordeganderätten är gemensam, som då den är enskild, kan produktionen af lifsmedel aldrig stiga så högt under gemensam eganderätt som under enskild. Men enär just då ett proletariat är för handen, när lifsmedlen ej förslå till fyllande af samhällsmedlemmarnes behof, så är tydligt, att ett sådant långt tidigare uppkommer genom ett ensidigt fasthållande vid en sådan princip som den, på hvilken den Ryska bygemensamheten hvilar, än om man helt enkelt låter jordeganderätten utveckla sig fritt och naturligt, då den i sammanhang med jordbrukskulturens stigande intensitet öfvergår till en individuell rätt. En dylik utbildning är dessutom en nödvändig följd af den allmänna odlingens framåtskridande och individens till följd deraf alltmera framträdande anspråk på frihet och oberoende. Gemensamhet i eganderätt utöfvar nemligen alltid ett tvång på delegarne, i det att nyttjanderätten städse i någon mon blir inskränkt och begränsad, och eganderätten framträder såsom bunden vid gemensamheten och således undandragen den enskildes fria förfoganderätt. Den Ryska bygemensamheten kan derföre icke anses som slutpunkten af en utveckling, ej heller såsom någonting för Ryssland alldeles egendomligt; den är tvärtom en vanlig och nödvändig länk uti utvecklingens kedja och har haft sin motsvarighet i de flesta länder under en förfluten tid. Dess bestämmelse måste i Ryssland såväl som annorstädes vara att, så snart den fyllt de uppgifter, hvaraf den är möjlig, öfvergå i en annan mot tidsförhållandena mera svarande form.

Tyskland.

När och huru Tyskland ursprungligen blifvit kultiveradt, kan icke med visshet afgöras. Många olika åsigter hafva derföre under senare tider uppkommit angående ursprunget och beskaffenheten af det äldsta agrariska tillståndet derstädes, men då dessa i allmänhet stödja sig på mer eller mindre osäkra antaganden, vilja vi direkte öfvergå till de första underrättelser af någon större tillförlitlighet, hvilka för oss äro tillgänglige. Sådane finna vi först hos Cæsar och Tacitus, ehuru äfven deras skildringar af Germanernes förhållanden inga-

lunda äro stälde utom allt tvifvel, utan tvärtom varit föremål för åtskilliga divergerande tolkningar och olika meningar [1]).

Cæsar omtalar dels Sveverne särskildt, dels de Germaniska stammarne i allmänhet. Beträffande den agrariska författningen synes denna hos Sveverne i allt väsendtligt varit öfverensstämmande med de öfrige Germanernes, men deras förhållanden i öfrigt framställas såsom något olika [2]). De skildras såsom de mest krigiske bland alla Germaner och synas ännu på Cæsars tid hafva befunnit sig på det stadium, då ett folk betraktar krigföringen nästan som näringsfång. Under det att ett tusental af den manliga befolkningen från hvarje distrikt drog ut i krig, stannade ett annat tusental hemma och brukade jorden åt sig sjelfve och de frånvarande. De omvexlade årligen, och sålunda blef, som Cæsar säger, hvarken jordens brukning eller öfningen i krig afbruten [3]). Såsom någonting för Sveverne egendomligt i afseende på dispositionen öfver jorden omtalas äfven, att de vid gränsen läto en ofantlig sträcka af landet ligga öde, för att derigenom ådagalägga sin stora magt och sannolikt äfven för att skydda sig mot fiendtligt öfverfall [4]). Detta visar emellertid, i huru ringa grad jorden ännu var tagen i anspråk, hvilket naturligtvis berodde på befolkningens fåtalighet i förhållande till territoriets omfång; men vid sådant förhållande var det också naturligt, att jordeganderätten icke vunnit någon högre utveckling, utan fortfarande hade nästan samma obestämda karakter, som den hos ett nomadfolk har.

Germanerne voro redan vid den tid, då Romarne först kommo i beröring med dem, ett åkerbruksidkande folk, ehuru boskapsskötsel qvarstod som deras vigtigaste näring. Jagten var äfven af betydelse i ekonomiskt afseende och idkades med förkärlek, enär den väl öfverensstämde med deras krigiska lynne. De förnämsta lifsmedlen utgjordes enligt Cæsars berättelse af mjölk, ost och kött, hvilket tydligen visar, att åkerbruket innehade en underordnad ställning,

---

[1]) Gierke, Das Deutsche Genossenschaftsrecht, I. § 7.

[2]) Waitz, Deutsche Verfassungsgeschichte, I Band. sid. 93.

[3]) Cæsar, De bello Gallico, IV, 3: Hi centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis singula milia armatorum bellandi causa ex finibus educunt. Reliqui, qui domi manserunt, se atque illos alunt. Hi rursus invicem anno post in armis sunt, illi domi remanent. Sic neque agricultura nec ratio atque usus belli intermittitur.

[4]) Cæsar, De bello Gallico, IV, 3: Publice maximam putant esse laudem quam latissime a suis finibus vacare agros; hac re significari, magnum numerum civitatium suam vim sustinere non posse. Itaque una ex parte a Suevis circiter milia passuum sexcenta agri vacare dicuntur.

och att boskapsskötseln hade främsta rummet bland deras näringar. Rätten till jagt och fiske såväl som rätten till bete för boskapshjordarne var gemensam för slägten eller stammen. Till och med den jord, som användes till åkerbruk, var i början samfäld egendom och brukades och nyttjades gemensamt [1]). Jordbrukssättet var högst primitivt, sannolikt på många trakter endast ett halfnomadiserande svedjebruk. Detta antagande vinner stöd af Cæsars berättelse om huruledes furstarne årligen tilldelade slägterne och stammarne så mycken jord som de behöfde, men ej tillät dem att tvänne år å rad bruka samma jord. Germanerne hafva enligt Cæsars berättelse anfört många skäl till detta förfarande, såsom att man härigenom ville undvika, att folket genom sysselsättning med åkerbruk skulle förlora lusten och vanan vid krig; att man ville förhindra stora jordpossessioners sammanförande i några enskildes händer, hvarigenom desse kommo i tillfälle att förtrycka de fattige; förekomma för mycken omsorgs användande på uppförande af byggnader m. m. [2]). Germanerne skulle sålunda vid denna tid hafva befunnit sig på ett sådant utvecklingsstadium, som man ännu kan påvisa hos många på sydöstra Rysslands och främre Asiens stepper boende folk, hvilka flytta omkring från en trakt till en annan, medförande sina bostäder, boskapshjordar och öfriga tillhörigheter [3]). Emellertid har man dock dragit i tvifvelsmål, huruvida Cæsars berättelse angående dessa förhållanden vore med verkligheten öfverensstämmande, enär hvarken jordens beskaffenhet i Germanien, der odling blott var möjlig i dalarne och på de öppna ställena mellan skogarne, ej heller klimatet, hvilket här är kallare och sålunda gör bättre bostäder nödvändiga än der borta vid Wolga, hvarest man finner liknande förhållanden, tyckes göra hans berättelse sannolik [4]). Men om också på några trakter ett så extractivt jordbruk idkades, att det

[1]) Cæsar, De bello Gallico, IV, 1: Sed privati ac separati agri apud eos nihil est, neque longius anno remanere uno in loco incolendi causa licet.

[2]) Cæsar, De bello Gallico, VI, 22: Neque quisquam agri modum certum aut fines habet proprios, sed magistratus ac principes in annos gentibus cognationibusque hominum, qui una coierunt, quantum et quo loco visum est agri attribuunt atque anno post alio transire cogunt. Ejus rei multas afferunt causas: ne adsidua consuetudine capti studium belli gerendi agricultura commutent, ne latos fines parare studeant potentioresque humiliores possessionibus expellant, ne accuratius ad frigora atque æstus vitandos ædificent, ne qua oriatur pecuniæ cupiditas, qua ex re factiones dissensionesque nascuntur; ut animi æquitate plebem contineant, cum suas quisque opes cum potentissimis æquari videbat.

[3]) Wallace, anf. st., kap. 17 o. följ.

[4]) Waitz, Die Deutsche Verfassung in der ältesten Zeit, I, 4; se äfven Gierke, Das Deutsche Genossenschaftsrecht, I. § 7.

kunde vara lämpligt att för hvarje år öfvergå till ett nytt område, är dock otvifvelaktigt, att på andra orter jorden brukades mera intensivt, och befolkningen hade fasta bostäder. Cæsar berättar sjelf, att Sigambrerne bodde i byar, hvilka de öfvergåfvo vid Romarnes ankomst; han lät nedbränna byarne och skördade säden på deras fält [1]). Denna berättelse tyckes ingalunda syfta på ett sådant jordbruk, der man årligen flyttar från ett område till ett annat, utan synes tvärtom beröra en jemförelsevis stadgad och utbildad kultur. Om Usipierne och Tenctererne säges äfven, att de blifvit drifne från sin odlade jord af Sveverne och tördenskull måst öfvergå till Gallien, ett förhållande, som ej heller synes kunna stå tillsammans med ett årligt öfvergående till nytt område [2]). Ty hade desse folkstammar haft för sed att årligen med öfvergifvande af sin förra vistelseort öfvergå till annan trakt, skulle det för dem icke varit af någon större betydelse att af Sveverne hafva blifvit drifne från sina odlade fält. Sannolikt är derföre, att Cæsar i fråga om Germanernes sed att årligen öfvergå till nytt område berättat, hvad han af andra hört och icke hvad han sjelf sett, eller ock att han på Germanerne i allmänhet tillämpat hvad han hos någon särskild stam funnit [3]).

På Taciti tid hafva de agrariska förhållandena i Germanien redan antagit betydligt fastare former. I motsats mot de omkringvandrande, hufvudsakligen på sina hästar och vagnar lefvande Sarmaterne i Öster omtalar han Germanerne såsom försedde med fasta bostäder [4]). De bodde i byar, och husen voro, fastän enkla och okonstlade, dock ingalunda provisoriskt uppförde eller lämpade för öfverflyttning från ett område till ett annat. Jorden delades periodiskt efter antalet af medlemmar inom slägten eller bygemensamheten, hvarvid hänsyn togs till de särskilde delegarnes värdighet, dock endast så till vida, att furstarne eller föreståndarne erhöllo en större lott än de öfrige, som synas hafva erhållit lika stora andelar; fältens stora utsträckning underlättade en sådan delning, säger Tacitus [5]). Denna delning, hvilken årligen eller med något längre mellantider företogs, synes hafva haft till föremål åker och äng, under det att

---

[1]) Cæsar, De bello Gallico, IV, 19.

[2]) Cæsar, anf. st., IV, 1; IV, 4.

[3]) Waitz, anf. st., 4.

[4]) Tacitus, Germania, c. 46.

[5]) Tacitus, Germania, c. 26: Agri pro numero cultorum ab universis vicis occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur. Facilitatem partiendi camporum spatia præbent. Arva per annos mutant et ager superest.

skog och betesmark fortfarande nyttjades gemensamt af bydelegarne, och var således af samma beskaffenhet som den fordom i Indien och flere andra länder samt ännu i dag i Ryssland förekommande periodiska eller transitoriska delningen af jorden emellan familjerna inom slägten. Många hafva uti denna Taciti skildring af de Germaniska jordeganderättsförhållandena velat se en beskrifning på treskiftesbruket. De hafva nemligen antagit, att det ombyte af åkrar, hvarom Tacitus här talar, skulle hafva afseende på vexlingen mellan sommar- och vinterfält, och den jord, som var öfrig, "ager superest", skulle då beteckna den del af åkern, som låg i träde, och hvars alstringskraft sålunda för tillfället icke togs i anspråk. Roscher har dock visat, att denna uppfattning måste vara oriktig [1]), och ganska sannolikt är, att Tacitus vid uttrycket, "ager superest", tänkt på jord, som i någon mon var likställd med den Romerska ager publicus d. v. s. på en under fullständigt samfäld rätt varande jord, således på den till gemensamt bete använda marken och icke på den del af jorden, som vid ett treskiftesbruk låg i träde [2]). För öfrigt är det numera allmänt antaget, att treskiftesbruket infördes i Tyskland först under Carl den Stores tid [3]).

Men fastän åkern och ängen på detta sätt periodiskt delades emellan medlemmarne inom byn, fortfor dock den på slägtskap grundade bygemensamheten att vara egare till jorden, och de enskilde hade endast nyttjanderätt till de områden, som de brukade [4]). Tomten, das Salgut, terra salica, mansus, Hofstat, äfven curtis kallad, var dock föremål för privat eganderätt och gick i arf till de manliga afkomlingarne inom familjen, men de qvinliga voro derifrån uteslutne [5]). Tacitus säger angående detta slag af jord: Suam quisque domum spatio circumdat, och vill derigenom angifva den enskildes rätt till den jord, hvarpå hans hus var uppfördt, och det närmaste området deromkring [6]).

---

[1]) Roscher, Ueber die Landtwirthschaft der altesten Deutschen.

[2]) G. L. von Maurer, Einleitung zur Geschichte der Mark- Hof- Dorf und Stadtverfassung, sid. 6.

[3]) Roscher, anf. st., kap. 2, § 25.

[4]) G. L. von Maurer, Einleitung etc. sid. 20 och följ.

[5]) Gierke, Das Deutsche Genossenschaftsrecht, I, § 8 och Bluntschli, krit. Uebersch. II, 300.

[6]) Brotier, angående Tacitus, citerad hos Simmonet, Histoire de la Saisine: Advertendum in hac temporum antiquitate Germanos habuisse domum, quam vocabant sal; circa domum, fuisse Salbuck seu curtim, gallice courtil, spatiumve terræ domui circumdatum et sæpe cinctum spatium, illud cum domo est seliland seu terra salica, quæ ad solos filios pertinebat; nec immerito, quum filiæ in aliam domum terramque salicam transirent.

Åkern och ängen afskildes från skog och betesmark och indelades efter läge och beskaffenhet i ett antal större skiften, som kallades Kampe, Gewanne, Eschen, Feldungen, agri eller araturæ. Hvart och ett af dessa fält blef derefter uppdeladt i så många lotter, Deele, Lose, adportiones, skifter, som delegare i bygemensamheten funnos. I början verkställdes denna delning årligen, men sedan intensivare brukningssätt, två- och treskiftesbruket, blifvit införda, företogos delningarna endast hvart annat eller tredje år och med tiden ännu mera sällan. Efter förloppet af denna tid var den enskildes rätt till den lott, som han genom delningen erhållit, slut, och jorden blef åter gemensam mark. Derpå följde ursprungligen uppmätning och delning af ett nytt område, men sedermera, då ett regelmässigt och mera intensivt jordbruk uppkommit, blott en ny lottkastning om de särskilda förut brukade lotterna [1]). Om så erfordrades, intog man ett nytt fält af den förut gemensamma marken och delade detta enligt samma grunder, som tillämpades i fråga om åker och äng [2]). Under sådana förhållanden var det naturligt, att bygemensamheten i sin egenskap af egare till jorden föreskref sättet och ordningen för jordens brukande och begagnande. Dessa föreskrifter utgjorde inskränkningar uti den enskildes dispositionsrätt öfver den jord, han innehade, och reglerade och bestämde den ene bydelegarens förhållande till den andre vid jordens brukning. Det är sammanfattningen af dessa inskränkningar, som Tyskarne kalla Flurzwang, och dessa äro en nödvändig följd af eganderättens beskaffenhet och delningens ofullkomlighet under ett tidigare stadium. Emellertid blef i Tyskland så väl som annorstädes behofvet af en individuell eganderätt till jorden allt mera känbart, i samma mon som jordbrukskulturen allt mera utvecklade sig, och vid tiden för folkvandringen var redan bydelegarnes condominium i anseende till åker och äng i allmänhet upplöst. Men härmed försvunno ej alla spåren af det tidigare systemet. Många af de förra inskränkningarna i den enskildes rätt qvarstodo länge, och bygemensamhetens forna eganderätt visade sig fortfarande uti en öfveregendomsrätt, hvilken den i många fall gjorde gällande [3]).

Slägtens gemensamma jordområde kallades *Mark* eller *Allmende*, hos Anglosachserne Folkland, i Elsass Geraide, hos Allemannerne Huntschaften, huntari, hos Frieserne Hammerka; ofta blir det betecknadt med ordet Gau, hvilket härledes ur samma rot som det Grekiska *γῆ*, *γαῖα*, jord. Det omfattade ursprung-

[1]) Gierke, Das Deutsche Genossenschaftsrecht, I. § 8.

[2]) G. L. von Maurer, Einleitung etc. § 77.

[3]) Gierke, anf. st., § 8.

ligen all jord, men då sedermera tomten och ännu senare åkern och ängen öfvergått i privat eganderätt, räknades till det gemensamma området endast skogs- och betesmark. I handlingar från medeltiden talas ofta om rätt till skogsfång och bete på den samfälda marken; man sålde och testamenterade sin egendom "cum terris cultis et incultis et silvis communibus". Ganska länge egde den gemensamma rätten till skog, betesmark och dylik jord bestånd i Tyskland, ja ännu i dag kan man på åtskilliga ställen finna så väl en periodisk delning af åker och äng som en samtäld egande- och nyttjanderätt till skog och betesmark [1]).

Inom de Germaniska byarna lågo bostäderna gruppvis tillsamman, dock så, att hvar och en omgaf sin bostad med en trädgård. Tacitus säger angående belägenheten af deras bostäder: Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit; vicos locant non in nostrum morem connexis et coherentibus ædificiis [2]). Detta yttrande har gifvit anledning till det antagande, att Germanerne bodde i särskilda, på längre afstånd från hvarandra belägna gårdar, Einzelhöfe, i motsats mot Romarne, som hade sina byar sammanbygde, med husen ordnade i rader. Numera är dock allmänt antaget, att äfven Germanerne bodde i byar, fastän husen icke lågo så omedelbart bredvid hvarandra som hos Romarne [3]). Visserligen förekommo här och der enstaka hemman, men slägtens naturliga tendens att äfven i rummet sluta sig tillsamman framträdde i allmänhet bland Germanerne starkt, så att samboendet i bygemensamhet var regel. Liksom i Indien och Ryssland hade den Germaniska bygemensamheten slägtbandet till underlag och ansåg sig sålunda härstamma från en gemensam stamfader [4]). Inom bygemensamheten rådde ursprungligen den starkaste sammanslutning, så att det till och med enligt Saliska lagen var förbjudet för en bydelegare att afhända sig sin lott utan de öfriges samtycke [5]). Med tiden förändrades dock detta förhållande genom slägtbandets försvagande och individens alltmera tilltagande sjelfständighet och oberoende. Bygemensamheten och Markförfattningen måste derföre vika för den individuella eganderätten, och endast såsom sällsynta undantag förekomma nu några spår af den forna agrariska ordningen [6]).

[1]) G. L. von Maurer, anf. st., sid. 6.
[2]) Tacitus, Germania, c. 16.
[3]) Waitz, Deutsche Verfassungsgeschichte, kap. 4.
[4]) Laveleye, anf. st., kap. 5.
[5]) Roscher, anf. st., kap. 6.
[6]) Laveleye, anf. st., kap. 6.

Frankrike.

Uti Frankrike synes jordeganderätten hafva utvecklat sig ungefär på samma sätt som i Tyskland. Vid tiden för Romerska väldet i Gallien qvarstodo ännu många spår af den ursprungliga jordegendomsgemenskapen derstädes; icke blott byar utan äfven städer innehade stora landsträckor gemensamt, hvilka de använde dels som samfälda betesmarker dels för andra ändamål [1]). Privat eganderätt till jord förekom dock äfven, ehuru endast undantagsvis; de mägtigare jordegarne, som redan höjt sig till en förherskande klass, afskilde vanligen sina egor i anseende till åker och äng från den omkringliggande trakten, men skog och betesmark voro fortfarande gemensamma för hela bygden. Den egentliga landtbefolkningen innehade ännu sin jord under en för slägten gemensam eganderätt, hvilken på många trakter qvarstod långt fram i medeltiden; men icke blott samfäld jordegendom, utan äfven en fullständig samhushållning för de närmaste slägtmedlemmarne förekom i Frankrike under denna tid [2]). Det var således en organisation af liknande beskaffenhet med den ännu i dag hos Sydslaverne förekommande Zadrugan eller stora familjen. Före slutet af medeltiden upphörde emellertid denna samhushållning, och eganderätten till jorden individualiserades genom en periodisk delning af åkern och ängen emellan delegarne inom bygemensamheten. Skog och betesmark, hvilka hittills varit föremål för gemensam egande- och nyttjanderätt, undandrogos de mindre jordbrukarnes disposition allt mer och mer; de mägtigare jordegarne eller länsinnehafvarne tillerkände sig en öfvereganderätt till dessa slag af jord, oaktadt de ursprungligen uteslutande tillhört byarna. De mindre jordegarne blefvo ofta helt enkelt bortdrifne af adelsmännen, då deras jordområden voro behöfliga till utvidgande af de senares jagtparker eller till andra ändamål. Historien förtäljer, att hela socknar blefvo använda till jagtrevir för de mägtige feodalherrarne, och landtbefolkningen beröfvades sina jordområden utan någon ersättning derför [3]). Regeringen tog slutligen de mindre jordegarnes sak om hand och förbjöd adeln hvarje obehörigt inkräktande på vare sig gemensam eller enskild mark. Uti en Kongl. Ordonans af 1667 påbjöds, att bygemensamheterna skulle återfå den rätt uti den gemensamma jorden, som förut blifvit

[1]) Laveleye, anf. st., kap. 13.
[2]) Laveleye, anf. st., kap. 22.
[3]) Champonnière, De la propriété des eaux courantes, citerad af Laveleye, anf. st.

dem beröfvad. På samma gång upphäfdes äfven den rätt till en tredjedel i den gemensamma jorden, som adeln under namn af triage sedan lång tid tillbaka innehaft. Huru denna rätt ursprungligen tillkommit, är svårt att afgöra. Många olika åsigter hafva blifvit uttalade härom af de Franske juristerne, men med dessa torde vi icke här böra uppehålla oss. Den stora Franska revolutionen medförde många förändringar och nya påbud i fråga om jordeganderätten, men då dessa i allmänhet icke åstadkommo någon förändring i jordeganderättens beskaffenhet i formelt afseende, anse vi oss här kunna och böra förbigå dem.

Irland.

Hos de Irländske Kelterne kunna vi, huru sparsamma underrättelserna om deras äldsta tillstånd än äro, dock leda oss tillbaka till ett ursprungligare eller mera outveckladt stadium i ekonomiskt och socialt afseende än hos något annat Europeiskt folk. Egendomsgemenskap, ja till och med qvinnogemenskap och kannibalism omtalas af de äldste författare, som behandlat detta folks historia, och vi äro således här i tilltälle att se en skymt af menniskoslägtets aldra lägsta utvecklingsskede [1]). Beträffande jordeganderätten säger Sullivan, som med stor noggrannhet studerat de gamla Keltiska lagarna, att ursprungligen hade samhällsmedlemmarne ingen rätt till jorden utan med Clanens samtycke. Clanen var sålunda från början egare till jorden, och de enskilde hade endast en mer eller mindre inskränkt nyttjanderätt till det område, som genom den årligen företagna delningen anvisades dem. Befolkningen såväl på Irland som i England och Skottland var indelad i stammar eller Claner, hvilkas medlemmar ansågo sig härstamma från en gemensam stamfader. Skyldskap var sålunda den grund, på hvilken denna förening hvilade. I spetsen för hvarje Clan stod en chef eller föreståndare, hvilken åtminstone på Irland kallades konung. Hvarje Clan sönderföll vidare uti mindre, likaledes på slägtskap grundade afdelningar, och hvardera af dessa hade också sin föreståndare, vanligen kallad caput cognationis. Dessa underafdelningar synas hafva motsvarat den

[1]) Cliffe Leslie anför ett ställe hos Hieronymus, der denne talar om två Keltiska stammar, Scoti och Atticotti: Scotorum natio uxores non habet proprias, sed ut cuique libitum fuerit pecudum more lasciviunt. Ipse adulescentulus vidi Atticottos, gentem Brittannicam, humanis vesci carnibus.

Romerska gens, den Grekiska γένος samt de hos Germanerne förekommande Sippschaften, gentes et cognationes hominum. Irländarne kallade en sådan afdelning Sept, och hon var den ekonomiska och sociala enheten inom samhället. Liksom den Serbiska Zadrugan och den i Frankrike under medeltiden förekommande *stora familjen* hade den Irländska Septen gemensam egendom och hushållning. En fullständig solidaritet egde rum emellan medlemmarne inom Septen, så att den enes skatt, afgift eller förbrytelse fick betalas eller godtgöras af de öfrige. Septen bildade en juridisk person och var vid tiden för Brehon Laws den egentlige egaren till jorden; lagen förbjöd nemligen de enskilde att förminska den jord de innehade, och först under en långt senare tid kunde en föryttring eller förpantning med bifall af Septen ega rum [1]). Med tiden försvagades emellertid stammens eller slägtens magt i samma mon som de enskildes tilltog, och den individuella besittningsrätten befästades allt mer och mer, tills den slutligen öfvergick i en fullständig eganderätt. En periodisk delning af åker och äng har dock, här som annorstädes, föregått upplösandet af det ursprungliga condominiet eller den definitiva delningen. Ända in i våra dagar har en sådan delning under benämningen rundale förekommit i åtskilliga trakter af Irland. Ordet rundale betydde ursprungligen och egentligen den lott, som hvarje delegare vid delningen erhöll, men kom med tiden att begagnas äfven om sjelfva delningen, liksom i Sverige ordet tegskifte egentligen betydde den lott, som hvarje delegare erhöll i hvarje särskildt slag af egor, men sedermera blef benämning för delningen såsom sådan.

I en Irländsk handskrift från tolfte århundradet, Lebor na Huidre, förekommer ett märkvärdigt stadgande angående jordens delning och orsaken, hvarföre en sådan infördes. Vi upptaga det såsom ett ytterligare stöd åt det motiv vi förut anfört för eganderättens öfvergång från gemensam till enskild. Der sägs nemligen att "före Aed Slanes söners tid funnos hvarken grafvar, häckar eller gränsstenar omkring åkerfälten, utan landet var odeladt, men då (651—694) blef delning införd till följd af familjernas stora antal." Behofvet af en större qvantitet födoämnen på samma territorium har således, här som i alla andra land, framtvingat ett intensivare jordbruk och i sammanhang dermed behofvet af en individuell eganderätt till jorden.

Arfsordningen hos de Irländske Kelterne, hvilken de Engelske juristerne kallade gavelkind, liknade den ännu i dag inom den Serbiska Zadrugan före-

[1]) Laveleye, anf. st., kap. 23.

kommande arfsföljden [1]). Då en medlem af Septen dog, föranstaltade chefen eller föreståndaren en ny delning, hvarvid den dödes jord uppdelades på medlemmarne inom Septen. Någon direkt arfsföljd från far till son fans således icke, utan de särskilda hushållen inom Septen togo jorden i arf. Men detta visar egentligen endast, att Septen fortfarande betraktades såsom egare till jorden, och att individen eller familjen ännu ej erhållit en verklig eganderätt till det område den innehade. Man skulle sålunda kunna säga, att den Irländska gavelkind icke alls var någon arfsrätt, och att familjerna icke mottogo de nya jordlotter, som de vid en medlems dödsfall erhöllo, såsom arf. Ty var Septen den verklige egaren till jorden, och hade således den enskilde eller familjen endast en temporär nyttjanderätt till jorden, var det naturligt, att efter förloppet af den bestämda tiden för nyttjanderättens bestånd, personens lifstid, jorden återföll till Septen, och att denna då disponerade deröfver på samma sätt som öfver sin öfriga jordegendom d. v. s. utdelade den temporärt till sina medlemmar. De jordlotter, som sålunda utdelades med anledning af en medlems död, hade derföre icke mera karaktären af arf än hvarje annan jordlott; innehafvarne förvärfvade rätt till dem på alldeles samma sätt som till sin öfriga jord.

Till följd af politiska omstörtningar hafva många rubbningar och missförhållanden i fråga om jordeganderätten på Irland uppkommit under de sednare århundradena; med dessa torde vi dock icke här böra uppehålla oss, utan öfvergå till jordeganderättens utveckling i

England.

Jordeganderättens utveckling i England har under den äldsta tiden i hufvudsak varit öfverensstämmande med den Germaniska och erinrar ganska mycket om den Skandinaviska utvecklingsgången för ifrågavarande rätt. Med tiden kommo dock dessa förhållanden att gestalta sig olika, hufvudsakligen beroende derpå, att Skandinaviens mera ofruktbara trakter aflägsnade eröfrare derifrån, under det att Englands bördigare jord lockade dem till sig, hvaraf följden blef, att odalrätten på det förra stället fick mera ostördt utbilda sig, men på det senare feodalrätten helt och hållet fick öfverhanden.

[1]) Den Irländska gavelkind är helt olika med den i Engelska grefskapet Kent förekommande arfsordningen med samma namn. Enligt denna senare delas qvarlåtenskapen lika på alla barnen inom familjen.

Ända in i medeltiden är historien om den sociala och ekonomiska utvecklingen i England ganska dunkel och ofullständig. De få uppgifter vi ega gifva dock vid handen, att eganderätten till jorden ursprungligen varit gemensam för stammen eller, som den här kallas, Clanen, men så småningom allt mera individualiserats i samma mon som jordbrukskulturen tilltagit i intensitet [1]). Vid Cæsars invasion i Brittannien qvarstodo ännu många spår af den ursprungliga jordegendomsgemenskapen derstädes, men redan strax efter den Anglosachsiska invandringen finner man, att den sociala och ekonomiska ordningen undergått stora förändringar. Klasskilnad och olikhet i förmögenhet hade trädt i stället för den forna jemnlikheten; dagsverkshemman hade uppkommit i stället för de gamla bygemensamheterna med fria bönder, och gent emot eller öfver dessa stod adelsklassen med stora jordegendomar och en i alla afseenden gynnad ställning. På hvad sätt hade denna olikhet uppkommit, eller huru hade adeln kommit i besittning af de stora jordegendomar, som den nu innehade? För att kunna besvara denna fråga måste vi först något närmare bestämma, huru jordeganderätten var beskaffad under den tid, som närmast föregick den ifrågavarande perioden. Vi måste härvid skilja emellan den odlade och den icke odlade jorden. Det förstnämda slaget af jord var inhägnadt och kallades derför township (bildadt af Zaun = gärde eller gård), sedermera bocland; det senare kallades folkland, common fields, äfven silva communis. Den inhägnade jorden var föremål för privat eganderätt eller åtminstone privat nyttjanderätt, hvilken förut hade periodiskt uppdelats emellan delegarne, men den ouppodlade egdes och nyttjades gemensamt af de angränsande byalagen. Man kan väl jemföra de Engelska folklanden med de Skandinaviska allmänningarna, och äfven deri visar sig likheten, att konungarne i England på samma sätt som i Norge och sedermera äfven i Sverige och Finland gjorde anspråk på eganderätt till desamma och äfven factiskt gjorde en sådan rätt gällande [2]). Från denna allmänningsjord var det, som de donationer och förläningar gjordes, hvilka hade så stor betydelse för de stora egendomarnes bildande och utgjorde den egentliga början dertill. Ofta var det stora landsträckor, som på detta sätt gåfvos, ehuru de icke alltid bildade ett sammanhängande helt, utan tvärtom lågo spridda mellan byarnes områden. Naturligtvis kunde, sedan eganderätten utbildat sig till en privat rätt, stora egendomar uppkomma äfven på annat sätt,

---

[1]) Liljenstrand, De Nordiska Byggningabalkarne, sid. 135 och följ.

[2]) Hildebrand, Engelska Samhällsförhållanden före den Normandiska eröfringen, sid. 91.

såsom genom köp, byte, gåfva, arf och slutligen derigenom, att egarne af de små lägenheterna tvungos att af ett eller annat skäl afstå dessa till en mägtigare granne. Den fria landtbefolkningens politiska rättigheter och skyldigheten till krigstjenst hade dessutom blifvit en för mängden tryckande börda, och för utsigten att blott få lefva i fred och njuta sitt uppehälle afstodo de fleste till adelsmännen både sin fria egendom och sitt deltagande i det offentliga lifvet. I denna riktning fortgick utvecklingen hastigt. Stora donationer af konungarne och ständiga krig påskyndade äfven uppkomsten af betydande sätes- eller herregårdar med underlydande landbohemman och torp samt en talrik befolkning af afrads- och dagsverksskyldiga bönder, hvilka för hufvudgårdens räkning förrättade åtskilliga slag af arbeten. Men ehuru sålunda det fria bondeståndet betydligt förminskats, hade det likväl ej försvunnit. Till detsamma kan fortfarande räknas en del af *thegnarne* äfvensom de *liberi homines*, som på konung Edwards tid funnos i många grefskap, isynnerhet de Östengelska och Essex. Somliga af dessa hade full frihet och oinskränkt eganderätt till sin jord, andra åter hade genom commendatio ställt sig under konungens, jarlens, biskopens eller någon annan mägtig mans beskydd, hvarvid det kunde inträffa, att nästan en hvar af de tillhopa boende hade sin egen herre. I en liknande ställning befunno sig äfven de s. k. *socmanni*, hvilka närmast torde kunna jemföras med våra frälseskattebönder. De förekommo ganska talrikt i de östra grefskapen, isynnerhet Lincoln, der de ännu tjugo år efter eröfringen utgjorde nära 50 procent af befolkningen [1]).

Efter den Normandiska eröfringen ansågos konungarne såsom egare icke allenast till statens domäner och allmänningsjorden, utan äfven till all annan jord. Adeln och presterskapet innehade sina egendomar såsom län af kronan, och någon annan klass af jordegare fans icke under denna tid, ty de fria bönderna hade med tiden blifvit skatt- och dagsverksskyldiga under herregodsen, eller hade deras jordområden ingått såsom en del i godset, och de sjelfva blifvit lifegna under godsegaren.

På herregodset, manor, manerium, var jorden fördelad i tre delar: *terra dominica*, *terra hominum et tenentium* samt den *gemensamma utmarken*. Den första bildade hufvudstammen eller det egentliga herregodset, den andra innehades af underhafvande, och den tredje var, såsom sagdt är, gemensam egendom. De underlydande besutto vanligen en vida större areal än den terra do-

[1]) Hildebrand, anf. st., sid. 89 och följ.

minica omfattade; de förekomma under många olika benämningar, men torde dock kunna sammanfattas i tvänne stora hufvudgrupper.

Till den första hänföras då alla de, hvilka maneriets egare ej hade rätt att fördrifva från den jord de innehade. På grund af de olika skyldigheter, som ålägo dessa, delar sig denna grupp uti tre underafdelningar. I främsta rummet stodo de egentlige *freeholders*, liberi tenentes, hvilka innehade krigslän. De deltogo i den feodala värnepligt, som ålåg maneriet, och betalade derföre sin andel i scutagium. De utskylder, som de erlade till maneriets egare, voro högst olika. Ofta öfverlemnade de endast en ros eller någonting dylikt, för att derigenom symboliskt beteckna sin afhängighet. Men dessutom voro de underkastade de s. k. feodala plägsederna, bland hvilka särskildt framhålles lordens förmyndare- och giftorätt. Af den andra underafdelningen, *tenentes in libero socagio*, erlades icke scutagium, ej heller voro de underkastade öfriga feodala förpligtelser. De erlade deremot till lorden en penningeränta, och denna synes ingalunda hafva varit symbolisk. Lägsta trappsteget på denna skala intogo *tenentes in socagio villano seu villenagio privilegiato*. Deras skyldigheter voro servilia, sed certa et nominata, d. v. s. de voro skyldige att under viss tid, som dock icke kunde af lorden förlängas, arbeta vid det egentliga herregodset. Denna klass af underhafvande förekom isynnerhet på de domäner, som tillhörde eller tillhört kronan. Den antages hafva uppkommit på det sättet, att mindre jordegare blifvit af mägtige grannar tvungna att såsom deras underhafvande besitta den jord de förut innehaft under fullständig eganderätt.

Den andra stora hufvudgruppen utgjordes af de underlydande, hvilka endast hade prekär rätt till de jordområden de innehade. Lorden hade nemligen gent emot dem rätt att, när han så önskade, aflägsna dem. Visserligen förekommer i en af Wilhelm Eröfrarens lagar ett stadgande af följande lydelse: nec licet dominis removere colonos a terris, dummodo debita servicia persolvant. Det oaktadt är dock säkert, att under trettonde århundradet de s. k. tenentes in puro villenagio icke innehade ständig besittningsrätt eller oantastlig nyttjanderätt till sina jordområden. Bracton säger: quandocunque placuerit domino, auferre poterit a villano suo waynagium suum et omnia bona sua [1]). I detta sammanhang betyder villanus lifegen, och ehuru således denne kunde fördrifvas, uppkommer dock frågan, huruvida äfven en fri man, som innehade ett tene-

[1]) Bracton, De legibus et consuetudinibus Angliæ, lib. I, c. 9, citerad af Danielsson, Englands Socialpolitik och ekonomisk-sociala utveckling under XIII—XVI århundradet.

mentum in puro villenagio, kunde derifrån fördrifvas Denna fråga har dock Bracton besvarat uti lib. IV, c. 28: nec liber homo, si sic in puro villenagio tenuerit, contra voluntatem domini villenagium retinere poterit.

För öfrigt skilja sig dessa underhafvande från föregående klass derigenom, att de utskylder, som ålågo dem, voro i lag fullkomligt obegränsade. Factiskt voro de dock noggrant bestämda och angifvas i alla jordeböcker; beloppet synes hafva varit fullständigt afpassadt efter jordens storlek, och en förändring af detsamma lärer sällan och mot slutet af tolfte århundradet knappast någonsin kommit i fråga [1]).

Med hänsyn till storleken af det område, hvar och en innehade, kan denna grupp indelas i tvänne underafdelningar. Antingen var nemligen jordpossessionen en verklig jordbrukslägenhet, i hvilket fall åbon deltog med dragare i jordbruksarbetet på terra dominica, eller utgjordes den blott af en koja med tillhörande område, då innehafvaren var ett backstuguhjon, af hvilket naturligtvis intet arbete med dragare, men väl personligt arbete kunde fordras. De till den första klassen hörande kallas vanligen villani, hvilket ord här betyder ofri och sålunda ådagalägger, att de i regeln voro lifegne. De innehade ofta mer än hälften af godsets jord och bildade den talrikaste delen af maneriets befolkning. Deras lägenheter voro i allmänhet på samma gods lika stora, men på olika manerier var storleken mycket olika.

Det andra slaget af underhafvande, cotarii, cotemanni, bordarii, hade en liknande ställning med villani; skilnaden var egentligen endast den, att deras utskylder voro mindre, och detta naturligtvis på den grund, att de innehade mindre jord.

Emellan dessa klasser af underhafvande förekomma åtskilliga mellanlänkar, benämde malemanny, firmarii m. m. De utgjorde liksom villani arbete på herregodset, men icke hvarje vecka utan endast vid tiden för de vigtigaste jordbruksarbetena; dessutom erlade de vanligen en penningeränta till maneriets egare [2]).

Den andra beståndsdelen af maneriets jord, terra dominica, odlades, såsom af det ofvanstående framgår, genom dagsverksarbete af frie och ofrie underhafvande. Jordbruket leddes vanligen af en förvaltare, ballivus, hvilken till sin närmaste man hade en af de underlydande vald præpositus. Man finner sålunda på det privata området en lika förening af sjelfförvaltning och stark sty-

[1]) Danielsson, anf. st., sid. 10.

[2]) Boldon Buke, sid. 5, 7, 11, 12, citerad af Danielsson, anf. st.

relsemagt, som öfverallt genomgick Englands rättsliga institutioner. Terra dominica innehades dock icke alltid af lorden sjelf, utan ofta var den utarrenderad i sin helhet till någon af maneriets underhafvande, hvilken då erlade en bestämd årlig penningeränta derför. Något senare förekomma fall, då samtlige villani förena sig om förpaktningen af herregodset, men detta torde dock hafva varit ganska sällsynt.

Det jordbrukssystem, som under denna tid företrädesvis användes, var treskiftesbruket. Den odlade jorden var derföre indelad uti trenne skiften, ett för vårsäd, ett för vintersäd och slutligen ett, som låg i träde. Uti hvart och ett af dessa skiften hade hvarje bydelegare sin lott, och de enskildes åkrar lågo sålunda om hvarandra på fältet. De voro icke inhägnade, hvarför man också, sedan säden var inbergad, betade gemensamt öfver hela marken. Dessa förhållanden voro de vanliga under trettonde seklet och hade varit det redan under Anglosachsiska perioden. Äfven om ängarna gällde samma regel. I allmänhet förlorade egaren efter höbergningen sin privata nyttjanderätt till ängsmarken, och denna öfverlemnades till allmänt bete. I förbigående må dock här anmärkas, att ängsmarken var ytterst ringa och bristen på vinterfoder en bland de största svårigheterna vid jordbruket i England under medeltiden [1]). Naturligtvis var det endast de mindre jordpossessionerna, som på detta sätt lågo förenade i byalag med sammanblandade egor; sjelfva manerierna lågo på längre afstånd från hvarandra, utan att hafva sammanblandade egor med hvarandra eller med sina underlydande.

Den tredje och sista beståndsdelen af maneriet var utmarken, common, silva communis, skogar och betesmarker. På samma sätt som de fria bönderna hade blifvit godsherrarnas förpaktare, hade äfven den gemensamma jorden öfvergått i dessas ego, och de underlydande hade endast en inskränkt nyttjanderätt. Denna inskränkning, som mer och mer förstorades, var naturligtvis af största betydelse, då boskapsskötsel ännu var landets hufvudnäring, och föranledde många klagomål från de mindre jordegarne, men de blefvo ständigt tillbakavisade, vanligen med det svaret, att det fans tillräckligt bete för dem [2]).

Vi hafva härmed i korthet angifvit, hvilka slag af jordpossessioner under denna tid förekommo i England och deras förhållande till hvarandra; vi vilja nu till ytterligare belysning af eganderättens beskaffenhet tillse, hvilka inskränkningar som funnos uti den enskildes rätt att föryttra den jord han innehade.

[1]) Jfr Röyers, Hist. of Agriculture and Prices, I, 16, citerad af Danielsson, anf. st.

[2]) Jfr Liljenstrand, De Nordiska Bygningabalkarne, sid. 140 och följ.

Principielt ansågs efter den Normandiska eröfringen all jord i England såsom konungens eller kronans egendom, och de enskilde eller byarna, så länge ännu sådana funnos, hade endast en besittningsrätt, men denna besittningsrätt var dock, enligt hvad vi skola söka att visa, nästan lika med en fullständig eganderätt. Visserligen påstår Blackstone, att en innehatvare af ett feodalt län ej kunde öfverlåta det åt en annan, om han icke erhöll sin länsherres, sin närmaste arfvinges och sina vasallers samtycke dertill [1]). Dessa inskränkningar hafva dock aldrig i hela sin vidd varit gällande i England. Bracton säger uttryckligen, att länsherrens tillstånd vid länets försäljning i allmänhet icke erfordrades. Rätt att öfverlåta hade länsinnehafvaren, så vida icke länsherren vid länets öfverlemnande gjort något förbehåll derom. Dock synes denna rätt icke hafva tillkommit tenentes in capite, hvilka innehade sina jordegendomar såsom omedelbara län af konungen [2]). En obegränsad föryttringsrätt tillkom för öfrigt icke heller de medelbare vasallerne: "nullus liber homo de cetero det amplius alicui vel vendat de terra sua quam ut de residuo terræ suæ possit sufficienter fieri domino feodi servitium ei debitum quod pertinet ad feodum illud" heter det i magna charta af år 1215, § 39.

Huruvida arfvingarnes samtycke var behöfligt för alienation eller ej, kunna vi icke med visshet afgöra. Men då flere författare uppgifva, att en del af den fasta egendomen måste öfvergå till arftagarne, synes det vara sannolikt, att åtminstone under den närmaste tiden efter den Normandiska eröfringen samtycke från deras sida varit behöfligt, och att sålunda den individuella rätten ännu varit i någon mon inskränkt af slägtens ursprungliga rätt.

Vasallernes bifall vid öfverlåtelse af ett manerium synes deremot icke i allmänhet hafva varit af nöden. De voro skyldige att fullgöra de med länet följande åligganden till den person, åt hvilken länsherren öfverlåtit sina rättigheter, dock med undantag af trohetspligten, homagium, hvilken ej utan vasallens bifall kunde öfvergå till annan.

Dessa inskränkningar förefunnos naturligtvis icke vid hvarje särskildt slag af jordegendom. Äfven om den, som innehade ett manerium, var skyldig att vid dess försäljning skaffa sig samtycke af sina tenentes per servitium militare, så voro dock desse senare, hvilka ej hade några vasaller, endast bundne af

---

[1]) Blackstone, Commentaries on the laws of England, 4 ed. II, 287, citerad af Danielsson, anf. st.

[2]) Stubbs, Const. Hist. II, 180.

det vilkor, att de icke fingo träda länsherrens och de närmaste arfvingarnes rätt för nära. Det samma synes äfven förhållandet hafva varit med tenentes in libero socagio. Helt annorlunda förhöll det sig deremot med tenentes in socagio villano. De kunde icke sjelfva föryttra den jord de innehade, utan måste symboliskt öfverlemna den till godsherren eller hans förvaltare, hvilken sedan belänade köparen dermed. De hade sålunda icke alls någon eganderätt till jorden utan endast en nyttjanderätt, som på nämda sätt kunde föryttras. Hvad slutligen beträffar tenentes in puro villenagio, så är det klart, att de icke ens på sistnämda sätt kunde föryttra besittningsrätten till den jord de innehade.

Äfven arfslagstiftningen hade naturligtvis inverkan på jords öfverförande i annans hand och eganderättens gestaltning. De manliga afkomlingarna hade i fråga om arf företräde framför de qvinliga, så att döttrarna erhöllo ej något arf i jordegendom, då söner funnos. Huruvida jordegendomen fördelades i lika lotter emellan sönerna, eller den odelad öfvergick till den äldste, är svårt att säga. De Engelske juristerne John Reeves och George Crabb antaga, att den äldste sonen hade företräde framför de öfrige vid hvarje slag af jordegendom, och hos Bracton förekommer ett sådant stadgande utan några inskränkningar. Dock framgår af en annan del af hans skildring, att primogenituren icke öfverallt var fullständigt genomförd. I fråga om tenentes in puro villenagio, hvilkas besittningar lorden kunde bortgifva, huru det behagade honom, kunde naturligtvis inga fasta regler för arfsordningen uppställas. Vid arf af tenementum in socagio villano var deremot ortens sed bestämmande, och denna var mycket olika. Efter en liber socmannus ärfde alla lika, om egendomen af gammalt var delbar, men fans blott en gård, tillföll den den äldste sonen, och de öfrige finge ersättning i annan egendom. Var lägenheten icke af gammalt delbar, tillföll den odelad äldste sonen. Vid ett liberum tenementum per servitium militare kunde delningen gå så långt, att boningshuset delades emellan arftagarne. I fråga om en egendom, som utgjorde caput baroniæ, kunde styckning icke ega rum, men funnos flere hufvudgårdar, kunde dessa fördelas mellan arfvingarne.

Att genom testamente öfverlåta jordegendom till annan var endast under vissa förhållanden och på vissa trakter tillåtet. Uti magna charta af år 1215, § 43 var förbjudet att öfverlemna jord för alltid till kyrkan, och detta på den grund, att kyrkans egendomar voro befriade från de feodala bördorna, och att således både staten och den omedelbare länsherren led intrång i sina rättighe-

ter, om för mycken jord kom i kyrkans hand. Ganska mycken jord hade nemligen före denna tid kommit i klostrens och kyrkans ego. De underlydande hade här en något sjelfständigare ställning än på andra gods, och detta visar sig bland annat äfven deri, att deras afgifter och prestationer tidigare blefvo förvandlade i penningar än de öfriges. Med tiden genomfördes dock denna förändring äfven på de andra godsen, och egendomsherrarne fingo bruka sin jord med legda arbetare, och deras ekonomiska bestånd blef då beroende derpå, att de kunde bruka sin jord för samma summa, som de erhöllo af sina underhafvande. Detta var dock med svårighet förenadt, enär sjöfarten och industrien redan började blifva jordbruket öfvermägtiga i konkurrensen. Regeringen, som i denna fråga ställde sig på jordbrukarnes sida, sökte genom maximitaxor förhindra arbetslönernas allt för stora stigande, men priset fortfor dock det oaktadt att höja sig, isynnerhet sedan digerdöden under fjortonde århundradet bortryckt en väsendtlig del af befolkningen [1]). Följden häraf blef, att godsegarne måste använda det brukningssätt, som erfordrade minsta möjliga arbete och på samma gång lemnade en någorlunda god behållning. Då ullen under denna tid betingade ett ganska högt pris till följd af den i de Nederländska städerna uppblomstrande väfnadsindustrien, ansåg man det lämpligast och mest lönande att egna sig åt fårskötsel, hvilken tillät den största minskning i arbetspersonalen. Denna näring kunde naturligtvis med stor framgång bedrifvas på de stora godsens vidsträckta och gräsrika fält, men för de små jordegarne passade den icke alls, isynnerhet sedan betesrätten på den gemensamma jorden, enligt hvad vi förut visat, blifvit dem beröfvad. Under sådana förhållanden var det naturligt, att de små jordpossessionerna indrogos under eller sammanlades med de större, och den lägre befolkningens ställning blef än mera försämrad. Lagstiftningen sökte förgäfves motarbeta denna jordens förvandling till en betesmark för får; befallning gafs, att de små jordegarnes hus och lägenheter skulle återupprättas, men något resultat häraf förmärktes ej, utan allt fortgick i samma riktning som förut. Visserligen har sedan denna tid jordbrukssystemet i England blifvit förändradt och ett rationelt åkerbruk infördt, men jordpossessionerna hafva allt mer och mer sammanförts uti en fåtalig jordaristokratis händer, så att för närvarande hälften af Englands jordområde eges af 150 personer och samtlige jordegarnes antal icke öfverstiger 30,000 [2]). I Skottland eger äfven ett liknande

[1]) Liljenstrand, anf. st., sid. 141 och följ.

[2]) Jfr Liljenstrand, anf. st., sid. 142 och följ.

förhållande rum; halfva Skottland eges af 10 eller 12 personer, och hvar och en af deras jordpossessioner öfvergår oförminskad enligt majoratsystemet eller den feodala artsordningen till äldste sonen eller, om en sådan saknas, till den närmaste slägtingen enligt lagens arfsordning. En fullständig testamentsfrihet eger rum i England, och den af lagen stadgade arfsföljden inträder endast i det fall, att den döde ej genom testamente förordnat angående sin efterlemnade egendom. Det är dock allmän sed i England att genom testamente förordna, att jordegendomen skall odelad tillfalla en af arfvingarne. Men utom denna ordning, som uppenbarligen är i hög grad egnad att motverka jordstyckning, är det också enligt Engelsk lag tillåtet att testamentera jord, hvilken innehafves såsom fee simple d. v. s. under en så fullständig egande- och dispositionsfrihet, som den Engelska jorden kan innehafvas, till en eller flere lefvande personer efter hvarandra samt äfven åt en vid stiftelsen ännu ofödd person, på det vilkor, att samtlige innehafvarne, till dess den sistnämde uppnått 21 år, endast kunna förfoga öfver egendomen på det sätt testamentet medgifver. Sedan denne uppnått 21 års ålder, kan dock egendomen, äfven om han ej kommit i besittning af densamma, genom öfverenskommelse mellan honom och de föregående befrias från sin egenskap af fideikommiss. Inrättandet af ständiga familjefideikommiss blef i England först tillåtet under Edward den förstes regering genom Westminsterstatutet de donis conditionalibus 1282. Sedan emellertid domstolarnas rättspraxis så småningom börjat godkänna vissa rättsförfaranden, hvarigenom de eviga fideikommissen kunde upphäfvas, blef slutligen 1833 rättigheten att stifta sådana begränsad till den substitutionsrätt, som ofvan är nämd; men den allmänt antagna seden att för hvarje generation förnya nämda substitutioner åstadkommer i fråga om jordens sammanhållande samma verkan, som man eljest sökt uppnå genom stiftande af fideikommiss.

Vi hafva härmed hunnit fram till behandlingen af det egentliga ämnet för detta arbete: *framställning af den Svenska jordeganderättens historiska utveckling i ekonomiskt afseende.* Vid denna framställning vilja vi dock i någon mon taga hänsyn äfven till jordeganderättens utveckling i Norge och Danmark, enär rättsutvecklingen i dessa länder i många afseenden tjenar till

belysning af våra Svenska förhållanden. Först vilja vi taga i betraktande jordeganderättens beskaffenhet på de båda lägre kulturstadierna, der, enligt hvad vi förut visat, hufvudnäringarna i allmänhet utgöras af jagt och fiske samt boskapsskötsel, och sedermera framställa beskaffenheten af denna rätt på åkerbrukskulturens stadium.

Jordeganderätten i Sverige.

Likasom i andra länder måste äfven i Sverige en tid hafva funnits, då dess innebyggare uteslutande varit hänvisade till en occupatorisk näring eller hushållning. Denna hushållning eller detta stadium af ekonomisk utveckling tillhör dock hufvudsakligen en förhistorisk tid; vi känna nemligen hvarken den folkstam, som först beträdt den Svenska jorden, ej heller kunna vi med historisk visshet uppgifva, hvilken näring den hufvudsakligen idkat, eller hvilken rättsordning hos densamma varit rådande; men landets natur synes här nästan mera än annorstädes hänvisa den ursprunglige innebyggaren att genom jagt och fiske samt i öfrigt genom tillegnande af de alster, naturen omedelbart ur sitt sköte erbjuder, söka tillfredsställa sina behof. Landet, omgifvet på trenne sidor af haf och inuti fullt af stora skogar, tjenliga till jagtmarker, samt genomskuret af fiskrika sjöar och strömmar, liksom lockade sina första innebyggare att tillgripa ett näringsfång, som lättare än åkerbruket gaf dem de erforderliga medlen för tillfredsställande af deras enkla behof [1]). Under en senare tid förekomma dock ganska ofta hos historiska författare berättelser, af hvilka vi kunna hemta upplysningar angående den ekonomiska utvecklingens gång i Sverige. Redan Tacitus omtalar "Svionernas samhällen" såsom betydande genom folkmängd, vapen och skepp, men för bedömande af det ekonomiska tillståndet gifver hans berättelse ej någon egentlig ledning [2]). Den Göthiske historieskrifvaren Procopius omtalar det ytterst i norr belägna landet Thule, hvilket han ansåg vara en ofantlig ö, bebodd af flera stammar, bland hvilka Gauterna voro de talrikaste och Skridfinnarna de vildaste. Om dessa sistnämda säger han, att "de hvarken hade kläder eller begagnade skor eller drucko vin eller hade någon gröda af jorden, ty hvarken de sjelfva eller deras qvinnor idkade jordbruk,

[1]) Botin, Beskrifning om Svenska hemman och jordagods, kap. 1.

[2]) Tacitus, Germania, c. 44.

utan alla egnade sig uteslutande åt jagt. De öfvermåttan stora skogarna och bergen, som finnas i denna trakt, erbjödo dem nemligen en utomordentligt stor mängd af nyttigt villebråd och andra djur. Köttet af de vilda djuren tjenade dem till föda, och hudarna begagnade de till kläder. Men då de ej hade något att sy med, hopbundo de hudarna med senor af djuren och betäckte dermed sin kropp helt och hållet. Deras nyfödda barn uppammades icke heller på samma sätt som andra menniskors, utan uppföddes endast med märgen af de fångade djuren. Såsnart barnet var födt, invecklade modern det genast i en hud, hvilken hon hängde upp i ett träd, stack ett stycke märg i barnets mun samt begaf sig med mannen åter ut på jagt. Sådant var lefnadssättet hos dessa barbarer, hvaremot de öfriga innebyggarna i Thule ganska litet skilde sig ifrån andra menniskor" [1]). Jordanes berättar, att dyrbart pelsverk kommit till Rom "genom många nationer" från folket Svethans uti Skandinavien, hvilket tydligen visar, att jagten här under denna tid varit mycket idkad och en vigtig näring [2]). Under en något senare tid beskrifver Paulus Warnefridi de förut af Procopius omtalade Skridfinnarna; han säger, att de erhållit sitt namn deraf, att de kände en konst att "springa på ett inböjdt trä" och sålunda under jagten förfölja villebrådet [3]). Han åsyftar härmed naturligtvis skidlöpandet och beskrifver äfven renen. Finnarnas drägt utgjordes hufvudsakligen af en luden tröja af renhud, och Warnefridi säger sig sjelf hafva sett en sådan. Vi finna häraf, att Finnarna eller, som vi numera kalla dem, Lapparna vid denna tid varit kända af ganska aflägset boende folk och sålunda sannolikt utgjort en betydlig del af Nordens innebyggare. Att bestämma det område, som de på hvarje särskild tid innehaft, är numera icke möjligt. Tacitus omtalar en folkstam, Fenni, boende der nu landet Samland i Preussen ligger. Beskrifningen på denna folkstam träffar fullkomligt in på Lapparna; han säger sig vara "osäker om han skall räkna Peucinerna, Venderna och Finnarna till Germanerna eller Sarmaterna . . . ."; han omtalar vidare, att hos Finnarna herskade en utomordentlig råhet och ohygglig fattigdom. De hade inga vapen (i Romersk mening), inga hästar, intet hus eller hem. Örter utgjorde deras föda, skinn deras kläder och marken deras läger. De förlitade sig endast på sina pilar, men i brist på jern satte de ben till udd på dem. Jagten utgjorde både männens och qvinnornas näringsfång, ty dessa senare

[1]) Cajanus, Våra Nomader, sid. 7.

[2]) Jordanes, De rebus Geticis, citerad af Geijer i Svenska Folkets Historia, I. sid. 17.

[3]) Paulus Warnefridi, De rebus gestis Longobardorum, citerad af Geijer m. fl.

följde med öfverallt och delade fångsten eller bytet. För barnen gafs ingen annan tillflykt för vilda djur och för regn, än att de betäcktes uti någon sammanflätning af ett träds grenar. "Hit drogo sig de unga tillbaka, här var de gamles tillflyktsort. Detta (lefnadssätt) ansågo de lyckligare än att träla med åkerbruk, äflas med hus (byggnadsarbete) samt under fruktan och hopp fika efter andras egodelar. Trygga för menniskor, trygga för gudarne hade de uppnått hvad som är svårast af allt, nemligen att icke en gång hafva något att önska" [1]). Sjelfva benämningen Samland synes också tala för, att denna trakt i forntiden varit bebodd af Lappar. Detta folk kallar sig nemligen sjelf för Sabmelads, Sabme, Same, och Samland skulle då helt enkelt betyda Samernas eller Lapparnas land, Lappland [2]). På grund af det anförda torde man kunna antaga, att Lapparna i äldsta tider varit en vidt utbredd folkstam och förekommit öfver hela Sverige. För denna åsigt talar äfven det ännu i södra Småland förekommande namnet Finnveden eller Finnskogen, omfattande de tre häraderna Östbo, Westbo och Sunnerbo. Vid den Ariska folkstammens invandring i Sverige synas dock de i intellectuelt och fysiskt afseende underlägsna Lapparna hafva blifvit undanträngda till rikets norra delar, der deras område och antal sedermera allt mer och mer förminskats.

Genom att betrakta Lapparnas eller, som de historiskt kallas, Finnarnas lefnadssätt hafva vi i Sverige kunnat leda oss tillbaka till det första och lägsta trappsteget på den ekonomiska utvecklingens bana, det stadium, der *jagt* och *fiske* utgöra de hufvudsakliga näringarna. Huru rättsordningen för dessa näringar under ifrågavarande tid var beskaffad, kan naturligtvis ej med tillhjelp af direkta upplysningar afgöras. Dock torde man utan fara för misstag kunna antaga, att rätten till jagt och fiske här som hos andra folk på motsvarande stadium framträdt såsom en slägtens eller hordens fria och gemensamma rätt gent emot andra, och att jordeganderätten erhållit någon egentlig betydelse, först då jordområdet i följd af befolkningens tillväxt något mera tagits i an-

---

[1]) Tacitus, Germania, c. 46: Fennis mira feritas, foeda paupertas: non arma, non equi, non penates; victui herba, vestitui pelles, cubili humus; sola in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant. Idemque venatus viros pariter ac feminas alit; passim enim comitantur partemque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur: huc redeunt juvenes, hoc senum receptaculum. Sed beatius arbitrantur quam ingemere agris, inlaborare domibus, suas alienasque fortunas spe metuque versare: securi adversus homines, securi adversus deos rem difficillimam assecuti sunt ut illis ne voto quidem opus esset.

[2]) Cajanus, anf. st., sid. 16.

språk. Detta antagande vinner äfven stöd deraf, att jagträtten ännu vid tiden för den äldre Vestgötalagens codifiering varit en för alla gemensam och fri rätt [1]). Om vi derföre i öfverensstämmelse med hvad vi förut sagt vilja anse denna jagträtt såsom den äldsta form af jordeganderätt, hafva således i Sverige så väl som annorstädes de första yttringarna af eganderätt till jord haft en samfäld eller gemensam karaktär.

Redan under den tid Lapparna qvarstodo på jägarstadiet, hade de under ständiga strider blifvit af den Ariska folkstammen undanträngda till norra delen af landet. Så småningom hade äfven jagten och fisket blifvit otillräckliga för tillfredsställande af befolkningens behof af lifsmedel, och nöden tvang den att se sig om efter en näring, som säkrare än jagten gaf den ett nödtorftigt lifsuppehälle. Man erhöll en ny näring derigenom, att man lyckades tämja renen, hvilken liksom Lappbefolkningen alltmera undanträngdes mot norr, och härmed var ett jättesteg taget på kulturutvecklingens bana. Att tämja ett så skyggt djur som renen var naturligtvis icke någon ringa konst. "Det var en djerf tanke, säger Petrus Læstadius, värdig att jemföras med hvarje annan, som skapat en stor uppfinning till kommande slägtens nytta, men uppfinnaren dog okänd uti någon obemärkt och enslig dal i Nordens vida öken, och tiden sväljde upp hans namn" [2]). Denna öfvergång från jagt och fiske till nomadkultur synes hafva egt rum ganska tidigt. Att bestämma tidpunkten härför är dock så mycket mera vanskligt, som en dylik öfvergång naturligtvis sker under loppet af en längre tidrymd och ej på en gång verkställes. Ännu i sjette århundradet omtalas emellertid Lapparna af förutnämde författare såsom jägare och fiskare, men mot slutet af nionde århundradet framställas de deremot såsom nomader, hvarföre öfvergången från det ena stadiet till det andra måste hafva egt rum under de århundraden, som ligga emellan de angifna [3]). Den rätt till jorden, som Lappbefolkningen efter öfvergången till nomadkultur gjorde gällande, var en för stammen eller delar deraf gemensam betesrätt. I början lika obestämd som den ursprungliga jagträtten, blef den med tiden, i samma mon som Lapparna kommo att regelbundnare begagna sitt territorium, mera bestämd. De hafva numera sina bestämda flyttningsvägar och slå i allmänhet upp sina tjäll på de trakter, der man efter gammal sedvana från förfädrens tid plägat öfvervintra. Några bestämda gränser för deras betesområden,

[1]) V. G. L. cod. ant. Forn. B: 7.
[2]) Jfr Cajanus, anf. st., sid. 35.
[3]) Cajanus, anf. st., sid. 35.

de så kallade renbeteslanden, finnas icke utstakade, utan renen löper fritt öfver nejden och betar än här och än der. Men ju närmare det är intill Lappens tjäll, desto mera omedelbar är hans besittning af jorden och desto större hans eganderätt dertill; ju längre deremot man kommer derifrån, desto svagare blir eganderätten, till dess den slutligen förlorar sig i en allmänning [1]). Många rubbningar och inskränkningar hafva under de senaste århundradena skett uti Lapparnas rätt till de gamla renbetesområdena dels genom nybyggares inkräktande på deras mark dels genom de administrativa myndigheternas inblandning uti förhållandet Lapparna emellan samt mellan nybyggarna och Lapparna och slutligen äfven genom vissa trakters indelning uti renbetesdistrikt, der först efter gjord anmälan hos länsmannen rätt till bete erhålles [2]). Ordningen hos Lapparna är således icke numera den samma som hos ett vanligt nomadfolk, och detta beroende derpå, att jordbrukslägenheter med tiden uppkommit invid och uppå Lapparnas gamla områden. Den jord i Norrland, som icke tagits i anspråk för jordbruket och sålunda blifvit förvandlad till hemman, anses numera såsom statens egendom, och Lappbefolkningen har derföre endast en så stor nyttjanderätt till jorden, som staten på hvarje tid tillerkänner den.

Om en öfvergång från nomadkultur till åkerbruk kan man knappast tala, då fråga är om Sverige. Lapparna qvarstå nemligen ännu på nomadstadiet och kunna till följd af klimatets stränghet sannolikt aldrig öfvergå till åkerbruk; våra förfäder deremot kände säkerligen åkerbruket långt förr än de ankommo hit. Åkerbrukskulturen har sålunda hos oss icke utvecklat sig ur den förutnämda nomadkulturen, utan genom ett invandrande folk blifvit här införd och utbredd. Att bestämma, vid hvilken tid eller på hvilka vägar våra förfäder hit invandrat, anse vi oss ej kunna, och det torde dessutom för behandlingen af vårt ämne ej vara af nöden. Så mycket torde man dock med visshet kunna antaga, att Svear och Göter på olika tider och från skilda håll anländt hit. Båda folken synas vid invandringen varit fördelade i horder eller tribus, hvilka hos Svearna kallades hundari, hos Göterna hæred eller hærad; de voro ursprungligen personliga, på slägtskap grundade föreningar, men öfvergingo med tiden till territoriella indelningar. En dylik indelning i hundari förekommer äfven hos de flesta Germaniska folk, hos Franker och Anglosachser [3]). Att häradet hos oss ursprungligen varit en personlig och på slägtskap

[1]) Cajanus, anf. st., sid. 85.

[2]) K. F. d. 6 Juni 1883 och kodicillen till gränsetraktaten d. $\frac{7}{18}$ Oktober 1751.

[3]) Jfr Laveleye, anf. st., kap. 5.

grundad förening, framgår tydligast af Gottlandslagens stadgande angående bördsrätten. Denna lag tillåter nemligen ej, att jord säljes utom ätten, men låter dock i vissa fall "häradsmännen i samma härad, der jorden ligger", inlösa egendomen, hvilket visar, att lagen ansett häradet såsom en slägtförening och följaktligen häradsmännen såsom ättemän [1]). Redan tidigt har dock häradet öfvergått till en local eller territoriell indelning och följaktligen till beteckning för ett visst område. Sålunda omtalas det i Hakon Athelstens saga, att Kettil Jamte, Önund Jarls son af Sparabo, for öster om det höga fjellet och ett stort följe af män med honom, och "de rödjade der marken och bygde stora härader". En dylik öfvergång från personlig till territoriell indelning har äfven egt rum i fråga om mantalet. Ursprungligen betydde nemligen detta mannatal, antal at män, men öfvergick sedermera i beskattningslagarna till benämning för ett visst stycke jord, en jordpossession. De Ariska folkens förening i slägtgrupper är lätt förklarlig, då man besinnar den styrka slägtbandet hade hos dessa folk. Detta åter berodde hufvudsakligen på beskaffenheten af deras religion, hvilken ursprungligen hade formen af en dyrkan af förfädrens andar. De döde ansågos af de Ariska folken för heliga väsenden, och de efterlefvande tillade dem de vördnadsfullaste namn. De kallade dem goda, heliga, saliga och hyste för dem så mycken vördnad en menniska kan hysa för den gudomlighet, hon älskar eller fruktar. De tänkte sig hvarje afliden nästan som en gud. Grafvarna voro dessa gudomligheters tempel, och framför hvarje graf gjordes ett altare för offren, der slägten gemensamt och på bestämda tider offrade åt sina döde. Försummade man detta, ansågs den aflidnes själ förlora sin lugna ro och blifva en irrande ande, som plågade de lefvande. Grafven blef sålunda den medelpunkt, kring hvilken alla slägtens medlemmar, huru talrika de än voro, samlades. Denna dödskult är urgammal och härleder sig från Indiens Arier. Den framställes i Rigvedas hymner och Manus lagar såsom den äldsta menniskorna haft. Man finner lätt, att dessa åsigter voro i hög grad egnade att sammanhålla familj- och slägtmedlemmarne. Kulten var gemensam, arbetet och egendomen blefvo också gemensamma. Men slägtens sammanhållning berodde äfven på behofvet af skydd och ömsesidig hjelp. Då de särskilda på slägtskap grundade föreningarna ännu ej sammanslutit sig till en stat, som kunde upprätthålla rättsordningen och lemna den enskilde den hjelp, han i och för en tryggad existens behöfde, måste slägtmedlemmarne sjelfve söka

[1]) Nordström, Sv. Samhällsförfattningens historia, 1 afd. II., sid. 14.

att efter förmåga och behof sörja för inre ordning och frid samt yttre säkerhet. Under sådana förhållanden var det ganska naturligt, att våra förfäder vid besittningstagandet af den Svenska jorden slogo sig ned slägtvis eller förenade i slägter, och att eganderätten till det område, som af dem intogs, blef en för slägten gemensam rätt [1]).

Enligt hvad vi redan förut omnämt, kände våra förfäder åkerbruket vid deras invandring i Sverige, om också boskapsskötsel ännu utgjorde deras hufvudnäring. Osäkrare är, huruvida något egentligt åkerbruk idkades af de Ariska folken, innan de lemnade sitt ursprungliga hem i Asien. Från några i de Asiatiska språken förekommande gemensamma termer för åkerbruksförhållanden och redskaper har man dock ansett sig kunna hemta stöd för den meningen, att Arierna redan före utvandringen voro åkerbrukare [2]). Laveleye antager dock, att den Ariska folkstammen före sin utvandring icke kände åkerbruket, och detta sitt antagande stödjer han derpå, att Germanerna, hvilka senast af alla Ariska folk ankommo till Europa, ännu voro ett nomadfolk, då Romarna först kommo i beröring med dem. För vår del antaga vi, att de gamla Arierna i det ursprungliga hemlandet idkat något, om också ringa och ofullständigt, åkerbruk, och anse, att detta ganska väl kan stå tillsammans med Laveleyes åsigt, att Germanerna voro nomader vid den tid Romarna gjorde bekantskap med dem. Ty ingenting hindrar, att ett extractivt jordbruk idkades af Germanerna, och att detta skedde hafva vi redan förut varit i till-

---

[1]) Fustel de Coulanges, La cité antique, I. kap. 2.

[2]) Man har visat, att för ordet ok finnes gemensam benämning i nästan alla Ariska språk. Det heter på Sanskrit Yuga, Pers. Yûgh, Grek. *Ζυγός*, Latin jugum, Isl. Ughaím, Got. Joug, Gammaltyska Iga, Svenska ok. Ungefär lika är förhållandet med ordet vagn: Sanskrit Vâha, Latin vehiculum, Anglosachs. Waen, Tyska Wagen, Svenska vagn. Detta bevisar dock blott, att vagn förekommit hos alla dessa folk, och att sättet att med tillhjelp af kreatur fortskaffa densamma varit kändt. För begreppet åker finnes ej något gemensamt ord inom de Asiatiska och Europeiska-Ariska språken; det Grekiska *Ἀγρός*, Lat. ager, Got. Akrs, Svenska åker hafva ej någon beslägtad motsvarighet inom den Asiatiska gruppen. Samma är förhållandet med ordet årder; det heter på Grek. *Ἄροτρον*, Lat. aratrum, Cymbr. Aradyr, Gammaltyska Erida, Gammalsvenska Ardr. För de enklaste åkerbruksredskapen, spaden och hackan, finnas deremot benämningar inom samtliga Ariska språken, hvaraf man torde kunna sluta, att Arierna före sin utvandring ur det gemensamma hemlandet idkat något, om också ofullständigt, jordbruk. Pictet, Les Origines Indo-europ., citerad af J. Kreüger, Studier rörande de agrariska förhållandenas utveckl. i Sv. till slutet af unionstiden, sid. 4.

fälle att omnämna, ehuru boskapsskötsel ännu var deras hufvudnäring och således enligt Laveleyes mening karaktäristisk för dem i ekonomiskt afseende.

Då vi nu öfvergå till framställning af jordeganderätten på den egentliga jordbrukskulturens stadium, vilja vi skilja emellan tvänne hufvudslag af jordegendom, nemligen å ena sidan *Allmänningsjorden* samt å andra sidan *den jord*, som af slägter och enskilde vid landets första bebyggande *omedelbart* togs i anspråk. Eganderätten till dessa båda slag af jord har haft en mycket olika utvecklingsgång, hvilket isynnerhet varit beroende på den olika kultur, som å desamma förekommit, i det att allmänningsjorden såsom hufvudsakligen skogbevuxen mera lämpat sig för samfäld egande- och nyttjanderätt samt derför åtminstone till stor del förblifvit en samfälligheternas gemensamma egendom, då deremot den till jordbruk använda jordegendomen så småningom och i sammanhang med den allmänna ekonomiska utvecklingens framåtskridande öfvergått till privat egendom.

Vi skola först behandla eganderätten till Allmänningsjorden, enär denna till följd af sin karaktär af gemensamhet och jordens lägre kultur har en äldre eller mera ursprunglig prägel än eganderätten till den jord, som för idkande af jordbruk blifvit tagen i omedelbar besittning. Allmänningsintressentens rätt till allmänningen är i början lika obestämd och af nästan samma beskaffenhet som nomadens rätt till stammens gemensamma område och står derföre ursprungligen närmast det slag af eganderätt, som hos ett nomadfolk förekommer.

Eganderätten till Allmänningsjorden:

A. Under Landskaps- och Landslagarnas tid.

Då våra förfäder invandrat hit och förenade i slägtgrupper tagit landet i besittning, betraktade de, enligt hvad vi förut antydt, jordområdet i sin helhet såsom en gemensam egendom. De jordpossessioner, som omedelbart togos i besittning och genom arbete bragtes under högre kultur, blefvo de särskilda slägt-

föreningarnas tillhörigheter, men den emellan dessa områden varande jorden betraktades fortfarande såsom en allmän eller alla tillhörig egendom och kallades derför allmänning, almænninger, almænniger, almænnunger. Då befolkningens antal i början var ytterst ringa i förhållande till jordens vidd och den kultiverade marken jemförelsevis obetydlig, kom allmänningsjorden att omfatta ofantliga sträckor, hvilka dock, enligt hvad vi längre fram skola söka visa, minskats i samma mon, som jordbrukskulturen vunnit större utbredning. Utom dessa områden räknades också till allmänningarna vissa berg, sjöar och åar [1]).

Vid tiden för Landskapslagarnas affattande var eganderätten till allmänningarna i mellersta och södra Sverige långt mera utvecklad än hvad förhållandet var i den norra delen af landet, och detta helt naturligen af det skäl, att kulturen i Svea och Göta land vid denna tid hunnit en långt högre utveckling än i norra Sverige. Vi vilja derföre först framställa Helsingelagens stadganden om eganderätten till allmänningarna, oaktadt detta är att afvika från en kronologisk behandling af lagarnas bestämmelser angående detta ämne. Helsingelagen gälde, som vi veta, icke blott för det område, som landskapet Helsingland numera omfattar, utan för ett obestämdt territorium, ungefär motsvarande det nuvarande Norrland. I denna lag omtalas egentligen endast ett slag af allmänning, almænnunger, och denna motsättes den jord, som tillkom de särskilda byalagen. Eganderätten till denna allmänningsjord hade en så obestämd karaktär, att man nästan skulle vilja anse hela den i Norrland förekommande allmänningsjorden såsom en res nullius. Men då det ligger i sakens natur, att staten är egare till den jord, som icke blifvit af enskilde tagen i besittning, måste man tillerkänna staten eller samhället eganderätten till de Norrländska allmänningarna. Att endast ett slag af allmänningsjord här förekommer, torde ega sin grund deri, att befolkningen och kultiveringen af denna trakt icke tillgått på samma sätt som i Svea och Göta land. Ty då dessa blifvit bebygda af ett invandrande folk, fördeladt i mindre, på slägtskap grundade föreningar, hvilka hvar för sig togo i medelbar eller omedelbar besittning vissa delar af landet, har deremot Helsingland, ja, man torde kunna säga hela Norrland, blifvit bebygdt så småningom af nybyggare från de angränsande trakterna. Desse nybyggare, hvilka till ringa antal i sender ankommo, kunde naturligtvis icke göra anspråk på hela landsdelar, utan måste åtnöja sig med eganderätt till de områden, som to-

[1]) V. G. L. IV: 11 och H. L. W. B. XIV: 2.

gos i omedelbar besittning. Samma förhållande torde ock vara orsaken till att uti Finland icke några lands- eller häradsallmänningar förekommit, utan hufvudsakligen endast ett slags allmänning, hvilken betraktades såsom hela samhällets egendom. Visserligen hafva i Finland några få sockenallmänningar funnits, men dessa synas hafva varit af ringa omfång och betydenhet [1]).

I Helsingelagen omtalas emellertid ett särskildt slag af jord under gemensam eganderätt, hvilket motsvarar de i mellersta och södra Sverige förekommande byallmänningarna; det är nemligen "byamännens egna skog", d. v. s. den skogsmark, som byamännen tillegnat sig såsom sin gemensamma egendom [2]). Eganderätten till byamännens skog var naturligtvis långt mera bestämd och fullständig än eganderätten till allmänningen, hvilket framgår deraf, att det var tillåtet för hvem som ville att anlägga nybygge å allmänning, under det att sådant ej var tillåtet å den till byarna hörande skogsmarken, såvida man icke erhöll egarnes tillåtelse dertill [3]). Något tillstånd till odlings företagande å allmänning erfordrades deremot ej. Lagen säger endast, att den, som ville å allmänning taga "byæ æmpnæ" och intaga jord till åker eller äng, skulle rödja tre *dyssiær*, d. v. s. en åker, på hvilken kunde skördas tre trafvar säd, göra ett hus med fyra knutar och med två vittnen kringgå intägten; han skulle taga skogen lika bred som åkren och ängen, men så lång som en "styltings rast", d. v. s. så lång som han kunde mäta genom en vid vintersolståndet före solens uppgång börjad resa, hvarunder han skulle hugga ett lass stör och dermed vid middagstiden vara hemkommen [4]). Den rätt, som nybyggarne erhöllo till de af dem upptagna områdena, var en fullständig eganderätt, ty någon afgift eller recognition omtalas ej, icke heller några inskränkningar i deras rätt att fritt disponera öfver den på ofvannämda sätt begränsade jorden. Emellertid synas Helsingelagens stadganden angående anläggning af nybyggen hafva varit mycket gamla redan vid den tid, då lagen affattades, hvilket framgår dels af sjelfva bestämmelsernas uråldriga karaktär dels deraf, att åtgärder från statens sida vidtogos, hvilka voro stridande emot lagens innehåll. Sålunda finner man, att redan år 1327 delades landet från Skellefte- till Luleelf i tre lotter emellan

[1]) Liljenstrand, Finlands Jordnaturer och Äldre Skatteväsende, jemte ett blad ur dess kulturhistoria, sid. 63.

[2]) H. L. W. B. XIV.

[3]) H. L. W. B. XV.

[4]) H. L. W. B. XV in fine.

Konungen, Erkebiskopen och Nils Farthiegnsson samt Peter Unge [1]), hvilket tydligen visar, att man icke längre tog hänsyn till Helsingelagens bestämmelser angående huru mycket obebygdt land finge upptagas af en enskild person. Statens befogenhet att på detta sätt disponera öfver de stora ouppodlade jordområdena i rikets norra delar måste anses såsom en naturlig följd af dess eganderätt dertill och allt mera framträda i den mon befolkningens antal tilltog och jorden till följd deraf mera togs i anspråk. Hvad för öfrigt beträffar sättet att tilldela enskilda medborgare stora landsträckor, stod detta i god öfverensstämmelse med det i södra och vestra Europa vid denna tid förekommande förläningsväsendet, hvilket äfven i Sverige efter Folkungaättens uppstigande på thronen vann ej ringa insteg.

Äfven i Kopparbergstrakten behandlades allmänningsjorden på samma sätt. Konungen tillät 1347, att arbetarne fingo rödja "den vildmark, som likbrand eller bolyxa öfvergått" och behålla den odlade jorden utan erläggande af någon afrad d. v. s. under fullständig eganderätt, och i Finland synes man gått tillväga på liknande sätt. I ett Kongl. Bref af den 16 januari 1441 gafs befallning åt konungens embetsman i Finland att gifva och fördela Konungens allmänningar åt sådane jordbrukare, som behöfde dem, *emot kronones skatt*, dock så, att dessa allmänningars forne egare skulle först erhålla så mycket som tolf bofaste män ansågo vara tillräckligt, och i ett annat Kongl. Bref af den 28 Augusti ofvannämda år omtalas, att skogar och utmarker i Tavastland blifvit fördelade, men med den varsamhet och försigtighet, att gamla byar, som jorden förr tillhört, icke skulle råka i ödesmål. Hvad beträffar de i dessa Kongl. Bref omtalade forne egarne till allmänningsjorden, så synes man dermed hafva menat dem, som från äldsta tider egt rätt att nyttja allmänningen, ty någon menigheternas eganderätt till allmänningarna i Finland förekom icke, utom till de få sockenallmänningar, vi redan förut omtalat.

På helt annat sätt gestaltade sig eganderätten till allmänningarna i södra och mellersta Sverige. Denna olikhet berodde hufvudsakligen, enligt hvad vi redan förut antydt, på den olika ordning, i hvilken sjelfva bebyggandet här egde rum. De på slägtskap grundade förbunden togo jorden i besittning och tillerkände sig eganderätt icke blott till den del af densamma, som de genom sitt arbete kultiverade, utan äfven till den, som låg obegagnad inom eller bred-

[1]) Monumenta Ulleråkerensia, sid. 144.

vid deras område. Hvart och ett af dessa förbund eller föreningar egde från början nästan samma sjelfständighet som en stat, då konungen ursprungligen i förhållande till samtliga förbunden endast egde skyldigheten att förrätta de gemensamma offren och anföra krigshären. De minsta slägtföreningarna voro de i byalagen eller bygemensamheterna samboende; af flera sådana uppkom ett härad och af flera härader ett landskap. Ju längre tillbaka i tiden vi betrakta dessa samfälligheter, desto större sjelfständighet finna vi dem ega. Vid sådant förhållande är det icke underligt, att man på landskapslagarnas tid finner trenne slag at allmänningar nemligen by-, härads- och landsallmänningar, tillhörande de samfälligheter, inom eller bredvid hvilka de voro belägna, men å andra sidan är det äfven helt naturligt, att i samma mon som häraderna och landskapen mera stadigt sammanslöto sig till en stat, hvilken i de flesta afseenden öfvertog deras forna förpligtelser, också deras rättigheter och tillhörigheter med tiden kommo att åtminstone i någon mon öfverföras i statens hand, och att sålunda de till dessa samfälligheter hörande allmänningar skulle öfvergå i statens ego. Beträffande åter byallmänningarna, kunde dessa, till följd af den mera omedelbara egande- och besittningsrätt, som bygemensamheterna i anseende till desamma lättare kunde göra och factiskt gjorde gällande, icke gerna blifva ansedda för publik egendom. Dessa allmänningar stodo så mycket närmare den under enskild eganderätt varande jorden, som de samfälligheter voro mindre, hvilka egde dem, och af detta förhållande var det derföre en naturlig följd, att byallmänningarna, enligt hvad vi framdeles skola söka visa, i sammanhang med jordbrukets tilltagande intensitet öfvergingo i enskild ego och dermed förlorade sin förra karaktär af allmänning.

Öfvergå vi till Göta- och Svealagarnas bestämmelser om allmänningarna, finna vi, att de i allmänhet grunda sig på den förutsättningen, att landskapet eller häradet hade en fullständig eganderätt till sina allmänningar. Endast tvänne sannolikt skenbara undantag förekomma från denna regel. I Östgötalagen talas det nemligen om ett särskildt slag af allmänning, som kallas Konungsallmänning, hvilken konungen skulle hafva rätt att försälja [1]). Men detta stadgande synes icke hafva afseende på någon staten tillhörig jord, utan åsyftar säkerligen skogsmark, som tillhörde någon gård eller egendom, som var i konungens privata ego [2]). Det andra undantaget från ofvannämda

[1]) E. S. I: 2.

[2]) Schlyter, Glossarium till Östg. L. under ord. Almæninger.

regel om landskapens och häradernas oinskränkta eganderätt till sina allmänningar förekommer i Uplandslagen, der det säges, att allmänningar, som lågo mellan två härader och icke voro utmärkta med rå och rör, skulle skiftas i tre delar, af hvilka en skulle tillfalla kronan och de andra två hvartdera häradet [1]). Men detta stadgande röjer tydligen spår af ett yngre ursprung än sjelfva lagen och har sannolikt tillkommit, sedan kronan börjat tillerkänna sig egande- och dispositionsrätt öfver landskaps- och häradsallmänningarna, och synes hafva haft till ändamål att gifva lagligt stöd åt en redan utbildad praxis [2]).

Landskapets och häradets rätt till sina allmänningar synes på landskapslagarnas tid hafva omfattat befogenhet för innebyggarne att gemensamt och med andras uteslutande förfoga öfver allmänningarna. Nyttjanderätten tillkom innebyggarne inom landskapet eller häradet gemensamt och var i allmänhet fri i fråga om mulbete och skogstång; endast några få undantag förekommo härifrån, såsom förbud att barka fruktbärande träd samt att verkställa slåtter före rätt tid [3]). Rätten att odla å allmänningen tillkom naturligen innebyggarne allena med andras uteslutande, men är för öfrigt något olika bestämd i de särskilda lagarna. I den äldre Vestgötalagen omtalas ej, att något tillstånd vore behöfligt för att odla på allmänningsjorden, utan rätten dertill synes hafva varit öppen och fri för hvem som helst, men i Lydekini excerpter heter det, att ingen må något taga eller utgifva af häradets allmänning utan häradshöfdingens och hela häradets samtycke, ej heller af landsallmänning utan hela landskapets samtycke och lagmans dom [4]). Den rätt, som nybyggarne i Vestergötland erhöllo till den å allmänningarna odlade jorden, synes hafva varit en fullständig eganderätt, ty i den yngre Vestgötalagen heter det, att "The sum boa a allmænnixs iorth oc taker sun æpti fathur, the heta bönder oc ey lanboa" [5]), hvilket tydligen visar, att allmänningsbönderna varit ansedda som jordegare, icke som arrendatorer. Men ehuru landskapet och häraderna enligt lagen hade oinskränkt eganderätt till sina allmänningar och kunde meddela sådan åt allmänningsbönderna, finna vi dock, att redan under den ifrågavarande tiden kronan ansåg sig ega del uti allmänningsjorden i Vestergötland. Sålunda öfverlåter konung Erik Eriksson uti ett Bref, utfärdadt mellan åren 1222 och 1250,

[1]) W. B. XX: 3.
[2]) Schlyter, anm. till Upl. L:s text, not 37.
[3]) V. G. L. cod. rec. Fn. B. 44.
[4]) Lydekini Excerpta et Annotationes, § 144.
[5]) V. G. L. cod. rec. K. B. VII.

till Alvastra kloster hela sin tredjedel uti tvänne "bol" i Grutbec (nuvarande Grebäck), hvaraf klostret erhållit de öfriga delarna genom skötning af konungen och hela Vestgötafolket. Det synes sålunda som om denna trakt mellan Kåkinds och Vadsbo härader varit landsallmänning samt fördelad emellan kronan och landskapet på sådant sätt, att kronan erhållit en tredjedel och landskapet två tredjedelar, ett förhållande, som, enligt hvad vi förut antydt, var en naturlig följd af landskapens aftagande betydelse och kronans ökade behof af inkomster, då hon måste öfvertaga många af landskapens forna åligganden. Hvarföre kronan just gjorde anspråk på en tredjedel af allmänningarna, kan ej med visshet afgöras, men detta anspråk står emellertid i öfverensstämmelse med den tredjedel i större vattendrag, som i det allmännas intresse undantogs den enskildes disposition, och den tredjedel i häradets böter, som kronan förbehållit sig, samt erinrar om den i Frankrike under medeltiden och äfven senare förekommande "triage", hvilken som vi veta ansågs såsom kronans tillhörighet.

I Östgötalagen omtalas endast härads- och byallmänningar, hvarföre landsallmänningar sannolikt icke der förekommit. Några inskränkningar uti häradernas eganderätt till sina allmänningar omtalas icke i lagen, hvilken tvärtom ålägger häradshöfdingen att hafva vård och tillsyn om häradets allmänning [1]). Dock framgår tydligen af handlingar från denna tid, att kronan äfven i Östergötland tagit en tredjedel af allmänningarna för sin räkning. Sålunda förekommer ett bytesbref emellan Riksmarsken Torkel Knutsson och konung Birger Magnusson af den 29 Juli 1303, hvarigenom den förre erhåller en tredjedel af allmänningsjorden i Linköpings och Wexiö stift [2]). Likaledes förekommer ett bref, utfärdadt af lagmannen i Östgöta lagsaga Bengt Magnusson till innebyggarne i Ydre härad, hvari han kungör, att han upplåtit Ringshult, som tillhörde konungen och hela häradet gemensamt, till brukning åt en Nils Sigridsson [3]).

Äfven i fråga om Småland kan man, oaktadt dess lagbok med undantag af Kristnubalken gått förlorad, finna, att eganderätten till allmänningarna ursprungligen tillkommit samfälligheterna, men med tiden öfvergått i statens hand. En af konung Erik Läspe år 1238 gifven stadfästelse å en mellan Östbo härad och Nydala kloster träffad öfverenskommelse omtalar, att häradet förbundit sig att ej utan Nydala munkarnes bifall sälja en detsamma tillhö-

[1]) Ö. G. L. B. B. XXVIII: 2.
[2]) Sv. Dipl. II: 395.
[3]) Sv. Dipl. I: 571.

rande skog [1]), hvilket tydligen visar, att häradet här betraktades såsom egare till allmänningen, men redan 1281 förekommer ett af Magnus Ladulås gifvet dombref rörande allmänningsjord, belägen i Njudung, motsvarande nuvarande Östra och Westra härader i Jönköpings län, hvari det säges, att konungen förut egt en lott i nämda allmänning, men att han öfverlemnat den till Linköpings domkyrka, hvilket tydligen visar, att konungen numera ansåg sig ega del i allmänningsjorden. Detsamma framgår äfven af Knut Erikssons meddelade stadfästelse å den af Sverker den förste gjorda gåfvan till Nydala kloster i Småland af en tredjedel i skogarne Flata och Nutahult, hvilken stadfästelse synes hafva egt rum emellan 1210 och 1216 [2]).

I Uplandslagen omtalas ett särskildt slag af allmänning nemligen Folklandsallmänning, hvilket naturligtvis var beroende på detta landskaps indelning uti tre s. k. Folkland [3]). Menigheternas rätt till sina allmänningar var här, enligt hvad vi ofvan visat, erkänd af lagen, som föreskrifver, huru allmänning, som låg emellan byar, härader eller folkland, skulle fördelas. Låg allmänning emellan tvänne byar, skulle hvardera byn taga hälften af allmänningen; voro flera byar omkring en allmänning, skulle hvardera byn erhålla lika stor del, ehvad byn vore större eller mindre, och om allmänning låge emellan härader eller folkland, skulle hvardera sidan taga hälften af allmänningen. För rättighet att å allmänning odla och anlägga nybygge stadgar lagen, att man skulle begära lof dertill å tinget [4]). Samma bestämmelser återfinna vi i Westmannalagen angående både eganderätten till allmänningarna, delningen af dem och rätten att å desamma verkställa odling och anlägga nybyggen [5]). Äfven i Nerike, hvars af konung Magnus Ladulås bekräftade lagbok gått förlorad, synes menigheternas rätt till allmänningarna varit oinskränkt. I ett intyg af dervarande lagmannen Niklis Björnsson, dateradt den 10 April 1328, säger han sig hafva i samråd med landskapets innebyggare lemnat sitt bifall till, att Biskop Styrbjörn i Strängnäs måtte i utbyte mot biskopsstolens eller domkyrkans gods erhålla några skogar och egendomar, kallade allmänningar [6]). Då lagmannen vid denna tid var en representant för landskapet, icke för ko-

---

[1]) Sv. Dipl. I: 291.
[2]) Sv. Dipl. I: 163.
[3]) Upl. L. W. B. XX pr.
[4]) Upl. L. W. B. XX: 3.
[5]) Westman. L., cod. rec., XX: 1.
[6]) Sv. Dipl. IV: 58.

nungen, synes också häraf framgå, att endast landskapets rätt här varit i fråga. Huruvida någon rätt till odling eller anläggande af nybyggen enligt denna lag fanns för de enskilde, kunna vi icke afgöra, då intet derom i de för oss tillgängliga källor förekommer. Likaledes kan man ej med visshet afgöra, hurudan rätt nybyggarne enligt de öfriga Svealagarna erhöllo till de områden, som de med landskapets eller häradets tillåtelse uppodlade å allmänningarna. Sannolikt är dock, att det meddelade tillståndet i början icke verkade någon inskränkning i eganderätten till de uppodlade områdena, utan att nybyggarne blefvo sjelfständige jordegare, liksom de enligt den yngre Vestgötalagen voro. Men med tiden kom detta förhållande att förändras, så att nybyggarne genom odlingen endast förvärfvade en ständig besittningsrätt, emphytevsis, och afrad måste erläggas till den samfällighet, som hade eganderätten till jorden. Vi skola längre fram i sammanhang med Landslagarnas bestämmelser om allmänningarna återkomma härtill.

Vi öfvergå till framställning af eganderätten till allmänningsjorden i de från Danmark eröfrade landskapen Skåne, Halland och Blekinge. Men då denna eganderätt helt naturligt gestaltat sig på lika sätt som motsvarande rätt i Danmark, vilja vi äfven anföra några af de vigtigaste bestämmelserna ur den äldre Danska lagstiftningen angående allmänningsjorden.

Att ofantliga skogstrakter i äldsta tider förekommo i Danmark, synes alldeles otvifvelaktigt och omtalas dessutom i elfte århundradet af Adam af Bremen i hans beskrifning öfver landet, der han säger att, "ehuru jorden i Tyskland var bevuxen med stora skogar, var dock detta i ännu högre grad förhållandet med Jutland, som derför endast var beboeligt på några få ställen". Dessa skogstrakter betraktades i början såsom allas eller ingens egendom, men med tiden blef konungen i egenskap af det allmännas representant ansedd såsom egare till desamma [1]). I motsats mot den under enskild eganderätt varande skogen kallades de förstnämda Allmänningar, Almindinger, och konungens eganderätt till dessa var så till vida inskränkt, att de angränsande byalagen eller privata jordegarna hade en ganska vidsträckt nyttjanderätt till allmänningen, hvilket framgår såväl af Skånelagens bestämmelse, att en hvar må hugga träd å allmänning [2]), som ock af Judske Lov, der det heter, att å allmänning eger konungen jorden, men bonden skogen [3]). Enligt Saxos och Sven Aagesens

[1]) Bergsöe, Den Danske Forst- och Jagt-Lovgivning, sid. 2.
[2]) Skån. L. I: 197.
[3]) J. L. I: 53.

berättelser skola stora sträckor af allmänningarna hafva blifvit försålda af Sven Tveskägg och inköpta på Jutland af privata familjer, men i Skåne och på Seland af befolkningen. Andra författare åter antaga, att Sven Tveskäggs öfverlåtelse hade till föremål endast nyttjanderätten, men icke eganderätten till de ifrågavarande skogsområdena och anföra såsom stöd för denna mening ett uttryck i en krönika från denna tid, der det heter: communes fecit silvas, d. v. s. han öfverlät nyttjanderätten till allmänheten, till alla, men behöll eganderätten sjelf, något, som synes ganska sannolikt, då man besinnar, huru stora skogsområden Danska staten långt efter ifrågavarande tid egt och till en del ännu eger [1]). Under begreppet allmänning innefattades i Danmark liksom i Sverige äfven större vattendrag, sjöar och strömmar, och den enskilde hade endast rätt till det vatten, som han genom damfäste inneslutit [2]). Hafvet betraktades också så tillvida som allmänning, att det var tillåtet för hvem som helst att der idka fiske.

Öfvergå vi till bestämmelserna angående allmänningarna i Skåne, finna vi, att här liksom på Jutland och Danska öarna konungen eller staten hade eganderätt till allmänningsjorden. Detta framgår bland annat deraf, att alla byar, som uppkommo å allmänningarna, blefvo af krononatur [3]). För öfrigt omtalas i ett register öfver Kallundborgs slotts handlingar några Bref af konung Knut den sjette och en konung Erik om nyttjanderätten till en allmänning i Albo härad, der också konungens eganderätt till jorden omtalas. Konungen tillåter äfven innebyggarne i Ingelstad och Jerrestad härader att nyttja en allmänningsskog, hvilkens gränser närmare bestämmas, men grunden d. v. s. jorden skulle höra honom sjelf till [4]). Huru vidsträckt allmogens nyttjanderätt till allmänningarna var, kan icke med full visshet afgöras. Att den omfattade rätt till ollonbete för svin samt rätt att taga vindfällen, synes vara ganska otvifvelaktigt, men rättigheten att hugga träd är deremot något vanskligare att bestämma. Visserligen stadgas i Skånelagen, enligt hvad vi redan förut antydt helt allmänt, att om man "fæller træ innæn Almænings skoghe" och hugger af det i båda ändar, då har den person, som högg trädet, eganderätt till detsamma, såvida han bortför det inom ett dygn [5]), men det är dock icke gifvet,

[1]) Höst, Lov og Ret for Herremænd og Bönder, sid. 171 och följ.
[2]) Steenstrup, Stud. over Kong Valdemars Jordebog, sid. 337.
[3]) Steenstrup, anf. st., sid. 354.
[4]) Steenstrup, anf. st., sid. 355.
[5]) Skåne L. 197.

att skogsfångst dermed var tillåten i alla allmänningsskogar. En Förordning för Bara härad, hvilken rätteligen kan anses som en förordning för hela Skåne, då händelsevis det exemplar blifvit bevaradt, som var bestämdt för detta härad, men de öfriga gått förlorade, säger, att det skulle vara tillåtet för innebyggarne att hugga träd "i Alt, hvad der kaldes Alminding og er svoret dertil", härifrån dock undantaget hvad som från gammalt blifvit räknadt till konungens Orer. Betydelsen af ordet Or har varit omtvistad, och många olika tolkningar af detsamma förekomma, men det sannolikaste synes vara, att det betyder en *stor skog* [1]), och meningen i den ofvannämda Förordningen skulle då vara den, att allmogen finge hugga på alla allmänningar, utom dem, hvilka konungen särskildt förbehållit sig sjelf [2]).

Angående Halland berättas det i Knytlinga sagan, att konungen hade rätt öfver skogen, så att han kunde förbjuda folket att nyttja den. Men denna konungens rätt kan dock icke hafva omfattat alla Halländska skogar, och sagan synes också egentligen endast hafva afseende på den stora skog, som vid denna tid sträckte sig öster om det smala Halländska kustlandet och utgjorde gränsen emot Göta rike, hvilken skog äfven Saxo omtalar: nemus, quod Hallandiam a Gothia secernit. Till denna hade konungen oinskränkt egande- och dispositionsrätt, men om äfven andra skogar eller allmänningar här funnos, till hvilka konungen hade eganderätt, är ovisst [3]). Visserligen förekomma många dispositioner från konungens sida öfver skogsområden i Halland, men om dessa voro delar af den förutnämda gränsskogen eller derifrån skilda allmänningar, vet man ej. Här som annorstädes minskades naturligtvis allmänningsområdet i samma mon som odlingen gick framåt, och denna minskning skedde vanligen derigenom, att konungarne tillåto odling och upprödjande af allmänningen mot afrads erläggande till kronan, men äfven derigenom, att de stundom bortskänkte stora delar deraf. År 1176 skänkte Valdemar den förste till Munkarne i Esrom en jord i Halland, hvilken förut hade tillhört honom, och gaf dem tillika rätt att liksom landets öfrige innebyggare hugga träd i allmänningsskogen [4]). Flera andra dylika dispositioner förekomma från denna tid, men det anförda torde vara nog för att visa, det konungen eller staten hade verklig eganderätt till allmänningarna i Halland.

[1]) Rietz, Ordbok öfver Svenska allmogespråket, ordet Ora.
[2]) Steenstrup, anf. st., sid. 356.
[3]) Steenstrup, anf. st., sid. 352.
[4]) Steenstrup, anf. st., sid. 353.

Äfven i Blekinge hade konungen eganderätt till skogarna, men ordet allmänning begagnas icke här som beteckning för dessa områden, liksom det ej heller förekommer i de gamla underrättelserna angående Halland [1]). Några särskilda slag af allmänningar eller skogsmarker, motsvarande de i Svea och Göta landskapen förekommande lands- och häradsallmänningarna, finna vi hvarken i Skåne, Halland eller Blekinge. Allmänningen eller *konungens skog* omfattade här allt det, som ej blifvit af byalagen eller enskilde jordegare taget i besittning, och var således motsatsen mot *Fællesskove*, som tillhörde byalagen, och *Enemærker*, som tillhörde enskilde personer.

Vilja vi för jemförelsens skull betrakta eganderätten till allmänningarna i Norge, finna vi, att förhållandena der i detta afseende gestaltat sig något annorlunda än i Danmark. Ursprungligen synas allmänningarna der hafva varit de angränsande samfälligheternas gemensamma egendom, men sedan Harald Hårfager kommit till väldet och hunnit befästa sin magt, förklarade han, att de vidsträckta allmänningarna skulle höra honom och kronan till. Ja, han skall till och med enligt Snorres och Egils sagor hafva gått så långt, att han förklarade all jord i Norge för konungens egendom och endast tillät dem, som frivilligt underkastade sig hans välde, att såsom ett slags län behålla sina förra besittningar. Emellertid skall denna konungens rätt snart hafva blifvit inskränkt, ty då Haralds yngste son, Haakon Adalstensfostre, uppsteg på thronen, säges det, att han måst förbinda sig att gifva "odeln" åter, och att han förklarade bönderne för odalburne, men eganderätten till allmänningarna förblef fortfarande hos konungen [2]). Föga sannolikt synes det dock vara, att Harald gjort anspråk på en verklig eganderätt till odaljorden. Långt troligare förefaller det, som Sars säger, att han endast infört ett nytt regeringssätt, så att Norge ifrån att vara ett fylkestidens slägtförbund blef en stat med verklig regeringsmagt och alla de i en sådan konungen tillhörande jura regalia [3]). Utöfningen af en sådan magt syntes mången vara ett bevis för, att konungen ansåg sig vara egare till hela landet, ett misstag, som låg nära till hands, då man ännu ej kunde skilja emellan konungens publika och privata rättigheter, utan i regel betraktade hans regering såsom en privat förvaltning eller hushållning. Haralds åtgärd med allmänningarna i Norge kan närmast jemföras med de Sven-

[1]) Steenstrup, anf. st., sid. 357.
[2]) Liljenstrand, De Nordiska Bygn. B., sid. 133, och Steenstrup, anf. st., sid. 364.
[3]) Sars, Afhandling i Norsk hist. tidskrift, II, sid. 171.

ske konungarnes anspråk på allmänningsjorden i Sverige under landskapslagarnas tid, då de, enligt hvad vi förut sökt visa, så småningom tillerkände sig andel deri. Skilnaden blir egentligen endast den, att man i Sverige helt sakta utvidgade statens rätt och i lika mon inskränkte landskapens och häradernas, under det att man i Norge med ens tog steget ut och genom en enda förändring genomförde statens eganderätt till allmänningarna [1]). Menigheterna i Norge bibehöllo för öfrigt liksom i Sverige en vidsträckt nyttjanderätt, så att förändringen fick med tiden en mera principiell än praktisk betydelse, och statens vinst af allmänningarna har i finansielt afseende varit liten eller ingen. Men ett dylikt statens tillegnande af sådan jord, som ej af enskilde blifvit tagen i besittning, måste dock anses lämpligt och berättigadt, äfven om icke någon *direkt* fördel derigenom för staten vinnes, ty staten sättes derigenom i tillfälle att genom tjenliga åtgärder verka för utbredande af lämplig kultur, och detta dels så, att de till skogsbruk passande och behöfliga områdena kunna dertill disponeras, och dels så, att den till odling tjenliga jorden kan i lagom stora komplexer till de enskilde öfverlåtas, hvarigenom förhindras, att somliga slå under sig större områden än de förmå att bringa under kultur, under det att andra icke alls erhålla någon del i jorden, hvilket naturligtvis motverkar jordbrukskulturens framåtskridande och hämmande inverkar på den ekonomiska utvecklingen.

Vi återgå till den Svenska lagstiftningens bestämmelser om eganderätten till allmänningarna och vilja då först redogöra för Magnus Erikssons Landslags stadganden i detta ämne. Vi hafva förut sett, huru i Landskapslagarna menigheternas eganderätt till allmänningarna omtalas såsom oinskränkt från statens sida, men äfven uppmärksammat den rätt till en tredjedel i allmänningarna, som staten isynnerhet i Götaland factiskt gjorde gällande. Man skulle derföre kunna tro, att under den tid, som förflöt emellan Landskapslagarnas och den äldre Landslagens kodifiering, åsigterna om eganderätten till allmänningarna blifvit så förändrade, att menigheternas rätt i Landslagen skulle komma att betydligt inskränkas och statens utvidgas eller rättare sagdt erkännas, ty före denna tid hade staten icke någon i lag erkänd rätt till allmänningsjorden. Detta skedde emellertid ej, utan menigheternas eganderätt bibehålles egentligen oförändrad i Landslagen. Detta framgår tydligen dels af lagens stadgande angående odling å allmänning dels af föreskriften, att ingen

[1]) Steenstrup, anf. st., sid. 382.

fick köpa eller skifta till sig lands- eller häradsallmänning utan att gifva landskapet eller häradet "gift ok afrade" [1]). Den, som ville verkställa odling, skulle nemligen begära tillstånd dertill af landskap och lagman, då fråga var om landsallmänning, och af härad och häradshöfding, då fråga var om häradsallmänning [2]). Detta visar tydligen, att lagstiftaren ännu ansåg landskapen och häraderna såsom egare till allmänningarna; men å andra sidan har också statens anspråk på andel i dessa vunnit ett visst erkännande derigenom, att lagen föreskrifver, att all afgäld, som utginge från häradsallmänning, skulle delas bland allmogen efter som hvar och en egde jord i häradet, och *konungen skulle hafva sin tredjedel* [3]). Härmed var statens rätt till andel i afgälden från allmänningarna lagligen erkänd, och då man i allmänhet under denna tid betraktade hvarje afgäld såsom erlagd in recognitionem dominii, var det helt naturligt, att man från denna tid började anse staten såsom lagligen erkänd delegare i allmänningarna. Man torde derföre kunna säga, att eganderätten till allmänningarna var enligt Magnus Eriksons Landslag så beskaffad, att en tredjedel af densamma tillkom staten och två tredjedelar häraderna, ty det är endast i fråga om häradsallmänning, som lagen föreskrifver denna delning af afgälden, och om landsallmänning säges i detta afseende ingenting. Huru man skall förstå landslagens tystnad angående afgälden från landsallmänningarna, är svårt att afgöra. Landskapets rätt till landsallmänningarna är, som vi sett, erkänd, då fråga är om meddelande af tillstånd till odling eller anläggning af nybyggen å desamma, och någon inskränkning i denna rätt från statens sida omtalas ej. Häraf skulle man möjligen kunna draga den slutsatsen, att landskapet skulle ega en fullständigare eganderätt till sina allmänningar än häradet till sina, då ju tredjedelen af häradsallmänningarna genom landslagens stadgande öfvergått till staten. Men om man besinnar, att landskapens betydelse allt mer och mer aftog, i samma mon som statens magt tilltog och förvaltningen mera centraliserades, samt att häradet långt bättre än landskapet bibehöll sig såsom kommunal eller samfällig enhet, synes ofvannämda antagande föga sannolikt. Långt troligare är det derföre, att man tolkat lagens tystnad angående denna sak så, att man tillerkänt staten rätt till all den afgäld, som utgick från landsallmänning. Något direkt stöd kan icke anföras för detta påstående, men då rättsutvecklingen under

[1]) M. E. L. L. B. B. XXIV: 6.
[2]) M. E. L. L. B. B. XXIV: 3.
[3]) M. E. L. L. Thingm. B. V.

denna och den följande tiden ständigt gick i den riktningen, att landskapets rätt inskränktes och kronans utvidgades, synes detta förhållande göra vårt antagande i hög grad sannolikt.

Den, som med vederbörligt tillstånd verkställde odling å allmänning, erhöll ständig besittningsrätt till det område han uppodlat. Lagen säger nemligen, att de icke skulle derifrån vräkas, så länge de gjorde rätt för sig, och besittningsrätten gick i arf såsom annan egendom [1]). Erlades icke afraden i ordentlig tid, skulle häradshöfdingen med sex män hos allmänningsbonden verkställa utmätning för häradets eller landets fordran. Erlades icke afgiften det följande året, uttogs den på samma sätt, men betaldes den ej heller det tredje, och var tredska och icke fattigdom orsaken till betalningens uteblifvande, hade bonden derigenom förverkat sin rätt både till jord och hus, och lagmannen eller häradshöfdingen egde med landskapets eller häradets bifall upplåta lägenheten till någon annan [2]). Blef en allmänningsbonde deremot så fattig, att han ej kunde erlägga afrad, skulle han likväl få sitta qvar till följande året; kunde han icke heller då erlägga det, som återstod, skulle lagman eller häradshöfding öfverlemna hemmanet till någon annan, men den afträdande skulle efter värdering, som verkställdes af häradshöfding och sex män, njuta ersättning för hvad husens och det å jorden nedlagda arbetets värde öfversteg det resterande arrendebeloppet [3]). Besittningsrätten kunde öfverlåtas till annan och skulle då visserligen uppbjudas vid tinget, men såldes för öfrigt som lösören, och hustrun hade giftorätt deri [4]). Från denna klass af hemman härleda sig sannolikt de flesta sämje-, stadge-, stubbe- och röjselrättshemman, ehuru många af dem på annat sätt uppkommit.

I Christoffers Landslag återfinna vi nästan samma bestämmelser som i Magnus Erikssons angående eganderätten till allmänningarna [5]). Kronan har fortfarande endast en tredjedel i de afgifter, som utgingo från häradsallmänningarna [6]), men såsom benämning för dessa afgifter begagnas här det mera expressiva ordet *afrad*, då den äldre landslagen deremot har ordet *afgäld*, ett förhållande, som tyckes angifva, att kronans eganderätt på den yngre landsla-

---

[1]) M. E. L. L. B. B. XXIV: 4.
[2]) M. E. L. L. B. B. XXIV: 5.
[3]) M. E. L. L. B. B. XXIV: 4.
[4]) Chr. L. L. E. B. XXXI: 1.
[5]) Chr. L. L. B. B. XXIX.
[6]) Chr. L. L. Thingm. B. IIII.

gens tid uppfattades såsom ännu mera klar och ostridig än förut. I öfrigt förefinnes ej någon nämnvärd skilnad emellan de båda lagarnas stadganden i detta ämne, hvarföre vi öfvergå till den senare lagstiftningen.

B. Under tiden från 1442 till 1734.

Kronans anspråk på eganderätt i lands- och häradsallmänningarna fortforo allt framgent och tilltogo än mera, då Gustaf Wasa, som på alla områden ökade kronans rätt, kom till regementet. Visserligen tillät han i Brefvet af den 12 Augusti 1535 "af synnerlig gunst och nåd", att menige man i Wermland finge obehindradt njuta, bruka och behålla alla de allmänningar, som de från lång tid och hedenhös veterligen och skäligen haft, men uti Brefvet till menige man i Gestrikland, Ångermanland och Medelpad af den 20 April 1542 klagar han öfver, att bygdelagen i Norrland ville "egna under sig ödeskogarna till sträckor af fyra eller fem mil eller till äfventyrs mera" och "icke unna fattige män, som hvarken hus eller jord hafva" att der upptaga tjenliga odlingslägenheter; detta förklarar han vara olagligt, "förty att sådane egor, som obygde ligge, höre Gud, Oss och Sveriges krona till och ingen annan", samt tillåter derjemte, att de, som ville uppsöka sig beqvämliga lägenheter å skogarna, skulle äga frihet dertill, såvida det ej skedde på redan upptagna egor; och skulle sådane nybyggare ej vara pligtige att derföre erlägga någon afgäld till bygdelagen, utan tillförsäkras odlarne, att "hvad de upptoge och bygde skulle de liksom andre kronans bönder få under rätt och skälig skatt njuta, bruka och behålla", hvilken försäkran sannolikt innebar en åt odlarne meddelad ständig besittningsrätt, ehuru benämningen kronans bönder vid den tiden gafs äfven åt *egare* af all sådan jord, som icke kommit under frälset; men det är så mycket mindre sannolikt, att den odlarne förlänade rätten till nybyggena innebar en eganderätt, som konungen i fråga om de gamla skattehemmanen ville tillerkänna kronan en dylik rätt [1]). Men då räntan eller afraden från kronohemmanen icke var större än skatten från skattehemmanen, synes konungen genom detta påbud icke så mycket åsyftat att öka kronans inkomster som fastmera att utöfva en dispositions- och uppsigtsrätt öfver de ofantliga jordområden, som ännu funnos ouppodlade, för att på lämpligt sätt ordna förhållandena

[1]) Mandatet till fogdarne i Upland d. 15 April 1541.

emellan nybyggarne samt åstadkomma en lämplig fördelning af jorden dem emellan. Detta framgår äfven af Kongl. Mandatet den 4 April 1546, der konungen förbjuder bygdelagen i Norrland att "förhindra dem, som nya hemman bygga och jorden upptaga vilja, eller inhägna under sin bolstad andra till skada mera än de kunde vara fullsätes uppå, och sjelfve väl öke och fara bröste". Genom dessa författningar blef den fria odlingsrätten i Norrland så småningom inskränkt; ty sedan den numera blifvit beroende af konungens vilja, blefvo de stora jordområdena derstädes ansedda för riks- eller konungsallmänningar, öfver hvilka konungen i statens namn hade fullständig egande- och dispositionsrätt. Men icke blott i norra delarna af riket utvidgade Gustaf Wasa kronans rätt till allmänningarna, äfven i mellersta och södra Sverige ansåg han och behandlade allmänningarna såsom kronans egendom. Det första exemplet på någon åtgärd i denna riktning är ett Bref af den 4 Mars 1535, hvilket väl egentligen gäller blott skogen Holaveden, men dock såsom allmän grundsats uttalar, att öde tomter och nybyggen å "Konungens och kronans allmänningar" må upptagas af hvem som helst. Likaså benämnas uti ett Kongl. Bref af den 13 April 1537 ek- och bokskogarna i Konga härad i Småland för konungens och kronans allmänningar, hvilka konungen tager i sitt hägn, och å hvilka han förbjuder icke blott anläggande af torp, utan all afverkning. Något senare påbjöd han genom en Förordning af den 25 November 1548, att adelns nybyggen å skogarna i Westergötland skulle vederkännas under kronan, och genom en Förordning af den 9 Februari 1549 förbjöd han frälsemännen att tillegna sig nybyggen å kronans allmänningar i Småland. Samma åsigter uttalas äfven i Kongl. Brefvet af den 19 April 1555, der allmogen uppmanas att "icke slå under sig mera jord än man kan vara fullsädes uppå", utan "der tillfälle är till något utrymme, rödja och upptaga sig sådane nödtorftige egor af skogarne och i så måtto föröka och förbättra sina hemman, eller ock, der allmogen sjelf icke ville eller hade råd sådant göra, då unna och efterlåta andre som det gerna göra ville, rödja och upptaga sig hemman in uppå kronans skogar och allmänningar" En naturlig följd af Kronans sålunda utvidgade egande- och dispositionsrätt öfver allmänningarna var äfven det, att afraden från derå belägna hemman och lägenheter icke såsom förut enligt Landslagens föreskrift delades emellan Kronan och menigheterna, utan i sin helhet ingick till kronan liksom afraden från kronans öfriga hemman [1]). Efter

[1]) Styffe, Framställning af de s. k. Grundregalernas uppkomst och tillämpning i Sverige intill slutet af sextonde århundradet, sid. 246 och följ.

denna tid benämdes allmänningarna vanligen *kronans allmänningar*, så snart man icke behöfde särskildt framhålla något visst slag, i hvilket fall de gamla benämningarna lands- och häradsallmänning fortfarande brukades, äfvensom då det talades om nyttjanderätten, hvilken ännu tillkom de menigheter, som fordom varit egare till allmänningarna. Sedan vidare under Johan den tredjes tid det s. k. Helgeandsholmsbeslutet af år 1282 blifvit uppdiktadt till bevis för konungens eganderätt till en väsendtlig del af jorden, måste åsigten om kronans eganderätt till allmänningarna blifva än ytterligare befäst.

Under sådana förhållanden var det naturligt, att uti Kongl. Stadgan om Skogarne i Riket af den 22 Mars 1647 kronan kom att anses såsom den egentlige egaren till allmänningarna. Visserligen uttalas icke detta lika uttryckligt som i Gustaf Wasas Förordningar, men det framgår dock tydligen af hela skogsordningens innehåll [1]). Allmänningsintressenterne tillerkännes endast en nyttjanderätt, omfattande mulbete, skogsfång och fiske [2]), och denna rätt var dessutom inskränkt derigenom, att åt landshöfdingarne öfverlemnats större delen af den beslutanderätt, som förut tillkommit delegarne i allmänningen i samråd med lagman och häradshöfding [3]). Beträffande rätten till odling å allmänningsjorden, förbjöds anläggning af torp eller backstugor, men der så tillräckligt utrymme fanns, att hemman utan lands- eller häradsintressenternes skada kunde upptagas, då skulle landshöfdingen vid tinget föredraga detta ärende och sedan med lagman, häradshöfding och nämnd besigtiga det ifrågavarande stället och afgöra, huruvida uppodlingen vore till skada för intressenterne eller ej. Funnos å allmänningarna torp eller lägenheter af den storlek och godhet, att de uti åker och äng svarade emot hela, halfva eller fjerdedels hemman, fingo de förblifva, "hvad heller the lyda under Oss och chronan eller ock androm äre unte och upplåtne". Och skulle dessa hemman eller torp ordentligen rörläggas och innehafvarne icke ega rätt att i minsta mon inkräkta på allmänningen utöfver sina råmärken ej heller svedja derstädes eller på annat sätt nyttja allmänningen, utom till mulbete och skogsfång [4]). Redan anlagda torp och backstugor, som ej blifvit upptagna efter af kronan erhållet tillstånd och ej heller kunde göra skäl för ett fjerdedels mantal i åker och äng, skulle straxt utrifvas och till allmänning återigen utläggas. Men hade någon genom köp kommit i besittning af

[1]) Rydin, Bidrag till Svenska Skogslagstiftningens historia, sid. 14.
[2]) Kongl. Stadgan om Skogarne i Riket den 22 Mars 1647, § 4.
[3]) Anf. st., § 8.
[4]) Anf. st., § 2.

en dylik lägenhet, skulle han återfå köpeskillingen af kronan, landskapet eller häradet [1]). Då sålunda tillstånd af kronan numera var ett nödvändigt vilkor för en trygg besittning af lägenhet å allmänning, kom naturligtvis mången, som vid tinget erhållit lof att anlägga torp och sålunda fullgjort hvad landslagen fordrade, att förlora en besittningsrätt, som han på lagligt sätt förvärfvat. För öfrigt föreskrifves i 1647 års Förordning, att "alle andre, som komma på skogarne strykande, och uthan uttryckeligt lof och minne anten ther swedja eller sig ther nedersättia, them skall man fritt sökia att fånga och såsom andre skadedjur beflita sig om att afskaffa, ther wij wele att wåre Landshöfdingar och Befallningsmän skole med högsta flijt hålla hand öfwer" [2]). Dessa bestämmelser angående egande- och nyttjanderätten till allmänningsjorden samt rätten till odling å densamma gälde i fråga om lands-, härads- och sockenallmänningar, hvilka sistnämda, så vidt vi veta, icke förut blifvit i någon författning omförmälda. Uppå byallmänningarna fingo deremot delegarne i byn afverka skog icke blott till husbehof utan äfven till afsalu, och rätten att anlägga torp och backstugor samt göra odlingar var här fri och oinskränkt äfvensom rätten att i öfrigt nyttja allmänningen; dock var en naturlig följd af den gemensamma eganderätten, att hvarje delegare endast fick nyttja allmänningen i mon af den andel han egde deri [3]).

Kongl. Stadgan om Skogarne af den 29 Augusti 1664 innehåller nästan alldeles detsamma angående egande- och nyttjanderätten till allmänningarna, som vi förut i fråga om 1647 års skogsordning anfört. Eganderätten tillkom sålunda kronan, och menigheternas nyttjanderätt var på det hela taget oförändrad. I fråga om odling å allmänning hade dock kronan enligt denna Förordning förbehållit sig rätt, att i händelse någon till odling tjenlig plats funnes, hvilken icke för häradet eller landskapet vore af nöden, öfverlemna den till hvem som helst emot recognition, men med optionsrätt för medlemmar af de menigheter, inom hvilkas område allmänningen var belägen [4]). Ingen utom landskapet, häradet eller socknen boende person egde att från allmänningarna taga skogseffekter, såvida han ej erhållit lof dertill vid ting, och äfven i detta fall endast mot betalning, hvilken tillföll icke kronan, utan landskapet eller

[1]) Anf. st., § 3.
[2]) Anf. st., § 8.
[3]) Anf. st., § 11.
[4]) Kongl. Stadgan om Skogarne i Riket den 29 Aug. 1664, § 6.

häradet [1]); detta synes hafva haft sin grund deri, att man betraktade en sådan rätt för främling att på allmänningen hugga skog mera som en inskränkning i landskapens eller häradernas nyttjanderätt än som ett intrång i kronans eganderätt till allmänningsjorden.

Uti 1647 och 1664 års Förordningar om bärande träd omtalas äfven kronoparkerna eller, som de den tiden kallades, "konungens fridkallade parker" [2]). Dessa områden ansågos uteslutande såsom kronans egendom, och de omkringboende hade i allmänhet icke någon laglig rätt att nyttja desamma [3]). Dock förekom på vissa trakter och förekommer ännu en rätt till mulbete för de omkringboende, och desse kunde jemväl erhålla tillstånd att å parken fälla odugliga träd till egen nödtorft, hvilket tillstånd i början begärdes och erhölls för skilda fall, men genom Resolutionen på allmogens besvär den 29 Augusti 1664 medgafs alla de härader, som förut erhållit konungens tillåtelse att å parkerna taga vindfällen. Nybyggen kunde äfven å parkerna anläggas, hvartill naturligtvis fordrades tillstånd af kronan samt enligt 1638 års instruktion för riksjägmästaren dennes intyg, att anläggningen icke lände kronan till skada.

Huruledes kronoparkerna från början tillkommit, kan ej med fullkomlig visshet afgöras. Några af dem leda sannolikt sitt ursprung från de "kunungx parkum", som redan i Magnus Erikssons Landslag omtalas såsom konungens särskilda jagtområden, der ingen annan egde rätt att idka något slag af jagt [4]). Äfven i Christoffers Landslag förekomma de under benämningen "konungs parker", och der säges uttryckligen, att de äro konungens "enskylloga æghor som Upsala öde oc annat tholigth" [5]). Sannolikt hafva derföre en del af dem varit konungens enskilda jagtområden, men med tiden kommit att anses såsom kronans egendom, under det att andra varit skogar tillhörande statens domäner, men blifvit derifrån afskilda såsom kungliga jagtparker och sedermera antagit karaktären af konoparker. Uti Kongl. Förordn. om bärande trän den 22 Mars 1647, § 10 förekommer dock ett stadgande, som är svårt att förena med den åsigten, att kronoparkerna från början skulle varit konungens enskilda egendom. Der säges nemligen, att om någon afverkade bärande träd i kronans

[1]) Anf. st., § 5.
[2]) Kongl. Stadgan om bärande Skogsträn af den 22 Mars 1647, § 10.
[3]) Instr. för Riksjägmästaren af den 22 Maj 1637.
[4]) M. E. L. L. Kon. B. XXX.
[5]) Chr. L. L. Kon. B. XXXIV.

parker, skulle han gifva ersättning derför till kronan med 24 daler silfvermynt för hvarje träd och dessutom erlägga böter, hvilka skulle treskiftas emellan kronan, *jordeganden* och häradet. Hvem är i detta fall jordegande? Det ser här ut, som om kronoparkerna skulle tillkommit på någon samfällighets bekostnad, och att denna i fråga om böterna skulle anses som jordegande [1]). Somliga parker torde också hafva uppkommit af den tredjedel, som kronan tillerkände sig i häradsallmänningarna, men detta är dock ovisst, enär man ej med säkerhet kan visa, att några delningar emellan kronan och häraderna egt rum. Möjligt är dock, att *jordegande* här kan hafva en annan betydelse. Uti Kongl. Stadgan om djurfång och fogelskjutande den 22 Mars 1647 omtalas nemligen kronoparker, som omfattade hela landsträckor såsom Öland och Åland [2]); inom dessa områden fanns naturligtvis mycken jord under enskild eganderätt, fastän kronan tillegnat sig jagträtten samt rätten till bärande träd å densamma; om nu åverkan inom en dylik kronopark egde rum å jord, som tillhörde enskild person, var det helt naturligt, att denne erhöll del i böterna och benämdes jordegare. Man finner dock lätt, att ordet kronopark här är begagnadt i en annan betydelse än den vanliga, enligt hvilken det betecknar ett under kronans omedelbara egande- och dispositionsrätt varande skogsområde. Då man betraktat hela Öland såsom en kronopark, är det tydligt, att man endast tänkt sig rätten till jagt och bärande träd såsom föremål för kronans eganderätt å parken, men att i öfrigt de enskilde jordegarnes rätt lemnats utan några inskränkningar.

Äfven de stora skogarna i Norrland omtalas i 1647 och 1664 års skogsordningar. De betraktas naturligtvis fortfarande såsom kronans egendom men äro icke underkastade samma odlingen inskränkande föreskrifter som lands- och häradsallmänningarna. Anläggning af nybyggen, svedjande och fällande af sågtimmer kunde här ega rum, såvida det icke skedde landet och bergsbruket till skada eller förfång [3]). De Finnar, som på dessa skogar satt sig neder och antingen redan rödjat åker och äng eller ock, om lägenhet fanns, förbundo sig dertill, fingo behålla sina torp och lägenheter, såvida de ej voro till skada; och de kunde till och med erhålla rätt att anlägga nybyggen, om tjenliga odlingslägenheter funnos eller de förbundo sig att med arbete betjena bergverken [4]).

---

[1]) Broomé, Om Skogsregalet, sid. 84.

[2]) Kongl. Stadgan om djurfångst och fogelskj. den 22 Mars 1647, § 7.

[3]) Kongl. Stadgan om Skogarne i Riket den 22 Mars 1647, § 10.

[4]) Anf. st., § 9.

Om icke dessa föreskrifter iakttoges, skulle lägenheterna genast fråntagas innehafvarne, hvilket äfven skulle ske i händelse nybygget vore landet eller bergsbruket till förfång. Någon medverkan från folkets sida vid dispositionen öfver dessa jordområden omtalas ej, hvilket var en naturlig följd deraf, att menigheterna aldrig haft någon eganderätt dertill och ej heller egde någon bestämd nyttjanderätt, hvaruti inskränkning genom nybyggesanläggningen förorsakades.

Innan vi öfvergå till den följande tidens lagstifning angående eganderätten till allmänningar och kronoparker, vilja vi i korthet angifva de åtgärder, som vidtogos för att afgöra, hvilka skogar skulle såsom allmänningar eller kronoparker anses och till följd deraf från de enskildes skogar afskiljas. Att stora svårigheter härvid skulle uppkomma inses lätt, om man betraktar dels obestämdheten i eganderättsförhållandena på många trakter under denna tid dels den konflikt, som nödvändigt måste uppstå emellan kronans ständigt ökade anspråk å ena sidan samt menigheternas nyttjanderätt och de enskildes eganderätt å andra sidan. Den första åtgärd, som under ifrågavarande tid vidtogs för nämda ändamål var det uppdrag, som uti instruktionen af den 22 Maj 1638 gafs riksjägmästaren att jemte landshöfding, häradshöfding och nämnd med vissa tecken utmärka kronans parker. Derpå blef i 1647 och 1664 års Skogsordningar påbjudet, att öfver hela Riket så ock i Storfurstendömet Finland skulle inom hvart landskap, härad och socken flitigt "ransakas om Lands-- Härads- och Sockenallmänningarna", och der sådana funnos skulle de ifrån andras egor lagligen åtskiljas, så att hvarje allmänning fick sitt bestämda område. Derefter skulle bevis om gränsens sträckning, om råmärken och råstenar antecknas och bref derå gifvas. Undersökningen skulle anställas af lagman och häradshöfding jemte nämnden, och landshöfdingarne skulle hålla nogsam tillsyn öfver att de icke försummade något derutinnan samt, för den händelse likväl något eftersattes af hvad sålunde vore föreskrifvet, "dem dertill *obligera* och genom noga och tidig *inspection* derhän bearbeta, att vår nådiga vilja och välmenta intention må ske ett fullkomligt nöje" [1]). Emellertid synas dessa föreskrifter icke hafva ledt till något resultat, ty under Carl den elftes senare regeringsår ansåg han sig föranlåten att förordna särskilda skogskommissioner för ifrågavarande ändamål. Dessa kommissioner hade dock icke blott uppdrag att afskilja och rörlägga allmänningar och kronoparker utan äfven att

[1]) Kongl. Stadgan om Skogarne i Riket den 29 Augusti 1664, § 1.

afgöra, hvilka torp som voro till skada och derföre borde utrifvas, samt slutligen också att afgifva utslag i mål, som angingo missbruk af skogen å allmänningar och kronoparker.

Den närmast efter 1647 och 1664 års skogsordningar följande lagstiftningen angående allmänningar och kronoparker hvilar hufvudsakligen på samma grunder som nämda Förordningars bestämmelser. Uti Kongl. Förordn. om skogarna och hvad dervid iakttagas bör af den 19 December 1683, hvilken hufvudsakligen rörde Finland, Norrland och vissa delar af Svea land, erinras först om Gustaf Wasas påbud, att all mark, som obygd låg, skulle "höra öfverheten och kronan till och ingen annan". Vidare åläggas guvernörer, landshöfdingar och betjente i landsorten att tillse, det hvarje by och gård efter sin lägenhet och beskaffenhet erhölle så mycken skog som nödigt och behöfligt vore, men ej mera, samt, sedan dessa sålunda blifvit behörigen afwittrade, hålla noga tillsyn öfver den återstående skogen såsom varande kronans särskilda tillhörighet. De private jordegarne och byalagen sökte nemligen vid denna tid liksom under förra århundradet att slå under sig stora sträckor af kronans skogsmark, omfattande understundom flera qvadratmil eller områden, som sträckte sig ända in till fjällen. Då ett dylikt förfarande naturligtvis var hinderligt för landets uppodling och i bergslagen förorsakade intrång i bergverkens skogstillgång, ansåg sig regeringen böra sätta en gräns för de enskildes anspråk i denna riktning och i det allmännas intresse tillerkänna staten eganderätt till de områden, som voro för hemman och byalag obehöfliga. Till de områden, som staten vid dessa afwittringar på sin lott bekom, skulle de omkringboende icke hafva någon nyttjanderätt, men om det kunde visas genom laga afwittring eller andra välgrundade skäl, att någon andel i sådana skogar tillhörde visst härad eller socken, då skulle dervid förblifva, dock med det vilkor, att dylika allmänningar icke utsträcktes utöfver deras rätta gränser. Häraderna och socknarna tillätos sålunda i dessa fall att fortfarande nyttja de allmänningar, som de förut begagnat och som för dem voro behöfliga, och det var endast den för dessa menigheter obehöfliga andelen af skogsmarken, öfver hvilken kronan tillerkände sig oinskränkt dispositionsrätt. Uti Kongl. Brefvet till Svea, Götha och Åbo Hofrätter den 5 Januari 1685 säger sig regeringen af åtskilliga inkomna ärender hafva förnummit, huruledes de, som erhållit nyttjanderätt till allmänningarna, ville tillegna sig eganderätt dertill och fördenskull sökte förskaffa sig domar och fasta på upprödjade allmänningsegor; detta förklaras vara olag-

ligt och Hofrätterna anbefallas tillse, det lagmän och häradshöfdingar icke vidare meddelade dylika domar eller fastebref. Dessutom påbjudes, att Bergskollegium skulle hafva tillsyn öfver och befattning med allmänningarna inom bergslagen, under det att de allmänningar, som lågo utom bergslag, skulle stå under Kammarkollegii uppsigt och vård; beträffande åter de tvister, som kunde uppstå angående egoskilnader emellan allmänningarna och private jordegares områden, skulle dessa liksom förut handläggas uti de "ordinarie Instantierne", hvarvid Kammarkollegium och landshöfdingen i orten skulle underrättas derom så tidigt, att ett ombud hunne förordnas, som kunde taga kronans intresse till vara. Uti Kongl. Förordningen angående Skogarnes rätta häfd i Skaraborgs län af den 3 Februari 1691 betonas starkt kronans eganderätt till allmänningar, fredkallade parker, Jägeplatser och Gehäger, men menigheterna tillätos dock till följd af den brist på skog, som der nästan öfverallt förekom, att till sitt behof å kronans mark taga ris, stubbar och vindfällen, dock efter skogsbetjeningens anvisning. De som bodde på eller omkring parkerna kunde få använda dessa till mulbete samt, om det var behöfligt, hugga odugliga träd till egen nödtorft, men dessa träd skulle med kronans hammare märkas af hejderidaren, innan de fingo fällas och från stället bortföras [1]). Lands-, härads- och sockenallmänningar omnämnas särskildt i denna förordning, och intressenterne tillåtas ett "medelmåttigt nyttjande, dock ingalunda att förderfva dem för sig och efterkommande". Delning eller försäljning af allmänning förbjudes strängeligen, men alldenstund åtskilliga trakter i Skaraborgs län alldeles saknade skogstillgång, blef det tillåtet för innebyggarne derstädes att från allmänningarna köpa hvad de nödigt behöfde, dock att allmänningarna icke derigenom fingo skadas eller förödas [2]).

I Danmark och Norge har lagstiftningen angående eganderätten till allmänningarna under ifrågavarande period icke undergått någon egentlig förändring. Allmänningarna eller "kongens skove" motsättas fortfarande den under enskild eganderätt varande skogen, "privat skove". De enskilde jordegarne i Danmark hade, enligt hvad vi förut visat, en lagligen erkänd nyttjanderätt till allmänningsskogarna, och af åtskilliga handlingar från denna tid framgår, att denna nyttjanderätt till allmänningarnas skada ofta blifvit alltför långt utsträckt; detta förfarande hade man från början dels af likgiltighet dels af eftergifvenhet för folkopinionen låtit passera, men då skogarna nu betydligt stigit i

[1]) Kongl. Stadgan om Skogarnes rätta häfd uti Skaraborgs län den 3 Febr. 1691, § 2.
[2]) Anf. st., § 4.

värde, började man så småningom motarbeta en öfverdrifven afverkning deraf [1]). Kronans egande- och dispositionsrätt kom sålunda med tiden att omfatta icke blott jorden, såsom den från början gjort, utan äfven skogen, hvilken i äldre tider tillhört allmogen och af den fått fritt begagnas [2]).

C. Under tiden från och med 1734 till 1824.

Åsigten om kronans eganderätt till allmänningsjorden är utmärkande äfven för denna periods lagstiftning och har i många afseenden vunnit en vidsträcktare tillämpning än den förut haft. Den rättighet kronan genom 1647 och 1664 års Förordningar tillerkänt sig att efter godtfinnande upplåta delar af allmänningar till odling utvidgades genom Skogsordningen af den 12 December 1734 derhän, att delar af allmänningar eller till och med *hela* allmänningar kunde af kronan disponeras för särskilda ändamål, hvaraf naturligtvis blef en följd, att menigheternas nyttjanderätt i väsendtlig mon inskränktes eller till och med upphäfdes. Sålunda tilläts det för bergverkens behof att i nödfall hemta ved till kolning från allmänningar [3]), och Bergskollegium erhöll rätt att, om understöd af skog för bergverken vore af nöden, dertill anslå sådana allmänningar eller delar deraf, som voro för delegarne möjliga att umbära, och för utöfvande af denna åt Bergskollegium förlänade rätt fordrades endast ett utlåtande af konungens Befallningshafvande, att allmänningen efter anställd undersökning och afmätning befunnits vara obehöflig för intressenterne, hvilka deremot icke hade någon rätt att blifva angående saken hörde [4]). En sådan rätt erhöllo de dock genom Kongl. Förklaringen den 5 April 1739, då det stadgades, att väckt fråga om dylik åtgärd skulle kungöras, på det att delegarne måtte sättas i tillfälle att bevaka sin rätt. Sedan kronans dispositionsrätt blifvit sålunda utvidgad, var det ganska naturligt, att på landshöfdingen allena öfverflyttades den beslutanderätt, som han förut tillsamman med lagman, häradshöfding och intressenterne utöfvat angående nyttjanderätten till allmänningarna, och att häradsrätternas befogenhet i detta afseende inskränktes till att blott afgifva yttrande till ledning för landshöfdingens beslut. Beträffande rät-

[1]) Skovanordning d. 20 Oktober 1670.
[2]) Skovforordn. d. 31 Augusti 1680, den 13 Sept. 1687 och den 21 Januari 1710.
[3]) Kongl. Förordn. om Skogarne den 12 December 1734, § 11.
[4]) Anf. st., § 14.

ten till anläggning af torp och lägenheter å allmänningarna, blef den intressenterne betagen, och i fråga om de redan anlagda stadgades, att endast de, som med vederbörligt tillstånd blifvit anlagda eller som med skattläggning eller indelning kunde försvaras, finge bibehållas, men de öfriga borde utrifvas. Härifrån undantogos dock ryttare-, soldat- och båtmanstorp, sådana lägenheter, som voro tjenliga till boställen för skogvaktare eller jägeribetjente, och de å socken-allmänningarna anlagda boställen för socknarnas gerningsmän [1]). Svedjande och rödjande å allmänning blef i allmänhet förbjudet men kunde dock för särskilda fall efter hållen syn af Konungens Befallningshafvande medgifvas [2]).

I öfverensstämmelse med nyssnämda förordning affattades det sextonde kapitlet i Byggningabalken af allmänna lagen, hvilket handlar om "Huru allmänningar *nyttjas* måge". Eganderätten omtalas ej, men uppenbart är, att alla bestämmelserna i allmänna lagen angående allmänningarna hvila på förutsättningen af statens eganderätt till hela allmänningsjorden. Landsallmänning ega de nyttja, som inom länet bygga och bo, och härads- eller sockenallmänning de, som inom häradet eller socknen äro. Nyttjanderätten omfattar enligt denna lag mulbete, timmer, ved, gärdsel, löf, näfver, torf, bast och annat, som å allmänningen finnes, dock endast till egen nödtorft, men ej till afsalu, och endast för dem, som ej hafva sådant å egna egor. Den som ville hugga timmer, ved, gärdsel eller stör skulle först gifva det tillkänna vid tinget, der Rätten skulle pröfva, huru mycket han kunde behöfva, och sedan hos Konungens Befallningshafvande söka *lof* dertill [3]). Nyttjade någon skogen å allmänning på annat sätt, eller förde någon allmänningsintressent, som egde gård äfven utom länet, häradet eller socknen, något dit från allmänningen, var han underkastad bötesansvar lika som för åverkan samt skadeersättning [4]). Att på allmänningarna göra intagor eller odlingar äfvensom att der svedja var förbjudet, och den, som något intagit, skulle genast utlägga det till allmänning igen [5]).

Rättigheten att nyttja allmänningarna var sålunda numera icke grundad på någon samfälligheternas eganderätt utan på ett från det allmännas sida erkändt behof och kunde derföre lika väl tillkomma andra som de ursprunglige intressenterne. Hos intressenterne fortlefde dock medvetandet af deras forna

[1]) Kongl. Förordn. om Skogarne af den 12 December 1734, §§ 2 och 3.
[2]) Anf. st., § 10.
[3]) Allmänna Lagen, B. B. 16: 1.
[4]) Anf. st., B. B. 16: 2.
[5]) Anf. st., B. B. 14: 5 och 16: 4.

rätt till allmänningsjorden och visade sig uti de förslag om allmänningarnas delning, som vid denna tid upprepade gånger framkommo. Ett sådant förslag väcktes först i fråga om sockenallmänningarna. Dessa hade visserligen varit innefattade under 1647 och 1664 års bestämmelser, men intressenternes från början mera omedelbara förfogande öfver dessa allmänningar gjorde, att deras rätt här i verkligheten bättre bibehöll sig än i fråga om de öfriga allmänningarna. Genom Resolutionen på Adelns Besvär den 12 Juli 1731 blef det tillåtet att dela sockenallmänningarna i Skaraborgs län, såvida ej något bruk eller bergverk deraf tog skada, och genom Resolutionen på Adelns Besvär den 8 Januari 1735 medgafs detsamma äfven för Östergötland. Denna tillåtelse utsträckes genom 1739 års Förklaring till hela riket, och såsom motiv för detta stadgande anföres den förbättrade skogshushållning, som deraf skulle blifva en följd. Vid 1734 års riksdag anhöll allmogen, att regeringen jemväl måtte gifva tillåtelse till delning af häradsallmänningarna. Men denna begäran afslogs på den grund, att häradsallmänningarna voro kronans egendom och behöfliga till brandskadades hjelp, publika byggnader m. m.; dessutom ansåg regeringen denna gången, att skogen å allmänningarna i händelse af delning snart skulle blifva uthuggen, samt att den lott, som kunde tillfalla hvarje åbo, var så ringa, att den knappast motsvarade delningskostnaden. Vid 1762 års riksdag begärde allmogen, att häradsallmänningarna först måtte delas emellan socknarna, men denna anhållan afvisades med det löfte, att saken skulle tagas i öfvervägande vid nästa skogsordnings författande. På landsallmänningarna synas menigheterna deremot icke hafva gjort några anspråk, och detta sannolikt till följd deraf, att sedan länsindelningen blifvit införd och styrelsen långt mera centraliserad än förut, landskapet så småningom förlorade sin betydelse; dessutom är det naturligt, att ju större den menighet är, som eger en allmänning, desto mindre intresse har den att tillvarataga sin eganderätt dertill.

Kronoparkerna voro fortfarande kronans obestridda egendom, och de kringboendes nyttjanderätt inskränktes allt mer, i det de, som genom Kongl. Resolutioner erhållit tillstånd till deras begagnande, miste denna rätt. Genom 1739 års Förklaring erhöllo dock de mest behöfvande rätt att mot betalning erhålla till byggnadsvirke dugligt vindfälle samt äfven friska, men föråldrade träd, som ej voro tjenliga till master, spiror eller storverksträd. För öfrigt var det här liksom å allmänningarna tillåtet att uppodla sådana kärr och mossar, som voro odugliga till skogsväxt, och för att uppmuntra förädlingsnäringarna med-

gafs det "manufakturister och fabrikörer" rätt att erhålla utsyning af virke för deras verks underhållande [1]).

Äfven de stora skogarna i Norrland omtalas i 1734 års Skogsordning. Den rätt, som Finnarne förut egt att rödja å dessa skogar, inskränktes nu till de Finnar, som kunde utfästa sig att betjena bergverken. Då man sedermera under Hattarnes regemente allt mer började ifra för landets uppodling, riktades uppmärksamheten på de rika odlingstillfällen, som deruppe erbjödo sig. Landshöfdingarne anbefaldes derföre att, der lägenhet och jordmån utan skada för skogarna sådant medgåfvo, draga försorg om skogarnas bebyggande och uppodling samt låta skattlägga nybyggena till visst hemmantal. För att uppmuntra till odling af ödesjord medgafs odlare af sådan genom Kongl. Kungörelsen den 20 November 1741 frälsefrihet för dylik odling samt, om odlingen verkställes af adelsman, säterifrihet för en tiondedel deraf. Dessa stadganden gälde dock endast Vesterbotten, men utvidgades genom Resolutionen på allmogens besvär den 10 September 1743 till odling af ödesjord öfverallt i riket. Men genom Kongl. Brefvet till Kammarkollegium den 4 Mars 1781 inskränktes denna odlingsrätt ånyo till ödeland i gränsorterna. Emellertid medförde dessa lagbestämmelser icke några stora resultater. De blefvo medelbarligen en anledning till påbörjande af afwittring i Ångermanland 1742 och i Jemtland 1754, men dessa förrättningar afstannade snart i båda provinserna.

I Jemtland och Herjeådalen förekom äfven ett särskildt slag af allmänningar, som kallades Afradsland, hvilka mot en under äldre tider bestämd afrad innehades af vissa hemman. Allmogen ansåg sig mot erläggande af den bestämda afraden ega dispositionsrätt öfver skogen enligt skogsordningen [2]). Men landshöfdingarne ansågo deremot, att de efter 1739 hade rättighet att på dessa trakter tillåta nybyggesanläggning för andra än innehafvarne och deras barn. De behandlade sålunda afradslanden enligt Norsk lag, hvilken i fråga om den öfriga allmänningsjorden i Jemtland varit gällande intill denna tid. Häröfver klagade den Jemtländska allmogen vid 1751 års riksdag och anhöll att, så länge de erlade afraden ordentligt, de måtte få behålla sina afradsland utan intrång, isynnerhet som de voro särdeles välbehöfliga för de svagare hemmanen. Deras begäran afslogs dock genom Resolutionen på Allmogens Besvär den 29

[1]) Förnyade Allmänna Manufaktur- och Handelsprivilegier den 29 Maj 1737, § 3 och Kongl. Förklaringen den 5 Oktober 1741.

[2]) Broomé, Om Skogsregalet, sid. 89.

Juni 1752 på den grund, att afradslanden gåfvo en "afkomst, som vida öfversteg den ringa afrad eller afgift, som deraf till kronan betaltes", och icke heller kunde af innehafvarne hinna så skötas som nödigt vore; dessutom ansåg man, att kronan skulle lida en alltför stor inskränkning i sin eganderätt, om allmogens begäran bifölles. Huruvida allmogens rätt genom den ifrågavarande resolutionen blifvit förnärmad eller icke, kunna vi ej afgöra, då de handlingar af 1666 och 1698, hvarigenom afradslanden blifvit af kronan till de enskilde upplåtna, icke för oss varit tillgängliga. Emellertid anbefaldes vederbörande embetsmän att tillse, det hvarje by erhölle så mycken jord som den var skattlagd för, men ej mera, och det öfriga skulle tillhöra kronan. Regeringen lofvade dock att framdeles tillse, i hvad mon den kunde anslå afradsland till svagare hemmans förstärkning och understöd, men några åtgärder i denna riktning synas icke hafva blifvit vidtagna.

Vi hafva härmed följt eganderättens utveckling i fråga om allmänningsjorden till den punkt, der kronans eganderätt framstår såsom fullt utbildad och menigheternas deremot försvunnit eller uppgått uti statens rätt. Efter denna tid har lagstiftningen gått i en alldeles motsatt riktning: staten har mer och mer eftergifvit sin rätt, som derigenom kommit att återgå i de forne intressenternes ego, hvaraf delning och annan sönderstyckning blifvit en följd. Denna utvecklingsgång besannar hvad Geijer härom säger: "Begreppet om allmänning — den af de enskilde oupptagna gemensamma jorden, hvarunder de gamla lagarna räkna icke endast skogar, utan äfven berg och vatten — kan gälla som en egen måttstock på det borgerliga samhällets utveckling. Detta begrepp om samhällig egendom vidgar sig i den mon samhälligheten sjelf växer från by till härad, till landskap, till rike. Det vidsträcktare begreppet förtär merändels det inskränktare, tills kronan såsom det allmännas representant framträder med anspråk på all allmänning". Och vidare: "I allmänhet lossar samhällets utbildning allt mer äfven på slägtegendomens band genom familjernas förbindelse och tillväxt; och i samma mon delas och odlas allmänningen och drager sig alltmer tillbaka till den mindre odlingsbara utmarken" [1]).

Uti de närmast följande Förordningarna, som behandla eganderätten till allmänningarna, Skogsordningarna af den 10 December 1793 och 1 Augusti 1805, har statens förhållande till allmänningarna väsendtligt förändrats. Under

[1]) Geijers Saml. Skr., Förra Afd. 6te Bd. sid. 377 och följ.

den tid, Skogskommissionen arbetade på förslaget till 1793 års Förordning, framhöllos de nyare nationalekonomiska åsigter, enligt hvilka staten borde afstå från sin eganderätt till allmänningsjorden och öfverlemna skogarnes vård och skötsel åt de enskilde, enär vid detta så väl som vid hvarje annat företag af ekonomisk natur det enskilda intresset vore en nödvändig sporre, om framgång skulle vinnas. Man ville sålunda på allmänningsjorden, som i allmänhet utgjordes af skogsmark, tillämpa de åsigter, som i fråga om egoslag af högre kultur onekligen äro riktiga, nemligen att en bättre vård och skötsel med nödvändighet betingar en privat eganderätt, och det enskilda intresset skulle vara en säker borgen för skogarnas sorgfälliga vård och bevarande. I hvad mon den nya lagstiftningen tog intryck af dessa åsigter, skola vi nu söka visa.

Den uppsigt öfver allmänningarna, som enligt förut gällande lagstiftning utöfvats af landshöfdingarne, upphäfdes nu i fråga om sockenallmänningarna men skulle i fråga om Lands- och Häradsallmänningarna fortfarande ega bestånd. Men detta öfverinseende ansågs numera, åtminstone hvad häradsallmänningarna beträffade, icke hafva sin grund uti statens eganderätt till allmänningarna utan härröra af behofvet att egna dem omsorg och skydd mot öfverdrifven sköfling [1]). Intressenternes nyttjanderätt blef dem tillförsäkrad i samma ordalag som i föregående författningar, och konungens Befallningshafvande kunde fortfarande liksom enligt 1734 års lag i händelse af behof helt och hållet fridlysa allmänningarna, hvarföre man ingalunda kan säga, att nyttjanderätten nu var mera vidsträckt än förut. Den rätt till odling å allmänningsjorden, som blifvit meddelad genom Kongl. Förordn. den 20 November 1741, Resolutionen på allmogens besvär den 10 September 1743, Kongl. Förordningen den 12 Augusti 1752 m. fl. författningar och resolutioner, blef nu upphäfd, och i stället stadgades ett generelt förbud mot anläggande af torp och lägenheter å allmänningarna. Men om å allmänning fanns mosse eller kärr, som genom odling kunde göras nyttig, skulle hvem som helst ega att hos Konungens Befallningshafvande söka och erhålla tillstånd till en sådan lägenhets upptagande; dock skulle vederbörande nyttjanderättsinnehafvare ega företräde till odlingens verkställande, om de inom natt och år efter kungörandet af 1805 års Förordning dertill anmälde sig. Funnos mossar eller kärr af den vidd och belägenhet, att de kunde upptagas till minst ett åttondedels mantal, skulle någon odlingsrätt derå icke beviljas, innan Kongl. Maj:t på derom gjord anmälan föreskrifvit,

[1]) Rydin, anf. st., sid. 60.

under hvilka vilkor odlingen finge företagas [1]). Redan anlagda hemman eller torp, som voro indelta eller skattlagda, fingo bibehållas, vare sig de hörde kronan till eller voro på lagligt sätt af enskilde förvärfvade, dock fingo deras egor icke utsträckas öfver de gränser, de från början innehaft. Äfven de, som hade urminnes häfd på någon del af allmänningen eller genom Skogskommissionernas domar eller i öfverensstämmelse med äldre författningar förvärfvat hemman eller torp, skulle få bibehålla dem mot erläggande af skatt till kronan, så framt ej vissa frihetsår voro bestämda eller bättre rätt på annat sätt lagligen kunde visas. Kunde man ej på något af förutnämda sätt styrka sin rätt till hemman eller lägenhet å allmänning, kunde man likväl dervid bibehållas, om den ifrågavarande besittningen var så stor, att den kunde skattläggas för ett fjerdedels eller minst ett åttondedels mantal. Uppgick en dylik besittning icke till ett åttondedels mantal, skulle Konungens Befallningshafvande göra anmälan hos Kammarkollegium, som hade att, med afseende såväl å den på odlingen gjorda kostnad som å hvad nytta den kunde medföra, afgöra, huruvida innehafvaren mot ränta skulle dervid bibehållas eller ej. Vid sådana lägenheter, som innehades under vissa frihetsår, kunde Konungens Befallningshafvande, om innehafvaren visade sig försumlig, skilja honom från lägenheten och antaga en annan åbo [2]). Beträffande sockenallmänningarna tillät 1793 års skogsordning delning deraf, men endast om flertalet af delegare derom förenade sig; i 1805 års Förordning utsträcktes denna tillåtelse sålunda, att sockenallmänning skulle få delas, när ansökan derom gjordes hos Konungens Befallningshafvande, såvida ingen tvist vore om allmänningens natur, i hvilken händelse den först lagligen skulle afgöras. Hade sockenallmänning den rymd, att minst fyra tunland duglig mark komme på hvarje mantal, finge den i enskifte fördelas. Den som sådant äskade skulle anmäla sig hos Konungens Befallningshafvande, som, sedan de öfrige delegarne i allmänningen blifvit hörde, egde bevilja sökanden utbrytning af sin lott, hvarvid de öfrige egde rättighet att bibehålla sina lotter i samfällighet, om de så önskade. Var åter allmänningen mindre, fick den vårdas på det sätt, som de fleste delegarne ansågo lämpligt [3]).

Kronoparker, Gehäg och Djurgårdar betraktades fortfarande såsom statens egendom och ställdes under Öfverhofjägmästarens uppsigt. Menigheterna förbjödos att nyttja kronoparkerna, utom der det från ålder varit vanligt, att de,

[1]) Kongl. Förordn. om Skogarne i Riket d. 1 Aug. 1805, § 6.
[2]) Anf. st., § 8.

som bodde på eller invid parkerna, utan betalning erhöllo mulbete för sina kreatur samt rätt att taga lågor, stubbar, nederliggande skatar, grenar och ris [1]). Angående besittningar å kronoparker och gehäg skulle detsamma gälla, som förut angående besittning å allmänning är sagdt. Om å kronopark fanns mosse eller kärr, hvarå skog ej växte och odling icke förut skett, kunde ansökan om tillstånd till odling derstädes ingifvas till Konungens Befallningshafvande, som skulle insända handlingarna till Kongl. Maj:t. Och skulle Kongl. Maj:t, sedan Öfverhofjägmästaren blifvit angående ärendet hörd, för hvarje särskildt fall meddela sitt beslut [2]). Blef uppodlingen tillåten, var dock innehafvaren uttryckligen förbjuden att begagna den bredvidliggande skogen annorlunda än efter vederbörligt tillstånd och mot betalning.

Beträffande regleringen af gränserna emellan allmänningarna och de hemman och lägenheter, som af enskilde blifvit upptagna, hafva vi redan förut i förbigående påpekat, att genom Kongl. Förordningarna den 19 December 1693 och den 14 Maj 1694 hade afwittringar blifvit påbudna och jemväl på vissa trakter egt rum; likaledes genom de förut omtalade skogskommissionernas domar, uti hvilka dock ändring kunde sökas under flera år, till dess genom Kongl. Brefvet den 18 Juni 1782 förklarades att, alldenstund Kongl. Resol. den 12 Juli 1731, § 15 och den 29 November 1756, § 2 samt Kongl. Brefvet den 20 Febr. 1735 väl tillåta återvinning uti de domar, hvarigenom skogskommissionerna utstakat och afwittrat kronans allmänningar, men ingenstädes ett sådant tillstånd blifvit stadgadt för beständigt, hvarigenom kronans vunna rätt skulle vara underkastad ständigt klander, alltså utsattes en tid af tre år, hvarefter den eller de, som icke vid vederbörlig domstol sökt bevisa sin rätt till andel i allmänningen, icke skulle ega någon vidare talan emot berörda domar, hvilka sedermera utan förändring borde tjena vederbörande till efterrättelse. Sedan skogskommissionerna upphört, hade afwittringar på flera ställen egt rum, hvilket framgår dels af Kongl. Förordn. den 12 December 1734, § 1, enligt hvilken allmänningarnas afwittring från angränsande byar till största delen skulle vara skedd, dels af Kongl. Förordn. den 12 December 1734, § 46 och Kongl. Resolutionen den 29 Juni 1752, § 70, som ytterligare stadfästa allmogens anhållan, att ingen skogstrakt må för kronoallmänning förklaras och till något bruk öfverlemnas, innan först byarnas och hemmanens

[1]) Anf. st., § 8.
[2]) Anf. st., § 12.

skogar till den vidd och storlek, de af ålder egt, blifvit afwittrade. I Kongl. Förordningarna af den 10 December 1793 och den 1 Augusti 1805 påbjudes också, att der lands- eller häradsallmänning icke vore ifrån angränsande egor behörigen skild och afrösad, skulle Konungens Befallningshafvande draga försorg, att sådant i laga ordning blefve verkställdt, samt, der tvist uppstode om råskilnad, förordna ett ombud till att bevaka kronans rätt. Var allmänningen utbruten men ej med rå och rör utmärkt, skulle den med sådana märken förses. Uppstod tvist angående rågång emellan landsallmänning och kronopark, skulle den afgöras af Konungens Befallningshafvande, men om å endera sidan var härads- eller sockenallmänning eller enskilda hemman, skulle tvisten gå till allmän domstol [1]). Vid kronoparkerna skulle Öfverhofjägmästaren hafva tillsyn öfver, att parken blefve med lagliga råmärken försedd och från kringliggande egor afskild.

Hvad de stora skogarna i Norrland beträffar, hade redan förut särskilda bestämmelser blifvit gifna för afwittringen i dessa trakter, då den 1736 påbörjades i Ångermanland, men snart afslutades till följd af tvist emellan kronan och de enskilde, samt i Jemtland, der tvänne afwittringslandtmätare tillsattes 1754 och afwittringen sedan fortgick till 1786, då den äfven der afbröts. En särskild afwittringsrätt tillförordnades för Jemtland, och instruktioner utfärdades för densamma den 15 Mars 1770 och den 12 December 1780, men alla dessa åtgöranden stannade dock långt bakom målet. För Westerbotten förordnades en afwittringsrätt den 23 Maj 1780, men afwittringen afstannade äfven der ganska snart. I 1793 och 1805 års förordningar anbefaldes landshöfdingarne tillse att, då hemman eller byar lågo oafwittrade intill de stora skogarna i Norrland, Dalarne och Wermland, så mycken skogsmark tillades dem, som enligt författningarna "till fullsatte hemman nödigt pröfvas". Den öfriga delen af marken skulle höra kronan till; men om det lagligen kunde visas, att någon del af dessa skogar tillhörde viss socken eller härad, skulle denna del få af häradet eller socknen bibehållas, blott med det vilkor att sådana allmänningar icke utöfver sina rätta gränser utsträcktes. För öfrigt föreskrifves, att landshöfdingarne skulle låta afmäta, beskrifva och kartlägga dessa skogar samt i mon af tillfällen till nyttig odling föreslå hvad antal nybyggen, hvartdera med ett område af ungefärligen ett åttondedels mantals egovidd, skulle kunna anläggas;

---

[1]) Kongl. Förordningen om Skogarne i Riket den 1 Aug. 1805, § 6. Jfr Forssell, Om Ägoskilnader, sid. 20 o. följ.

derefter skulle Kongl. Maj:t afgöra, huruvida och under hvilka vilkor sådana nybyggen kunde till hugade odlare upplåtas, en föreskrift, som dock genom Kongl. Brefvet den 30 November 1821 upphäfdes.

D. Från och med 1824 till närvarande tid.

Denna periods lagstiftning angående eganderätten till allmänningsjorden förbereddes redan vid 1809—10 års riksdag. Dels till följd af de nationalekonomiska åsigter om skogarnas vård och skötsel, som vid denna tid voro rådande, dels för att förskaffa medel till fyllande af den då befintliga statsbristen föreslogs vid nämda riksdag försäljning af all statens fasta egendom, deribland äfven skogarna. Det usla tillstånd, i hvilket de allmänna skogarna befunno sig, tycktes också rättfärdiga den åsigten, att skogarna skulle blifva bättre vårdade, om de kommo under privat eganderätt, än som nu var fallet, då de hörde staten till. I öfverensstämmelse med dessa åsigter utarbetade äfven Allm. Besvärs- och Ekonomieutskottet ett betänkande, hvari det föreslog, att de delar af kronans parker, gehäg och djurgårdar, som ej voro till särskilda verk eller personer upplåtna eller till vissa publika behof oundgängliga, skulle till skatte försäljas emot en årlig afgift till statsskuldens minskande, men häradsallmänningarna deremot borde emellan socknarna fördelas. Åtskilliga betänkligheter anfördes inom ständen emot detta förslag, och fördenskull blef ej heller skogarnas försäljning besluten i den utsträckning, som var föreslaget, utan Rikets Ständer anhöllo genom skrifvelse af den 26 April 1810, att konungen måtte bestämma, hvilka och huru stora kronans parker och skogar borde för allmänt behof behållas, samt låta försälja de öfriga på offentlig auktion till den mestbjudande, som skulle erhålla full eganderätt till jorden, hvilken dock borde skattläggas antingen efter ortens method eller medelst viss grundräntas åsättande efter tunlandtalet. De derpå inträffande krigen afbröto vidare åtgärder, och efter freden togs ej heller något steg i denna riktning utom i fråga om några Jagbackar i Södermanland, om hvilka ständerna i anledning af en Kongl. proposition yttrade sig i en skrifvelse af den 23 Maj 1818, att när dessa lågo inom sådana lägenheters område, som stodo under kronans omedelbara disposition, borde de utarrenderas men eljest skatteförsäljas på auktion. Men i skrifvelse af den 13 Juni 1818 underrättade Ständerna konungen, att de antagit några *allmänna grunder* för kronoskogarnas reglering. Dessa voro:

1) att kronoskogarna med undantag af dem, som voro för kronans behof nödiga, eller till hvilka menigheter eller enskilde hade någon rätt, borde å öppen auktion till skatte försäljas; 2) att årliga räntan skulle bestämmas till minst sex skilling banco tunlandet, och inga frihetsår beviljas; 3) att skatteköpeskillingen skulle bestämmas till sex gånger räntans belopp och betalas inom sex år; 4) att kammarkollegium skulle bestämma, huru många tunland borde anslås till hvarje lott; 5) att kronans öfriga allmänningar och parker borde helt och hållet fridlysas; 6) att mulbetesrätt och fäbodsställen, med eller utan yxbörd, skulle ersättas med mark efter mätismanna ordom, dock att denna mark skattlades till årlig afgift, der förmånerna ej vid hemmanets skattläggning blifvit beräknade; 7) att torp, hemman och lägenheter, upptagna med stubbe- och röjselrätt, skulle bibehållas. Med anledning af åtskilliga erinringar, som framställdes häremot i en Kongl. proposition af 19 Februari 1823, inkommo Ständerna med en ny skrifvelse den 20 December samma år, der de med några rättelser antogo konungens proposition. Dessa genom regeringens och ständernas sammanstämmande beslut antagna grunder för reglering af kronans skogar öfvergingo till lag genom Kongl. Brefvet till kammarkollegium den 16 Mars 1824 och dess derom utfärdade Cirkulärbref den 14 April samma år. De skogsområden, för hvilka detta Cirkulärbrefs bestämmelser skulle gälla, voro följande:

"*Kronoparker*, hvilka alltid varit kronan enskildt förbehållne, och hvartill dess egande- och dispositionsrätt således är ostridig, hvarföre ock utsyning derifrån åt enskilte i allmänhet emot betalning varit meddelad och mulbetesrätt hufvudsakligen af gunst och nåd beviljad.

Kronoallmänningar, bland hvilka några finnas, hvartill kronan innehar enahanda egande- och dispositionsrätt som till kronoparkerna, men i allmänhet äro af samma egenskap med

Lands- och Häradsallmänningar, hvaraf nyttjanderätten tillhört Intressenterne deri, med förbehåll för kronan af bärande träd och masteträd, af ränta för derå gjorda uppodlingar och intagor äfvensom af dessa allmänningars begagnande till vissa allmänna behof, och hvilka allmänningar således böra såsom landets och häradets tillhörigheter anses.

Recognitionsskogar och Bergslagsallmänningar, som till kronan hemfallit, öfverloppsmarker å de förstnämnde, hvartill kronan innehar egande- och dispositionsrätten, och

Kronomarker, som vid afwittring öfverblifva i rikets norra provinser, nemligen Stora Kopparbergs, Gefleborgs, Wester-Norrlands, Jemtlands, Wester- och Norrbottens län, hvarmed förhållandet är enahanda som med de sistnämnda, men hvilka i anseende till folkbrist och felande communicationer i deras närvarande skick äro af föga värde och icke kunna med större nytta för det allmänna användas än till nya hemmans anläggning, för att befordra landets uppodling och befolkning, hvarföre desse skogar vid den reglering, som nu i allmänhet kommer att företagas, icke vidare kunna komma i fråga, utan skall med dem förhållas efter de Författningar, som i förenämnde ändamål redan äro gifne, eller vidare kunna af Kongl. Maj:t i Nåder meddelas".

Sedan de särskilda slag af skogar sålunda blifvit uppräknade, som voro föremål för statens förvaltning, föreskrifves, huru med dem skulle förfaras.

Hvad först *kronoparkerna* beträffar, skulle så mycket af dem bibehållas, som för flottans och andra kronans behof var nödigt; och borde dervid hufvudsakligt afseende fästas å deras beskaffenhet och vidd samt lägligheten till vinnande af säker bevakning och lätt transport derifrån. Konungens Befallningshafvande egde föreslå, hvilka af ifrågavarande skogar borde för kronans räkning behållas, men beslutanderätten tillkom Kongl. Maj:t. På dessa områden fingo inga nya intagor beviljas och sådana redan befintliga, hvarå innehafvarne icke hade ständig besittningsrätt, skulle vid innehafvarnes afgång utläggas till kronoparken. Den rätt till mulbete och skogsfång, som enskilde jordegare på vissa trakter innehade, skulle sålunda utbytas, att i vederlag derföre en viss andel af skogen, helst i yttre kanten, afsattes; den besittnings- eller möjligen förvärfvade skatterätt till de å skogarna varande nyhemman och intägter, som af enskilde innehades, skulle, såvidt möjligt var, för kronans räkning inköpas eller förmedelst utbyte förläggas utom den del af skogen, som för kronans räkning bibehölles, eller ock utbytas emot lägenheter å andra kronoparker, som ej voro lämpliga att för statens räkning bibehållas. Inga utsyningar åt enskilde finge beviljas, utan den skog, som för kronans räkning icke vore behöflig, skulle å offentlig auktion försäljas och medlen ingå till skogsplanteringskassan.

De åter af ifrågavarande parker, som icke för kronan voro behöfliga, skulle genom försäljning bringas under enskild eganderätt, så vida icke ett dylikt förfarande med någon kronopark möjligen tillskyndade de hemman, som till bete och skogsfång deråt kunde ega laglig rätt, något verkligt, för hemmanens bestånd känbart lidande, i hvilket fall densamma heldre fick för-

blifva i sitt förra skick. Vid regleringen häraf skulle för öfrigt iakttagas, att de å kronoparkerna varande jägeri- eller skogsbetjentes boställen äfvensom de under ständig besittningsrätt upplåtna lägenheter, som redan voro mantalssatta men saknade skog och betesmark, tilldelades nödig mark till bete och skog. Öfriga boställen för jägeri- och skogsbetjente äfvensom lägenheter under enskild besittningsrätt, hvilka, ehuru icke mantalsatta, voro odlade och bebygda, och hvilkas område i inegor kunde uppskattas till minst ett sextondedels mantal, borde likaledes få tillökning, så att de till förenämda hemmantal kunde skattläggas, dock, hvad de enskilda lägenheterna anginge, endast i det fall, att innehafvarne deraf sjelfve åstundade sådant. Alla öfriga under laglig besittningsrätt för framtiden upplåtna mindre intägter, som ej kunde på förutnämda sätt uppgå till ett sextondedels mantal, finge bibehållas i sitt befintliga skick och med samma utrymme, som de förut innehaft, men alla olaga intagor borde till kronans mark åter utläggas.

De delar af kronoparkerna, som hvarken voro för kronans räkning behöfliga ej heller tilldelades enskilde såsom ersättning för den rätt till mulbete eller skogsfång, de förut haft derstädes, skulle, enligt hvad vi redan förut antydt, delas i lotter, hvardera med en egovidd af femton till fyratio geometriska tunland, allt efter markens större eller mindre godhet; häruti fingo dock ej inberäknas hvarken impedimenter ej heller till odling tjenliga kärr och mossar, hvilka till den vidd, som på hvarje trakt kunde befinnas lämplig, särskildt borde åtfölja lotterna, samt, der så nödigt var, några frihetsår å dem meddelas. Sedan lotterna blifvit enligt dessa grunder på marken utstakade och skattlagda, borde de under skattemannarätt upplåtas åt den, som vid offentlig auktion erbjöde den största köpeskillingen, hvarvid dock Kongl. Maj:t egde pröfva de gjorda anbuden.

Bland de skogar, som vid denna tid stodo under statens förvaltning, nämdes, såsom vi förut sett, äfven *kronoallmänningar*. Dessa hafva icke förut i någon skogsordning eller författning angående allmänningarna blifvit omnämda såsom något särskildt slag af allmänningar, utan benämningen förekommer i äldre tider endast i sådana handlingar, som äro affattade utan närmare kännedom om skogarnas natur. Den förekommer först i bref af kungliga eller furstliga personer och betydde der alla allmänningar, och samma betydelse har ordet i Gustaf den förstes jordeböcker. I 1824 års Cirkulärbref har emellertid ordet kronoallmänning icke en sådan generell betydelse utan betecknar ett särskildt slag af jord, som nämnes vid sidan af lands- och häradsallmänningar,

utan att man af äldre författningar har någon bestämd och säker ledning för bedömande af sättet, huru dessa allmänningar uppkommit, och orsaken till deras benämning. Föga sannolikt är, att de skulle hafva uppkommit ur den konungens "tridiung" i allmänningarna, som omtalas i lagstiftningen under fjortonde och femtonde seklerna, ty då skulle de utan tvifvel omtalats i de tidigare förordningarna om allmänningarna. Lika litet kan man antaga, att de skulle vara en ny benämning på de kronoparker, gehäg och djurgårdar, som förekomma i äldre författningar. Troligast är derföre, att de härleda sig från gamla landsallmänningar eller delar deraf, huru de någon gång uppkommit på annat sätt. Detta antagande vinner stöd af den tystnad, lagstiftningen under senare hälften af sjuttonde århundradet iakttager i fråga om landsallmänningarna. I Resolutionen på Adelns Besvär 1668 § 11, Resol. på Allmogens Besvär 1672 § 11 och 1680 § 16 talas endast om häradsallmänningar, men landsallmänningarna nämnas ej. I Resolutionen på Adelns Besvär 1698 § 8 besvaras Adelns begäran att till sina sätesgårdars och frälsehemmans understöd få hugga timmer och stör på allmänningarna sålunda, att hvad härads- och sockenallmänningar beträffar, finnes ej något hinder för de deruti intresserade, men att bevilja det å kronans parker och allmänningsskogar finner konungen betänkligt. Man finner således här en oväntad motsats af kronoallmänningar emot härads- och sockenallmänningar och, då ingenting nämnes om landsallmänningarna, är det sannolikt, att de innefattats under benämningen kronoallmänningar. Emellertid hafva icke alla landsallmänningarna kommit att betraktas som kronoallmänningar, ty i 1793 och 1805 års Förordningar omtalas de, enligt hvad vi förut nämt. Att staten betraktar sig såsom egare till desamma framgår dock af nämda författningars föreskrift, att ersättning för åverkan å landsallmänning genom svedjande eller af ädlare trän skulle tillfalla kronan, men för dylik åverkan å härads- eller sockenallmänning häradet eller socknen. Af landskapets forna rätt finnes dock spår i föreskriften, att landsallmännings afrösande och kartläggning skulle bestridas, icke af kronan, utan af länets samtlige hemmansegare. Länet har således här intagit landskapets plats, sedan landskapsindelningen numera förlorat sin betydelse.

Enligt 1824 års författning skulle Konungens Befallningshafvande noga undersöka, om kronoallmänningarna borde såsom lands- eller häradsallmänningar eller som kronoparker anses, samt sitt yttrande deröfver till Kongl. Maj:t ingifva, för att dess pröfning underställas. De kronoallmänningar, som voro af samma egenskap som kronoparkerna, skulle behandlas på samma sätt som

dessa, men de åter, som voro lika med lands- eller häradsallmänningar, borde såsom sådana disponeras.

I fråga om *Lands-* och *Häradsallmänningar* tilläts det, att de antingen ställdes till intressenternes egen gemensamma disposition eller fördelades emellan de socknar eller enskilde jordegare, som deri kunde anses ega del, men vare sig intressenterne önskade det ena eller andra skulle de begära tillåtelse hos Kongl. Maj:t, som ville för hvarje särskildt fall meddela sitt beslut samt fastställa de grunder, enligt hvilka den begärda förändringen med allmänningen borde verkställas. I fråga om skogsbetjentes boställen äfvensom de åt enskilde under ständig besittningsrätt upplåtna hemman och lägenheter å allmänningarna skulle samma bestämmelser gälla, som vi förut anfört i fråga om dylika boställen, hemman och lägenheter å sådana kronoparker, som komme att försäljas. Hvarje hemman, som erhölle del i en sådan allmänning, borde derför utgöra årlig ränta, lämpad efter markens bättre eller sämre beskaffenhet sålunda, att på hvarje geometriskt tunland komme minst en fjerdedels och högst en kappa spanmål. Men den mark, som till mulbete tilldelades de hemman, som på grund af urminnes häfd, skattläggningar eller annat behörigt tillstånd voro dertill berättigade, borde efter ortens method skattläggas, såvida det ej af hemmanens skattläggning tydligen framgick, att de redan blifvit för sådan mulbetesrätt skattlagda.

Då delning af en lands- eller häradsallmänning icke ansågs lämplig eller intressenterne icke åstundade den och ej heller ville under gemensam disposition öfvertaga allmänningen, skulle Konungens Befallningshafvande fortfarande hafva tillsyn öfver allmänningens vård och planmässiga skötsel samt till förekommande af oloflig afverkning föranstalta om anskaffande af nödig bevakningspersonal, till hvilken boställen finge å allmänningen tagas.

De till kronan hemfallna *Bergslagsallmänningarna* och *Recognitionsskogarna*, äfvensom *Öfverloppsmarkerna* å de senare kunde enligt 1824 års lagstiftning bringas under enskild eganderätt. Bergslagsallmänningarna hafva uppkommit på det sättet, att staten i forna tider upplät vissa skogsområden till grufvor och förädlingsverk. Redan under Gustaf den förstes tid förekommer dylik tillåtelse för vissa personer, men först uti Jernbergsordningen af den 6 Juli 1649 § 52 finner man en allmän föreskrift härom. Bergmästaren anbefaldes der att vid skogens skiftande i bergslagen tillse, att bergsbruket icke komme att lida brist på skog, och genom Kongl. Fullmagt af samma dag fick bergskollegium fullständig magt och disposition öfver alla skogar och allmän-

ningar, der bruk och bergverk voro belägna. Uti Kongl. Förordn. angående skogarna i Norra provinserna och Finland den 19 December 1683 föreskrefs, att Bergskollegium skulle, der bruk och bergverk vore, vid "skogstilldelningen dem emellan tillse, att en rätt proportion måtte träffas, och skogarne så mycket som möjligt sparas till bergslagernas stadigvarande tarf och tjenst". Till ytterligare bekräftelse härpå förklarades genom Kongl. Brefvet till Kammarkollegium den 25 November 1735, att de skogar, som till grufvors, hyttors och hammarverks drift vore nödiga, borde dervid framgent bibehållas och icke under någon förevändning derifrån dragas. De skogar, som blifvit anslagna till ädlare verk, hafva fritt begagnats utan afgifts erläggande [1]), och vissa jerngrufvor hafva äfven njutit samma förmån [2]), men för de till jerngrufvor i allmänhet samt hyttor och hammarverk anslagna skogar har en viss afgift erlagts in recognitionem dominii, till följd hvaraf dessa skogar med ett gemensamt namn kallats recognitionsskogar [3]). För öfrigt hafva de dock vanligen skiljts från hvarandra på det sättet, att de till jerngrufvorna anslagna kallats grufskogar, de till hyttorna anslagna bergslagsallmänningar, och de till hammarverken anvisade recognitionsskogar i inskränktare mening.

Vid 1810 års riksdag beslöto Ständerna för sin del, att en undersökning skulle anställas angående dessa skogar, för att utrönas måtte, huru mycket deraf vore för bruken och bergverken behöfligt, hvilket område borde af bruks- eller bergverksegare inom sex år till skatte lösas, men det öfverflödiga af skogen skulle efter verkställd skattläggning till enskilde upplåtas mot en skatteköpeskilling, som å auktion bestämdes. Detta beslut vann Konungens sanction och blef genom Kongl. Förordn. d. 4 Febr. 1811 och Kam.-koll. cirk.-bref d. 18 Juli 1821 till verkställighet befordradt. Genom Kongl. Brefvet d. 31 Mars 1824 erhöllo bruksegarne tillåtelse att utan afseende på tiden, när de anmält sig, skatteköpa den för bruken behållna skogen, men om de icke ville skatteköpa densamma, skulle de inom ett år hos recognitionsskogsdivisionen afsäga sig dess begagnande.

I Wester Dalarne finnas bergsallmänningar af ett eget slag, hvilka uppkommit genom en mellan Wester Dalarne och Vedkontoret i Falun den 16 Januari 1648 träffad öfverenskommelse, som af Drottning Christina stadfästades den 20 Nov. 1649, deri vedkontoret förband sig att uppköpa alla från Wester Dalarne till Tuna förda träprodukter. Allmogen ålades i Drottningens

[1]) Kongl. Brefvet till Bergskollegium den 7 Nov. 1670.
[2]) Kongl. Brefvet till Bergskollegium den 11 Dec. 1696.
[3]) Kongl. Brefvet den 1 Dec. 1750.

stadfästelse att, så länge skogen var odelad, icke afverka mera än vedkontoret medgaf. År 1689 öfvergick vedkontorets rätt till kopparberget. Då sedermera vid 1778 års riksdag väcktes fråga om allmogens dispositionsrätt öfver skogen, förklarade Konungen i Bref af den 26 Mars 1782, att allmogen icke egde rätt öfver den kronan tillhöriga och kopparbergslagen till nyttjande upplåtna allmänningsskogen utan endast till egna skattehemmans skogar. Men tvisten om skogen fortfor dock tills efter 1793, och allmogen klagade hos Konungen deröfver, att kopparbergslagen gjorde anspråk äfven på skatteskogarna. Konungens Befallningshafvande upplyste härvid, att utom en kronopark ingenting blifvit utbrutet från skatteskogarna i Dalarne och föreslog, att all kronoskog i Wester Dalarne måtte upplåtas åt bergslagen men skyndsamligen afskiljas från skatteskogarna. Bergskollegium ansåg, att bergslagens rätt borde sträcka sig äfven till skatteskogarna, men kammarkollegium förklarade, att bergslagens dispositionsrätt endast sträckte sig till kronoskogen. Genom Kongl. Brefvet den 12 Januari 1802 instämde konungen i kammarkollegii mening och förklarade bergslagens rätt endast gälla i fråga om kronans skogar. Men äfven till dessa inskränktes dess rätt genom Kongl. Brefvet den 8 April 1811 så, att kronan utan invändning från bergslagens sida skulle ega rätt att å skogen låta anlägga hemman och göra intagor samt disponera öfver redan befintliga lägenheter och deraf uppbära ränta. Härigenom skilja sig dessa skogar från andra, som blifvit anslagna till bruk och bergverk, der kronan ej förbehållit sig en dylik rätt.

Enligt 1824 års Cirkulärbref skulle de till kronan hemfallna bergslagsallmänningarna och recognitionsskogarna äfvensom öfverloppsmarkerna å de senare behandlas på samma sätt som de kronoparker, hvilka skulle delas eller försäljas; härifrån undantogos dock de bergsallmänningar, som voro belägna i norra delarna af riket, enär dessa icke ansågos på nämda sätt disponeras.

Genom 1824 års Förordning eftergat kronan mycket af sin rätt, men huru mycket af allmänningsjorden till följd deraf skulle komma att frångå henne och öfvergå i samfälligheternas eller enskild egandes rätt, hade hon förbehållit sig att sjelf afgöra, så att det stod i regeringens magt att ännu bibehålla jorden under statens ego. Regeringen hade nemligen, enligt hvad vi förut visat, förbehållit sig icke blott att bestämma, hvad som var nödigt för kronans eget behof, utan äfven att afslå eller bifalla ansökningar om lands- eller häradsallmänningars delning, ehuru dessa förklarades för landskapens eller häradernas egendom. Vid tillämpningen af lagen gjorde sig emellertid de liberalare åsig-

terna gällande, så att en stor del af kronoparkerna och allmänningarna öfvergick i enskild ego eller fördelades på kommunerna. Erfarenheten visade dock snart, att de enskilde i fråga om skogarnas vård och bevarande ingalunda motsvarade de förhoppningar, som det liberala partiet inom riksdagen vid dem fästat. Skogarna afverkades hastigt, och för återplantering gjordes i allmänhet litet eller intet. Det visade sig sålunda att, om också statens vård om skogarna icke varit den bästa möjliga, de enskilde dock ingalunda öfverträffade staten häri. Naturligt är också, att skog bättre frodas och billigare vårdas å större jordkomplexer än i små lotter; dessutom erfordrar det stora kapital, som måste lemnas orördt och omedelbart räntelöst under skogens tillvext, en större motståndskraft mot behofvet af omedelbar vinst, än man i allmänhet kan förutsätta hos den enskilde; kapitaltillgång, teknisk insigt, ordning och planmässighet förefinnas också i lika hög eller högre grad hos staten och de större samfälligheterna än hos den enskilde. Hvad som dock i någon mon rättfärdigade de åtgärder, man genom 1824 års Förordning vidtog, var den sammanblandning af statens egande- och menigheternas nyttjanderätt, som egt rum i fråga om de flesta kronoparker och allmänningar. Denna var naturligtvis icke blott i ekonomiskt afseende skadlig, enär den för staten försvårade bevarandet och för delegarne nyttjandet af skogen, utan medförde äfven i moraliskt afseende den svårigheten, att den förorsakade en ständig strid emellan de enskildes fördel och det, som staten i det allmännas intresse ansåg sig böra vårda. Man ansåg äfven, att föregående tiders erfarenhet tillräckligen tydligt ådagalagt, att staten icke under sådana förhållanden förmådde att emot de enskilde skydda och bevara skogarna, åtminstone icke så länge dessa hade den omfattning, de före 1824 egde, och då till följd deraf skogarna i alla fall med tiden skulle komma att utödas, trodde man det vara bättre att öfverlåta en del af dem åt de enskilde samt i stället underkasta de qvarvarande en desto sorgfälligare vård. Emellertid har redan en reaktion inträdt emot 1824 års lagstiftning och, enligt hvad vi strax skola visa, återfört rättsutvecklingen i dess gamla spår.

Lagstiftningen af år 1824 hade icke afseende på skogarna i de norra länen; för dem gälde och gäller till en del ännu den s. k. afwittringslagstiftningen, genom hvilken staten sökt verka för dessa läns odling och befolkning på det sätt, att jorden och skogen efter verkställd delning emellan kronan och de enskilde blifvit till hemman och odlingslägenheter indelad samt derefter till

odling upplåten, under det att de trakter, som icke varit till odling tjenliga, hafva för kronans räkning bibehållits. Afwittringarna, på hvilkas närmare detaljer vi här ej kunna inlåta oss, hafva efter 1820 fortgått med ganska stor kraft och hufvudsakligen afslutats utom i Norr- och Vesterbottens lappmarker.

Den nu gällande lagstiftningen angående allmänningsjorden förbereddes genom en skrifvelse af den 5 December 1854, hvari Rikets Ständer uttalade den önskan, att staten måtte återtaga något af den magt öfver de allmänna skogarna, han afstått åt enskilde. Ständerna förklarade, att staten till följd af skogarnas oumbärlighet egde befogenhet att inskränka de enskildes rätt, enär erfarenheten visat, huru en åt enskilde lemnad friare dispositionsrätt öfver skogen varit till sina följder förderflig. Med anledning häraf förordnade regeringen en kommitté för att utreda hithörande frågor, och denna afgaf den 28 Juni 1856 ett förslag, hvilket dock icke blef antaget. Sedan Rikets Ständer ånyo genom skrifvelser af den 16 Februari 1858 och den 30 November 1863 angifvit de hufvudsakliga grunder, hvarefter de allmänna skogarna i riket borde förvaltas, utfärdades i öfverensstämmelse härmed Kongl. Förordningen angående hushållningen med de allmänna skogarna i riket den 29 Juni 1866.

Enligt denna förordning äro kronoparkerna liksom förut statens egendom och skola bibehållas oförminskade samt behandlas efter sådana på vetenskapliga regler grundade och för särskilda ortförhållanden lämpade hushållningsplaner, som afse skogens framtida bestånd och högsta afkastning. Dessa hushållningsplaner fastställas af skogsstyrelsen, som jemväl eger meddela de föreskrifter, som i afseende på dessa skogar för öfrigt kunna finnas nödiga.

Men staten har genom 1866 års lagstiftning icke allenast påbudit, att de då befintliga kronoparkerna skola bibehållas, utan äfven föreskrifvit, att nya sådana skola bildas, när å Kungsgårdar, Kungsladugårdar, till Statsverket indragna boställen eller andra hemman och lägenheter, hvilka förvaltas eller äro utarrenderade för kronans räkning, förekomma skogar af större betydenhet och så belägna, att de lämpligen kunna såsom kronoparker afrösas och ställas under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning, hvarom dock Kongl. Maj:t förbehållit sig att i hvarje särskildt fall förordna [1]). Vid sådan afrösning skall dessutom iakttagas, att vid egendomen bibehålles tillräcklig skogsmark för husbehof, samt att enskild persons rätt icke i något afseende förnärmas. Då dess-

[1]) Kongl. Förordn. ang. hushålln. med de allmänna skog. i riket d. 29 Juni 1866, §§ 15 och 16.

utom, enligt hvad vi förut antydt, vid afwittringens verkställande i de norra länen lämpliga trakter blifvit till kronoparker undantagna, har området för dylik skogsmark under de senare åren betydligt vidgats [1]). Slutligen har staten under de senare åren öfvertagit åtskilliga flygsandsfält, å hvilka skogsplantering verkstälts, hvarefter äfven dessa blifvit såsom kronoparker ansedda och behandlade [2]).

Afkastningen af kronoparkerna tillkommer naturligtvis kronan [3]), dock skola de hemman eller menigheter, som genom särskilda resolutioner eller öfverenskommelser eller ock på grund af urminnes häfd erhållit rätt till mulbete eller slåtter å kronoparkerna, därvid bibehållas, intill dess i vederbörlig ordning annorlunda förordnas. Någon rätt till odling å kronoparker finnes ej enligt nu gällande lagstiftning, utan menigheterna och de omkringboende äro nu, liksom enligt 1824 års författning, i detta afseende fullständigt uteslutne från allt begagnande af kronans parker [4]).

Eganderätten till häradsallmänning tillkommer dem, som inom häradet bygga och bo, efter deras oförmedlade hemmantal [5]). Dock hafva delegarne ingalunda en oinskränkt dispositionsrätt öfver allmänningsjorden, utan staten har i ganska väsendtlig mon inskränkt och begränsat deras befogenheter. Sålunda skola allmänningarna bibehållas oförminskade samt behandlas efter sådana hushållningsplaner, som afse skogens framtida bestånd och högsta afkastning. Dessa hushållningsplaner skola fastställas af skogsstyrelsen, hvilken det äfven tillkommer att meddela de särskilda föreskrifter, som i afseende på hushållningen med dessa skogar kunna finnas nödiga [6]). Någon rätt för enskilde till odling å allmänningarna finnes icke enligt nu gällande lag, ej heller någon rätt till mulbete eller höslåtter annorlunda än i hushållningsplanen är föreskrifvet och af allmänningsstyrelsen medgifves. Men har rätt till mulbete eller slåtter å allmänning blifvit vissa hemman eller menigheter genom särskilda re-

[1]) Kongl. Maj:ts Skrifvelse den 25 Maj 1860 till kam.-koll. angående dispositionen af de, efter afwittringarne i de norra länen, kronan tillhörige öfverloppsmarker; Kongl. Förordningen angående kronoparkers bildande i Stora Kopparbergs län och de Norrländska länen samt om vissa iakttagelser vid storskiften och afwittringar i nämda län den 21 December 1865.

[2]) Kongl. Förordn. ang. hush. med de allm. skog. i Riket d. 29 Juni 1866, § 3.

[3]) Anf. st., § 2.

[4]) Anf. st., § 34.

[5]) Anf. st., § 6.

[6]) Anf. st., § 5.

solutioner eller öfverenskommelser tillagd eller at dem på grund af urminnes häfd åtnjutits, skola de bibehålla denna rätt, intill dess i laga ordning kan varda annorlunda förordnadt [1]). Delegarne skola årligen å tid, som Konungens Befallningshafvande bestämmer, utse en allmänningsstyrelse, som i alla frågor rörande allmänningen eger utöfva deras beslutanderätt, der icke i reglemente för allmänningen annorlunda är stadgadt. Sådant reglemente uppgöres af delegarne och fastställes af Konungens Befallningshafvande, såvidt det af honom efter distriktförvaltarens hörande pröfvas vara med lag och författning öfverensstämmande [2]). Delegarne äro berättigade, om de så önska, att sjelfve föreslå allmänningens bevakning och skötsel, dock med vilkor, att hushållningsplan för allmänningen blifvit af skogsstyrelsen fastställd och de för indelningen nödiga arbeten på delegarnes bekostnad utförda, samt att för allmänningen finnes uppgjordt och fastställdt reglemente [3]). Men äfven om delegarne sjelfve öfvertagit förvaltningen af allmänningen, har dock kronan förbehållit sig att genom vederbörande skogstjenstemän öfvervaka iakttagandet af de i afseende på skogshushållningen gifna föreskrifter. Skulle försummelse förekomma å delegarnes sida, och vidtages ej rättelse inom den tid, som Konungens Befallningshafvande bestämmer, eller sker å allmänning större afverkning än enligt hushållningsplanen tillåtet är, eger Konungens Befallningshafvande förordna, att allmänningen skall ställas under skogsstatens vård och förvaltning, hvilket äfven skall ske, då delegarne ej öfvertagit allmänningens vård och bevakning [4]). Afkastningen af allmänningen tillkommer delegarne efter deras oförmedlade hemmantal, men kostnaderna för allmänningens vård och bevakning skola först gäldas, innan någon utdelning till delegarne eger rum [5]). Innebyggarne inom häradet hafva sålunda enligt nu gällande lag både egande- och nyttjanderätt till häradsallmänningarna, men staten har dock bibehållit en ganska vidsträckt uppsigtsrätt, hvarigenom delegarnes rätt i väsendtlig mon inskränkes. Föryttringsrätten, som onekligen måste anses som ett bland de vigtigaste moment i eganderätten, är dem, enligt hvad vi förut visat, betagen och deras dispositionsrätt i öfrigt på det mest noggranna sätt bestämd och begränsad genom de hushållningsplaner, som staten för allmänningarna låtit uppgöra och anbefallt

[1]) Anf. st., § 34.
[2]) Anf. st., § 6.
[3]) Anf. st., § 7.
[4]) Anf. st., §§ 8 och 9.
[5]) Anf. st., §§ 10 och 11.

till efterrättelse. Vi finna häraf, att staten genom 1866 års lagstiftning återtagit mycket af den rätt, som han 1824 efterskänkte, och att rättsutvecklingen åter inkommit i samma spår, som den i äldre tider gått.

Några landsallmänningar finnas numera icke; de sista förekommo i Skaraborgs län, men dessa hafva blifvit fördelade emellan häraderna. Beträffande sockenallmänningarna gäller ännu den ofvan nämda skogsordningen af den 5 Augusti 1805; möjligt är dock, att rätten till delning af dessa allmänningar blifvit än ytterligare utsträckt genom skiftesstadgan, så att det enligt 1805 års förordning erforderliga minimum af fyra tunland på hvarje mantal numera ej behöfver iakttagas [1]).

De till bergshandteringens understöd anslagna skogar anses fortfarande såsom statens egendom och skola under Skogsstyrelsens öfverinseende behandlas enligt vetenskapliga regler, lämpade för hvarje särskild skog efter ortförhållandena och ändamålet med skogens upplåtande [2]). Innehafvarne af nyttjanderätten ega, om de så önska, att fortfarande bibehålla förvaltningen och vården af ifrågavarande skogar, dock med skyldighet att ställa sig till efterrättelse den för skogen fastställda hushållningsplanen samt de tillägg och ändringar, som skogsstyrelsen framdeles kan finna nödigt deri föreskrifva. Vilja deremot nyttjanderättsinnehafvarne afstå från förvaltningen af skogen, skall denna öfvertagas af jägmästaren inom reviret, hvilken i sådant fall har att ställa sig till efterrättelse, hvad gällande instruktion i afseende på de under hans förvaltning ställda allmänna skogar stadgar [3]).

Beträffande den årliga afverkningen å skogen, skola de, som densamma med nyttjanderätt innehafva, före den 15 Juli hvarje år hos bergmästaren anmäla sitt virkesbehof, hvaruppå denne har att efter pröfning af de uppgifna behofven och med hänsyn till skogstillgången bestämma det slag och belopp af virke, som får afverkas, hvarvid iakttages, att det i hushållningsplanen för hvarje år bestämda qvantum icke må utan tvingande skäl öfverskridas, och att, i händelse sådant skett, ett motsvarande belopp å de nästföljande årens afverkning inbesparas. Mulbete och höslåtter å skog af ifrågavarande slag får tillsvidare disponeras af vederbörande nyttjanderättsinnehafvare under enahanda vilkor, som gälla i fråga om bete och slåtter å kronoparker [4]).

---

[1]) Kongl. Stadgan om skiftesverket den 9 Nov. 1866, §§ 2 och 78, mom. 2.

[2]) Kongl. Förordn. den 20 Maj 1873, mom. 1.

[3]) Anf. st., mom. 6 och 7.

[4]) Anf. st., mom. 18.

I Norge hafva under slutet af föregående och början af innevarande århundrade stora sträckor af allmänningarna blifvit föryttrade till angränsande kommuner eller enskilda personer eller föreningar; men afsigten att derigenom åstadkomma en bättre och ändamålsenligare skogsvård har dock helt och hållet förfelats, enär de forne intressenternes servituter fortfarande qvarstå och i hög grad skada skogarna, jemte det att de nye egarnes afverkning naturligtvis ledt till samma påföljd [1]). I Danmark hafva deremot de "kongelige Skove" bibehållits under statens eganderätt och i öfverensstämmelse med tidens fordringar blifvit på forstmessigt sätt indelade och ordnade [2]).

[1]) Liljenstrand, De Nordiska Byggningabalkarne, sid. 134.
[2]) Bergsoe, Den Danske Forst- og Jagtlovgivning, sid. 61.

Om formaliteter vid kontrakt

enligt romersk och svensk förmögenhetsrätt.

I.

Af

JOHN ASK.

Inledning.

Man kan med kontrakt förstå detsamma som fördrag i allmänhet och betecknar då dermed två eller flera personers sammanstämmande viljoförklaring om ett rättsförhållande dem emellan. Denna vidsträckta uppfattning är emellertid icke den vanliga. Merendels tages ordet *kontrakt* i en vida inskränktare bemärkelse, som hänvisar detsamma uteslutande till privaträtten — ja, det är till och med icke ovanligt att inom denna finna det liktydigt med obligatoriska aftal. Det romerska rättssystemet såg i *contractus* endast sådana öfverenskommelser, som redan enligt den äldre jus civile grundade en sjelfständig talan. Skilnaden emellan contractus och pacta, af hvilka de senare regulariter icke medförde nyssnämnda verkan, har en författare [1]) sökt i så måtto lämpa på vår rätt, att han gifvit benämningen kontrakt endast åt sådana fördrag, "som åstadkomma en civil obligation". Men om han dermed velat säga, att dessa senare icke lämpligen kunna kallas rätt och slätt aftal, så stannar han i motsägelse icke blott med sig sjelf [2]) utan ock med allmänt antaget bruk i detta fall. De båda uttrycken kontrakt och aftal begagnas om hvart-

[1]) Schrevelius, Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande Civil-Rätt II (1857) sid. 366.

[2]) Jemf. anf. arb. sid. 479 "Om Bytesaftal", sid. 558 "Om Återgiftsaftal" o. s. v.; Olivecrona, Föreläsningar i Förmögenhetsrätten II s. 27—28. (Öfvertryck.)

annat utan någon skilnad i betydelsen, och om man än icke gerna gifver den förra benämningen åt t. ex. fördrag att framdeles ingå ett rättsärende, så finnes dock intet egentligt hinder i berörda afseende.

Likasom vi således hålla före, att Schrevelii nyssnämnda distinktion icke är desto värdefullare, och i föreliggande arbete tillåta oss att äfven i fråga om romerska rätten tala om kontrakt utan ensidigt fasthållande af den gamla terminologien i detta fall, så kunna vi ingalunda gifva *dem* rätt, som säga, att hvarje fördrags väsen består i ett lemnadt och emottaget *löfte*, en försäkran å promittentens sida att framdeles göra eller tåla något [1]). Det är ett faktum, för hvilket man svårligen förmår tillsluta ögonen, att, såsom Exner [2]) anmärker, så väl obligatoriska som sakliga och familjerättsliga förhållanden kunna ordnas genom fördrag, och att man i enlighet härmed kan tala om obligatoriska, sakliga och familjerättsliga aftal. De båda förstnämnda arterna hafva det gemensamt, att de så att säga utgöra grenar af samma stam: förmögenhetsrätten, och det är med dem, som vi under fortsättningen skola sysselsätta oss, i det vi utgå från den omständigheten, att det — här såväl som vid aftal i allmänhet — icke alltid står de handlande personerna fritt att sjelfve bestämma *sättet* för kontraktets afslutande, såvida det skall medföra åsyftad verkan. Åtskilliga i lag stadgade inskränkningar kunna härvid ifrågakomma, dels negativa, hvarigenom ett visst förfaringssätt underkännes, dels positiva, hvarigenom parterna hänvisas till en enda eller en bland flera *bestämda* utvägar. Med de förra hafva vi här intet att skaffa. Hvad de senare angår, så innefatta de en af rättsordningen uppställd fordran på *viss form för aftalets ingående.* De regler, hvilka i detta afseende göra sig gällande, kalla vi *formföreskrifter* och allt, som enligt dem måste iakttagas — *formaliteter.*

I den mån sådana äro nödvändiga eller icke, skiljer man emellan formbehöfvande fördrag och formlösa, hvarmed vi dock ingalunda vilja hafva sagt, att aftalet någonsin kan tänkas frigjordt från all form, utan endast att proceduren vid detsamma bestämmes, i ena fallet af lagen, i det andra af parterna sjelfva. Likasom en öfverenskommelse kan träffas publice eller privatim, mundtligt eller skriftligt, i bestämda eller valfria ordalag, så vexla ock formaliteterna till art och beskaffenhet. Än bestå de i åtgärder, som tillgodose kontraktets behof af offentlighet, än i användandet af solenna uttryckssätt eller

[1]) Jemf. Vangerow, Lehrbuch der Pandekten I. (1863) s. 752 in fine.

[2]) Die Lehre vom Rechtserwerb durch Tradition nach österreichischem und gemeinem Recht (1867) s. 4.

upprättandet af en urkund o. s. v. Men alltid, vi upprepa det, hafva de afseende på *kontraktets form* och ingenting annat. De böra följaktligen icke förblandas med sådana handlingar, hvilka väl kunna åtfölja en öfverenskommelse, betingande eller befordrande dess verksamhet, men alldeles icke hafva att skaffa med det sätt, hvarpå sjelfva rättsärendet afslutas. Stadgandet i 22: 3 Ä.B. af 1736 års lag, att förmyndare för försäljning af den omyndiges fasta gods skall taga närmaste fränders råd och domarens samtycke, innebär således icke en formföreskrift. Det inskränker förmyndarens beslutanderätt, det uppställer vilkor för afhandlingens giltighet, men det nämner icke ett ord, huru vid viljoförklaringen bör förfaras [1]).

Äfven om bestämmelser i sist nämnda afseende förefinnas, behöfver deras iakttagande icke utgöra den enda förutsättningen för aftalets fulla verksamhet. Det är t. ex. allmänt bekant, att enligt svensk lag den högsta möjliga befogenhet, som kan vara förenad med eganderätt till fast gods, först vinnes genom lagfarten, att en panträtt i samma slags gods knappast kan sägas existera utan inteckning. Men hvarken lagfarten eller inteckningen är en formalitet vid de kontrakt, som afse upplåtelse af ifrågavarande rättigheter. Båda handlingarna ligga utanför kontraktet. De äro ensidiga åtgärder, som rättsordningen kräfver af ene kontrahenten, och i hvilka den andre ej tager eller behöfver taga någon del. Väl veta vi, att handlingar af detta slag ej sällan betraktas som formaliteter [2]), men vi kunna icke annat än påpeka, att enligt vår mening sådant beror på ett missförstånd af detta ords rätta betydelse. Lagfarten såväl som inteckningen är för öfverenskommelsen fullkomligt främmande. De ingå icke i aftalets form och äro följaktligen inga formaliteter.

Det är sagdt, att dessa senare skola hafva sin grund i rättsordningen. De få alltså:

1:o) icke utgöra handlingar, som bero allenast på parternas fria val. Kontrahenterna kunna visserligen på förhand öfverenskomma om en viss form för den slutliga viljoförklaringen, men ingenting hindrar dem att genom en senare öfverenskommelse bryta den förra, som således icke behöfver utgöra hinder för deras fortfarande sjelfbestämningsrätt.

---

[1]) Att emellertid inhemtandet af Rättens sanktion i liknande fall blifvit betraktadt som en formalitet se Puchta, Vorlesungen über das heutige röm. Recht I (1873) s. 150–151. Deremot Unger, System des österreichischen allgem. Privatrechts II (1868) s. 115.

[2]) Se hvad lagfarten angår Olivecrona, anf. st. s. 174.

2:o) Icke heller vara en omedelbar följd af hvad man kallar sakens natur. En ur sistnämnda grund tillkommen handling kan aldrig betraktas som en formalitet. Tänkom oss t. ex. en försträckning. Den förbindelse, som detta kontrakt afser att åvägabringa, kan icke uppstå, med mindre den omkontraherade qvantiteten blifvit till debitor öfverlemnad, men något annat kan icke heller vara parternas afsigt. Traditionen är i full öfverensstämmelse med deras vilja, sådan den i förevarande fall förnuftigtvis *måste* vara.

Detsamma låter deremot icke säga sig om traditionen i allmänhet. Ett köp, ett gåfvokontrakt, ett skiftesaftal kunna mycket väl tänkas åstadkomma upplåtelse af eganderätt utan tradition, och der rättsordningen icke desto mindre fordrar, att parternas afsigt tillkännagifves ej blott i ord utan ock i handling, i det omkontraherade godsets öfverlemnande, der är traditionen en formalitet och har äfven blifvit såsom sådan inom rättsvetenskapen erkänd [1]). Att besittning icke enligt sakens natur är ett oeftergifligt vilkor för eganderätt, bevisas — såsom redan på annat håll blifvit uppmärksammadt [2]) — deraf att förlust af den förra eljest med nödvändighet skulle innebära mistning af den senare — något som dock långt ifrån är händelsen.

Traditionen är icke heller under nyss antagna förutsättning att, i likhet med lagfart och inteckning, betrakta som en från sjelfva öfverenskommelsen skild handling, hvilken fullständigar adqvirentens rätt. En dylik uppfattning är visserligen ganska vanlig men icke desto mindre föga berättigad. Windscheid [3]) betonar med fullt skäl, att besittningsöfverlåtelsen här är den *form*, i hvilken fördraget framträder, och att kontraktet, äfven om det förut på annat sätt funnit sitt uttryck, likväl i traditionen återupprepas. Saken belyses ytterligare af Exner, som i sitt ofvan citerade arbete [4]) framhåller, att derest samtycket närmast vore formlöst förhanden, och adqvirenten först längre fram komme till besittningen, traditionen endast *då* hade något att betyda, om i detta senare moment aflåtarens samtycke ännu förelåge. I motsatt fall blefve formen "tom", blottad på allt innehåll.

---

[1]) Warnkönig i Arch. für die civilistiche Praxis VI (1831) s. 122; Gneist., Die Formellen Verträge des neueren röm. Obligationenrechts s. 122; Exner anf. arb. s. 304; — Winroth i Nytt Jur. Arkiv. utg. af Holm, afd. II. (1880) s. 6. Jemf. deremot Bremer i Zeitschr. für Civilr. und Prozess, neue Folge XX. s. 57 in fine.

[2]) Se Aagesen, Om singulaersuccession (1879) s. 168.

[3]) Lehrbuch des Pandektenrechts I (1873) s. 482, s. 483, not 3.

[4]) s. 9—10.

Af detta torde vara klart, att det gifves förhållanden, under hvilka traditionen hvarken ligger i sakens natur eller faller utanför kontraktet. Då den likväl *de jure* måste iakttagas, är den en formalitet, som dock i likhet med andra sådana derför icke behöfver vara mindre välbetänkt. Det är vår afsigt att i annat sammanhang uppehålla oss vid de särskilda formaliteternas grund och ändamål. Att af hithörande handlingar det kan finnas sådana, som lagen fordrar utan någon förnuftig anledning är, om föga sannolikt, åtminstone icke otänkbart. Det kan ej vara tvifvel derom, att de i sådant fall äro absolut förkastliga. Men å andra sidan är det icke alltid nog att kunna motivera en formföreskrift för att obetingadt skänka den sitt erkännande. Det tvång, som ett dylikt bud alltid pålägger kontrahenterna, kan stundom vara tryckande, helst der det ej står i öfverensstämmelse med eller har sitt upphof ur gällande sed. Och ju mindre detta är händelsen, desto större är faran för formfel och dermed förenade missöden. Först då formaliteterna erbjuda fördelar, som fullt uppgå emot eller hellre öfverväga olägenheterna, först *då* äro de rätt på sin plats, de må i öfrigt än så mycket motsvara sitt ändamål, vare sig detta är att åstadkomma klarhet i uttrycken och visshet om parternas vilja eller att underlätta bevisningen eller hindra öfverilade förbindelser, andra omständigheter att förtiga [1]).

Dessa praktiska skäl, ofta kanske i förening med ett hos folket befintligt formsinne eller behof af ett förkroppsligadt uttryck för det i sig andliga, torde hafva gifvit upphof till de kontraktsformaliteter, som möta oss här och hvar i olika länders rättssystem, och hvilkas åsidosättande antingen gör kontraktet till en nullitet eller i alla händelser minskar dess verksamhet, sådan denna under andra förhållanden vore i lagen erkänd och skyddad.

Vår uppgift likmätigt skola vi söka att i det följande lemna en kortfattad framställning af de till förmögenhetsrätten hänförliga kontraktsformaliteternas beskaffenhet under olika utvecklingsskeden, deras vigt och betydelse för rättslifvet, och vi hafva sökt att i sådant afseende tillgodogöra oss den komparativa methodens fördelar genom att låta undersökningen omfatta främmande lagstiftning såväl som den inhemska.

---

[1]) Jemf. härom Gneist, anf. st. s. 114–115; Karlowa, Das Rechtsgeschäft und seine Wirkung s. 180; v. Völderndorff, Die Form der Rechtsgeschäfte etc. (1857) s. 8, 21, 25—31; och framför allt Jhering, Geist des röm. Rechts II. 2. s. 463—488. Hvad sistnämnde författare säger om "formalismens" praktiska värde, dess fördelar och olägenheter finner i allmänhet äfven här sin tillämpning.

Af lätt insedda skäl har denna jemförelse icke kunnat sträcka sig till alla eller ens de flesta utländska staters rättssystem. Ett urval har varit nödvändigt; och om vi dervid icke blott sysselsatt oss med de länder och folk, hvilka i mer än ett afseende stå oss nära och förty kunna utöfva något inflytande på vår egen rättsbildning, utan äfven och i synnerhet rigtat uppmärksamheten på *jus romanum*, så har detta skett med tanken icke minst på romarnes fasta och skarpt utbildade rättsprinciper, hvilka, om än i sina yttringar ej sällan antiqverade, likväl kunna gifva oss allmängiltiga satser för det bestående.

Romersk Rätt.

A. Obligationsrätten.

Sällan torde man påträffa en nation, inom hvars hela rättsliga lif iakttagandet af en gång för alla bestämda former varit af större betydelse än hos Romarne. Och hvad som härvid gäller i allmänhet har sin tillämpning äfven på det särskilda område, som närmast utgör föremål för följande framställning.

Vi utgå från den bekanta satsen: nuda pactio obligationem non parit [1]). Men denna negativa regel upplyser icke, hvad romerska rätten fordrade för sitt obetingade erkännande af en obligatio ex contractu.

Härom hafva vi att i korthet anföra följande. När parterna förforo på det sätt, att den ene lemnade eller eljest præsterade något åt den andre, hvilket denne i sin ordning skulle återställa eller återgälda, så uppstod ett giltigt kontrakt utan annat vilkor än kontrahenternas ömsesidiga samtycke. Handlingen å den berättigades sida kan, såsom redan i inledningen blifvit påpekadt, ej anses innebära en formalitet. Den föranledes fast mer af förhållandets natur, ty hur skulle väl promittenten kunna *återställa* en sak eller *återgälda* en præstation, innan han kommit i åtnjutande af vare sig det ena eller det andra. Den formlöshet, som tillföll dessa de s. k. realkontrakten, kom först småningom att omfatta dem alla. Och endast i den mån detta hann genomföras, blefvo de fritagna från det formalismens herravälde, som kännetecknade den romerska obligationsrätten. Dessförinnan egde väl kreditor återtaga, hvad han præsterat,

---

[1]) L. 7 § 4; L. 45 D. 2. 14; L. 15 D. 19. 5; L. 28. C. 2. 3. — Af Corpus Juris hafva vi begagnat, i fråga om Institutiones P. Krueger's och i fråga om Digesta Th. Mommsens editioner, båda tryckta 1872. Vidare Codex Justin. recogn. P. Krueger 1877 samt Osenbrüggens Novellæ, Leipzig 1840. De romerska juristerna före Justinianus äro — der ej annat finnes särskildt anmärkt — citerade ur Huschke: Jurisprudentiæ antejustinianæ quæ supersunt (1879).

men någon förbindelse för debitor att fullgöra en motpræstation af sjelfständigt innehåll existerade endast under förutsättning, att aftalet blifvit med vissa formaliteter ingånget. Dessa låta till stor del hänföra sig under endera af benämningarna nexum, literæ, stipulatio, af hvilka den sistnämnda betecknade en allmän kontraktsform, då deremot de båda öfriga endast afsågo sådana förbindelser, som gälde utgörandet af en viss summa penningar.

Den vetenskapliga forskningen [1]) har sökt ådagalägga, att redan på Plauti tid mutuum haft giltighet som realkontrakt, och att emtio venditio utan alla formaliteter grundlade skyldighet för köparen att emottaga varan och betala priset. Men dels kunde ju en penningfordran ex contractu uppstå äfven på annat sätt, dels är med det anförda förhållandet obestyrkt, att det icke funnits en period i det romerska rättslifvet, derunder säljaren, som lemnat kredit, eller försträckningsgifvaren, som kontant utlånat penningar, varit hänvisad uteslutande till gäldenärens *fides* utan något understöd af jus civile. Ett sådant stod deremot borgenären till buds, om han försäkrat sig sin fordran genom någon af de i lag erkända kontraktsformerna.

Bland dem nämde vi först

§ 1. Nexum. [2])

Här möter oss ett "dunkelt, omtvistadt och på historiska uppgifter utblottadt institut". Det kom tidigt ur bruk, och vi ega om detsamma högst få och ofullständiga uppgifter, hvilka endast partielt kunna anses kompletterade af de skarpsinniga, men dock endast på sannolikhetsskäl stödda antaganden, som utgöra frukten af framstående rättshistoricis [3]) forskningar. Det låter sig icke ens med visshet afgöra, hvari formaliteterna vid nexum i sjelfva verket bestått. Så mycket har man af de gamla auktorernas [4]) sparsamt förekommnnde och sinsemellan delvis motsägande uppgifter kunnat utleta, att användandet af *æs et libra* dervid spelat en roll. Ytterligare ledning finna vi hos Gajus [5]), som på följande sätt beskrifver, hvad han kallar en "imagi-

[1]) Demelius, Plautinsche Studien III. (i Zeitschr. für Rechtsgesch. II. s. 177 ff.); jemf. Bekker i Kritische Zeitschr. für die gesammte Rechtswissenschaft I (1853) s. 444 pr.

[2]) Af nectere = binda.

[3]) Literaturförteckning hos Walter, Geschichte des röm. Rechts II (1861) s. 247.

[4]) Festus, v. nexum (Mueller, Sexti Pompeji Festi de verborum significatione quæ supersunt. Lipsiæ 1839 s. 165); Varro, De lingua latina VII. § 105 (ed. Mueller 1833) s. 161—162, åberopande, den förre Ælius Gallus, den senare Manilius och M. Scævola.

[5]) III. § 174.

naria solutio per æs et libram": Adhibentur autem non minus quam quinque testes et libripens; deinde is, qui liberatur, ita oportet loquatur: quod ego tibi tot milibus condemnatus sum, me eo nomine a te solvo liberoque hoc aere aeneaque libra (dum) hanc tibi libram primam postremamque expendo (secundum) legem publicam; deinde asse percutit libram eumque dat ei, a quo liberatur, veluti soluendi causa.

Nu är det visserligen icke öfverallt erkändt, att solutio per æs et libram var detsamma som nexi solutio [1]). Men det är ostridigt, att den förra var ett sätt, på hvilket nexum *kunde* upplösas, och då nu kopparn och vågen framstå som vigtiga ingredienser vid tillkomsten af en nexi obligatio, så torde med åberopande af den romerska regeln "omnia quæ jure contrahuntur, contrario jure pereunt" [2]) kunna antagas, att solutio per æs et libram äfven i andra afseenden utgjorde s. a. s. en återspegling af proceduren vid nexum. Sistnämnde akt skulle alltså tillgått på det sätt, att kreditor efter tillkallandet af minst fem vittnen och en libripens — hvilka enligt hvad Gajus på annat ställe [3]) gifver vid handen, alla måste vara myndiga romerska medborgare [4]) — modo imaginario tillvägt gäldenären en summa penningar på det sätt, att han efter uttalande af en gifven formel låtit ett stycke koppar klinga mot vågen, innan han öfverlemnat det till debitor. Den omnämnda formelns lydelse är oss obekant, men en jemförelse med nyss framställda procedur låter förmoda, att kreditor begagnat ungefär följande ordalag: quod ego tibi mille libras hoc ære æneaque libra nexas dedi, eas tu mihi post annum jure nexi dare damnas esto [5]), eller kanske snarare: quod ego tibi mille — — libra do, eas tu mihi post annum dare damnas esto. [6]).

Här hade man nu ett negotium juris civilis, som gjorde borgenärens fordran fullt utkräfbar, så snart dess föremål var en certa pecunia. Hvad som i hvarje fall ytterst föranledt fordringen, torde icke icke haft något inflytande på kreditors rätt, och vi söka förgäfves ett skäl, hvarför endast debitors "riktande

---

[1]) Bachofen, Das Nexum etc. (1843) s. 148 ff. deremot Huschke, Ueber das Recht d. nexum etc. (1848) s. 224—226.

[2]) L. 100 D. 50. 17; jemf. L. 153 ibid.

[3]) II. §§ 102, 104.

[4]) Öfriga qvalifikationer jemf. Ulp. Fr. XX. 7.

[5]) Huschke, anf. st. s. 50.

[6]) Rudorff, till Puchtas "Cursus der Institutionen" II (1881) s. 354 not c.

genom romerska penningar" [1]) skulle åt kontraktet förlänat den verkan, som dermed varit afsedd, så snart de nödiga formaliteterna blifvit i laga ordning iakttagna. Låt vara, att proceduren per æs et libram "förestälde" ett kontant penninglån, den behöfde derför icke hafva ett sådant bakom sig, lika litet som mancipationen, denna imaginaria venditio, med nödvändighet förutsatte en verklig försäljning.

Jus civile icke blott erkände en genom nexum tillkommen förbindelse utan förenade dermed särskilda rättsverkningar, hvilka såsom varande helt och hållet af processuel natur här endast intressera oss, i den mån de bidraga att förklara tillkomsten af ifrågavarande formaliteter. Huschke säger [2]), att nexum förestälde ett inför hela folket — dess fem klasser representerades af de fem vittnena [3]) — slutet fördrag, hvarvid kreditor uppträdde som en pars populi och *dömde* gäldenären att på utsatt tid erlägga den uppgifna summan. Häraf blefve åter en följd, att borgenären i händelse af uteblifven betalning, och under förutsättning att debitor vidgick sin skuld, [4]) egde efter vedertagen frist tillämpa det gamla stränga exekutionsförfarandet — således bortföra och fängsla gäldenären, ja efter viss tids förlopp till och med taga hans lif eller sälja honom som slaf "trans Tiberin" [5]) — utan allt föregående anlitande af offentlig myndighet. I sistnämnda punkt har Savigny [6]) uttalat en afvikande åsigt. Den stränga skuldrätten afsåge ursprungligen blott penningförsträckning, ej annan gäld, blott kapital, ej ränta. Men genom nexum hade man funnit ett konstladt medel att behandla all skuld och företrädesvis innestående räntor som ett mutuum med samma verkan i exekutivt hänseende. Häri och endast häri låge betydelsen af detta institut.

Berörda uppfattning står i strid med ett ställe hos Gajus [7]), hvarest det på tal om manus injectio göres skilnad mellan judicatus och damnatus, en skilnad lika öfverflödig som oförklarlig, derest kreditor alltid skulle varit hänvisad till judikat eller confessio in jure såsom vilkor för exekutionens verkställande. En befogenhet af den art, Huschke förordat, stämmer deremot väl öf-

[1]) Huschke, s. 27.

[2]) anf. st. s. 7, 8 jemf. ibid. s. 51—96.

[3]) Jemf. Festus v. classici testes (anf. st. s. 56).

[4]) I motsatt fall måste han ställa en vindex, som upptog processen.

[5]) De närmare detaljerna härvid, se Wollf, Jemförande rättshistoriska studier till de tolf taflornas lag (1883) s. 70—72 och 86.

[6]) Vermischte Schriften II s. 414.

[7]) IV § 21.

verens med nexumformeln i dess ofvan antagna lydelse, hvilken derjemte utesluter hvarje annan grund till ifrågavarande rätt än den "dom", som kreditor afkunnat, och då Bachofen [1]) och Walter [2]) med åberopande af den bekanta satsen: "quum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit ita jus esto" [3]) vilja göra kreditors ifrågavarande rätt beroende af debitors särskildt uttryckta medgifvande, så är detta att i de anförda orden lägga en betydelse, som de åtminstone icke *behöfva* hafva, helst de lika gerna kunna lämpas på en förklaring å *kreditors* sida.

Den verkan, som vittnenas närvaro och borgenärens uppträdande i egenskap af en pars populi bidrogo att medföra, kan, som vi sett, hafva sin förklaring i den offentliga karakter, hvilken derigenom förlänades rättshandlingen. Men, menar Huschke [4]), det var mindre detta än fast mer användandet af æs et libra, som gaf åt nexum dess strängt förpligtande kraft; ty genom att tillkalla en medborgare, som med en offentlig våg "publicistiskt" bestämde metallstyckets storlek, medverkade parterna sjelfva såsom cives till *penningens* framställande. Prägeln på det en gång för alla afvägda metallstycket innebure deremot, att staten öfvertagit nämnda funktion, hvarigenom den enskilde vid penningbetalningar icke längre kunde uppträda såsom pars populi utan tvärtom som privatperson i motsats till staten. Och derför måste nexum afslutas per æs et libram.

Denna uppfattning kunna vi ej dela. Den omständigheten, att tvenne kontrahenter tillkalla en bonus civis för att med en offentlig våg väga ett stycke metall och derigenom göra det till mynt, kan svårligen vara ett medel att höja dem ur det privatas till det publikas sfär. Den offentliga vågen var likasom prägeln på mynten bestämmande, när det gälde att afgöra metallstyckets värde. Båda förrättade således samma tjenst, och att parterna, hvad vägningen angick, måste anförtro denna åt en opartisk tredje man, gjorde väl ingen af dem till pars populi i här antagna mening, så mycket mindre som detta icke ens blifvit förhållandet, om de sjelfve fullgjort vägningen. Derför att en person, sjelf eller genom annan, med en publik våg afväger ett visst qvantum, vare sig metall eller andra ämnen, ikläder han sig, såvidt vi kunna se, icke någon offentlig karakter, ej heller bereder han sådan

[1]) sid. 31—32, 35 och 55.
[2]) s. 248.
[3]) Festus v. nuncupata (anf. st. s. 173).
[4]) loc. cit. s. 20—21.

åt det rättsärende, i sammanhang med hvilket vägningen försiggått. Vi kunna icke underlåta att till stöd för vår mening anföra en framstående författares [1]) yttrande, att existensen af penningar, äfven metallpenningar, icke beror på existensen af mynt, som präglats af staten. "I och för sig är bruket af penningen d. v. s. bruket af en sak såsom allmänt och specifikt bytesmedel alldeles icke statens utan det menskliga samlifvets verk". — Användandet af æs et libra bidrog emellertid att på ett expressivt sätt ådagalägga förbindelsens tillvaro, och sannolikt "försynda" vi oss icke mot romerska rätten, då vi antaga, att detta i förening med vissa konservativa tendenser föranledt bibehållandet af æs et libra vid den högtidliga akt, der de ursprungligen, såvidt fråga var om penninglån, fungerat, icke för formens skull, utan som verkliga hjelpmedel vid metallens afvägande [2]). Huschke medger sjelf [3]), att i romerska rätten kunde förekomma former, hvilkas tillvaro uteslutande berodde på historiska skäl och "vanans magt". De voro då hvad Jhering kallar residuära, en benämning, som han särskildt lämpar på ifrågavarande fall [4]).

Vi hafva redan påpekat, att nexum tidigt nog upphörde att tillämpas. Sedan lex Valeria eller Vallia berättigat gäldenären, att, derest han bestred krafvets riktighet, sjelf föra sin talan inför rätta, [5]) uppstod en lag, som man gifvit benämningen lex Poetelia, derför att den anses hafva tillkommit under Poetelii Visoli konsulat eller diktatur i ungefär mediet af femte århundradet ab. u. c., och som innehöll, att alla nexi, åtminstone för såvidt de styrkte sig ega tillgångar, skulle befrias, och ingen för framtiden vara underkastad de med nexum förenade särskilda olägenheter [6]). Häraf blef åter en följd, att

---

[1]) Bechman, Der Kauf nach gem. Recht I (1876) s. 86.

[2]) Att æs et libra icke alltid haft endast en formel betydelse, derom vittna orden: hanc tibi libram primam postremamque. Å andra sidan förekommer ingen anledning, hvarför man med Bachofen, s. 145, måste antaga, att sedan silfvermyntet gjort æs et libra realiter öfverflödiga, de också helt och hållet skulle försvunnit ur rättslifvet.

[3]) sid. 100, 136.

[4]) Se Geist etc. II, s. 495—96.

[5]) Gajus, IV § 25.

[6]) Cicero, de re publica II 34: propter unius lubidinem omnia nexa civium liberata nectierque postea desitum. — Livius VIII 28: Eo anno plebei Romanæ velut aliud initium libertatis factum est, quod necti desierunt. — Varro, L. L. VII, 105: Hoc Poplitio auctore, Visolo dictatore sublatum, ne fieret, ut omnis, qui bonam copiam jurarunt, ne essent nexi, sed soluti. (Läsartad omtvistad). Jemf. Huschke, anf. arb. s. 129 ff.; Savigny cit. s. 422—423; Bachofen, s. 100 not 143; Puchta, Institutionen I (1881) s. 478—479; Madvig, Den romerske Statsforfatning og Forvaltning II (1882) s. 159.

formaliteterna vid nexum snart kommo att uteslutande tillhöra historiens område; desto hellre som de med ifrågavarande institut förenade rent privaträttsliga verkningar äfven på annat sätt kunde åstadkommas. Ty hvad nexum i detta afseende uträttade, det gjorde ock öfriga ofvan anmärkta kontraktsformer. Den ene af dem var

§ 2. Literæ.

Sinsemellan motsägande äro ej mindre de källor, i hvilka detta institut företrädesvis vunnit hänsyn, än ock, förklarligt nog, de theorier, som ur dem blifvit hemtade.

För att begynna med den yngre af de båda författare, hvilkas uppgifter legat till grund för senare forskningar i ämnet, så meddelar Theophilus [1]) följande, hvilket vi återgifva i Reitz' latinska öfversättning:

Litterarum autem obligatio olim hanc recipiebat definitionen: litterarum obligatio est vetus debitum per verba et scripta solemnia transformatum in novum creditum. Nam si quis centum mihi aureos debebat ex emptione vel locatione vel mutuo vel stipulatione (multæ autem sunt debitorum causæ) egoque hunc vellem litteris obligatum mihi reddere: neccesse erat solemnia verba dicere et scribere, ad eum quem litteris obligare mihi volebam. Erant autem haec verba, quæ et dicebantur et scribebantur: Centum aureos, quos mihi ex causa locationis debes, tu ex conventione et confessione litterarum tuarum dabis? deinde adscribebantur ut ab eo, qui jam ex locatione obligatus esset hæc verba: Ex conventione debeo litterarum mearum. Et prior obligatio extinguebatur, nova autem, id est litterarum, nascebatur. Hæc vero quod in scriptis consisteret, adpellationem accepit". [2])

Annorlunda yttrar sig Gajus, Inst. III §§ 128—130: Litteris obligatio fit veluti nominibus transcripticiis; fit autem nomen transcripticium duplici modo, vel a re in personam vel a persona in personam. A re in personam transscriptio fit, veluti si id, quod tu ex emptionis causa aut conductionis aut societatis mihi debeas, inde expensum tibi tulero. A persona in personam transscriptio fit, veluti si id, quod mihi Titius debet, tibi inde expensum tulero, id est si Titius te (pro) se delegauerit mihi.

Theophils framställning har på vissa håll föranledt följande slutsatser:

[1]) Paraphrasis græca Inst. Cæsarearum ed. Reitz (1751) Lib. III, tit. 21.

[2]) En i hufvudsak öfverens mmande tolkning hos Heimbach: Die Lehre v. d. Creditum (1849) s. 330.

1:o) att literarum obligatio alltid inneburit en novation, samt

2:o) att dertill erfordrats en högtidlig förklaring inter præsentes, först mundtligen och sedan skriftligen affattad, i form af fråga och svar. Ingen af dessa satser är obestridd.

Hvad den förra beträffar, så gifves det visserligen många, som tillerkänna den full giltighet [1]), men andra såsom Savigny [2]) och efter honom Schlesinger [3]) befinna sig på en motsatt sida. För vår del vilja vi endast betona, att ifrågavarande kontraktsform, använd i de fall, der eljest ett pactum nudum utan civil giltighet skulle förelegat, bidragit att skapa, icke blott att förnya en civilrättslig förbindelse. — Hvad derefter angår påståendet, att literarum obligatio alltid förutsatte parternas närvaro samt iakttagandet af ofvan beskrifna form för viljoförklaringen, så låta sig Theophils uppgifter härom icke misstydas, och i förlitande till dem har en författare på detta område [4]) sökt att ytterligare styrka deras rigtighet med åberopande bland annat deraf, att eljest icke debitors vilja utan kreditors skulle blifvit norm för förpligtelsen, att, om en ensidig handling varit tillfyllest, hvarje fördrag slutligen bort uppgå i literarum obligatio, samt att denna såsom härrörande ur ett af de gamla civilkontrakten utan tvifvel varit bunden vid en högtidlig form för viljoförklaringen [5]). Nu säger det sig sjelf, att en obligation sådan som den föreliggande icke kunnat tillkomma utan debitors medgifvande, men att han derför måst vara närvarande i det ögonblick, då expensilationen försiggick, är lika litet nödvändigt som att, derest han tillstädeskommit, den högtidliga formen af fråga och svar behöft anlitas. Också har Savigny [6]) förnekat bådadera under anmärkning, att den egendomligaste företeelsen hos nomen transcriptitium i jemförelse med stipulationen var dess användbarhet inter absentes, att Theophil begått ett misstag i sin framställning, beroende deraf, att på hans tid stipulationerna plägade för bevisningens skull skriftligen upptecknas, samt — det vigtigaste af allt — att Gajus i sin ofvan anförda beskrifning på detta institut angifver obehöflig-

[1]) Grünhut, Das Recht des Contocorrentverkehrs, i Zeitschr. für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart III s. 476; Heimbach, anf. st. s. 242—243; Kuntze, Excurse über Röm. Recht (1880) s. 548.

[2]) Vermischte Schriften I s. 250.

[3]) Zur Lehre von den Formalkontrakten etc. (1858) s. 65.

[4]) Schüler, Die Literarum obligationes des älteren röm. Rechts, s. 39—45. s. 55 ff.

[5]) Jemf. deremot v. Keller, Institutionen (1861) s. 104.

[6]) anf. st. ss. 242, 250.

heten af parternas närvaro. Och då Schüler [1]) häremot invänder, att Gajus i sistnämnda afseende endast talar om en transcriptitio a persona in personam, hvarvid debitor cessus eller, i delegationsfall, kreditor icke behöfde närvara, eftersom det vore likgiltigt för den förre, hvem som kräfde honom, och för den senare, hvem som betalte honom, så måste man med Savigny [2]) anmärka, att hos Gajus sjelf ingen anledning till denna inskränkande förklaring är att finna. Icke heller torde någon synnerlig vigt böra fästas vid Heimbachs [3]) senare tillkomna försök att försvara Schülers theori: Theophil hade icke velat gifva en efter våra begrepp sträng och uttömmande definition af saken, han hade endast haft för ögonen det *vanliga* fallet, att kontrahenterna voro närvarande, och *då* blefve uppenbarligen mundtlig förklaring nödvändig, eftersom expensilationen icke kunde utan föregående konsens vinna någon giltighet. Att allt detta snarare talar för än mot Savignys åsigt, behöfver knappast påpekas.

Hur uppstod då literarum obligatio? På det sätt, att kreditor efter anmodan af gäldenären uppförde denne i sin codex accepti et expensi såsom skyldig honom en viss summa penningar. Närmare torde man ej med visshet kunna bestämma förhållandet, ehuru försök i denna väg icke saknas, tillika ämnade att förklara skilnaden mellan nomina transcriptitia och de af Gajus [4]) likaledes omnämnda nomina arcaria. Så menar Savigny [5]), att de senare betecknade sådana utgiftsposter, som grundade sig på en lemnad försträckning, då deremot de förra endast fingo skenet deraf, skrefvos såsom hade de varit kontanta penninglån, och v. Keller [6]) antager, att man för att undvika differens mellan kassan och de antecknade expensa lät dessa, såsnart de icke angåfvo en verklig utbetalning, motsvaras af liknande belopp, som öfverfördes bland accepta på andra sidan [7]). Deraf benämningen nomina transcriptitia till skilnad från nomina arcaria, som likt hvarje alldaglig penningutgift vore införd blott på *ett* ställe i kassaboken. Men något rimligt skäl, hvarför icke en förbindelse ex mutuo såväl som annan gäld skulle kunna transformeras till en

[1]) anf. st. s. 78—79.

[2]) anf. st. s. 242, not. 1.

[3]) anf. st. s. 332.

[4]) III §§ 131—132.

[5]) anf. st. s. 228—229.

[6]) Ein Beitrag zu d. Lehre von dem röm. Literalkontract, i Jahrbücher für historische und dogmatiche Bearbeitung des röm. Rechts I s. 93 ff.

[7]) Jemf. ock Kuntze, anf. st. s. 549: fordringen öfverfördes ur journalen, adversaria, till kassaboken, tabula.

literarum obligatio är härmed icke uppvisadt. Vi måste alltså åtnöja oss med att i nomina transcribere helt enkelt se ett öfverförande i kassaboken af en penningfordran, som derigenom efter omständigheterna förnyas eller fullbordas, och beträffande nomina arcaria äro vi icke obenägne att följa den anvisning, som lemnats af Kuntze [1]), då han uttalar sin förmodan, att dessa ingenting annat voro än skuldebref, blotta bevismedel, som i sådant ändamål förvarades i arca [2]). Sannolikheten af detta antagande skulle minskas, derest Heimbach [3]) befunnes hafva rätt i sitt påstående, att förbindelsen mellan literarum obligatio och kassaböckerna vore oväsendtlig, och att den förra lika gerna kunde stå i sammanhang med en särskild urkund. Väl är det sant, att Theophil tyckes antyda något sådant, och att Gajus icke lemnar något direkt vittnesbörd i motsatt rigtning, men dels har enligt det föregående Theophils framställning visat sig mindre tillförlitlig, dels vore en formföreskrift af den allmänna art, att hvilken skriftlig handling som helst med parternas medgifvande skulle kunna grunda en literarum obligatio, föga öfverensstämmande med andan i den äldre romerska rätten, sådan den visat sig i detaljerade bestämmelser med afseende på nexum och stipulatio. Det utmärkande för literæ i deras egenskap af kontraktsform var, på sätt Gneist [4]) anmärker, icke att de *skrefvos* utan att de inflöto i *husböckerna* såsom acceptum eller expensum, och denna mening omfattas äfven af Savigny [5]), som bland annat framhåller, att användandet af literalkontrakt, derest de kunnat utföras i en vanlig urkund, sannolikt skulle med den stigande kulturen snarare till än aftagit, att "nomina facere" var terminus technicus för det sanna literalkontraktet [6]), samt att Gajus låter just dessa nomina uppstå, "si expensum tibi tulero". Och i sanning, hvar skulle en expensilatio varit mera på sin plats än i codices accepti et expensi, hvilka som bekant på sin tid fördes af flesta romerska husfäder [7]). Med upphörandet af detta bruk försvunno äfven literarum obligationes, och om de ännu under kejsartiden kunna hafva förekommit i sin gamla användning [8]), så affärdas de

[1]) anf. st. s. 547.
[2]) Jemf. L. 27 § 1 D. 47. 2.
[3]) anf. st. s. 341—342.
[4]) Formellen Verträge s. 259.
[5]) anf. st. s. 213—228.
[6]) pr. J. 3. 21.
[7]) Jemf. Cicero: in Verrem I. 23, de Orat. II, 23, 97.
[8]) L. 4 § 1 D. 15. 1; L. 13 pr. D. 16. 1; L. 41 § 17 D. 40. 5 o. s. v. jemf. Heimbach anf. st. s. 356—357.

dock i Justiniani Institutioner [1]) med anmärkningen, att de tillhörde en förgången tid och icke längre vore in usu. Man hade funnit andra utvägar att tillgodogöra sig de praktiska fördelar, som nomina transcriptitia erbjödo, och att särskildt constitutum i detta afseende varit af vigt, har Schüler i sitt ofvannämnda arbete [2]) utförligt framhållit.

§ 3. Stipulatio.

Om literarum obligatio på Justiniani tid betraktades som en antiquitet, så var detta deremot ej fallet med stipulatio [3]), romerska rättens allmännaste kontraktsform, hvilken af Gajus [4]) beskrifves sålunda: Verbis obligatio fit ex interrogatione et responsione, velut: dari spondes? spondeo, dabis? dabo, promittis? promitto, fide promittis? fide promitto, fide jubes? fide jubeo, facies? faciam. Visserligen talar Gajus icke direkt om stipulatio utan i dess ställe om verborum obligatio, men identiteten mellan båda är i detta fall uppenbar [5]).

Stipulationen utgjorde alltså ett mundtligen under form af fråga och svar afslutadt kontrakt. Detta förfaringssätt åsyftade att underlätta och förenkla processen samt särskildt att undanrödja hvarje tvekan om förbindelsens verkliga, på gäldenärens fria medgifvande grundade tillvaro. Stipulationsformen föranlät alltid en strängt ensidig fordran och bidrog derigenom att tillfredsställa det ofvannämnda processuela behofvet. Den hindrade tillbud och samtycke att, såsom förhållandet kan blifva vid fördrag inter absentes, ryckas vidt från hvarandra och förebyggde derigenom alla i nyssnämnda fall lätt uppkommande svårigheter. Den ökade bestämdheten af obligationens innehåll, emedan den vigtiga viljoförklaring, som just uttrycker öfvertagandet af en förpligtelse, blef sista ordet, och genom den mundtliga förklaringen vans största möjliga visshet om parternas afsigt, då stipulanten icke hänförde sig till en kanske af annan man uppsatt skriftlig handling, hvars innehåll tilläfventyrs mer eller mindre undfallit honom, utan sjelf i detalj uttalade sin vilja.

---

[1]) 3. 21.

[2]) s. 83—88.

[3]) Sannolikt af stipulus = fast. Ordets härledning är för öfrigt omtvistad. Se Huschke anf. st. s. 100 not 125; Heimbach anf. st. s. 294; Keller, Institutionen s. 94—95; Girtanner, Die Stipulation und ihr Verhältniss zum Wesen der Vertragsobligation etc. (1859) s. 229 not 192, s. 230; Jhering II 2. s. 540 not 747; J. 3. 15 pr.

[4]) Inst. III § 92.

[5]) Jemf. Pauli Sent. II, 3 § 1; J. 3. 15 pr.

Dessa stipulationens fördelar, hvilka delvis redan annorstädes påpekats [1]), bilda i och för sig lika många grunder för dess användning. Hvad mundtligheten angår, så motiveras denna ytterligare af en hos romerska folket inneboende föreställning om det talade ordets större helgd än det skrifnas [2]), och att frågoformen icke kunde ersättas af ett löfte å gäldenärens med derpå följande acceptation å borgenärens sida, är uttryck för den romerska principen att den, som ville göra en rättighet gällande, också måste hafva tagit initiativet vid dess förvärfvande [3]).

Såvida stipulationen skulle i högsta möjliga grad motsvara sitt ändamål att utgöra ett otvetydigt uttryck för parternas vilja, å ena sidan att vinna, å den andra att upplåta en fordringsrätt, tarfvades icke blott, att frågan in extenso upptog alla de punkter, som ingingo i aftalet, utan ock att svaret fullständigt upprepade hennes innehåll.

Det är äfven sannolikt, att stipulationen ursprungligen varit på detta sätt affattad [4]), och om vi härutinnan sakna absolut visshet, så står vårt antagande åtminstone icke i strid med de prof. på utomordentlig noggranhet i fråga om detta institut, som Gajus, III § 102 erbjuder:

Adhuc inutilis est stipulatio, si quis ad id, quod interrogatus erit, non responderit velut si sestertia X a te dari stipuler, et tu nummum sestertium V milia promittas, aut si ego pure stipuler, tu sub condicione promittas.

Väl ser det ut, som hade denna uppfattning redan på Ulpiani tid nödgats gifva vika för friare åsigter [5]), hvilka jemväl yttrade sig deruti, att om någon på stipulationsfrågan endast svarade "quidni?" detta vore tillfyllest att grundlägga en verklig förbindelse [6]). Men häraf blir endast klart, att stipulationen i ett tidigare skede varit affattad med mera precision än sedermera. Detsamma framgår af den omständigheten, att formen dari spondes? spondeo, som hölls otillgänglig för främlingar och deras

---

[1]) V. d. Pfordten, Abhandlungen aus dem Pandekten Rechte (1840) s. 235–236. Unterholzner, Quellenmässige zusammenstellung der Lehre des röm. Rechts von den Schuldverhältnissen etc. (utg. af Huschke 1840) s. 32—33.

[2]) Jemf. Girtanner, anf. st. s. 25.

[3]) Jemf. Jhering II, 2 s. 594—595; Huschke, anf. st. s. 23.

[4]) Jemf. Jhering, anf. st. s. 537—540, s. 577—578. Varro de re rustisa II, 2.

[5]) L. 1 §§ 3, 4. D. 45. 1. I förra fallet gälde stipulalionen för det mindre beloppet, och i senare gjordes dess verkan beroende af ett "si stipulatori placuerit".

[6]) ibid. § 2.

språk [1]), icke blef den enda utan vid sin sida upptog andra uttryckssätt, hvilka voro "juris gentium" och läto bruka sig af alla, oberoende af det språk, som användes, blott det var för vederbörande begripligt — ett medgifvande, som Ulpianus [2]) erkänner i dess fulla utsträckning, medan ännu Gajus — loc. cit. — endast nämner grekiska språket såsom i detta afseende konkurrerande med latinet. Åtskilligt tyder på, att det specifikt romerska uttryckssättet ursprungligen varit allena rådande. Åtminstone förefaller det icke osannolikt, att endast en tilltagande affärsförbindelse med främmande folk påkallat nya, för den gamla civilrätten okända stipulationsformer. Att jus civile särskildt hyllade orden dari spondes? spondeo förklaras olika. Sålunda menar Girtanner [3]), att, likasom populus romanus i folkförsamlingen på skedd rogatio skapade rättsförhållanden genom sin vilja — sponte — så ock pater familias inom området för *sin* magtfullkomlighet. Det afsedda resultatet hvilade icke på fides, hvilken allmänt menskliga egenskap vore gemensam för alla och således medgåfve en giltig stipulation mellan och med peregriner, utan på romerska medborgares vilja, hvilken såsom sammanhängande med ett särskildt folks magtställning blott kunde vara verksam mellan statsmedborgare, som ömsesidigt erkände hvarandras egenskap af lagstiftare inom bestämda gränser. Men häremot har med fog anmärkts [4]), att om öfverhufvud rättslig verkan tillägges en på fides grundad förbindelse, detta återigen sker blott med hänsyn till viljoförklaringen.

Vända vi oss derefter till den af Girtanner bekämpade åsigten, att den för jus romanum egendomliga stipulationsformen från början innefattat en edlig förpligtelse [5]), så söker man vanligen ett stöd för denna sats i senare delen af nedanstående uppgift hos Festus v. spondere (anf. st. s. 329): Spondere Verrius putat dictum quod sponte sua, id est voluntate promittatur. Deinde obli-

[1]) Gajus III, § 93.

[2]) L. 1 § 6 D. 45. 1.

[3]) anf. st. s. 129 ff. Jemf. ock samme författares arbete: Über der Bedeutung der Sponsio und deren Verhältniss zum promissorischen Eid (Akademiskt Program, Kiel 1858) s. 56, 58 och 60 samt Rudorff i Puchtas Inst. II § 273 not h in fine.

[4]) Se Krit. Vierteljahrschrift f. Gesetzgebung und Rechtswissenschaft I s. 292.

[5]) Danz, Der sacrale Schutz im röm. Rechtsverkehr (1857) s. 115—116. Anhängare af denna åsigt, se Girtanner s. 7 not 6. Bland dem Jhering — Geist I (1852) s. 264 ff. — som dock i andra upplagan af samma bok, s. 301—302, uttalar tvifvel om hållbarheten af sin förra uppfattning. Med Danz instämma vidare Karsten: Die Bedeutung der Form im Obligationenrecht I (1878) s. 28—29 och de derstädes nämnda författare samt L. Seuffert, Zur Geschichte der Obligatorischen Verträge (1881) s. 23 in fine.

tus inferiore capite sponsum et sponsam ex Græco dictam ait, quod ii σπονδὰς interpositis rebus divinis faciant; och om också det vacklande i Verrii framställning, som lika gerna tyckes tala för Girtanners mening, gör detta argument mindre träffande, så ökas dess tillförlitlighet vid en jemförelse med Gajus, III § 93: dicatur a græca voce figurata esse [1]). Om spondere således var uttryck för ett löfte med särskilda garantier, så ligger häri en antaglig förklaring, hvarför detta ord framför andra blef det utvalda, och att det ännu på Gaji tid icke fick förekomma i öfversättning eller begagnas vid rättshandlingar med peregriner, torde berott på romarnes förkärlek för deras eget språk, i hvad som rörde jus civile [2]), och denna senares exklusiva karakter, som gjorde den otillgänglig för främlingar, äfven der den ej längre erbjöd några egendomliga fördelar. Emellertid tyckas nyssnämnda inskränkningar snart nog hafva upphört att tillämpas, åtminstone vet Ulpianus om dem ingenting att förmäla.

Det föregående har erbjudit åtskilliga exempel på mildringar i stipulationsformens första stränghet. Ännu flera återstå. Likasom ett quidni? blef tillräckligt att med full giltighet besvara en afgifven fråga, så antog äfven denna efter hand mindre omständlighet [3]), och i stället att fråga och svar en gång utgjort slutpunkten i förhandlingarna, så heter det nu [4]): pacta in continenti facta stipulationi inesse creduntur. Kom så Kejsar Leos förordning, att stipulationerna skulle hafva full giltighet "etiamsi non sollemnibus vel directis sed quibuscunque verbis compositæ sint" [5]). Somliga hafva mer eller mindre bestämdt låtit nyssberörda lagrum afse ett undanrödjande af frågoformens nödvändighet vid stipulationen [6]). Men att stadgandet åtminstone i Justinianska rätten, som åberopar detsamma, icke blifvit så uppfattadt, derom vittna dels de föreskrifter i detta ämne, hvilka här nedan återfinnas, dels ock i synnerhet pr. J. 3 15: "Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione et responsu"; och på samma sätt

---

[1]) Se ock Jhering I s. 303, not. 211 a. Karsten anf. st. s. 28 not 3.

[2]) Jemf. L. 8 § 4 D. 46. 4 in fine.

[3]) "Pluribus rebus præpositis, ita stipulatio facta est: 'ea omnia, quæ supra scripta sunt dari?' propius est ut tot stipulationes, quot res sint" L. 140 pr. D. h. t. jemf. L. 134 §§ 1, 3 ibid.

[4]) L. 40. D. 12. 1.

[5]) L. 10. C. 8. 37; jemf. § 1 J. 3. 15.

[6]) Puchta Inst. II s. 355 pr. Windscheid, Pandekten II § 312 not 2. Jemf. deremot ofvan citerade arbeten af v. d. Pfordten, s. 234; Walter, s. 232; Karsten, s. 212—213; Gneist, s. 252; L. Seuffert, s. 28 m. fl.

betonar Westgötharnes interpretation till PAULUS [1]) nödvändigheten af parternas ömsesidiga närvaro, "ut is qui aliquid redditurum se promittit ad creditoris interrogata respondeat". Leos Förordning har visserligen uttalat, att de en gång vedertagna stipulationsorden finge utbytas mot andra, men deraf följer ingalunda, att också den *satsställning*, i hvilken de förekommit, likaledes blifvit uppgifven.

Kunde, på sätt GNEIST vill göra gällande, efter införandet af const. leon. hvarje kontrakt, som tillkommit genom utbyte af fråga och svar, sägas innebära en stipulation? KARSTEN förnekar det [2]). I hans ögon tillhörde orden spondes? promittis? o. s. v visserligen endast hvad JHERING kallar "blanketter, dem man efter behag egde ifylla", men vore dock af beskaffenhet att icke kunna ersättas med annat än fullkomligt synonyma uttryck. En närmare granskning af hithörande ställen hos GAJUS och PAULUS [3]) ger emellertid vid handen, att de derstädes uppräknade stipulationsformerna endast exempelvis omtalats, och det torde förty lämpligen kunna antagas, att det kejserliga reskriptet velat skingra en rådande föreställning i motsatt rigtning. Men parternas närvaro, fråga och svar, mellan hvilka senare endast ett kortare afbrott var tillåtet [4]), utgjorde alltjemt nödvändiga vilkor för stipulationens verksamhet. Härmed är ej sagdt, att kontrahenterna måste *personligen* tillstädeskomma, ehuru onekligen den enhet i viljan, på hvars befintlighet i sjelfva kontraktsögonblicket man lade så stor vigt, derigenom bäst för att icke säga uteslutande kunde konstateras. Också förnekar JHERING [5]) på det bestämdaste, att enligt den äldre romerska rätten en ställföreträdares ord kunnat ersätta hufvudmannens. På GAJI tid egde emellertid en pater familias rätt att såsom mandatarier använda personer, hvilka stodo under hans potestas, manus eller mancipium [6]). Särskildt i fråga om stipulatio tillråder ULPIANUS [7]) den, som på detta sätt ville förvärfva rättigheter utan att personligen kunna uppträda, att dertill använda en "servum præsentem" och tillägger: item, si quis obligari velit jubeat et erit quod jussu obligatus".

[1]) Rec. Sent. V. 7. § 2. (i Corpus Juris Romani Antejustiniani ed. BÖCKINGIUS m. fl. pars altera s. 137—138).

[2]) anf. st. s. 211.

[3]) J. III § 92; Sent II. 3.

[4]) L. 1 § 1. D. 45. 1.

[5]) II. 2. s. 647.

[6]) GAJUS, Inst. III § 163; L. 1 D. 14. 5.

[7]) L. 1. pr. D. 45. 1.

En författare [1]) har med framgång påpekat den för affärslifvet vigtiga roll, som slafvarne i nyssnämnda fall utförde. En slaf, heter det, kunde man förvärfva öfverallt och genom hvem som helst [2]). Den, som sålunda för en annans räkning anskaffat en dylik, förständigade honom enligt uppdrag att på sin nye herres vägnar företaga den stipulation, som föranledt hans inköpande. Efter uträttadt ärende såldes slafven, hvilken man kanske köpt med ett pactum de retroemendo eller för ett belopp, som endast motsvarade värdet af den tjenst, han hade att fullgöra. Att förvärfvandet af en slaf i här afsedda ändamål merendels blott skedde pro forma innebure en tillräcklig förklaring på den i konstitutionerna [3]) stadgade præsumtio juris et de jure för rigtigheten af en urkund, deri en slaf betecknas såsom tillhörig en uppgifven person, å hvilkens vägnar han stipulerat. Stadgandet — så slutar bemälde författare sin framställning — som materielt föranledde, att man vid stipulationer lätt nog kunde betjena sig af främmande slafvar, undanröjde endast en allt för vidlyftig procedur, hvars form ej svarade mot dess innehåll. Vilkoret var, att en skriftlig handling upprättades öfver hvad som förekommit. Redan förut hade med afseende på stipulationsurkunderna stadgats, att, om de blott innehölle promissio, denna skulle anses utgöra svar på en föregående fråga, [4]) samt att, såvida förhandlingen egt rum inter præsentes, det borde förmodas, att stipulationsformen dervid blifvit i behörig ordning tillämpad [5]). Men ingenting berättigar till antagandet, att i dessa fall motbevisning vore utesluten. Nu deremot föreskref Justinianus i sin ofvanberörda konstitution [6]), icke blott att en slaf, hvilken i urkunden nämndes såsom tillhörig en viss person, för hvars räkning han stipulerat, skulle anses i sagda egenskap hafva varit närvarande vid och på uppgifvet sätt deltagit i rättshandlingen, utan ock, att när kontraktet betecknades såsom upprättadt i båda parternas närvaro, sådant skulle hafva vitsord, intill dess enderas frånvaro "e civitate" under hela den dag, då kontraktet tillkommit, "liquidis et manifestissimis probationibus" ådagalades, utgörande detta den enda punkt, på hvilken bevisning gent emot de angifna presumtionerna finge rigtas.

---

[1]) Ubbelohde, Eine Notiz z. Geschichte d. Stipulation (i Zeitschr. für Rechtsgesch. XIII s. 488 ff).

[2]) Se L. 13 pr. D. 41. 1.

[3]) L. 14. C. 8. 38.

[4]) Paulus, Sent. V. 7 §. 2.

[5]) L. 134 § 2 D. 45. 1; L. 1 C. 8. 37.

[6]) L. 14 C. cit.

Trots allt detta är stipulationen härmed icke afskaffad, äfven om dess förnämsta kännetecken: mundtlighet, fråga och svar mången gång de facto kunde uteblifva, och det var först den efter-justinianska rätten i Orienten, som fullkomligt frigjorde sig från ifrågavarande kontraktsform, sedan Kejsar Leo Philosophus låtit fordran på öfverenskommelsens afslutande inter præsentes helt och hållet falla och tillagt hvarje skuldebref verkan af en stipulatio [1]), så snart det blifvit af gäldenären med egen hand "under korsets tecken och i den heliga tre-enighetens namn" underskrifvet.

Somliga hålla före, att stipulationen såsom sjelfständig form är lika gammal som nexum [2]), under det andra vilja göra gällande att beggedera ursprungligen varit ett och detsamma [3]). Att formaliteterna vid nexum ingenting hade gemensamt med stipulatio, torde, såvidt den föregående framställningen härvid lemnar någon ledning, vara tillräckligt ådagalagdt. Och emot påståendet, att de båda rättsinstituten leda sina anor lika långt tillbaka i tiden, talar den af KARSTEN [4]) påpekade omständigheten, att, medan nexum bekräftas af de tolf taflornas lag, så vet denna ingenting om stipulatio. Men sådant behöfver ej hindra, att de slutligen på ett gemensamt område förekommit jemte hvarandra, äfven om stipulationen här ej mindre än i förhållande till literæ blef den herskande.

Emellertid gåfvos, såsom ofvan är antydt, aftal, hvilka voro eller blefvo oberoende af alla formaliteter. Det är en känd sak, att redan i den äldre romerska rätten åtta kontrakt på detta sätt utmärkte sig: emtio venditio, locatio conductio, societas, mandatum, mutuum [5]), commodatum, depositum och pignus [6]). Af dessa voro de fyra sistnämnda realkontrakt, en egenskap, som de delade med åtskilliga andra aftal, hvilka emellertid först längre fram blefvo formfria, och från hvilka de skilja sig bland annat genom benämningen contractus rea-

---

[1]) Nov. 72. inf. i Novellæ constitutiones Imperatorum post Justinianum (Pars III af Jus Græco-Romanum) ed. Zachariæ 1857.

[2]) Se KELLER, Institutionen (1861) s. 96.

[3]) SAVIGNY, Vermischte Schriften II s. 410.

[4]) anf. st. s. 29.

[5]) Dock endast hufvudaftalet. Förbindelse att gälda ränta förutsatte en formlig stipulation, hvilken, då kontraktet rörde penningar, erfordrades, äfven sedan ALEXANDER SEVERUS medgifvit undantag för räntepræstationer af annan beskaffenhet L. 24 D. 19. 5; L. 11, 23 C. 4. 32.

[6]) Jemf. L. 7 pr. § 1 D. 2. 14; L. 5 D. 1. 1; L. 1 § 2. D. 18. 1; L. 1 D. 19. 2; § 2 J. 1. 2; L. 1 pr. § 1, 2 D. 17. 1; L. 1 pr. D. 13. 7; L. 4 D. 20. 1.

les nominati. Fördrag med samma slutliga ändamål kunna visa sig ena gången som realkontrakt och den andra som en å ingendera sidan fullgjord öfverenskommelse. Om t. ex. A. önskar att med B. ingå i byte, så kan han antingen träffa ett aftal, som förpligtar parterna att verkställa hvar sin præstation, eller ock gå tillväga på det sätt, att han till B. öfverlemnar en sak mot löfte att framdeles erhålla vederlag. I förra fallet fordrade romerska rätten, att stipulationsformen iakttogs, i det senare icke [1]). Det var först i en konstitution af Diocletianus, som detta uttalades, men dermed om icke förr kan också grundsatsen om realkontraktets af formaliteter oberoende fulla verksamhet anses genomförd [2]). Att stipulationsformen här kunde undvaras, förklaras i någon mån derutaf, att nämnda kontrakt redan i och för sig erbjöd åtminstone några af de fördelar, som stipulationen afsåg att åvägabringa. Det egde den ensidighet, som i processuelt hänseende var af ej ringa betydelse, det medgaf intet tvifvel om parternas vilja att grundlägga en rättslig förbindelse, och hvad särskildt nominatkontrakten beträffar, så företedde de en bestämdhet i fråga om aftalets föremål, som ej lemnade något öfrigt att önska.

Måhända var det just frånvaron af sistnämnda egenskap, omöjligheten att på förhand fixera detaljerna i parternas åligganden, som gjorde societas och mandatum mindre lämpliga för stipulationsformen. Man har äfven påpekat, att berörda kontrakt framför andra hvila på förtroende, och att detta nödvändigt skulle undergräfvas, om icke den enkla grundsatsen, att ett gifvet ord i och för sig vore bindande, här i första rummet fasthölles [3]). Men derunder ligger, att en person alltid skulle vara in dolo, om han undandroge sig uppfyllandet af ett löfte. Så är dock ingalunda förhållandet. Der lagen fordrar en viss, med det allmänna rättsmedvetandet öfverensstämmande form för viljoförklaringen, der betyder dess åsidosättande snarast, att gäldenären icke anser fördraget helt afslutadt, eller att han icke vill äfventyra att på laglig väg tvingas till dess fullgörande. Å andra sidan kan det aldrig anses som en handling af misstroende, derest någon af kontrahenterna yrkar på den föreskrifna procedurens iakttagande [4]). Då man vidare åberopat de båda kontraktens tvåsidighet såsom hinder för stipulationsformen [5]), så gäller här såväl som

[1]) L. 3, 4 C. 4. 64.
[2]) Jemf. L. 8, 15 D. 19. 5; L. 1 C. 5. 14.
[3]) Unterholzner, anf. st. s. 27.
[4]) Jemf. Arndts, Gesammelte civilistische Schriften III (1874) s. 207.
[5]) v. d. Pfordten, anf. st. s. 252—253.

som i fråga om köp och locatio conductio, att denna omständighet visserligen försvårar, men icke omöjliggör stipulationens användning. Ty som bekant kunde ett till sitt begrepp tvåsidigt kontrakt förvandlas till tvenne ensidiga, en utväg, som måste anlitas vid t. ex. skiftesaftal, der dessa ej antogo karakteren af realkontrakt. Och vi fästa föga vigt vid v. d. Pfordtens [1]) förklaring af den dubbla stipulationen i detta fall såsom beroende derpå, att tvenne sjelfständiga värden ställas mot hvarandra, medan deremot priset och legoafgiften endast uttrycka det individuela värdet hos motpræstationen, från hvilken de icke kunna tänkas afsöndrade. Skilnaden är endast skenbar. Om ett värde är uttryckt i penningar eller andra förmögenhetsobjekt, gör eqvivalenten lika litet "sjelfständig". Den hänför sig i alla händelser till den sak, hvars ekonomiska mått den skall motsvara.

Grunden hvarför permutatio icke fick åtnjuta samma frihet, som öfriga, dermed närslägtade kontrakt, torde alltså ligga i den förras relativt större sällsynthet. Den var icke en ständigt återkommande rättshandling, och affärslifvet kunde utan att betungas fördraga stipulationsformen i dess hithörande användning. Annat var deremot förhållandet med locatio conductio och ännu mera emtio venditio, hvilka af denna orsak sträfvade att frigöra sig från hvarje om än så litet hämmande omständlighet. Med societas och mandatum dela de benämningen konsensualkontrakt, hvarigenom antydes, att inga formaliteter och öfverhufvud inga andra vilkor än parternas ömsesidiga samtycke erfordrades för ett fullgiltigt obligatoriskt förhållande af den beskaffenhet aftalen hvart efter sin art föranledde.

Bland konsensualkontrakten plägar man inrymma plats jemväl åt contractus emphyteuticarius, här fattadt såsom afseende att grundlägga icke en saklig utan en obligatorisk rätt, alltså ett löfte, å ena sidan att upplåta emphyteusis, å den andra att betala "canon". Det är emellertid omtvistadt, i hvad mån parternas blotta konsens härvid var tillräcklig. Uti en af Kejsar Zeno utfärdad förordning om detta kontrakt bestämmes, efter hvilka grunder ansvar för casus skulle drabba den ene eller andre af kontrahenterna — dock med uttryckligt förbehåll, att "cuncta, quæ inter utrasque contrahentium partes super omnibus vel etiam fortuitis casibus pactionibus *scriptura interveniente* habitis placuerint, firma illibataque perpetua stabilitate modis omnibus debeant custodiri" [2]).

---

[1]) anf. st. s. 248 ff.

[2]) L. 1 C. 4. 66.

Häraf samt ur åtskilliga Justinianska förordningar [1]) har Marezoll [2]) dragit den slutsatsen, att aftalet i regeln vore formlöst, men att skriptur erfordrades, såvida afseende skulle fästas vid anordningar, hvilka inneburo afvikelser från de dispositiva reglerna om kontraktets verksamhet, eftersom dylika afvikelser hade presumptionen emot sig och derför måste på detta särskilda sätt framhållas. Och om än nyss anförda ställen vid dokumentets omnämnande lika gerna kunna tyda på ett allmänt förekommande factum [3]) som på en positiv rättsföreskrift, så vinner dock det senare alternativet ett ej obetydligt stöd i den likaledes af bemälde författare anmärkta omständigheten, att locatio conductio, hvarmed det emphyteutiska kontraktet var nära beslägtadt, företedde ett af samme Kejsar Zeno utfärdadt stadgande, som skulle gälla endast "nisi forte pacta *per scripturam* specialiter inita, — — — agentis intentionibus suffragantur". [4])

Marezolls uppfattning torde alltså vara den rätta, ty till förmodan, att skriftlig form vid emphyteutiska kontrakt *alltid* måst iakttagas, gifves ingen anledning, helst hvarken köp eller lega, mellan hvilka ifrågavarande aftal länge vacklade, voro deraf beroende. Också hafva åtskilliga af de författare, hvilka Marezoll betecknar såsom sina motståndare i denna punkt, senare förklarat sig dela hans mening [5]). Endast i *ett* fall har man mera allmänt antagit nödvändigheten af skriftlig form för det emphyteutiska kontraktet, oberoende af sådana afvikelser, som ofvan omförmälts, och det är, när saken rörde kyrkogods. Man har i det afseende åberopat Nov. 120 cap. 6 § 2 [6]), men, såvidt vi kunna finna, utan fullt skäl, ty stället synes oss snarast innebära en lex imperfecta, i hvilken lagstiftaren väl uttalar sin vilja, men utan att stadga någon påföljd för hennes öfverträdande [7]).

---

[1]) L. 2, 3 ibid.

[2]) i Zeitschrift f. Civilrecht und Process II s. 359 ff., III s. 280 ff.

[3]) Att så är förhållandet antages af flere. Se t. ex. Glück, Ausfürliche Erläuterung der Pandekten VIII (1807) s. 460; Schmid, Handbuch des gegenwärtig geltenden gem. deutsehen bürg. Rechts. Besond. Theil II (1848) s. 8.

[4]) L. 32 C. 4. 65. Jemf. L. 13 § 11 in fine D. 19. 2.

[5]) Så Mackeldey, Lehrb. des Röm. Rechts II (1863) s. 164; Wening-Ingenheim, Lehrb. des gem. Civil-rechtes etc. I (1837) s. 394.

[6]) "Atque in omnibus iis, quæ dicta sunt, jubemus, ut in instrumento præstito jurejurando inscribatur, non celebrari negotium in fraudem vel ad circumscriptionem earundem sacrarum domuum."

[7]) Jemf. de hos Schmid, anf. st. s. 9. not 6 anmärkte författare.

Till aftal utan formföreskrifter foga vi ytterligare de s. k. pacta prætoria. Dit plägar understundom hänföras icke blott constitutum debiti [1]) utan äfven skeppares med fleres recepta samt pactum de jurejurando extrajudiciale [2]). Sistnämnda aftal var emellertid icke bindande för den, som åtagit sig att på omförmäldt sätt bidraga till lösningen af en uppkommen stridighet, ty heter det i L. 5 § 4 D. 12. 3, att om eden uteblef, sådant borde anses, som hade tvisten aldrig blifvit hänskjuten till edgång. Hvad recepta nautarum, cauponum, stabulariorum [3]) beträffar, så beror regeln om dessa aftals formlöshet helt enkelt på deras egenskap af realkontrakt. Att äfven det s. k. receptum arbitrii [4]) eller parters fördrag med en skiljoman, hvarigenom denne utfäster sig att afgöra en sak dem emellan, skulle vara bindande utan hänsyn till aftalets form, förklaras ur de i L. 3 § 1 D. h. t. anförda billighetsskäl, likasom constitutum debiti eller löfte att på viss dag betala en förut bestämd skuld säges hafva giltighet ex consensu, "quoniam grave est fidem fallere" [5]).

De fordringar, som genom konstitut kunde blifva verksamma, och hvilkas grund och beskaffenhet den yngre romerska rätten i allmänhet lemnade utan afseende [6]), måste ursprungligen gälla fungibla ting och skilde sig derigenom från argentariernas receptum, hvilket enligt Theophilus — IV. 6 § 8 — kunde vara rigtadt på præstationer af alla slag. Då Justinianus utvidgade området för constitutum, inleder han sina nya bestämmelser med en förklaring, att dessa syntes honom nödiga, sedan numera receptitia actio upphört att tillämpas. Denna innebar, som bekant, en talan mot vexlare, hvilka accepterat en främmande skuld. Den upplyses hafva varit "solemnibus verbis composita", och häraf har man dragit den slutsatsen, att argentariernas receptum bildat ett undantag från regeln om formfrihet vid constitutum, oaktadt de citerade orden hänföra sig, icke till kontraktet, utan till den talan, som derutur framgick. Måhända är detta senare tillräckligt att beteckna tillvaron af en bestämd form jemväl vid sjelfva aftalet, men vi veta icke ens, om den var mundtlig eller

---

[1]) Se härom D. 13. 5; C. 4. 18; Bruns, Das Constitutum debiti (i Zeitschrift f. Rechtsgesch. I. s. 28 ff.); L. Seuffert, anf. st. s. 15—19.

[2]) Mackeldey, anf. st. s. 206—209.

[3]) D. 4. 9.

[4]) D. 4. 8.

[5]) L. 1 pr. D. 13. 5.

[6]) Jemf. dock L. 3 § 1 D. h. t.: Si quis autem constituerit quod jure civili debebat, jure prætorio non debebat, id est per exceptionem an constituendo teneatur, quæritur: et est verum — — eum non teneri, quia debita juribus non est pecunia, quæ constituta est.

skriftlig, långt mindre känner man dess närmare beskaffenhet, och det är ej utan skäl, som en författare [1]) påpekar, att analogien med öfriga recepta såväl som sammanställningen med det vanliga constitutum tyckes tala emot användningen af formaliteter i detta fall.

Som bekant voro pacta, contractibus bonæ fidei adjecta, giltiga utan afseende på formen [2]). Såsom accessorier, hvardera till sitt hufvudaftal, delade de dess rättskraft, och att samma förmån ej sträckte sig till sådana pacta, hvilka bifogats ett negotium stricti juris [3]), torde berott på detta senares egenskap att grundlägga ett rättsanspråk, som i sig egde sina en gång för alla bestämda gränser.

Bland biaftal till förstnämnda kategori förekommer ock det s. k. pactum de non præstanda evictione, hvarigenom den, som föryttrar en sak, fritages från hemulsskyldighet, der denna eljest skulle ålegat honom [4]). Omvändt borde ett fördrag i motsatt rigtning kunna på liknande sätt ingås, hvarigenom aflåtaren ansvarade med ett större belopp än vanligt — t. ex. vid köp det erlagda priset in duplo. Det ser emellertid ut, som hade i allmänhet ett enkelt åtagande ej varit tillfyllest. Åtminstone var det *vanligt*, att en särskild stipulation i detta fall användes, till dess jurisprudensen, hvad vissa saker med högre bytesvärde beträffar, *presumerade*, det parterna velat grundlägga en ansvarighet sådan som den nyssnämnda, och i enlighet härmed förklarade säljaren skyldig att i händelse af eviktion vidkännas en præstatio duplæ, äfven om ingen öfverenskommelse i berörda afseende förelåg. [5]) Samma resultat medförde i den äldre rätten försäljningar per mancipationem [6]). Vi hafva redan förut [7]) haft tillfälle att erinra om regeln: "quum nexum faciet mancipiumque uti lingua nuncupassit, ita jus esto". Under det mången häri velat se ett medgifvande, att bestämmelser af hvarjehanda art kunde såsom pacta adjecta ansluta sig till mancipationsakten, tagande del i dess kraft och verkan, yttrar

---

[1]) Schlesinger, anf. st. s. 66. Jemf. deremot v. d. Pfordten loc. cit. s. 258; Bruns, anf. arb. s. 84.

[2]) L. 7 § 5 D. 2. 14; L. 13. C. 2. 3.

[3]) Jemf. dock ofvan s. 23 not 5.

[4]) L. 21 C. 8, 44; L. 69 pr. D. 21. 2; jemf. L. 11 § 18 D. 19. 1; Windscheid, Pandekten II § 391 not 38.

[5]) L. 37. pr. § 1, L. 2 D. 21, 2; L. 31 § 20 D. 21. 1.

[6]) Se nedan § 5.

[7]) s. 11.

sig Bechmann [1]) i motsatt anda med betonande deraf, att formlösa tillsatser på intet sätt kunde ådagaläggas hemta någon verkan ur mancipationen, likasom det ej läte sig göra att uppvisa den talan, med hvilken de i sådant afseende skulle varit utrustade. "Nuncupatio" innebure icke en särskildt *satsdel* utan ett särskildt *uttryckssätt*, hvilket åt mancipationen gåfve konkret tillvaro och innehåll [2]). Detta påstående vinner stöd derutaf, att den nyssnämnda regeln, fattad ordagrant såsom tillämplig på allt hvad som blifvit sagdt, *vid den tid då* (quum) [3]) nexum eller mancipium företages, skulle bereda giltighet åt hvilket lofligt aftal som helst, det måtte för öfrigt vara än så främmande för ifrågavarande rättshandlingar. Emellertid veta vi, att mancipationsakten gaf giltighet åt bestämmelser, som inneburo tillägg till eller inskränkningar i vissa genom honom förvärfvade rättigheter [4]), och Bechmann erkänner sjelf [5]), att sådana tillsatser, hvilka kunde ingå i sjelfva mancipationsakten, i det de utöfvade ett modificerande inflytande på actio auctoritatis och actio de modo agri, voro rättsligen tillåtna, på samma gång som de hemtade sin formela kraft ur mancipationen. Hvad särskildt beträffar frågan, huruvida en köpare, som genom klander förlorat det köpta, egde att af denna anledning, och under förutsättning att köpet skett per mancipationem, väcka talan mot säljaren om utbekommande af ett belopp, som tvefaldt motsvarade köpeskillingen, är emellertid Bechman [6]) af den åsigten, att en dylik rättighet förelåg ipso jure utan afseende på något biaftal. Äfven härutinnan äro meningarne delade [7]), men för Bechmann talar ett argument, som kanske ej blifvit nog uppmärksammadt, och som återfinnes hos Paulus, Sent. II. 17. § 3: Res empta, mancipatione et traditione perfecta, si evincatur, auctoritatis venditor duplo tenus obligatur. Ingen antydan ger vid handen, att nyssnämnda skyldighet varit beroende af säljarens särskilda åtagande, likasom citatet ej stämmer öfverens med Huschkes påstående [8]), att præstatio duplæ blott kunde drabba säljaren, om han förnekat sin ansvarighet [9]). Tvärtom torde af det anförda vara uppenbart, att vid försälj-

[1]) anf. arb. s. 273.
[2]) s. 97. ibid.
[3]) Jemf. Karlowa, anf. st. s. 191. in fine.
[4]) Se t. ex. L. 3, 6 D. 8. 4; L. 34 D. 8. 2.
[5]) s. 264.
[6]) Loc. cit. s. 95 ff.
[7]) Jemf. bland andra Karlowa, l. cit. s. 199; Deremot Puchta, Inst. II s. 359 not l.
[8]) Nexum s. 188.
[9]) Jemf. dock Cicero, de Officiis III. 16.

ning af res mancipi en hemulspligt sådan som den nyssnämnda uppstod oberoende af hvarje biaftal genom blotta användandet af mancipationsformen. Hvad beträffar grunden till detta förhållande, så är måhända denna densamma, som ofvan på tal om andra föremål blifvit påpekad. Äfven här är det fråga om "res pretiosiores" [1]), fastän *bruksvärdet* i detta fall är det förherskande, äfven här kan det hafva händt, att lagstiftningen en gång för alla fastställt, hvad som dessförinnan genom uttrycklig öfverenskommelse plägat anordnas. Andra förklaringsgrunder hafva ej saknats. Så menar Jhering [2]), att köparens talan "på det dubbla" endast var en tillämpning af actio furti, hvilken likaledes innebar ett dylikt anspråk. "Der Verkäufer hatte den Käufer um sein Geld gebracht". Och Bechmann [3]), som träffande anmärker, att om nyssnämnda synpunkt vore den rätta, samma princip bort gälla äfven det *formlösa* köpet, påpekar i sin ordning, att vissa saker, de hvilka bildade en romersk borgares stam- och grundförmögenhet, tillfölje af denna sin egenskap stodo under statens speciela skydd, bland annat ock genom den skadeståndspligt, i kraft hvaraf den i sin uttalade förväntan svikne köparen erhöll det utlagda priset tillbaka in duplo.

Den omnämnda egenskapen hos res mancipi var emellertid icke i och för sig tillräcklig att grundlägga en högre ansvarighet för mancipanten. Ty, såvidt vi veta, ålåg honom ingen dylik, när mancipationen skett permutationis causa, ehuru objektets beskaffenhet här var densamma som eljest. Äfven i detta afseende erbjuder sig en analogi med de i L. 37 § 1 D. 21. 2. omtalade saker, hvilka endast då de *såldes* föranledde en af bruket framkallad högre ersättningsskyldighet, för den händelse att de frånvunnos adqvirenten.

Vi hafva sökt visa, att ehuru flere af de s. k. pacta adjecta blefvo giltiga genom sitt sammanhang med contractus bonæ fidei, dessa, åtminstone att döma af den ofta förekommande duplæ stipulatio, icke förmådde gifva giltighet åt ett formlöst biaftal, som gick ut på att öka ersättningsanspråket i eviktionsfall utöfver det vanliga måttet, men att likväl i fråga om köp skyldighet att præstera eviktion i dubbel skala förelåg utan särskildt aftal, dels då kontraktet gälde vissa med högre bytesvärde utrustade artiklar, dels ock då mancipationsformen användes. Denna, som med *in jure cessio* [4]) delade egenskapen att

[1]) Gajus, I § 192.
[2]) anf. arb. II. 2. s. 528 not 716.
[3]) anf. st. s. 125 och 154.
[4]) Se nedan § 6.

förmedla upplåtelse af fullständig quiritarisk eganderätt, tillämpades emellertid endast på res mancipi, medan in j. cessio äfven omfattade res nec mancipi. Orsaken, hvarför vi här vidröra sistnämnda öfverlåtelseform, är den, att dess användning i obligatoriskt hänseende medförde samma resultat som ett pactum de non præstanda evictione, beroende derpå, att in j. cessio, på sätt vi sedermera skola se, utåt icke framträdde som en onerös förvärfshandling eller ens såsom någon förvärfshandling alls, hvadan ej heller någon garanti för dess verkan i dylik egenskap kunde ifrågakomma, med mindre parterna härom hade träffat särskild i laga form ingången förening [1]).

Från pacta adjecta och dermed sammanhängande ämnen vända vi oss åter till sjelfständiga aftal, bland dem det s. k. pactum de dote constituenda, hvilket JUSTINIANUS, i sin tur stödjande sig på en förordning af THEODOSIUS och VALENTINUS, tillerkände full giltighet, lika godt i hvilken form det afslutades [2]). Den äldre romerska rätten kräfde i detta fall antingen stipulatio eller dictio. Enligt BECHMANN [3]) betecknar verbet *dicere* en formlös förklaring. "Om mången", tillägges det, "ännu i dag uppfattar dictio dotis som ett högtidligt tillkännagifvande, så är detta godtycke". Men låt vara, att dicere ej står tillsammans med solenna uttryckssätt, låt vara att dotis dictio ej kännetecknades af vissa, en gång för alla bestämda ordalag, den behöfver derför icke heta formlös. Ty om det redan måste anses som en nödfallsåtgärd, betingad af språkets brist på lämpligare uttryckssätt, att kalla sådana aftal formlösa, för hvilka ingen *bestämd* form är föreskrifven, så torde det än mindre låta sig göra att sätta formlöshet, det vill här säga frihet från alla formaliteter, i motsats till *högtidlig* form. Och hvad särskildt beträffar dotis dictio, så råder väl ej mer än en mening derom, att denna handling måste försiggå inter præsentes och mundtligen. Utförligast omtalas den i Gaji inst. epit. II. 9 § 3 [4]), der den till skilnad från stipulatio beskrifves såsom ett kontrakt, hvilket medför giltighet "nulla præcedente interrogatione". Men icke är härmed sagdt, att aftal om hemgift kunde ingås utan afseende på formen. Först genom de ofvannämnda kejserliga förordningarna blef denna förändring genomförd.

---

[1]) Jemf. BECHMANN, anf. st. s. 142 in fine; KARLOWA, Rechtsgeschäft s. 204. Deremot HUSCHKE, anf. st. s. 9 i. f.

[2]) L. 6. C. 5, 11; L. 4 Cod. Theod. 3. 13. (Nämnda codex här såväl som sedermera citerad ur HÆNELS edition i Böckings Corp. jur. Rom. Antejust.)

[3]) anf. st. s. 252.

[4]) BÖCKING, Pars Altera s. 33; hvarest jemväl inhemtas, att icke hvem som helst kunde förpligtas på detta sätt; jemf. ock ULPIANUS VI. 2; Fragm. Vat. §§ 99—100.

Ett kontrakt, för hvars fulla giltighet stipulationen stundom visar sig otillräcklig, stundom öfverflödig är *gåfvoaftalet.* Frågan blir i detta sammanhang hufvudsakligast, hvad lagen med afseende på kontraktets form fordrade för att en person, som utfäst en gåfva, skulle kunna tvingas att fullgöra det han åtagit sig.

Enligt Lex Cincia [1]) har man att härvid skilja mellan gåfvor af högre och af lägre värde — gränsen är oss obekant [2]). I fråga om de senare bibehöll stipulationen sin vanliga verkan, men beträffande de förra ser det ut, som om endast personæ exceptæ d. ä. närmare anförvandter m. fl., som uppräknas i Vat. Fragm. §§ 298—309, egde att med samma fördel deraf begagna sig. En persona non excepta kunde här hvarken genom stipulation eller annorledes blifva bunden af sitt löfte, hvilket endast så tillvida egde betydelse, att det, en gång i laga ordning realiseradt, uteslöt återkraf, hvad mobilier angår likväl först sedan gåfvotagaren under större delen af ett år varit i besittning af gåfvan [3]). De inskränkningar i stipulationens bindande kraft, som grundade sig på Lex Cincia, kunde emellertid åberopas endast af den genom aftalet närmast förbundne sjelf, icke af hans arfvingar, såvida den förre underlåtit att begagna sig af sin invändningsrätt [4]).

Sedan Antoninus Pius förordnat, att mellan föräldrar och barn, men också endast mellan dem, en bestämdt uttalad viljoförklaring vore utan afseende på formen tillräcklig att ur gåfvoaftalet alstra en fordran [5]), utkom ett stadgande af Kejsar Constantin, som med upprepande af sin företrädares bud, att hvarje liberalitas borde vara "actis inserta", förklarade, att detta hädanefter skulle gälla gåfvoaftal emellan alla utan undantag [6]). Härmed var insinuationsprincipen genomförd och fick ett ytterligare uttryck i åtskilliga derpå följande författningar [7]). Förbindelsen skulle alltså afgifvas inför vederbörlig myndighet och anmärkas i dess protokoll. Men insinuationen förmådde endast undantagsvis grundlägga en talan mot gifvaren. Så i fråga om gåfvor emellan föräldrar och barn [8]),

---

[1]) Af år 550 a. u. c., då M. Cincius Alimentus var folktribun.

[2]) Jemf. Vat. Fragm. § 304; Liebe, Die Stipulation und das einfache Versprechen (1840) s. 112.

[3]) Vat. Fr. §§ 310—311

[4]) Ibid. § 312.

[5]) Jemf. L. 4 Cod. Theod. 8, 12; Vat. Fragm. § 314.

[6]) L. 1 Cod. Theod. 3. 5.

[7]) L. 25, L. 27. C. 8. 53; L. 1, L. 5—7. Cod. Theod. 8. 12.

[8]) L. 7 Cod. Theod. 8. 12.

så ock längre fram [1]) i fråga om donatio ante nuptias, i hvilket fall berörda åtgärd till och med förklarades obehöflig, derest gåfvans värde icke öfversteg tvåhundra solidi. Insinuationens hufvudsakliga betydelse torde alltså legat deruti, att den utgjorde ett nödvändigt vilkor för oåterkalleligheten af en redan fullgjord gåfvopræstation, och detsamma torde varit förhållandet med den fordran på skriftlig form för öfverenskommelsen, som, efter att länge hafva tillämpats, slutligen eftergafs [2]).

Den justinianska lagstiftningen införde på detta område nya rättsprinciper. Efter det en konstitution af år 529 — L. 34. C. 8. 53 — förordnat, att gåfvor till värde af 300 solidi, stundom derutöfver, blefve giltiga utan "monumenta", och att donationes ante nuptias åt qvinnor, som voro myndiga och sui juris, men minderåriga, skulle få omfatta hvilket belopp som helst, utan att insinuation derför vore erforderlig, uppstälde JUSTINIANUS [3]) den regeln, att hvarje gåfva, som i värde ej öfversteg 500 solidi [4]), skulle vara utkräfbar, "cum donator suam voluntatem scriptis aut sine scriptis manifestaverit", hvaremot gåfvor utöfver nyssnämnda belopp först genom insinuation blefve verksamma. Denna, som numera kunde ske hvar som helst, då den förut varit hänvisad till forum rei sitæ eller gifvarens forum domicilii [5]), gälde emellertid endast öfverskottet. Men här var dess inflytande desto större. I saknad af insinuation fans ingen fordran, nej icke ens rätt att utan ersättning behålla det som frivilligt erlagts [6]). Dock egde i sistnämnda fall gifvaren intet anspråk på vederlag, derest gåfvan redan förskingrats. Han hade sig sjelf att skylla, och medkontrahenten kunde ej anses vara in dolo [7]). Slutligen förtjenar anmärkas, att gåfvor som bestå deruti, att en person öfvertager en annans skuld eller låter

---

[1]) År 428 e. Chr. enligt en konstitution af THEODOSIUS och VALENTINIANUS, inf. i L. 13 Cod. Theod. 3. 5.

[2]) Likaledes genom en förordning af THEOD. och VALENT. nyssnämnda år. L. 29 C. 8. 53, jemf. L. 25 ibid., L. 1 Cod. Theod. 8. 12; Vat. Fragm. § 249.

[3]) § 2 I. 2. 7.

[4]) Försök att bestämma denna summa i nyare myntslag, se KELLER, Pandekten I s. 160; FRANCKE, Berechnung der grossen Schenkung über 500 solidi nach jetzigen Silberwerthen (i Archiv f. d. civilistische Praxis, Band. 47. s. 337 ff.) Enligt den senare skulle 500 solidi vara lika med 1555 $^5/_9$ Thaler Pr. courant eller ungefär 4153 kronor 35 öre. Huru gåfvor af årliga räntor och alimenta värderades, se L. 34 § 4 C. h. t.; L. 68 pr. D. 35. 2.

[5]) L. 3 Cod. Theod. 8. 12; L. 27, L. 30 C. 8. 53; jemf. dock L. 32 ibid.

[6]) L. 34 § 2 C. h. t.

[7]) Jemf. L. 29 pr. D. 24. 1; L. 5 §§ 8—12, L. 32 § 9 ibid.; SAVIGNY, System des heut. röm. Rechts. Band 4. s. 75; SINTENIS, Civilrecht I s. 210.

sin gäldenär betala till gåfvotagaren, icke rimligen kunde undandragas insinuationsreglerna [1]), ehuru de närmast innebära aftal af annan beskaffenhet, skiljande sig från det egentliga gåfvoaftalet äfven deruti, att de icke i likhet med detta förmått undandraga sig stipulationsformen [2]). Från Insinuationen, hvilken för öfrigt lätt nog kunde kringgås, då skänker till en och samma, gifna på olika tider, icke hopräknades, [3]) voro som bekant fritagna:

1:o) Regentens gåfvor till privatpersoner och vice versa. Dock skulle i senare fallet en urkund upprättas under medverkan af en *tabellio* samt förses med gifvarens och vittnens underskrift [4]).

2:o) Gratifikationer i lösören som "Magister Militum" tilldelade sina soldater [5]).

3:o) Gåfvor till återställande af instörtade eller nedbrända byggnader samt till fångars friköpning. Deremot bildade öfriga "donationes super piis causis" intet undantag från regeln [6]).

4:o) Utfästelse af hemgift, när deri låg en gåfva till hustrun [7]).

Att löfte om gåfva öfverhufvud under någon förutsättning grundlade en utkräfbar fordran, är redan i betraktande af gåfvoaftalets natur ett factum, som icke allestädes återfinnes. Låt vara, att det egendomliga i berörda förhållande någorlunda motverkas af den ogiltighet, som genom formens åsidosättande drabbade aftalet, i hvad det rörde hvarje *plus* till det fastställda maximum, så förefaller det likväl besynnerligt att gåfvor i värde under 500 solidi kunde indrifvas blott på grund af enkel öfverenskommelse, och detta under ett system, hvilket ännu i regeln bibehöll formaliteterna såsom vilkor för kontraktets giltighet. Satsen: nemo suum jactare præsumitur tyckes med fullt skäl berättiga deras användning särskildt i detta fall [8]). Men i fråga om obetydliga skänker hade insinuationen varit lika besvärlig som öfverflödig, och hvad stipulationen angår, så måste medgifvas, att den mindre väl lämpar sig för gåfvoaftalet, då den åtminstone formelt tvingar gåfvotagaren att uppträda som supplikant gent emot medkontrahenten.

---

[1]) arg. L. 5 §§ 2—4 D. 24. 1.
[2]) Jemf. LIEBE, anf. st. s. 151.
[3]) L. 34 § 3 C. h. t.
[4]) L. 34 C. h. t.; Nov. 52 cap. 2.
[5]) L. 36 § 6 C. h. t.
[6]) L. 36 pr., § 2 C. h. t.; L. 19 C. 1. 2.
[7]) L. 31 pr., § 1 C. 5. 12.
[8]) Jemf. UNTERHOLZNER, anf. st., s. 28—29.

Aftal om såväl gåfva som hemgift hörde till de s. k. pacta legitima, och dit räknas äfven *Compromissum* [1]) eller det fördrag, hvarigenom parter i en rättstvist öfverenskomma att underkasta sin sak tredje mans afgörande. Såvida skiljodomen skulle grundlägga en talan, fordrade den för-justinianska rätten regulariter, att stipulationsformen vid nyssnämnda kontrakt iakttogs [2]). Häri gjorde JUSTINIANUS den ändringen, att berörda form skulle vara obehöflig, derest parterna skriftligen eller inför offentlig myndighet uttalat och derefter med ed bekräftat sin vilja, och en lika verkan inträdde, ännu sedan Nov. 82. cap. 11 upphäft all användning af eden i detta fall, blott parterna å det redan färdiga utslaget tecknat medgifvande att ställa sig detsamma till efterrättelse — ja kompromissen blef till och med utan formaliteter giltig i så måtto, som parterna endast egde tio dagars frist att efter vunnen kännedom om arbitriet träda tillbaka från aftalet, allt stadgadt i syfte att, såsom det hette, småningom bortskära "totam formidinem veteris juris". [3])

Hvad nu beträffar *edlig försäkran*, som, efter hvad vi sett, i nyssberörda afseende endast egde öfvergående betydelse, så gifva oss Pandekterna under rubriken *de operis libertorum* exempel på en "jurisjurandi obligatio", hvilken uppstod på det sätt, att en frigifven tillsvor sin förre dominus att fortfarande egna honom sina tjenster, operæ, hvarvid äfven andra præstationer plägade utlofvas [4]). Det är sannolikt att, på sätt PUCHTA [5]) och JHERING [6]) antaga, denna kontraktsform härstammade från de högtidliga löften, vota, hvilka enligt sistnämnde författare särskildt torde varit brukliga att i vissa fall gifva kraft åt förbindelser, der dessa eljest skulle varit juridiskt overksamma, såsom t. ex. då de grundade sig på aftal emellan klient och patronus [7]). Den edliga förkla-

---

[1]) Jemf. härom L. SEUFFERT, anf. st. s. 21—22.

[2]) L. 5 pr. C. 2. 55; L. 27 § 7, L. 28 D. 4. 8. Undantag bildade *dels* L. 11 § 3 D. h. t.: recte nudo pacto fiet compromissum, ut puta si ambo debitores fuerunt et pacti sunt, ne petat quod sibi debetur, qui sententiæ arbitri non paruit, och *dels* en constitution af år 398 e. Chr. (L. 8 C. 1. 9), deri det bland annat heter: "si qui vero ex his (sc. Judæis) communi pactione ad similitudinem arbitrorum apud Judæos in civili dumtaxat negotio putaverint litigandum, sortiri eorum judicium jure publico non vetentur". Det formlösa kontraktet var i alla händelser tillräckligt att medföra en exceptio (L. 5 pr. C. h. t.)

[3]) L. 4 §§ 1, 6, 7, L. 5 pr. § 1 C. h. t.

[4]) L. 7 § 3 D. 38. 1; jemf. dock L. 1 C. 4. 3.

[5]) Inst. II s. 354.

[6]) anf. arb. I (1866) s. 304 not 212.

[7]) Jemf. D. 50. 12.

ringen kunde emellertid ersättas af stipulationen, som således egde alternativ användning i detta fall.

Helt och hållet verkningslös var deremot stipulatio vid sidan om den kontraktsform, till hvilken vi nu öfvergå, och som i hufvudsak utgjorde en tillämpning af insinuationsprincipen på ett annat område än det redan anmärkta. Intercession, som en qvinna företagit för annan person i förlitande på att denne sjelf skulle uppfylla sin förbindelse, saknade redan på de klassiska juristernas tid i så måtto bindande kraft, som qvinnan genom åberopande af exceptio SC:ti Velleiani i regeln kunde fria sig från alla menliga följder af sin handling [1]). Justinianus gick i detta afseende längre och stadgade, att hvarje sådan intercession som den nyssnämnda skulle ipso jure vara en nullitet, derest den icke upprättades i ett offentligt, af tre vittnen underskrifvet instrument.

Detta stadgande — det återfinnes i L. 23 § 2 C. 4. 29 — motiveras sålunda: ne autem mulieres perperam sese pro aliis interponant — och åtföljes af en förklaring, att dess iakttagande skulle ställa intercessionen på den ståndpunkt, som äldre lagar och författningar deråt anvisat. Det offentliga, af tre vittnen undertecknade dokumentet gjorde alltså mellankomsten icke, såsom somliga hålla före [2]), kraftigare än förut. Tvärtom kunde den intercederande qvinnan alltjemt åberopa SC:tum Velleianum med de undantag, dittills gällande rätt upptagit [3]). Men om formaliteterna uteblifvit, behöfde hon ej ens detta, ty rättshandlingen var i och med detsamma totalt ogiltig, eller hvad Tyskarne kalla *nichtig*.

Det är en mycket omtvistad fråga, huruvida sistnämnda regel i sin ordning var utan undantag. Justinianus har visserligen bestämt, att intercessionen skall vara giltig, när qvinnan låtit betala sig för densamma, men häri ligger egentligen intet undantag, eftersom en intercession af den beskaffenhet, som lagen förutsätter, i detta fall icke förefinnes. Det torde i allmänhet vara mindre berättigadt att uppställa undantag från regler, vid hvilka lagen icke fästat dylika, och hvad angår nu ifrågavarande stadgande, så är det sannolikt, att lagstiftaren för att lättare uppnå sitt ändamål engång för alla fordrade den föreskrifna formens iakttagande. Der denna saknades, kunna vi för vår del icke hålla troligt, att qvinnan var bunden af aftalet, med mindre än att hon

---

[1]) D. 16. 1.

[2]) Se de hos Windscheid II s. 776 not 3 anmärkte förf:e.

[3]) Hvilka dessa voro — se Agardh, Om Borgen (1878) s. 24—25.

svikligen fört fordringsegaren bakom ljuset, och hvad hon då kunde komma att utgifva, antog närmast karakter af skadeersättning [1]).

Det är uppenbart, att handlingar, hvilka lagen betecknar som nulliteter, äro i rättsligt afseende helt och hållet betydelselösa. Men emellan denna punkt och saknad af utkräfbarhet är i fråga om obligatoriska aftal ett mellanrum, som fylles genom tillvaron af alla en fordrans rättsverkningar utom kraf-rätten. Der dessa verkningar i ett visst fall föreligga, plägar man tala om en naturlig förbindelse å gäldenärens sida. Man föreställer sig emellertid med orätt, att detta uttryck antyder ett begrepp med en gång för alla gifvet innehåll. Medan obligationens egenskap af "naturlig" stundom endast innebär, att en repetitio soluti ej eger rum [2]), så föranleder den vid andra tillfällen ytterligare resultat t. ex. qvittningsrätt. Ja, i romerska rätten finner man till och med benämningen naturalis obligatio fästad vid förbindelser, hvilka på grund af prætorns särskilda medgifvande medförde en actio [3]). Nu är det en känd sak, att hos Romarne aftal, hvilka slutits med åsidosättande af laga formaliteter, icke grundlade en utkräfbar fordran. Men i hvad mån det oaktadt någon verkan borde tillskrifvas dem, då de icke uttryckligen förklarades sakna all dylik, derom äro meningarne delade. Äfven för dem, som försvara tillvaron af en obligatio naturalis i detta fall, torde striden hufvudsakligast gälla frågan, huruvida en præstation, hvilken ena parten uppfylt, ehuru han på grund af aftalets bristande form ej varit rättsligen förbunden att göra det, borde på hans begäran återgå eller icke. Men här ser det ut, som skulle deras åsigt vara den rätta, hvilka förmoda det senare. Vi erinra oss, att aftal om ränta å penninglån ej alstrade någon actio, med mindre stipulationsformen anlitades, men äfven der denna uteblifvit, fingo guldna räntor icke återkräfvas, och om kreditor utrustats med pant för sin fordran, så häftade säkerheten jemväl för räntan [4]). Det kan visserligen vara tvifvel underkastadt, huruvida dessa facta endast bilda undantag eller fastmera uttrycka en allmän princip, tillämplig på hvarje kontrakt utan hänsyn till innehållet, der detta eljest är af lagen er-

---

[1]) En öfversigt af de olika meningarne, se WINDSCHEID, anf. st. s. 777 not 5.

[2]) Så t. ex. i Österrike. Jemf. UNGER, anf. st. s. 205.

[3]) L. 10. D. 44. 7; L. 16 § 4 D. 46. 1.

[4]) L. 5 § 2 D. 46. 3; L. 11 § 3 D. 13. 7; L. 4, L. 22 C. 4. 32.

kändt eller tillåtet. Vi söka emellertid förgäfves en grund, hvarför den angifna modifikationen i kontraktets ogiltighet skulle vara inskränkt till nyss anmärkta förhållanden, ty om försträckningen såsom sådan förpligtat till räntebetalning, så hade ju ingen öfverenskommelse alls i detta afseende varit erforderlig. Den omständigheten, att gåfvoaftalet, då det gälde præstationer af högre värde, icke uteslöt återkraf, derest löftet blifvit fullbordadt med åsidosättande af insinuationen, bevisar endast, att i *detta* fall handlingens benefika natur i förening med objektets ekonomiska betydenhet föranledt fordran på högre grad af bestämdhet i viljoförklaringen, hvaremot det antagandet ligger nära, att *i andra fall* någon repetitio soluti icke var tillåten, och härutinnan behöfver L. 1 § 2 D. 45. 1 ej utgöra hinder af svårare beskaffenhet. "Si sine verbis adnuisset", heter det visserligen, "non tantum autem civiliter sed nec naturaliter obligatur, qui ita adnuit". Men uttrycket "naturalis obligatio" har, som vi sett, en skiftande betydelse — och hvem vet, i hvilken det på nyssnämnda ställe kommit till användning? [1])

§ 4. Formaliteter vid remissoriska aftal.

Den föregående framställningen har omfattat obligatoriska aftal i inskränkt bemärkelse, således i motsats till alla kontrakt af uteslutande remissorisk eller, som det ock kallas, liberatorisk natur. Dessa senare voro i regeln formfordrande, för så vidt genom dem det "vinculum juris", som förenade kontrahenterna, fullständigt skulle lösas. Endast då det obligatoriska förhållandet tillkommit nudo consensu, kunde det på samma sätt upphöra, detta likväl icke, så snart det bindande aftalet blifvit — låt vara endast på ena sidan — helt eller delvis realiseradt, om nemligen det upplösande kontraktet derigenom komme att afse ett återställande af en redan emottagen præstation, i hvilket fall i följden skulle blifva lika mycket uppkomsten af en ny förbindelse, restitutionspligten, som befrielse från en gammal [2]). Deremot mötte ej hinder för parterna att, sedan ene kontrahenten faktiskt lemnat tillbaka, hvad han emottagit, genom enkel öfverenskommelse låta hvarje i ärendet aftalad præsta-

[1]) Jemf. Windscheid II § 289 not 1 samt de derstädes citerade författare äfvensom L. Seuffert, anf. st, s. 23.

[2]) L. 58 D. 2. 14: quia eo modo non tam hoc agitur ut a pristino negotio discedamus, quam et novæ quædam obligationes inter nos constituantur. Jemf. § 4 I. 3. 29; L. 80 D. 46. 3; L. 35 D. 50. 17.

tion uteblifva. Emellertid är det icke öfverallt erkändt, att contrarius consensus under vissa förutsättningar innefattade en remission i egentlig mening [1]). Om konsens i egenskap af sjelfständigt upplösningssätt kunde, menar man, blott vara tal vid de konsensualkontrakt, hvilka icke häfdes redan genom *ensidig* uppsägning. Men denna senare utesluter icke *fördrag* såsom ännu en grund, på hvilken förbindelsen kunde upphöra, och här behöfver endast framhållas, att sådana fördrag, ehuru formlösa, under ofvannämnda vilkor fullgjorde sitt ändamål. Hvad derefter beträffar ett å ingendera sidan fullbordadt köp eller legokontrakt, så är det visserligen sant, att parternas öfverenskommelse om aftalets upplösning ytterst icke afser att efterskänka en fordran, men remission blir dock alltid en nödvändig följd af aftalet, äfven om eftergiften å hvardera sidan är betingad af en motsvarande dylik å den andra.

Med förut anmärkta undantag, och såvida obligationen ipso jure skulle upphöra, var det liberatoriska kontraktet beroende af en viss form, hvilkens beskaffenhet ej sällan rättade sig efter sättet för förbindelsens ursprungliga tillkomst. Redan i detta arbetes början [2]) hafva vi funnit tillfälle att påpeka den allmänna romerska rättsgrundsatsen "omnia, quæ jure contrahuntur, contrario jure pereunt" och i sammanhang dermed återgifvit den solutio per æs et libram, som utgjorde ett motstycke till nexi obligatio. Samma förfaringssätt användes dels "si quid ex judicati causa debeatur" [3]), och dels då förbindelsen härrörde ur ett damnationslegat, i hvilket senare fall liberationen kunde afse præstationer i såväl penningar som andra s. k. fungibla ting [4]). Dock säger det sig sjelf, att, derest fråga var om annat än penningar, proceduren måste efter omständigheterna förändras — något hvarom Gajus likväl iakttager tystnad. Deremot nämnes uttryckligen, att *heres* under alla förhållanden borde utbyta orden: "quod ego tibi condemnatus sum" mot en förklaring, att han vore genom testamente ålagd att utgifva legatet [5]).

En ytterligare tillämpning af meraberörda rättsprincip erbjuder *acceptilatio*, om hvilken det hos Gajus [6]) heter: quod enim ex verborum obligatione tibi debeam, id si velis mihi remittere, poterit sic fieri, ut patiaris hæc verba me

---

[1]) Se von Scheurl, Beiträge zur Bearbeitung des Röm. Rechts II 1 (1854) s. 23.
[2]) s. 9.
[3]) Gajus, III § 173.
[4]) § 175 ibid.
[5]) "Heres testamento se dare damnatum esse dicat".
[6]) III § 169.

dicere: quod ego tibi promisi, habesne acceptum? et tu respondeas: habeo — och i Justiniani Institutioner [1]) återfinnes detta nästan ordagrant med tillägget "sed et Græce potest acceptum fieri, dummodo sic fiat, ut latinis verbis solet" [2]). Af formen för den obligatoriska handlingen, stipulatio, kan man således omvändt sluta till den remissoriska, och detta jemfördt med nexi liberatio, berättigar till det visserligen ingenstädes direkt konstaterade antagandet, att äfven literarum obligatio remissionsvis upplöstes på ett mot dess tillkomst svarande sätt, således genom en acceptilation af annat slag än det nyssnämnda, en anteckning i codex accepti et expensi, af beskaffenhet att gäldenärens conto å ena sidan till lika belopp upptogs å den andra, med hvilken åtgärd de båda posterna qvittades, och skulden utplånades.

Utom i nyssnämnda fall var acceptilationen alltid mundtlig "per mutuam interrogationem" och fick i denna form en vidsträckt användning, derigenom att alla obligationer med ofvan angifna undantag endast kunde på denna väg efterskänkas, dervid dock theorien om den ömsesidiga motsvarigheten mellan den upplösande och bindande handlingen blef på det sätt tillgodosedd, att derest skulden icke tillkommit ex stipulatu, densamma genom novation förvandlades till en verborum obligatio och derpå upphäfdes genom acceptilatio [3]). Det var med afseende härå, som Gallus Aqvilius uppfann sin bekanta "stipulatio Aqviliana", en formel, hvarigenom en persons alla skulder till en annan kunde sammanfattas i en enda verborum obligatio för att omedelbart derpå upphäfvas genom en till densamma afpassad acceptilatio [4]).

Den betydelse för remissionens giltighet, som utmärkte ofvan beskrifna formaliteter, rönte en icke ovigtig inskränkning, sedan det prætoriska ediktet förklarat hvarje formlöst aftal medföra, väl icke en actio, men dock alltid en exceptio. "Nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem" [5]), och om än denna sats närmast förekommer i ett sammanhang, som mindre afser ett formlöst än ett från dess causa lösryckt materielt kontrakt, så ega vi dock full anledning att tillämpa den jemväl på sådana fall, om hvilka här är fråga [6]). Ehuru således parterna — bortsedt från konsensulkontrakten — icke förmådde

[1]) 3. 29 § 1.

[2]) Jemf. L. 1, L. 8 § 4 D. 46. 4.

[3]) "Sed id, quod ex alia causa debeatur, potest in stipulationem deduci et per acceptilationem dissolvi". (Gajus III § 170; § 1 I. 3. 29. Jemf. L. 13 pr. D. h. t.)

[4]) § 2 I. cit.; L. 18 § 1 D. h. t. Jemf. L. 2, 4, 5 D. 2. 15.

[5]) L. 7 § 4 D. 2. 14.

[6]) Se t. ex. L. 2 D. h. t.; L. 5 pr. C. 2. 55.

genom formlös öfverenskommelse utverka, att ett fordringsförhållande dem emellan skulle i hvarje afseende upphöra, så var ett aftal af nämnda art och syfte likväl icke utan betydelsefulla rättsverkningar. Derest kreditor i trots af det remissoriska kontraktet ville göra sitt anspråk gällande, egde gäldenären "ope exceptionis" blifva från detsamma befriad, och om debitor oaktadt remissionen betalt borgenären, kunde den förre genom condictio indebiti återfordra, hvad han sålunda utgifvit. Detta var åtminstone fallet redan med det s. k. pactum de non petendo [1]), ehuru häri, noga taget, endast låg en förklaring å borgenärens sida att icke indrifva sin fordran [2]). Med debitors rätt till exceptio följde dessutom, att å motsidan fordringen icke ens qvittningsvis lät sig användas [3]) och ej heller kunde gifva giltighet åt en accessorisk förbindelse [4]). Allt detta lemnade en, som det tyckes, välgrundad anledning till den bekanta satsen: nihil interest, ipso jure quis actionem non habeat an per exceptionem infirmetur [5]), men det är ingen nyhet, att i trots häraf förhållandet blef ett annat, då fordringen upphörde ipso jure, än då den endast motverkades af exceptio, och detta icke blott i processuelt utan äfven i rent privaträttsligt hänseende. "Grundskilnaden ligger deri, att den omständighet, som åstadkommer en rättighets utslocknande ipso jure, i och för sig blott förintar, men icke grundlägger en rätt, under det *den* omständighet, som ope exceptionis föranleder bristande verkan hos en rättighet, alltid blott alstrar en befogenhet, icke förintar en dylik" [6]) — hvaraf åter blir en följd, att då förbindelsen i förra fallet är en gång för alla utplånad, den i det senare får tillbaka sin fulla kraft, så snart exceptio af någon anledning bortfaller. Att emellertid pactum de non petendo understundom uteslöt krafrätten ipso jure och sålunda gjorde det omöjligt att genom senare öfverenskommelse upphäfva verkan af den förra [7]), derpå lemna oss källorna ett exempel i L. 17

---

[1]) Gajus, IV § 116; § 3 I. 4. 13. Jemf. L. 40 § 2 D. 12. 6: Si pactus fuerit patronus cum liberto, ne operæ ab eo petantur, quidquid postea solutum fuerit a liberto, repeti potest.

[2]) Om detta aftal och de olika meningarne rörande dess natur och verkan — se Scheurl, anf. st. s. 16—22.

[3]) L. 14 D. 16. 2.

[4]) L. 2. D. 20. 3; L. 3 § 1 D. 13. 5.

[5]) L. 112 D. 50. 17.

[6]) Büchel, Civilrechtl. Erörterungen II. 1 (1836) s. 23—24.

[7]) L. 27 § 2 D. 2. 14.

§ 1 D. 2. 14: Quædam actiones per pactum ipso jure tolluntur; ut injuriarum, item furti [1]), och ur ett annat ställe [2]) inhemtas, att de rättsverkningar, med hvilka en "naturalis obligatio" kunde vara utrustad, "pacto vel jurejurando" fullständigt undanröjdes.

---

[1]) Jemf. L. 17 § 6 D. 47. 10. Festus, sub voce *talio* (anf. st. s. 373): Talionis mentionem fieri in XII ait Verrius hoc modo: "Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto".

[2]) L. 95 § 4 D. 46. 3.

B. Sakrätten.

§ 5. Mancipatio.

De formaliteter, som hittills sysselsatt oss, hafva endast haft afseende på kontraktet i dess förmåga att grundlägga eller upphäfva en obligatorisk förbindelse. Men då aftalen äfven inom sakrättens område utöfva ett ej obetydligt inflytande, återstår att framställa de kontraktsformaliteter, hvilka här gjort sig gällande. Mancipatio, in jure cessio, traditio — se der benämningar, som antyda det hufvudsakligaste af ifrågavarande åtgärder.

Hvad först angår mancipatio [1]), så utgjorde denna i likhet med nexum ett negotium per æs et libram, hos hvilket vi återfinna icke blott kopparn och vågen utan ock de fem vittnena och libripens [2]). Sin förnämsta användning hade mancipationen i fråga om öfverlåtelse af eganderätt [3]), men ehuru omfattande hvarje kontrakt med detta innehåll, hade hon likväl påtryckt dem alla samma prägel af *köp*, och i öfverensstämmelse härmed ter sig ock hennes yttre framträdande, sådant det skildras hos Gajus i Institutionerna I § 119: is qui mancipio accipit, æs tenens ita dicit: "hunc ego hominem ex jure quiritium meum esse ajo isque mihi emptus esto hoc ære æneaque libra; deinde ære percutit libram [4]) idque æs dat ei, a quo mancipio accipit, quasi pretii loco".

---

[1]) Enligt Bechmann (anf. st. s. 145 not 2) af mancip-are (låta taga). Den gamla benämningen var mancipium. Jemf. Festus v. nuncupata.

[2]) Gajus I § 119. Stundom nämnes tillika en *antestatus*, om hvilken dock närmare uppgifter saknas. Se härom v. Keller, Institutionen s. 31; Puchta, Inst. II s. 196 not m.

[3]) Gajus II § 19—22, § 41.

[4]) Af Festus s. v. rodus vel raudus inhemtas, att detta skett efter uppmaning af någon bland de närvarande, antagligen libripens. Gajus vet emellertid intet om denna sak, som för öfrigt är föremål för mycket olika meningar; jemf. Bechmann s. 91—92; Jhering, II 2. s. 523 not 708; Leist, Mancipation und Eigenthumstradition (1865) s. 141 not 9; Karlova, Das Rechtsgeschäft und seine Wirkung s. 186.

Denna procedur var emellertid tillämplig endast på de s. k. res mancipi, till hvilka räknades "prædia in italico solo" såväl på landet som i staden, vidare rustikalservitut, slafvar och sådana fyrfotadjur, "quæ dorso collove domantur" med undantag af elefanter och kameler, "quoniam bestiarum numero sunt" [1]). Mångfaldiga äro de åsigter, som gjort sig gällande i fråga om grunden för skilnaden mellan res mancipi och res nec mancipi. Men då det torde vara öfverflödigt att här upprepa allt, som i nämnda afseende blifvit skrifvet, vilja vi med hänvisning till annorstädes befintliga uppgifter [2]) endast framhålla, att Gajus sjelf betecknar res mancipi såsom "dyrbara ting" [3]), och detta med allt skäl, eftersom jord och arbetskrafter utgjorde folkets vigtigaste egendom, i ekonomiskt afseende och särskildt med hänsyn till bruksvärdet betydligt öfvervägande res nec mancipi. Ur denna synpunkt kunna vi icke annat än med Bechmann antaga, att sagda förhållande varit bestämmande för skilnaden mellan de båda egendomsarterna, samt att föryttring af res mancipi just på grund af deras nysnämnda beskaffenhet ansetts böra försiggå med en viss offentlighet, dels derför, att det låg i allmänhetens intresse att veta, hvem som var egare till dylika saker, dels derför, att publiciteten i och för sig erbjöd garantier för handlingens rättmätighet.

Mancipationsproceduren, sådan den ofvan blifvit framställd, tarfvar i åtskilligt en närmare utredning. Hvad först angår betydelsen och användningen af æs et libra, så gäller här — mutatis mutandis — detsamma som vid nexum. De voro enligt vårt förmenande residuära former, som tillika på ett lyckligt sätt bidrogo att åskådliggöra parternas vilja om eganderättens öfvergång från den ene till den andre. Enligt Jhering [4]) förklaras deras tillvaro i detta fall på följande sätt: De XII taflorna stadgade, att eganderätt till en köpt sak öfvergick på adqvirenten, först sedan köpeskillingen blifvit gulden. Den, som köpt och betalt, måste bevisa det senare, derest en vindikant påstod motsatsen, och till och med den, som förvärfvat en sak genom byte eller gåfva, måste vara beredd på anmärkningen, att han köpt, men icke betalt den. Gent emot en dylik fara gåfves det intet verksammare medel än att företaga en *skenliqvid* per æs et libram, hvilken i förening med adqvirentens förklaring: isque

[1]) Ulp. Fragm XIX. 1; Gajus I § 120, II §§ 15—17.

[2]) Danz, Rechtsgeschichte I s. 207—215; Bechmann, anf. st. s. 145 ff.; Walter, Geschichte II s. 181 ff.; v. Keller, anf. st. s. 25—29.

[3]) Se ofvan s. 30 not 1.

[4]) II. 2 s. 525.

mihi emptus est etc. samt motpartens tystnad uteslöte hvarje invändning af nyssnämnda beskaffenhet. — Men om lagen fordrade, att köpeskillingen, det *vera* priset, skulle erläggas, huru kunde då köparen värja sig med konstaterandet af en blott *imaginär* betalning?

Att öfverlåtelseakten, den måtte nu hänföra sig till hvilket aftal som helst, städse antog karakteren af en imaginaria *venditio*, kan hafva sin grund i köpets dominerande ställning vid sidan om annan föryttring. Att mancipationen erbjuder bilden af en ensidig handling, i det mancipanten iakttager passivitet, förklaras likasom den imperativa form, i hvilken motparten uttrycker sig, derigenom att denne, understödd af tillkallade cives, antages uppträda i det allmännas namn, hvarvid analogien med damnatio fordrar ett dylikt förfaringssätt [1]). En fråga, som ådragit sig ej ringa uppmärksamhet, är den, huru orden: "hanc ego rem meam esse ajo" böra förstås, och hvarför de just ställas i spetsen för mancipationsformeln. Jhering [2]) ser i besittningstagandet och den deremot svarande delen af formeln mancipationens egentliga kärna och ursprungliga stam, som derför med rätta ställdes först, då deremot betalningen såsom ett blott accessorium komme i andra rummet, och Bechmann [3]) gör i sin tur gällande, att de citerade orden fått sig plats och innehåll anvisade deraf, att de vore basis för säljarens köprättsliga obligation, enär de betecknade köpets verkan såsom i ett konkret fall uppnådd, en verkan, för hvars realitet säljaren genom sitt stillatigande samtycke stannade i ansvar. Men ingen af dessa theorier, hur skarpsinniga de än må vara, torde hålla stånd inför den enkla förklaring, som återfinnas i Karlowas ofvan anförda arbete s. 185. Det heter der bland annat, att mancipationsordningen motsvarar det dagliga lifvets praxis, enligt hvilken köparen först emottager varan, innan han lemnar betalning, och att uttrycket "hunc ego — — — meum esse ajo" icke får fattas isoleradt för sig utan i sammanhang med det öfriga. Mancipio accipiens hade icke endast sagt: "jag bedyrar, att saken är min", utan "jag bedyrar, att den är min, mig förvärfvad för denna metall, som nu tillväges dig" [4]), och hade alltså först efter hela mancipationsaktens slut blifvit egare. Oss synes denna mening böra föredragas framför de båda förstnämnda, ty hvartill skulle ses et

[1]) Jemf. Bechmann, anf. st. s. 99.

[2]) II. 2 s. 526.

[3]) s. 100—102.

[4]) Jemf. Leist, anf. st. s. 21: "jene Sache empfange ich vermittelst dieses Erzes und der libra".

libra med de derpå syftande orden tjena, om mancipationens ändamål kunde vinnas dem förutan? Och äro de åter nödvändiga, så innebära de i sjelfva verket allt annat än ett accessorium.

Äfven i andra afseenden än de redan anmärkta har mancipationsakten tilldragit sig uppmärksamhet. Att börja med polemiserar Leist [1]) mot den åsigten, att, då något annat än köp låge till grund för rättshandlingen, uppgift om den causa, som i hvarje fall förefunnes, borde inflyta i formeln. Det måste erkännas, att ett uttryck sådant som detta: "est emptus hoc ære donationis causa" onekligen innebär en motsägelse, då begreppet gåfva utesluter allt vederlag, och på samma sätt kan en föryttring permutationis causa icke framställas såsom företagen mot ersättning i penningar. Samme författare [2]) vänder sig vidare mot den af mången [3]) hyllade meningen, att, då mancipationen anslöt sig till ett verkligt köp, uppgift på det reela priset förekom vid sidan om "hoc ære". Det vore, menar han, orimligt att på samma gång säga: "jag förvärfvar för detta stycke koppar" och "jag förvärfvar för 1000 sestertier". Men denna skenbart berättigade anmärkning beror i sjelfva verket på en sammanblandning af begreppen pris och betalningsmedel. AEs eller rauduscului uttryckte endast det senare, och förhållandet torde få sin rätta belysning, om man tänker sig följande: jag köper för 1000 sestertier och verkställer betalningen — modo imaginario — med detta stycke koppar. Mancipationens formela karakter af köp föranlät utsättandet af ett pris i gångbart mynt, till och med när föryttringen skedde donationis causa, i hvilket fall rättsärendet betecknas såsom en försäljning nummo uno. Spurii Thorii åkerlag [4]) talar flerestädes om en "ager HS. N. I emptus" [5]), och att detta icke syftar på handlingar *utanför* mancipationsakten, framgår tydligt af åtskilliga s. k. instrumenta donationes [6]), hvilka i detta afseende äro ganska belysande.

---

[1]) anf. st. s. 184—185.

[2]) s. 181—183.

[3]) Huschke, Nexum s. 46 not 49, s. 171, 173; v. Keller, anf. st. s. 32; Bechmann, s. 93—94, s. 187 ff. Jemf. deremot Karlowa, s. 186 ff.

[4]) Införd i Zeitschr. für geschichtl. Rechtswissenschaft X s. 143 ff.

[5]) Jemf. ock de hos Leist, s. 169, intagna uppgifter.

[6]) Anförda hos Zell, Handbuch der Röm. Epigraphik (1874) s. 397—399. Ett af dem, N:o 1779, lyder: Tum hortulus cum edificio et vineis maceria clusis ita ut empti sunt et quæ postea iis accessere, mancipio accepit T. Flavius Aithales libertus de T. Flavio Syntropho HS. N. I. libripende T. Claudio Phileto. Se äfven Keller, anf. st. s. 33; Degenkolb, i Krit. Vierteljahrschrift XX, neue Folge 1. s. 491 ff.

Om vi alltså erkänna möjligheten och äfven sannolikheten deraf, att en mancipation, bakom hvilken låg ett verkligt köp, plägat i ritualen inrymma uppgift på försäljningssumman, så följer icke häraf, att sådant alltid och med nödvändighet varit händelsen. Visserligen menar Bechmann, att då actio auctoritatis härrör omedelbart ur mancipationsakten, också den qvantitativa basis till berörda actio, det verkliga priset, deri måst vara uttryckt. Men köpeskillingen kunde ju på annat sätt konstateras, utan att säljarens ansvarighet derför behöfde minskas. Antag, att den lemnade valutan bestått i varor, icke i penningar. Den kunde då svårligen omtalas i mancipationsformeln, men var väl derför mancipantens hemulspligt förringad eller utesluten? Gajus lemnar priset helt och hållet ur räkningen, och det är föga troligt, att så skulle skett, derest dess nämnande i de flesta fall utgjort en nödvändig ingrediens i mancipationsritualen.

Ursprungligen torde hos Romarne köpet hafva tillgått på det sätt, att säljaren öfverlemnade saken åt köparen, och denne i sin ordning tillvägde motparten ett qvantum metall såsom liqvid [1]). För att mancipationen skulle blifva en sann bild af sagda procedur och derigenom förtjena benämningen *imaginaria venditio*, hade begge dessa moment bort skenbart återgifvas. Hvad betalningen per æs et libram angår, veta vi att så var förhållandet. Men beträffande traditionen gestaltar sig saken något annorlunda. Ty å ena sidan, såvidt fråga är om lösören, tala de klassiska juristerna om adprehension på ett sätt, som endast en inskränkande tolkning kan frånkänna betydelsen af att åsyfta ett verkligt, icke ett blott skenbart besittningstagande [2]), och å andra sidan, i fråga om fastigheter, går man öfver till en motsatt ytterlighet, i det något besittningstagande icke eus modo imaginario visar sig erforderligt [3]).

Mancipationens hufvuduppgift i sakrättsligt hänseende var att förmedla ombyte af qviritariskt dominium till res mancipi. Men bland dessa funnos, som vi sett, äfven okroppsliga ting, nemligen rustikalservitut. Man kan tala om eganderätt till servitut såsom varande en del af en persons förmögenhet, blott man ihågkommer, att den vunna befogenheten till prædium serviens

---

[1]) s. k. naturalköp.

[2]) Gajus I § 121: unde etiam mancipatio dicitur, quia manu res capitur. Ulp. Fragm. XIX. 6: res mobiles non nisi præsentes mancipari possunt et non plures simul quam quot manu capi possunt. Jemf. dock Paulus, Sent II. 17. 3: res empta, mancipatione *et traditione* perfecta. Jhering II. 2 s. 522; Puchta, Inst. II s. 196.

[3]) Gajus I § 121 in fine: prædia vero in absentia solent mancipari. Jemf. Ulp. Fr. XIX. 6.

endast utgör ett *jus in re aliena*. Hvad fast gods på landet angår, var alltså dominium icke det enda, för hvars uppnående mancipationsakten visade sig verksam. Emellertid hade den tillämplighet uteslutande på sådana servitut, hvilka rörde jord inom Italiens gränser, i analogi med hvad som gälde egande-rätt till dylikt gods [1]).

§ 6. In jure cessio.

"Quod autem valet mancipatio, idem valet et in j. cessio", heter det hos Gajus [2]), hvilken [3]) om sistnämnda institut lemnar följande upplysningar:

In j. cessio autem hoc modo fit: apud magistratum populi romani velut prætorem, is, cui res in jure ceditur, rem tenens ita dicit: hunc ego hominem ex jure quiritium meum esse ajo: deinde, postquam hic vindicaverit, prætor interrogat eum, qui cedit, an contra vindicet; quo negante aut tacente tunc ei, qui vindicaverit, eam rem addicit; idque legis actio vocatur; hoc fieri potest etiam in provinciis apud præsides earum [4]).

Vid sidan om mancipationen gick alltså en annan väg till föryttring af res mancipi. Vat. Fragm. § 50 upplyser, att såväl mancipatio som in jure cessio från ett tidigare rättssystem upptagits i de tolf taflornas lag, men hvilkendera som var äldre än den andra, derom äro meningarne delade [5]). Den omständigheten, att man på Gaji tid [6]) fann mancipationen beqvämare än in j. cessio, hvilken till följe häraf sällan förekom, bevisar icke, att den förra är den yngre af de två. Ty det är ej sagdt, att in j. cessio någonsin varit ensam eller förherskande öfverlåtelseform vid föryttring af res mancipi. Dess sammansättning tyckes tyda på en mera framskriden organisation än mancipatio med sina uppenbarligen från ett af Roms äldsta samhällsskeden hemtade former. Att dessa icke i deras hithörande användning läto sig undanträngas af in j. cessio är desto lättförklarligare, som denna senare icke tillkommit i ändamål att aflösa de förra utan fast mer hade sitt särskilda verksamhetsfält och andra uppgifter än den, hvarom nu är fråga. Men att å andra sidan in

[1]) Gajus II § 31.
[2]) II § 22.
[3]) Ibid. § 24.
[4]) Jemf. Gajus IV § 16; Ulp. Fr. XIX §§ 9—10.
[5]) Jemf. Puchta, Inst. II s. 196; Walter, anf. arb. s. 180. Deremot Jhering II. 2 s. 535; Bechmann s. 56.
[6]) Se Inst. II § 25.

j. cessio äfven i sistberörda afseende *kunde* användas, är en följd af denna rättshandlings hela beskaffenhet. Här såsom vid mancipatio uttalade adqvirenten sitt "hunc meum esse ajo", och de fem vittnena såsom folkets ställföreträdare motsvarades af magistratus populi romani. Den anmärkta öfverensstämmelsen torde i sin mån förklara konkurrensen på ifrågavarande område de båda instituten emellan. De företedde dock sinsemellan, som vi sett, åtskilliga olikheter, bland hvilka ytterligare torde böra framhållas:

1:o) att medan mancipationen, i hvad den rörde fastigheter, försiggick helt och hållet oberoende af objektets närvaro, så måste detta vid in j. cessio representeras af en pars pro toto [1]). Men å andra sidan var en föryttring af mobilier "i flock" här lätt att åstadkomma [2]), då deremot mancipatio ej tillät öfverlåtelse på *en* gång af flera föremål, än som samtidigt kunde gripas med handen. Medan vidare

2:o) mancipationen genom sitt yttre framträdande angaf ett fång, ett förvärf, så var deremot in j. cessio i sin egenskap af skenvindikation *formelt* intet modus adquirendi utan ett uttryck för domstolens erkännande af en redan befintlig rätt, som vindikanten åberopar. I sjelfva verket *är* denne senare icke egare i det ögonblick, då han påstår sig vara det — han blir det först, sedan cessionsakten hunnit till sitt slut. Under det

3:o) mancipationen utöfvade rättslig verkan uteslutande i förhållande till res mancipi, lät in j. cessio, såsom redan i annat sammanhang påpekats, bruka sig jemväl i fråga om res nec mancipi och egde i sådant afseende betydelse särskildt för serv. præd. urb. och personliga servitut inom Italien, hvilka länge nog *endast* under denna form kunde vare sig upplåtas eller på remissorisk väg uppgifvas [3]).

Det säger sig sjelf, att för så vidt mancipatio eller in j. cessio voro de enda former för kontraktsmessig öfverlåtelse af *eganderätt*, endera af dem måste användas, då egendomen enligt öfverenskommelse skulle gå tillbaka till fångesmannen. Men äfven i fråga om servitut, hvilka genom remission skulle upphöra, var den extinktiva handlingen till sin form icke oberoende af det sätt,

[1]) Ex fundo gleba, ex ædibus tegula. Se Gajus IV § 17. Huruvida detta måste iakttagas, äfven då quasi-vindikationen gälde servitut (jus hac re utendi fruendi etc. meum esse ajo), derom lemna källorna ingen upplysning.

[2]) Ex grege ovis o. s. v.

[3]) På provinsialservitut var deremot in j. cessio i allmänhet icke tillämplig. Jemf. Gajus II § 28—32; Ulp. Fr. XIX. 9.

hvarpå den adquisitiva kunde komma till stånd, ehuru afsägelse af servitutsrätten å ena sidan icke innebar upplåtelse af någon ny rättighet å den andra utan endast utvidgning af en redan befintlig sådan. "In jure cessione amittitur usus fructus", heter det hos PAULUS [1]), och det antages allmänt, att den romerske juristen här syftat på en skenbar vindicatio libertatis rei eller actio negatoria, hvarigenom fastighetsegaren gjorde sin oinskränkta rätt till prædium serviens gällande gent emot servitutshafvaren [2]). Hvad in j. cessio i dess nyssnämnda form uträttade, det låta somliga [3]), så vidt fråga var om rustikalservitut, hafva åstadkommits jemväl genom remancipatio. Men huru denna skulle gestaltat sig, derom lemnas man i ovisshet, likasom man förgäfves i denna sak söker någon ledning hos de romerska rättskällorna, för hvilka sistberörda remissionsform tyckes hafva varit obekant.

I den justinianska rätten, som upphäfde skilnaden mellan res mancipi och res nec mancipi, och för hvilken jordens läge inom eller utom Italien saknade betydelse [4]), funno mancipatio och in j. cessio ingen plats. Såsom förvärfsformer ersattes de af andra dylika, till hvilka i första rummet hör

§ 7. Traditio.

Den stora skilnaden emellan res mancipi och res nec mancipi låg enligt GAJUS [5]) deruti, att de senare i olikhet med de förra "ipsa traditione pleno jure alterius fiunt, si modo corporales sunt et ob id recipiunt traditionem". Här behöfves således intet högtidligt besittningstagande, sådant det, verkligt eller låtsadt, kunde förekomma i mancipationsakten och alltid eller åtminstone i de flesta fall förekom vid in j. cessio. "Ipsa traditio" var tillräcklig, men den var ock nödvändig, och sedan gamla tiders mera solenna öfverlåtelsesätt försvunnit, vidgades området för dess inflytande, och traditionsformens iakttagande blef ett vilkor för eganderättens öfvergång vid föryttring af alla kroppsliga ting utan undantag.

---

[1]) Sent. III 6. § 32. Jemf. GAJUS II § 30.

[2]) Quis intendat jus non esse adversario utendi fruendi, eundi etc. istæ quoque actiones in rem sunt, sed negativæ (§ 2 I. 4. 6.)

[3]) Se t. ex. MACKELDEY II § 292 not c; ARNDTS, Pandekten I § 193. Anm. 1.

[4]) L. 1 C. 7. 31.

[5]) II § 19.

"Traditionibus — — dominia rerum, non nudis pactis transferuntur" [1]). Att romerska rätten vid sidan om in j. cessio någonsin åtnöjt sig med mindre än traditio såsom öfverlåtelseform för res nec mancipi förefaller ganska osannolikt, äfven om intet direkt vittnesbörd rörande den äldre lagstiftningen i denna sak föreligger. Ifrågavarande rättssystems anda och utveckling ger stöd åt vår mening, som åtminstone icke förlorar i antaglighet genom jemförelse med ett bekant ställe i Justiniani Institutioner [2]), så lydande: Venditæ vero et traditæ non aliter emptori adquiruntur, quam si is venditori pretium solverit vel alio modo ei satisfecerit veluti expromissore aut pignore dato quod cavetur quidem etiam lege duodecim tabularum. Man har häri velat se ett stöd för traditionens behöflighet i nyssnämnda egenskap på de tolf taflornas tid [3]), och detta icke utan skäl, ehuru det citerade stället närmast berör ett annat förhållande, hvilket det må tillåtas oss att i förevarande sammanhang med största korthet antyda. Saken rör den specifikt romerska regeln, att i fråga om emtio venditio eganderätten öfvergick på köparen, först sedan denne lemnat kontant liqvid eller uttryckligen erhållit anstånd med betalningen. Innebar nu denna regel en formföreskrift i likhet med den, hvilken uppställde traditionen såsom vilkor för ifrågavarande rätt? Visserligen icke. Äfven om parterna med än så tydliga ord tillkännagåfvo sin afsigt att låta eganderätten öfvergå utan att objektet lemnades adquirenten i handom, blef deras vilja icke gällande, men ingenting hindrade dem att med afseende på betalningen följa sitt eget tycke. Det säger sig sjelf, att den, som *säljer* något, icke vill afstå sin eganderätt för intet. Han begär i utbyte antingen kontant liqvid eller en fordran. Men medan de flesta nyare lagar *presumera*, att han åtnöjt sig med det senare, så snart han traderat det köpta utan att samtidigt erhålla betalning, så tillät sig romerska rätten icke en dylik förutsättning. Den antog tvärtom, att, derest säljaren icke uppburit köpeskillingen och ej heller uttryckligen lemnat kredit, han också icke velat frånsäga sig sin eganderätt [4]). Detta bestyrkes af de tolf taflornas lag, som således i ifrågavarande afseende endast innehöll

---

[1]) L. 20 C. 2. 3. Jemf. L. 50 pr. D. 6. 1; L. 15 C. 3. 32.

[2]) 2. 1 § 41.

[3]) Jemf. Humbla, Om vilkoren för eganderättens öfvergång vid köp af fast gods (1865) s. 25.

[4]) Gälde samma presumption i fråga om en på köp grundad mancipatio eller in j. cessio? Sannolikt icke, eftersom dessa kontraktsformer voro rigtade på föryttring i allmänhet utan afseende på någon viss causa.

en "interpretation af öfverlåtelseviljan", icke en positiv rättsföreskrift [1]), och då Exner [2]) häremot invänder, att oaktadt en säljare, som traderat i den felaktiga meningen, att priset vore betaldt, gjort hvarje tvekan om sin afsigt omöjlig, emottagaren likväl icke blefve egare, samt att således traditionens verkan blefve hämmad icke *med* utan *mot* säljarens vilja, så synes bemälde författare hafva glömt, att i det åberopade fallet förelåg en *error facti* af den beskaffenhet, att en verklig vilja i sjelfva verket icke kunde sägas existera.

För att återgå till traditionen, så erbjuder den i dess hithörande användning fördelar af praktisk betydelse, hvilka under alla tider varit desamma. Den skyddar adqvirenten från möjligheten att genom medkontrahentens förvållande gå miste om kontraktets föremål. Den utgör derjemte ett kraftigt stöd för antagandet, att parterna i ett konkret fall verkligen velat sakens omedelbara föryttring och icke blott afsett en förbindelse å aflåtarens sida att — framdeles — verkställa en sådan, m. a. o. den bidrager att afgöra, huruvida ett sakligt eller blott obligatoriskt aftal föreligger. Exner, som [3]) i denna senare omständighet ser traditionens största om icke enda värde, vill deremot icke tillmäta någon vigt åt det ofta förekommande påståendet, att tredje man på detta sätt lätt undgår faran att blifva lidande på grund af sin obekantskap med det skedda ego-ombytet. Det antagna förhållandet, att egendomsaftalet genom traditionen vinner en viss grad af publicitet och derigenom blir synligt för en hvar, så att i allmänhet ingen utan eget förvållande kan lida skada deraf, vore illusoriskt, på den grund att en extraneus, äfven om han tillfälligtvis varseblefve ändringen i innehafvet, likväl sväfvade i okunnighet om den rättsliga betydelsen af detta factum, till dess han vore invigd i den causa, som föranledt besittningens öfvergång — och vore han detta, så behöfde han intet yttre kännetecken för att veta, huru han borde vakta sig för skada. Men saken har äfven en annan synpunkt. Låt vara att tredje man icke, såsnart han har kännedom derom, att besittningen förflyttat sig från A. till B., skäligen kan taga för gifvet, att äfven eganderätten gjort detsamma — han tvingas dock att reflektera öfver, på hvilken grund B numera är innehafvare, då han i motsatt fall icke skulle tvekat att utan vidare inlåta sig på kontrakt med A,

---

[1]) Jemf. Hagerup, Om Kjöb og Salg (1883) s. 124 och de derstädes not 1 citerade författare (Andra upplagan 1884 s. 167—168).

[2]) s. 340—341.

[3]) anf. arb. s. 306—307.

hvilka denne till följd af B:s tidigare förvärfvade rätt kunnat blifva ur stånd att uppfylla.

Traditionens nyss anmärkta fördelar torde i väsendtlig grad hafva medverkat till dess betydelse för det romerska rättslifvet. Ordet "traditio" leder tanken på passivitet å emottagarens och verksamhet endast å öfverlåtarens sida. Men förhållandet kunde vara alldeles motsatt, utan att rättsverkningen derför blef en annan. Hufvudsaken var, att objektet i fråga med sin hittillsvarande herres samtycke öfvergick i den utsedde egarens besittning. För en dylik öfvergång anses vanligen hvarje åtgärd tillfyllest, hvarigenom föryttraren bereder förvärfvaren faktisk möjlighet att omedelbart utöfva det fysiska herraväldet öfver aftalets föremål. Stundom existerar redan en sådan möjlighet, och då äro naturligtvis alla steg i nämnda rigtning öfverflödiga eller rättare omöjliga. "Traditio brevi manu" kommer här till utöfning. I motsatt fall ega kontrahenterna till sitt förfogande flerahanda utvägar, bland hvilka de romerska rättskällorna, såvidt fråga är om lösören, nämna icke blott vanlig öfverlåtelse från hand till hand utan ock *dels* kontraktets afslutande på så stort afstånd från saken, att denna, låt vara utan att vidröras, likväl befinner sig inom synhåll för adqvirenten, hvilken ingenting hindrar att när som helst utöfva sin rättsliga befogenhet, *dels* traditionens verkställande i förvärfvarens frånvaro, på det sätt att objektet — med dennes vetskap — placeras i hans bostad eller eljest bringas inom ett område, der han utan svårighet förmår taga och qvarhålla det [1]). Omtvistadt är, huruvida uthändigandet af nyckel till sådant gods, som förvarades inom lås och rigel, ensamt för sig varit nog att förläna aftalet tillbörlig verkan. L. 74 D. 18. 1, som handlar om föryttring af magasinerade varor, förklarar besittning till dylikt gods vunnen genom nyckelarnes emottagande af adqvirenten, men endast när detta skett "apud horrea", och Paulus talar i 54 boken ad edictum [2]) om ett liknande förhållande på ett sätt, som, enligt hvad sammanhanget gifver vid handen, äfvenledes antyder att berörda method endast "re præsenti" visar sig användbar. Det torde alltså icke vara osannolikt, att jemväl Gajus haft varornas närhet för ögonen, då han [3]) säger:

[1]) Exempel erbjuda: L. 79 D. 46. 3: Pecuniam, quam mihi debes, aut aliam rem, si in conspectu meo ponere te jubeam, efficitur, ut et tu statim libereris et mea esse incipiat; L. 9. § 3 D. 23. 3: quid enim interest inferantur volente eo in domum ejus, an ei tradantur? En utförlig kommentering af dessa och med dem analoga ställen — se Savigny, Das Recht des Besitzes (1865) s. 216 ff.; Exner, anf. arb. s. 96—99, 102—114.

[2]) L. 1 § 21 D. 41. 2.

[3]) L. 9 § 6 D. 41. 1.

item si quis merces in horreo repositas vendiderit, simul atque claves horrei tradiderit emptori, transfert proprietatem mercium ad emptorem; och förty vilja vi med Savigny [1]) och Exner [2]) hålla troligt, att de citerade ställena, långt ifrån att erkänna en särskild s. a. s. förenklad traditionsform, endast utgöra undantag från ofvan anförda regel, att öfverlåtelse af eganderätt kunde ske genom aftal "in conspectu" utan verkligt besittningstagande. Icke som skulle detta senare här vara erforderligt, men *så*, att det formlösa aftalet i ifrågavarande fall ej ens under förutsättning af objektets tillstädesvaro visade sig tillräckligt utan måste understödjas af *traditio clavis* såsom ett bevis, att intet lås längre förmådde skilja förvärfvaren från förvärfvet.

Hvad slutligen angår tradition af fastigheter, så försiggick denna derigenom, att aflåtaren lät förvärfvaren färdas öfver eller omkring egorna eller förde honom in i det hus eller ut på den åker etc., hvarom fråga var, eller ock åtnöjde sig med att i närheten af egendomen utpeka dess läge för medkontrahenten, sedan denne satts i tillfälle att efter behag taga godset omhänder [3]).

Från regeln om traditionens nödvändighet såsom form för egoöfverlåtelse ex contractu finna vi åtskilliga dels verkliga, dels föregifna undantag. Till sistnämnda kategori torde böra hänföras det, som man velat grunda på L. 1 § 1 D. 17. 2, enligt hvilket lagrum en societas omnium bonorum skulle genom blotta aftalet förvandlat allt, som tillhörde bolagsmännen enskildt, till gemensam egendom. Den ene bolagsmannen behöfde icke lemna ifrån sig hvad han insatt i bolaget, och dock finge den andre del deri. Men man bör minnas, att hvad den enskilde bolagsmannen sålunda innehar, det besitter han icke i eget namn utan såsom representant för *bolaget*. Han har i denna egenskap att emottaga godset, men då det icke kan traderas samtidigt både af och till honom sjelf, blir det anförda pandektstället ett exempel, mindre på traditionens obehöflighet än på dess omöjlighet [4]).

Med större skäl torde kunna påstås, att L. 23. C. 1. 2 innehåller ett verkligt undantag. Om en person sålt eller skänkt något till kyrkor, kloster, milda stiftelser eller stadskommuner, så egde dessa icke blott personlig talan

---

[1]) Besitz s. 225.

[2]) s. 99—102.

[3]) L. 3 § 1, L. 18 § 2 D. 41. 2. Jemf. Exner, s. 95—96, 98—99; Savigny, anf. st. s. 212 ff., s. 242.

[4]) Jemf. å ena sidan Puchta, Inst. II § 241 not c, å den andra Windscheid, I § 171 not 2.

mot aflåtaren utan förfogade till och med öfver en saklig rätt, när det gälde att indrifva det omkontraherade godset. Åtminstone torde detta vara den mest utbredda, om än långt ifrån obestridda uppfattningen [1]), och § 4 cit: "in his autem casibus non solum personales actiones sed etiam in rem" — tyckes näppeligen tillåta någon annan. Väl säger VANGEROW, att hvarje afvikelse från regeln om traditionens nödvändighet är en anomali så stor, att man endast får statuera den, när ingen annan utväg erbjuder sig. En sådan, menar han, vore i detta fall lätt tillgänglig, enär den citerade satsen borde förstås så, att den till förmån för ifrågavarande förvärf betydligt förlängda preskriptionstiden borde åtföljа ej mindre actio personalis, än ock actio in rem — när denna senare öfverhufvud vore tillåten. Men kraftigare argument än de nu omtalade torde erfordras för den, som vill göra sannolikt, att lagstiftarens ord och mening här stå i strid med hvarandra. Eller ligger det icke en "anomali" fullt så stor som den nyssnämnda i Kejsarens förklaring, att preskriptionstiden i detta fall skulle omfatta en period af hundra år, "ne videamur in infinitum hanc (sc. actionem) extendere"?

Ett annat undantag återfinnes i Cod. Theod. 8. 12 § 4, hvarest inhemtas, att aftal emellan föräldrar och barn i omedelbart syfte att *donationis causa* öfverflytta eganderätt till en sak från den ene kontrahenten till den andre — således icke en blott förpligtelse att framdeles fullgöra något — medförde önskad verkan utan vare sig mancipatio eller traditio [2]), hvilket förklaras af det nära förhållandet emellan bemälda anförvandter [3]).

Ett undantag bildar slutligen L. 1 C. 8. 53, i så måtto som berörda lagrum föreskrifver, att den, hvilken köpt en slaf och dervid erhållit köpebref, kunde bortskänka den förre genom att tradera det senare. Emottagaren af fångeshandlingen blef på samma gång egare till slafven, hvadan här alltså föreligger ett fall, då dominium förvärfvades till en sak, som adqvirenten ännu icke tagit i besittning. SAVIGNY [4]) vill bringa detta ställe i öfverensstämmelse

---

[1]) Representanter för de olika meningarne — se VANGEROW, Lehrb. der Pandekten I § 311 anm. 4.

[2]) Att i detta fall skriftlig form skulle erfordrats (så BRUNNER, Zur Rechtsgeschichte der röm. und german. Urkunde (1880 s. 141), kunna vi ej antaga. I alla andra fall voro deremot icke blott mancipatio eller traditio utan ock med ofvan (s. 32 ff.) angifna begränsning insinuation och skriftlig öfverlåtelse för ifrågavarande ändamål nödvändiga. Jemf. BRUNNER, anf. st. s. 128.

[3]) Jemf. Vat. Fr. § 314.

[4]) anf. arb. s. 220.

med de allmänna grundsatserna, då han förutsätter, att donator gifvit gåfvotagaren sin afsigt tillkänna *i närvaro af slafven* och samtidigt öfverlemnat köpebrefvet. Men denna supposition är obestyrkt — och för öfrigt, hvartill behöfdes köpebrefvet, då ju redan den omständigheten, att adqvirenten befann sig i sakens närhet, oförhindrad att bortföra den, var tillräcklig för att besittning skulle anses för handen? Lika litet kunna vi biträda Rudorffs förklaring [1]), att gåfvotagarens rätt berodde derpå, att gifvaren genom dokumentets aflemnande till honom cederat den *in rem actio*, hvilken vore tillförsäkrad honom sjelf såsom innehafvare af köpebrefvet. Bortsedt derifrån, att scripturan i och för sig ej medförde någon talan, då denna uteslutande berodde på facta, hvilka låga bakom handlingen, så torde antagandet, att transport af köpebref under alla förhållanden föranlät öfverlåtelse af eganderätt, tarfva bevis, då derigenom lagens bud om traditionens nödvändighet mången gång skulle annulleras. Äfven med fara att icke på ett tillfredsställande sätt kunna förklara meranämnda stadgande måste vi alltså åtnöja oss med att deri se "en singularitet, grundad på slafhandelsusans" [2]).

I början af denna § är anmärkt, att traditionens föremål utgjordes af en kroppslig sak. Gajus [3]) finner det uppenbart, att res incorporales icke kunde på detta sätt öfverlåtas. Men efter hand började man tänka sig utöfningen af en rättighet såsom besittning och dennas tålande som tradition. Begreppet qvasi-traditio var härmed gifvet och särskildt i fråga om servitut har detta slags öfverlåtelse tilldragit sig uppmärksamhet. Medan jus civile innehöll, att rustikalservitut aftalsvis kunde förvärfvas antingen genom mancipatio eller in jure cessio, samt öfriga servitut blott genom in j. c., så skänkte den prætoriska rätten sitt erkännande jemväl åt qvasi-traditionen, som sålunda blef en ny form för aftalet i detta fall, medförande såväl interdictum som actio publiciana [4]). Att denna form *kunde* användas ej blott "in italicis prædiis" utan ock vid upplåtelse af provincialservitut, hvilka som bekant voro utestängda från de civila förvärfsarterna, är mer än sannolikt, och många äro de, som säga, att i senare afseendet ingen annan utväg stått parterna öppen att åstadkomma ett verkligt servitut. En bland de främste anhängarne af denna lära

[1]) I anmärkning n:o 63 till Savignys ifrågavarande arbete, s. 635—638 derst.

[2]) Brunner, anf. arb. s. 116.

[3]) II § 28; L. 43 § 1 D. 41. 1.

[4]) Fragm. Vat. § 61; L. 20 D. 8. 1; L. 1 § 2 D. 8. 3; L. 1 pr. D. 7. 4; L. 11 § 1 D. 6. 2.

är VANGEROW, som [1]) bland annat påpekar, att enligt romerska rättens principer blotta aftalet väl kunde grundlägga en fordran, men icke en jus in re, att i källorna många exempel förekomma på fördrag öfver servitut, hvilka alla blott tilldelas obligatorisk verkan, samt att tradition af servitut ofta omtalas såsom brukligt, hvilket vore oförklarligt, om det formlösa kontraktet visade sig tillräckligt. Gent emot dessa argument har en annan, än mera utbredd theori [2]) anfört talande skäl för obehöfligheten af qvasitraditio i detta fall. VANGEROW nämner sjelf några af dem, bland hvilka det, som hemtas ur GAJUS II § 31 onekligen intager främsta rummet: "in provincialibus prædiis sive quis usumfructum sive jus eundi — — — ceteraque similia jura constituere velit, pactionibus et stipulationibus id efficere potest". Visserligen söker VANGEROW göra troligt, att här endast afses uppkomsten af ett *obligatoriskt* förhållande, men hela sammanhanget bevisar motsatsen. GAJUS omtalar nemligen i början af nyssnämnda §, att servitut inom Italien förvärfvades genom mancipatio och in j. cessio samt tillägger, att dessa förvärfsformer i provinserna motsvarades af "pactiones et stipulationes". Om i senare fallet någon *annan* rätt uppstått än i det förra, hade väl sådant bort särskildt anmärkas. Lägg härtill, att JUSTINIANI Institutioner under rubriken "de servitutibus" såsom allmän regel upptagit, hvad GAJUS låter gälla ensamt för provincialservitut, utan att med ett ord antyda behöfligheten af någon särskild åtgärd [3]), så synes oss denna omständighet så mycket säkrare vederlägga VANGEROWS åsigt, som den efter-klassiska rätten i fråga om egoförvärf uttryckligen stadgade, att de gamla civila formerna skulle efterträdas af traditio, då deremot ingenstädes föreskrifves, att servitut eller andra jura in re aliena skulle på samma sätt göras beroende af quasitraditio [4]). För vår del få vi således, under erkännande af quasi-traditionens värde som medel att bereda servitutshafvaren en publiciana actio med ty åtföljande fördelar, likväl anse, att sjelfva servitutsrätten kunnat vinnas den förutan. "Pactionibus et stipulationibus id efficere debet".

Det kan tyckas uppenbart, att blotta pactum härvid var tillräckligt, enär det eljest icke behöft nämnas vid sidan om stipulatio. Men åtskilliga ställen

---

[1]) anf. st. § 350.

[2]) Dess försvarare såväl som motståndare finnas uppräknade hos SINTENIS I s. 596.

[3]) § 4. I. 2. 3 lyder: Si quis velit vicino aliquod jus constituere, pactionibus atque stipulationibus id efficere debet.

[4]) Jemf. vidare SINTENIS I s. 595—596; PUCHTA, Vorlesungen I (1873) s. 411—413; v. KELLER, Pandekten I s. 394—396.

i Pandekterna [1]) gifva vid handen, att parterna till sjelfva hufvudaftalet plägade foga en öfverenskommelse af obligatorisk natur, hvarigenom promittenten för sig och arfvingar vid vite förband sig att icke lägga hinder i vägen för utan tvärtom främja servitutets utöfning. Denna öfverenskommelse skedde per stipulationem, hvilket någongång föranledt antagandet, att stipulationen i dess nyssnämnda användning med nödvändighet ingått i servitutskontraktet, så att detta först derigenom blifvit fullbordadt och försedt med sakrättslig verkan [2]) Oss förefaller det som en contradictio in adjecto, att tillkomsten af en saklig rätt skulle göras beroende af en obligatorisk förbindelse, afgifven i ändamål att skydda denna rätt, som således redan dessförinnan måste existera! Och i sjelfva verket erbjuda källorna flera exempel på, att såväl pactio som stipulatio kunde förekomma sjelfständigt, hvar för sig grundläggande en verklig servitutsrätt utan allt sammanhang med något aftal i den rigtning, hvarom nyss varit fråga [3]).

Den formfrihet, hvilken upplåtelse af servitut sålunda tyckes hafva tillvunnit sig, torde regulariter hafva blifvit utsträckt jemväl till motsvarande kontrakt om emphyteusis och superficies. Enighet i denna punkt är ingalunda uppnådd. Medan somliga beteckna transaktioner inter vivos, genom hvilka egaren först stiftar någon af nyssnämnda rättigheter, eller genom hvilka deras innehafvare öfverflyttar sin rätt till en annan, såsom "fullständigt formlösa", [4]) påstå andra, att, hvad emphyteusis beträffar, traditionsformen måste iakttagas, [5]) och åter andra, [6]) att i fråga om superficies tradition väl vore nödvändig vid föryttring af en redan bestående rätt, men icke vid primärt inrymmande af en dylik. Såsom stöd för sistnämnda mening åberopas L. 1 § 7 D. 43. 18: "sed et tradi posse intellegendum est ut et legari et donari possit", ett ställe som enligt vår tanke endast antyder, att superficies kunde genom hvarje laga fång erhållas. De åter, hvilka vitsorda traditionens erforderlighet utan inskränkning i något af hithörande fall, låna ett motiv ur L. 20. C. 2. 3 och mena, att likasom

[1]) Se L. 3. § 2 D. 19. 1; L. 36 D. 8. 3.

[2]) Karlowa, anf. st. s. 225 ff.

[3]) L. 14 pr. C. 3. 34; L. 25 § 7 D. 7. 1; L. 17 D. 45. 3. Jemf. Aagesen, Forelæsninger over den Romerske Privatret I. (1882) s. 535—536.

[4]) Aagesen, anf. st. s. 554, 558; Jemf. Windscheid I § 221 not. 3, § 223 not 12 in fine.

[5]) Så Mackeldey, II s. 85; Sintenis I s. 554—555; Schilling, Lehrbuch für Institutionen und Gesch. des röm. Privatrechts (1837) s. 598.

[6]) Se Puchta, Inst. II s. 237.

"odelad" eganderätt endast stod att ernå genom traditio eller usucapio, så borde det "utile dominium", som emphyteutisk — och hvarför icke superficiarisk? — rätt innebure, likaledes först på något af dessa sätt öfverföras. Men verkan af berörda argument försvinner för den, som erinrar sig, att det s. k. dominium utile endast är ett oegentligt uttryck för en jus in re aliena och alldeles icke betyder en "delad" eganderätt, hvartill kommer, att, såsom WINDSCHEID [1]) anmärker, källorna ingenstädes fordra utan snarare afböja traditionens användning i ofvan uppgifvet ändamål.

Om det på nyssnämnda område är tvistigt, huruvida det formlösa aftalet var tillräckligt att grundlägga en saklig rätt, så råder deremot ej tvifvel, att så var förhållandet i fråga om panträtten [2]). Traditionen var här öfverflödig. Men då fråga blef om konkurrens mellan särskilde pantkreditorer, visade sig, att af flere eljest likställde borgenärer *den* egde företräde, som hade godset i handom [3]).

Skriftlig form var ej heller nödvändig. Men om kreditor ville tillförsäkra sig en utomordentlig förmånsrätt i viss egendom utöfver den, som panträtten redan innebar, blef denna form icke utan betydelse. Tillgång till ett på aftal grundadt privilegium af nyssnämnda beskaffenhet erbjöd sig för den, som förskjutit penningar till vare sig förvärf af en militia eller inköp af en sak i allmänhet, "mobilis vel immobilis". I förra fallet måste emellertid öfverenskommelsen upptagas i ett af vittnen undertecknadt dokument — andra bevismedel ansågos ej tillräckliga [4]) — och i det senare erfordrades, icke blott att vederbörande fullt styrkte, det saken i fråga vore "pecuniis suis comparata", utan ock att aftalet om den särskilda förmånsrätten blifvit skriftligen affattadt [5]). I dessa som i ett föregående fall [6]) hade aftalet presumptionen emot sig och måste derför finna ett uttryck, bestämdare och varaktigare än det vanliga. Att slutligen förmånsrätten *de facto* kunde blifva beroende deraf, att pantkontraktet influtit i ett instrumentum publicum eller quasi publicum, sådant det beskrifves i L. 11 C. 8. 17 är af detta, i öfrigt mycket omtvistade ställe uppenbart, allden-

[1]) I § 221 not. 3.
[2]) L. 1 D. 13. 7; L. 34 § 1 D. 20. 1.
[3]) L. 10 D. 20. 1.
[4]) Nov. 97. cap. 4.
[5]) Nov. 136 cap. 3.
[6]) Se ofvan sid. 26.

stund en yngre panträtt, som på något af sistberörda sätt upplåtits, härigenom kunde vinna företräde framför en äldre, hvilken i annan ordning tillkommit [1]).

Om till det nu anförda lägges, att den, som genom *contractus suffragii* [2]) betingat sig honorarium i fast gods, först kunde förvärfva eganderätt dertill, då traditionen åtföljdes af en skriftlig öfverlåtelsehandling, så torde den betydelse, som kontraktets affattande i skrift eller inför offentlig myndighet egde inom romerska förmögenhetsrätten, vara genom dessa och förut i afhandlingen lemnade uppgifter tillräckligt, om ock endast i korta och strödda drag påpekad. Formaliteter i nyss anförda rigtning hade på ifrågavarande område åtminstone i den klassiska och justinianska rätten intet allmännare inflytande. Väl fick efterhand särskildt det skriftliga aftalet en allt mera vidsträckt användning. Men att Justinianus icke upphöjde iakttagandet af skriptur till ett regelmässigt vilkor för kontraktets rättsliga verkan, kan hafva berott på åtskilliga med en dylik anordning förenade olägenheter. Tusentals aftal ingås och behöfva ingås, utan att skriftlig form anlitas, och det skulle, såsom en författare [3]) rigtigt anmärker, onekligen vara kränkande för rättskänslan, om en person, oaktadt medgifvande, att han iklädt sig en förpligtelse, likväl med stöd af lag kunde undandraga sig dess uppfyllande, blott derför att den icke blifvit i skrift ådagalagd. Och ej nog med att den redlige på detta sätt lätt blefve utsatt för bedrägeri, det har tillika med fog framhållits, att skripturan ofta vore besvärlig, stundom omöjlig, såsom då fördraget å ena sidan kräfde ögonblicklig uppfyllelse och skrifmaterialier eller tid saknades. Vigten af dessa och måhända äfven andra skäl, med hvilka vi långt ifrån vilja förneka den skrittliga formens värde i flere afseenden, skulle väsendtligen förringas, derest anlitandet af samma form varit för allmänna rättsmedvetandet önskligt eller nödigt. Men så torde ej hafva varit förhållandet på det område, hvarom nu är fråga. Väl torde den åsigten hafva gjort sig gällande, att vissa kontrakt på grund af särskilda omständigheter behöft skriftligen affattas, men i regeln tyckes den romerska rätten under gången af sin utveckling hafva velat frigöra sig från alla s. a. s. artificiela former. Mancipatio och

---

[1]) Jemf. Mackeldey II § 322 not b, c.; Windscheid I § 245 not 1—6.

[2]) Ett aftal, hvarigenom en person förband sig att till en (högre) embetsman i utbyte mot hans förord hos statschefen lemna ersättning i penningar eller andra värdeföremål. Den korruption, som dylika aftal medförde, föranlät Justinianus att förklara dem ogiltiga (Nov. 8 cap. 1. Jemf. ingressen till samma förordning.)

[3]) Arndts, Civil. Schriften III sid. 207—209.

in jure cessio, nexum och de gamla literalkontrakten — alla måste de vika och lemna plats, antingen för formlösheten i dess här antagna betydelse eller för formaliteter af hvad vi vilja kalla rent naturlig beskaffenhet sådana som de, hvilka valde sitt uttryck i traditio och stipulatio. Romaren fann ingenting främmande eller konstladt vid användandet af dessa former i de stycken, för hvilka de hvar för sig voro afsedda. Men i den mån omtanken för transaktionernas lätthet och cirkulationens ohämmade gång sådant fordrade, blef äfven *deras* nödvändighet allt mera inskränkt. Den föregående framställningen har visat oss talrika undantag från och mildringar i stipulationsformen. Och Brunner [1]) försäkrar, att det privilegium, som enligt ofvan [2]) anförda konstitution af Justinianus gjorde kyrkor och kloster till egare af köpt och doneradt gods utan hänsyn till traditionsformen, i den efter-justinianska tiden, och såvidt fråga var om fastigheter, icke längre betraktades som en särskild företrädesrätt utan gälde åtkomst af dylikt gods i allmänhet, såsnart öfverlåtelseviljan var behörigen uttalad. Härtill skulle dock *carta donationis sive venditionis* varit erforderlig, och om så var förhållandet, så visar detta endast, hvad äfven senare tiders erfarenhet bekräftat, att formaliteterna, huru vexlande och olika till beskaffenhet och verksamhetsfält de än må uppträda, likväl icke kunna helt och hållet undvaras utan fastmer utgöra vigtiga faktorer i ett folks rättsliga lif, som dem förutan skulle komma att vidkännas betänkliga störningar. Att icke kasta formaliteterna öfver bord utan i dess ställe med hänsyn till samhällets praktiska behof fasthålla, ändra, utveckla eller inskränka dem, är en lärdom bland de många, hvilka nyare tiders lagstiftningar kunnat hemta ur romerska rätten.

[1]) anf. st. s. 127.
[2]) s. 54 in fine.

LUNDS UNIVERSITETS

ÅRSBERÄTTELSE

1883—84,

AF

UNIVERSITETETS REKTOR.

Lunds Univ. Årsskrift. Tom. XX.

I likhet med förhållandet under föregående år, kunna vi afsluta det nu tilländalupna med tacksamt erkännande så väl af de akademiska lärarnes oförtröttade nit som af det goda uppförande och den prisvärda hållning, den studerande ungdomen iakttagit.

Universitetet har haft att glädja sig åt ett besök af dess Kansler, baron *Louis de Geer*, som d. 16—20 Oct. vistades i universitetsstaden och då afhörde föreläsningar samt genom att besöka institutionerna och träda i personlig beröring med lärarne, tog ytterligare kännedom om universitetets ställning, förvaltning och kraf.

Det brodervänliga förhållandet till grannuniversitetet i Köpenhamn har äfven under detta år på flerfaldigt sätt visat sig lifskraftigt. På inbjudning af det danska universitetets lärare, begåfvo sig d. 8 Sept. trettionio af Lunds akademiska lärare till Köpenhamn, der middag intogs å Hotel d'Angleterre. Rektor professor *E. Holm* föreslog en skål för Lunds universitet, hvilken besvarades af prorektor från Lund, professor *Th. Wisén*. Ännu andra skålar föreslogos och aftonen afslutades med ett besök i Studenterforeningen, der tal och sång omvexlade under liflig stämning. — Följande månad egde i Lund en vacker sångarfest rum. Sjuttiosex medlemmar af danska studentsångföreningen anlände d. 20 Oct., och samma dag gåfvo de danska och lundensiska sångarne en storartad konsert i Universitetets aula. Inkomsten var anslagen att betäcka någon del af den brist, som uppstått vid uppförandet af Minnesvården öfver slaget vid Lund. Samma minnesvård, belägen straxt utom staden, besöktes f. m. d. 21 af de danska sångarne med deras värdar, då tal der vexlades. — Vid firandet af den nordiska festen d. 22 Februari voro närvarande inbjudne delegerade från de Köpenhamnska studentföreningarne. — Ännu ett besök af danska studenter hafva vi att anteckna, då Lördagen d. 19 April Föreningen för gymnastik och fäktning vid härvarande Universitet till sin årsfest inbjudit medlemmar af den danska gymnastikföreningen. Vid denna fest, som sagde dag hölls i Universi-

tetets nya gymnastiksal, öfverlemnades såsom gåfva åt Universitetet af härvarande Gymnastikförening en bronserad gipsbyst af *Ling*, en passande prydnad för gymnastiksalen vid det universitet, derifrån Lings gymnastiska system utgått för att i utlandet år efter år vinna allt större erkännande. Denna byst öfverlemnades med ett tal af Föreningens ordförande, professor *Assarsson*. Derefter följde en uppvisning i gymnastik och fäktning, hvarvid danskar och svenskar omvexlande uppträdde. Dagen slutades med en bal.

Den 10 November 1883 firade Lunds universitet, i likhet med hela vårt land, en fest till högtidlighållandet af det fyrahundraåriga minnet af Martin Luthers födelse. Kl. 10 f. m. begåfvo sig akademistaten och studentkorpsen i procession till domkyrkan, der domprosten *Olbers* höll predikan öfver ämnet: *Vårt Lutherska arf*. Kl. 5 e. m. firades, på af rektor utfärdad inbjudning, Universitetets särskilda fest i Universitetsaulan, der festtalet hölls af e. o. professorn, doktor *Pehr Gustaf Eklund* och verser, författade af kandidat *A. U. Bååth*, utdelades.

Ett af de största namn, som Lunds Universitets årsböcker kunna uppvisa, har såsom en strålande stjerna sprungit upp på minnets himmel, när d. 30 November 1883 *Sven Nilssons* öga slocknade härnere. Professoren och kommendören med stora korset af flera ordnar, fil. och med. doktorn m. m. S. Nilsson var den siste qvarlefvande af de män, hvilka i den sydsvenska universitetsstaden under seklets första årtionden åter höjde naturforskningens sänkta banér och i skilda rigtningar gåfvo väckelser, hvilkas verkningar ännu i dag äro skönjbara. Vid Lunds universitet, der Nilsson nära ett halft århundrade verkade, har han i dervarande zoologiska museum, som han grundlade, lemnat efter sig ett talande vittnesbörd om sitt nit och sin omtanka. Från Lund utgick hans med rätta såsom klassiskt skattade arbete, *Skandinavisk fauna*, hvilket gaf ny lyftning åt studiet af zoologien i vårt land och gjorde denna vetenskap känd och älskad äfven utom de egentliga vetenskapsmännens krets. Det var äfven från Lund han utsände sitt ryktbara arbete, *Skandinaviska Nordens urinvånare*, öfversatt på nästan alla kulturspråk, och genom hvilket arbete Nilsson eröfrat sig en plats i ledet bland de män, hvilka för den menskliga forskningen brutit nya banor. Nilsson var en af de lyckliga naturer, hvilka icke kunna misstaga sig om sin kallelse och tyckas liksom enkom danade för att utföra det värf, de under sitt lif fullbordat. Han hade ett starkt utpregladt samlar-sinne och den dermed vanligen förenade skarpsyntheten för det enskilda, men för detta lemnade han aldrig ett ögonblick det hela ur sigte. Den klart

fattade detaljen fick för honom sin egentliga betydelse endast genom den plats, som den inom det hela intog. Den skarpsynte detaljkännaren var på samma gång en ordnande systematiker; och det hela var aldrig för honom något dödt, utan ett lefvande, hvars utvecklingshistoria fängslade hans intresse. Företrädesvis i hans arkeologiska arbeten framträder detta; der hade hans klara förstånd en samarbetare uti en divinerande inbillningskraft, åt hvilken dock det förra aldrig lemnade lösa tyglar. Det fans hos honom en egendomlig förening af naturforskare och historiker; och träffande yttrade hans efterträdare på den zoologiska lärostolen uti det minnestal, han höll vid den nordiska festen d. 22 Febr.: "Föreningen af de zoologiska och arkeologiska forskningarne hos Nilsson "beror på hans egenskap af naturhistoriker — naturforskaren med det utpräg-"lade historiska sinnet". Hans ovanliga arbetskraft och hans rastlösa forskningsnit understödde hans egendomliga själsdaning till frambringande af den storartade och fruktbringande lifsgerning, han medhann under sin långa lefnad, den der sträckte sig nästan öfver ett helt sekel och under sju svenska konungars regering. Utmärkelser af flera slag tillföllo honom i rikt mått, en välförtjent tacksamhetsgärd för den ära, han tillskyndat sitt fosterland, och för de skatter, med hvilka han riktat vetenskapen. Då han i en ålder af nära 97 år bortgick, anlade Lunds Universitets lärare åtta dagars sorg.

Vid den fest, som Edinburgs universitet firade d. 6—8 April till minne af dess stiftelse för tre århundraden tillbaka, representerades Lunds universitet af professorn och kommendören *Carl Ask*, som vid samma tillfälle öfverlemnade en lyckönskningsskrifvelse.

Universitetets *konstsamlingar* hafva erhållit en värderik tillökning genom testamente af framlidna fröken *Wilhelmina Stierneld*, som till dem donerat flera taflor, bland hvilka ett landskap af *Carl XV*, ett pastellporträtt af *La Tour*, Hugo Grotii porträtt af okänd holländsk mästare, samt nio engelska kopparstick af Godefroy, Burnet, Raimbach, W. Say, Ch. Turner (i mezzotinto manér), Taylor, Wilh. Woolett, m. m.

Jemte ofvannämnda donation har universitetet fått emottaga de medel, två tusen kronor, som framlidne filosofie d:r C. G. Kallenberg genom testamente anslagit till en fond för stipendier åt två obemedlade teologie studerande af skånska nationens tredje afdelning.

Bland de studerande hafva följande blifvit af döden bortryckte: friherre C. A. G. Wachtmeister, sm., d. 24 Maj 1883 och studeranden C. A. Håkansson, sm., d. 25 Juli s. å.

Under d. 5 sistl. nov. har afsked af Kanslersembetet beviljats docenten G. Cederschiöld.

Till befattningar inom universitetet hafva följande blifvit befordrade: Till e. o. professor i botanik utnämdes d. 6 Sept. 1883 e. o. professoren i samma ämne vid universitetet i Upsala d:r Sven Berggren. Adjunkten d:r M. K. Löwegren blef d. 9 Nov. 1883 i nåder utnämnd till e. o. professor i oftalmiatrik med bibehållande tillsvidare af de löneförmåner och lärareåligganden, hvilka honom såsom adjunkt tillkommit samt med skyldighet att vara ledamot af fakultet.

Till docenter hafva blifvit af Kanslersembetet förordnade: filos. doktor J. C. W. Thyrén i teoretisk filosofi d. 7 Aug. 1883; filos. licentiaten D. Bergendal och filos. doktor E. L. Ljungström i botanik d. 30 Nov. 1883; lektorn d:r A. M. Malmström i medeltidens kyrkohistoria d. 18 Febr. 1884; j. u. kandidaten E. F. N. v. Sydow i fäderneslandets gällande civilrätt d. 12 Mars 1884 och fil. licentiaten A. Rosén i matematik d. 15 innevarande månad.

Till ordinarie amanuenser hafva blifvit förordnade: medicine kandidat C. Sörensson vid medicinska kliniken d. 3 Sept. 1883; studeranden A. Hansson vid anatomiska institutionen d. 15 i s. m.; medicine kandidat S. Brink vid kirurgiska kliniken d. 7 december 1883.

Till e. o. amanuenser hafva blifvit antagne: studeranden J. O. A. Bergquist, sk., vid histologiska institutionen d. 15 Sept. 1883; filos. kandidaten B. Haij vid den zoologiska d. 28 novemb. 1883; filos. kandidat Chr. Nilsson, sk., vid farmakologiska samlingarna d. 22 Mars 1884.

Tjenstledighet från lärareåligganden har under hela läseåret åtnjutits af professoren A. Nyblæus för vetenskapligt arbete (K. br. d. 8 Juni 1883). Undertecknad, som åtnjutit tjenstledighet dels en månad, räknad från d. 10 September (Kansl. br. d. 5 Sept. 1883) dels under maj månad (Kansl. br. d. 27 April 1884), har under hela läseåret varit befriad från föreläsningar och examina (Kansl. br. d. 5 Sept. 1883 och d. 23 Januari 1884).

E. o. professor A. Winroth har under hela höstterminen åtnjutit tjenstledighet från sin härvarande lärarebefattning för att tjenstgöra såsom adjungerad ledamot i Svea hofrätt.

Docenterne F. Engström, F. Eichstädt och E. L. Ljungström hafva åtnjutit tjenstledighet, den förstnämde under hela höstterminen för vetenskapligt ändamål, de båda senare under hela vårterminen, Eichstädt för genomgående af profårskurs och Ljungström för en studieresa såsom Battramsk stipendiat (Kansl. br. d. 19 sept. 1883 och d. 11 febr. 1884).

Såsom ledamöter af Kyrkomötet voro professorerne C. Olbers, Cl. Warholm och G. Billing frånvarande under tiden för sagde möte. I offentligt uppdrag har professoren C. Björling varit från universitetet frånvarande höstterminen från d. 24 sept. och vårterminen till d. 1 mars.

Såväl han som professorerne A. Möller, Th. Wisén, K. Holmgren, W. Lidforss, e. o. professor A. Alexandersson och adjunkt E. von Zeipel hafva tjenstgjort såsom censorer vid afgångsexamina från allmänna läroverken under vårterminens senare examens-period här vid universitetet.

De vikariater, som på grund af ofvannämnde förhållanden eller eljes påkallats, hafva förvaltats på sätt som följer:

Professor Nyblæi lärareåligganden hafva uppehållits af adjunkten P. J. Leander (Kansl. br. d. 26 juni 1883). Undertecknads föreläsningar och examina hafva blifvit bestridda af docenten A. Friedlander (Kansl. br. d. 5 sept. 1883 och d. 23 januari 1884). E. o. professor A. Winroths lärarebefattning sköttes under större delen af hans ofvan nämnde frånvaro af docenten J. Ask (Kansl. br. 11 sept. och 19 okt. 1883). Under tiden för professor Björlings berörda uppdrag förestods professionen i matematik af adjunkt v. Zeipel (Kansl. br. d. 15 januari 1884).

Under professorerne Olbers', Warholms och Billings ofvan omförmälda frånvaro såsom ledamöter af kyrkomötet förestods professionen i kyrkohistoria af docenten O. Ahnfelt, professionen i dogmatisk teologi af docenten O. Kleberg och professionen i praktisk teologi af e. o. professor P. G. Eklund. Under vårterminens senare examensperiod har examinationen uppehållits af adjunkt N. Dunér i astronomi, af adjunkt K. Södervall i nordiska språk, af docenten J. Möller i matematik, af docenten J. Rydberg i fysik och af docenten F. Wulff i nyeuropeisk linguistik. Mot ett arfvode af 1,500 kr. för år från reservfonden är medicine licentiaten Ad. Nordenstedt förordnad att förestå anatomieprosektorsbefattningen till dess lediga e. o. professionen i anatomi och histologi varder tillsatt och densom dertill utnämnes tjensten tillträdt. Med. licentiaten H. Bendz har fortfarande mot ett arfvode af 3000 kr. årligen tjenstgjort såsom t. f. laborator vid patologisk anatomiska institutionen.

Universitetets lärarepersonal utgöres f. n. af 28 professorer, 11 e. o. professorer, 6 adjunkter, 32 docenter och 3 exercitiemästare. Af de med fast lön försedda befattningarna äro endast e. o. professionen i patologisk anatomi och den i anatomi lediga.

Af de åt universitetet anslagna docentstipendier innehafves: Juridiska fakultetens af docenten J. Ask, humanistiska sektionens n:o 1 af docenten F. Wulff, n:o 2 af docenten S. Wägner, n:o 3 af docenten P. Fahlbeck, n:o 4 af doc. S. Cavallin; matematisk-naturvetenskapliga sektionens n:o 1 af docenten J. Möller och n:o 2 af docenten P. Claesson.

Af de s. k. rörliga docentstipendierna åtnjutes n:o 1 af docenten R. Geijer, n:o 2 af docenten A. E. Peterson, n:o 3 af docent S. Söderberg, n:o 4 af docenten A. Friedlander, n:o 5 af docenten C. af Petersens.

Följande utmärkelser hafva under läseåret tillfallit nedannämnde lärare och tjenstemän.

Professorerne M. V. Odenius och Es. Tegnér blefvo d. 1 sistl. dec. i nåder utnämnde till riddare af k. nordstjerneorden.

Docenten d:r S. Söderberg blef d. 13 nov. 1883 vald till medlem af det K. nordiske oldskriftselskab i Köbenhavn. Docenten d:r B. Jönsson utsågs d. 27 juli 1883 till ledamot af Die deutsche botanische Gesellschaft i Berlin. Amanuensen licent. Hj. Nilsson blef d. 23 juni 1883 ledamot af Sociedad Valenciana de agricultura och d. 8 januari 1884 medlem af Den botaniske forening i Köbenhavn.

Vid föredragning af det större konsistoriets underd. framställning om brandförsäkring af universitetets lösa egendom har Kongl. Maj:t under d. 22 juni 1883 funnit sagde framställning ej föranleda till någon åtgärd.

Sedan styrelsen för Stockholms högskola i underdånighet anhållit, att det måtte medgifvas lärjungar vid högskolan att, utan hinder deraf att de ej inskrifvits eller studerat vid rikets universitet, få undergå tentamina och examina vid dessa i likhet med universitetens egna lärjungar, derest de för hvarje ämne, deri tentamen eller examen begärdes, företedde vederbörande lärares vid högskolan intyg om genomgångna studier och öfningar i ämnet samt, under förutsättning att de i öfrigt fullgjort hvad som fordrades af universitetens egna lärjungar för att undergå omförmälda prof, så har Kongl. Maj:t efter vederbörandes hörande under d. 22 juni 1883 funnit godt den gjorda ansökningen så tillvida bifalla, att lärjunge vid Stockholms högskola, som aflagt stadgad mogenhetsexamen, må vid universiteten inskrifvas utan att erlägga andra afgifter än dem, som det enligt gällande bestämmelser åligger studerande vid ett af rikets universitet att erlägga, då han önskar inskrifvas såsom student vid det andra.

Under d. 21 sept. 1883 har Kongl. Maj:t förklarat sig ej kunna bifalla e. o. professoren P. G. Eklunds underd. anhållan att, utan hinder deraf att ny

löningsstat för universitetet ej ännu i sin helhet vunnit nådig stadfästelse, få från och med näst föregående eklesiastikår och framdeles, i öfverensstämmelse med den i nådiga brefvet d. 5 juli 1872 uttryckta grundsats, åtnjuta hela afkomsten af Husie och W. Skreflinge prebende pastorat utan skyldighet att vidkännas afdrag för aflöning af annan universitetslärare.

Sedan det större konsistoriet hos Kongl. Maj:t anmält, att en brist af 19414 kr. 19 öre uppstått i de för universitetets gymnastikbygnad disponibla medel, enär dessa utgjort: statsanslag 24000 kr., under åren 1873—1880 upplupna räntor 11,112 kr. 79 öre, köpeskilling för det förr till musikkapell upplåtna hus 10500 kr. och auktionsmedel 80 kr. 37 öre tillsammans 45693 kr. 16 öre under det utgifterna uppgått till 65107 kr. 35 öre, så har Kongl. Maj:t under d. 18 januari 1884 bifallit, dels att berörda brist finge betäckas af akademikassan, dels också att, derest några ytterligare mindre utgifter, som icke då kunde förutses, blefve nödvändiga, jemväl dessa finge af akademikassan bestridas.

Till bidrag för utgifvande af universitetets årsskrift under 1884 har Kongl. Maj:t funnit skäl af disponibla medel anvisa ett belopp af 1500 kr. (Kongl. br. d. 12 januari 1884).

Af 1883 års riksdag har till universitetet på ordinarie stat blifvit uppfördt ett anslag af 1500 kr. till arfvode åt öfverläkaren vid Lunds hospital för undervisning och handledning i psykiatri åt medicine studerande vid universitetet, hvarjemte riksdagen på extra stat för 1884 anvisat följande belopp: till filologiska seminariet 2950 kr., till fortsättande och afslutande af särskilda observationer vid astronomiska institutionen 1500 kr. och till fullbordande af den nya byggnaden för fysiska institutionen återstoden af det vid 1882 års riksdag beviljade anslag 55000 kr.

Uppå framställning af det mindre konsistoriet har Kanslersembetet under d. 13 juni 1883 medgifvit, dels att en brist af 1701 kr. 66 öre i de för nya universitetshusets bygnad anslagna medel finge betalas ur universitetets bygnadsfond, dels att, om emot förmodan några räkningar å smärre oguldna belopp för vid bygnaden verkställdt arbete skulle ytterligare inkomma, dessa finge gäldas ur samma fond.

Uppå anhållan af professor Cl. Odhner har Kanslersembetet under d. 20 juni 1883 medgifvit, att ifrån början af nu tilländagångna läseår examensskyldigheten i historia sålunda fördelades, att professor Odhner fortfarande examinerar i filosofielicentiat- och filosofiekandidatexamen samt juridisk filosofisk examen och docenten P. Fahlbeck i teologisk-filosofisk och juridisk preliminär examen med förplig-

telse för professor Odhner att af egna medel enligt särskild öfverenskommelse bestrida arfvode åt bemälda docent för sagda uppdrag.

Under d. 3 sept. 1883 har Kanslersembetet af extra utgiftsmedlen beviljat ett anslag af 200 kr. till gymnastiska institutionen, vid det förhållande att de inköp, som måst göras, då den nya gymnastiklokalen togs i begagnande, medtagit så väl de under föregående år gjorda besparingar som 1883 års anslag.

Under d. 1 november 1883 har Kanslersembetet fastställt fördelning af göromålen emellan ordinarie och extra ordinarie professoren i botanik.

Under d. 15 dec. 1883 har Kanslersembetet medgifvit, att det anslag, som d. 19 sept. 1882 beviljades till lön åt en eldare och gårdsdräng till slutet af år 1883, må fortfarande med 600 kr. för år ur reservfonden utgå, till dess sagde lön kan varda å universitetets ordinarie stat upptagen.

Under d. 27 dec. 1883 fastställdes af Kanslersembetet följande fördelning af det årets anslag till yngre lärare: docenten O. Kleberg 150 kr., docenten O. Ahnfelt 150 kr., docenten C. af Petersens 200 kr., docenten S. Cavallin 140 kr., docenterne E. Peterson, F. Wulff, S. Söderberg och J. Möller hvardera 90 kr.

Samma dag beviljade Kanslersembetet studentsångföreningens anförare läroverksadjunkten H. Möller ett anslag af 400 kr. att af reservfonden utgå. Äfvenså beviljades filos. kandidaten A. U. Bååth och musikdirektören N. Lovén honorar, Bååth af 60 kr. och Lovén af 40 kr. att från extra utgiftsmedlen utgå för bidrag till den fest som d. 10 sistl. nov. firades till Luthers minne.

Angående universitetets institutioner hafva följande uppgifter blifvit lemnade af deras föreståndare:

Anatomiska institutionen: På anatomisalen hafva under läsåret arbetat 42 medicine studerande, af hvilka 8 afslutat sina dissektionsöfningar, samt en fältskärselev. Materialet har utgjorts af 43 lik — 33 af män, 6 af kvinnor och 4 af barn —, deraf 15 ankommit under höst- och 28 under vårterminen.

Utrustningen har ökats med en större uppsättning glaskärl, några verktyg och böcker.

Samlingarna hafva ökats med åtskilliga preparater, utförda af institutionens personal. Genom professor Ullman i Göteborg har institutionen fått mottaga värdefullt arbetsmateriel.

Histologiska institutionen: I de histologiska öfningarna hafva såväl under höst- som vårterminen 14 medicine studerande deltagit. Utrustningen har ökats endast med någon literatur.

Astronomiska observatorium. Från den 1 Maj 1883 till samma dag 1884 hafva följande observationer blifvit anställda:

Af Adj. Dunér: 188 observationer på röda stjernors spektra samt 51 serier våglängdsbestämningar för band i dessa spektra, hvarigenom detta arbete har blifvit färdigt att offentliggöras.

Af Doc. Engström: Nybestämning af tråddistanserna i meridiancirkeln samt bestämning af positionerna för 130 jemförelsestjernor vid planet- och kometobservationer. Vid de sistnämnda bestämningarne har han varit biträdd at kandidat Laurin, som äfven utfört observationernas reduktion.

Bearbetningen af Zon-observationerna har fortskridit så, att fundamentalstjernorna blifvit fullständigt reducerade intill slutet af 1880 samt Zonstjernorna reducerade till midteltråden intill Juli månad samma år. Ett afbrott i detta arbete såväl som i observationerna under året i allmänhet har förorsakats af Adj. Dunérs sjukdom under förliden höst samt af Doc. Engströms resa i utlandet under sista hälften af 1883.

För observatoriet har anskaffats 1 prisma à vision directe samt ett okularspektroskop enligt Zöllners konstruktion, begge från Schmidt & Haensch i Berlin.

Universitets-biblioteket har under läseårets lopp hugnats med gåfvor af *Hans Majestät Konungen* (genom overintendant, kammerh. *C. Holst* i Christiania), profess. *R. Atkinson* i Dublin, hr *H. R. Baumann* i Köpenhamn, sterbhuset efter bibliotekarien *E. W. Berling*, medicinalrådet *F. J. Björnström*, 1:ste bibl. aman. *F. E. Braune*, profess. *Ch. Cavallin*, docent *Hj. Edgren*, godsegaren grefve *L. Benzelstierna v. Engeström*, hr bokhandl. *Friedländer* i Berlin, hr *M. Guthrie* i Liverpool, d:r *W. v. Gutzeit* i Riga, hr bokhandl. *G. Hachette* i Paris, 2:dre bibl. aman. doc. *H. H. Hallbäck*, kollegienrath *G. v. Hansen* i Reval, borgmäst. *Ad. Hasselgren* och bataljonsläk. *B. Thulin* i Kungsbacka, overintend. kammerh. *C. Holst* i Christiania, öfverbibliotek. vid Kungl. bibl. *G. E. Klemming*, d:r *C. Landberg*, hr bokhandl. *F. Leypoldt* i New York, musikdirekt. *N. E. Lovén*, e. o. profess. *B. Lundgren*, d:r *Alb. Mooren* i Düsseldorf, d:r *J. T. Nagle* i New York, profess. *J. A. R. Newlands* i London, Colombiske legations-sekr. i Paris hr *R. S. Pereira*, e. o. bibl. aman. doc. *C. af Petersens*, lektor *J. O. I. Rancken* i Nikolaistad, godsegaren grefve *Chr. D. Rewentlow* på Finnhult, e. o. bibl. aman. frih. *H. H. v. Schwerin*, landshöfd. grefve *H. Wachtmeister* på Skärfva, hofmusikhandl. *C. Warmuth* i Christiania, hr bokhandl. *Ed. Winkler* i Eisleben, signaturen *X y X* (Christiania), Academy of natural sciences i Philadelphia, Bestyrelsen f. Carlsberglaboratoriet i Köpen-

hamn, Bibliothèque Royale i Bryssel, Danske meteorologiske Institut, Department of interior i Washington, Domkapitlet i Lund, den Norske Gradmaalingskommission, Jernkontoret, Kommissionen f. d. Arnamagnæanske Legat, Kommissionen til Overvejelse af Spørgsmaalet om Tilvejebringelsen af forskjellige offentlige Bygninger i Köpenhamn, Kommunalbestyrelsen i Köpenhamn, Kongliga Biblioteket i Stockholm, Kyrkomötet (genom dess Kansli), Ministerial-Kommission zur Untersuchung der deutschen Meere in Kiel, Museu Nacional i Rio de Janeiro, Physikalische Gesellschaft i Berlin, Redaktions-Kommitteen f. d. norske Nordhavs-Expedition (genom prof. *H. Mohn*), Società degli spettroscopisti Italiani i Rom, Sparbanken i Lund, Staten (genom Kgl. Civil- och Justitie-departementen), Surgeon general's office i Washington, Generalstabens Topografiska afdelning, Universitetet i Edinburgh, Universitetet i Tôkiô, Universitetsbiblioteket i Leiden. Vidare hafva sändningar ingått från största antalet af de vetenskapliga samfund och institutioner, med hvilka Biblioteket står i bytesförbindelse.

Den Botaniska institutionen. Botaniska trädgården har under detta år fått såsom gåfva emottaga frön till utsäde från de botaniska trädgårdarne i Berlin, Coimbra, Halle, Hamburg, Königsberg, Köpenhamn, Montpellier, Paris, Rom, Rouen, Turin och Upsala. Derjemte har e. o. Amanuensen Nilsson skänkt frön af vilda växter, insamlade under sistlidne sommar i Spanien. Genom byte med botaniska trädgården i Köpenhamn, Alnarps trädgård och Trädgårdsföreningen i Göteborg hafva åt trädgården förvärfvats åtskilliga lefvande växter. Men det jemförelsevis obetydliga statsanslag, öfver hvilket den botaniska trädgården eger att årligen förfoga och hvilket det ännu icke oaktadt hvarje år upprepad framställning från universitetet lyckats få höjdt till ett belopp, som i någon mån kan anses motsvara de anslag, som äro tilldelade de botaniska institutionerna vid öfriga nordiska universitet, omöjliggör fortfarande hvarje inköp af sådana i ett eller annat hänseende intressanta växter, som ej sätta frön i de europeiska växthusen och derför endast genom inköp af lefvande exemplar kunna anskaffas. Detta förhållande är desto mer att beklaga, som såväl den omsorgsfulla vård, hvilken enligt hvad allmänt kändt är och mer än en gång blifvit offentligen erkändt egnas de i härvarande växthus odlade växterna, som äfven sjelfva växthusens ändamålsenliga konstruktion kunde berättiga till den förhoppning, att många intressanta växter, hvilkas odling annorstädes i vårt land misslyckats, härstädes skulle kunna odlas och gå väl till.

Botaniska museum har af samma anledning ej kunnat genom inköp vinna någon synnerligen nämnvärd tillökning under året. Endast några mindre samlingar af torkade växter, nämligen från Madagascar af Mr L. Humblot, från Dovre af Stud. Wallin samt fasc. 11—12 af Wittrock's och Nordstedt's Algæ exsiccatæ hafva på detta sätt förvärfvats åt herbariet. Deremot har institutionen fått emottaga talrika bevis på välvilja från flere af botanikens idkare och vänner. Med tacksamhet antecknas följande gåfvor:

Af *Riksmuseum* 1 fasc. af Prof. V. B. Wittrocks praktfulla exsiccat-verk "*Erythrææ exsiccatæ*";

Af *Stockholms Högskola* åtskilliga i sprit förvarade exemplar af Podostemaceer;

Af Prof. *J. G. Agardh* 200 växter från Australien;

Af Konservatorn D:r *C. O. Nordstedt* ett större antal växter från England och Sverige;

Af Docenten *B. Jönsson* svampar från Tyskland och fanerogama växter från Sverige;

Af e. o. Amanuensen *Hj. Nilsson* växter från England;

Af Docenten *E. Ljungström* växter från Skåne;

Af Lektor *K. J. Lönnroth* i Kalmar Hieracier från Kalmar län;

Af Stud. *J. A. Gabrielsson* i Upsala växter från Halland, Bohuslän och de skandinaviska fjälltrakterna;

Af *Telegraf-Kommissarien F. Svanlund* i Carlskrona växter från Bleking;

Af Filosofie Licentiaten *J. V. Jonsson* i Önnestad en mycket intressant och rikhaltig samling subfossila Trapa-frukter från Spånemölla i nordöstra Skåne;

Af Fil. Kand. *S. Murbeck* skånska växter;

Af Stud. *H. Tedin* skånska växter;

Af *J. Jäggi* i Schweitz Trapa-frukter från flera orter i södra Europa;

Af Skolyngl. *B. Lidforss* i Lund skånska växter;

Af Skolyngl. *Axel Wahlstedt* i Kristianstad skånska växter.

Filologiska Seminariets Latinska afdelning, för hvilken docent S. Cavallin hela läsåret varit föreståndare, hade under höstterminen *två* ordinarie medlemmar och *en* åhörare samt under vårterminen *tre* ordinarie medlemmar och *tre* åhörare. De kritiskt-exegetiska öfningarna ha i allmänhet hållits *Tisdagar kl. 6—8 e. m.* och omfattat under höstterminen *Taciti Annaler* (Bok I kapp. I—XVI) samt under vårterminen *Horatii Epodon Liber*, af hvilken de 9 första epoderna genomgåtts. Vid disputationsöfningarna, i hvilka äfven seminariimedlemmar från

närmast föregående terminer deltagit, ha ventilerats följande afhandlingar, under höstterminen: *In Lucretium* I. *De sermone Lucretiano (A. Nominum prima declinatio. B. Nominum secunda declinatio)*, scr. J. Paulson; "*De verborum cum præpositionibus compositorum apud Florum et Suetonium usu*", scr. J. Thomson; under vårterminen: "*Quæ sint genera ellipsis in Annalibus Taciti*", scr. Esaias Ekedahl.

Filologiska seminariets *grekiska* afdelning har under läsåret haft tillsammans *fyra* medlemmar, bland hvilka endast *en* både höst- och vårterminen tillhört seminariet; dessutom har under vårterminen *en* åhörare bevistat sammanträdena. De exegetiskt-kritiska öfningarna hafva uppgått till ett antal af 20 och haft till ämne *Thucydides'* tredje bok (h. t.) och *Hesiodi* Theogonia (v. t.). Två disputationer hafva under läsåret ventilerats, af hvilka den ena behandlat *Herodoti* bruk af pronomina och den andra utgjort en öfversättning till grekiska från en latinsk författare. Vid dessa tillfällen hafva äfven förutvarande medlemmar af seminariet deltagit i diskussionen. Öfningsskriften af sistnämnda slag föreligga äfven från de två andre yngre medlemmarne.

Filologiska seminariets afdelning för *Nordisk Språkforskning* har under läsåret haft *tre* medlemmar och *två* åhörare. Sammankomsterna, som hållits måndagar kl. 5—7 e. m., voro under höstterminen 11, under vårterminen 14. Öfningarna hade under h. t. till föremål *Atlamál*, under v. t. hafva de omfattat *runskriften, dess ursprung och historia* samt *tolkning af de vigtigaste runinskrifterna*. Vid de tu sista sammankomsterna hvardera terminen hafva af medlemmarna författade afhandlingar ventilerats, nämligen under h. t.: stud. Anders Malm, sk.: "Frikativljuden i Vemmenhögsmålet", kand. Robert Cederschiöld, sk.: "Anmärkningar om härledningen af några sammansättningar i fornsvenska lagspråket", kand. Gustaf Liljeqvist, sk.: "Hanstlöng, Þjóðólfr hinn hvinverski orti. Med öfversättning och anmärkningar"; under vårterminen: stud. Anders Malm: "Vokalljuden i Vemmenhögsmålet, I", kand. Robert Cederschiöld: "Bidrag till kännedomen om ós-runans användning", kand. Gustaf Liljeqvist: "Några anmärkningar om runornas uppkomst". — Föreståndare har under begge terminerna varit doc. Sven Söderberg.

Filologiska Seminariets afdelning för *romanska* språk har, under ledning af föreståndaren, doc. Wulff, haft regelbundna öfningar alla hälgfria torsdagar kl. 5—7 e. m. *Ordinarie* medlemmar voro, under höstterminen, kand. N. Olséni sk., doc. J. Thyrén sk., kand. G. Liljequist sk., Evald Ljunggren sk., kand. E. Schiött kalm.; *auskulterande* medlemmar: M. Uppling sk., H.

Rydberg ög., kand. G. Billing sk., C. Ljunggren sk., kand. R. Cederschiöld sk. Under vårterminen utgjordes de *ordinarie* af J. Thyrén, G. Liljequist, Ev. Ljunggren, frih. E. von Essen sk., frih. A. Walleen sk., och de *auskulterande* af R. Cederschiöld, E. Schiött, M. Uppling, H. Rydberg, E. Johansson sm., E. Linnell sm., J. Ekegren sk., H. Månsson bl., I. Johansson bl., J. Rendahl sm., Helga Linder ög., samt åtskilliga forna medlemmar af seminariet. Under båda terminerna ha öfningarna haft till ämne språkljudslära och accentlära, praktiskt och teoretiskt, förnämligast omfattande romanska språk (franska, italienska, spanska, portugisiska) och med det engelska systemet (Sweet) till utgångspunkt. De ordinarie medlemmarnas föreskrifna afhandlingar, författade och mästadels ventilerade på franska språket, ha bestått i följande uppsatser: Olséni, *Dépouillement méthodique des Quatre Livres des Rois* I & II; Thyrén, *Phonologie espagnole* och *Phonologie portugaise;* Liljequist, *Phonétique française* och *La Passion du Christ, essai de traduction et de correction;* E. Ljunggren, *Phonétique italienne* och *Essai sur le système des Consonnes;* Walleen, *Phonologie russe;* von Essen, *Sur la prononciation de l'anglais dans la haute société.*

Fysiska Institutionens nybyggnad, som redan inom några månader torde vara färdig till sitt yttre, kan antagas blifva färdig att begagnas från och med höstterminen 1885. Emellertid har i den gamla lokalen, så långt dess utrymme medgifvit, de experimentella arbetena under detta läsår fortgått på vanligt sätt.

Institutionens instrumentsamling har under året ökats med två betydande apparater, nemligen en magnetisk resetheodolit, utförd af Dr Edelmann i München efter den Lamontska modellen, samt en Webersk erdinductor af Barthels & Diederichs i Göttingen. Det bör här med tacksamhet offentligen omnämnas, att professorerne E. Schering i Göttingen och K. Schering i Strassburg visat institutionen den utmärkta välviljan att icke allenast tillse och leda Erdinductorns utförande utan äfven att verkställa den vetenskapliga bestämningen af hans verkningssätt, samt att öfver denna undersökning lemna en utförlig redogörelse. Härigenom och på grund af det sätt, hvarpå denna pröfning utfallit, torde ifrågavarande apparat med skäl kunna räknas bland fysiska instrumentsamlingens värdefullaste tillhörigheter.

Geologiska Institutionen. Det otillräckliga utrymmet i den lokal, som är åt Geologiska Institutionen uplåten, har icke blott icke medgifvit, att de under årets lopp förvärfvade samlingarna kunnat på tillfredsställande sätt i skåp och lådor i museum ordnas, utan icke en gång tillåtit, att de intressantaste stuf-

ferna däribland kunnat under glas framläggas. Äfven i år har därföre, liksom fallet varit under flera föregående år, en ej obetydig del af samlingarne måst nedpackas i lårar och magasineras. Den tillökning museet vunnit dels genom inköp dels genom gåfvor är ganska betydlig. Genom köp hafva förvärfvats hufvudsakligen två dyrbara och vigtiga samlingar näml. från Krantz i Bonn en samling bärgarter, hvaribland flera slipade stuffer, uplysande urbärgets bildning jämte några andra bärgarter (160 stuffer) och från Stürtz i Bonn en fullständig bärgartssamling efter Rosenbuschs system och nomenklatur (375 stuffer). Bland de gåfvor, som museet under årets lopp fått emottaga bör i främsta rummet nämnas:

af Fröken Ida Nilsson, Lund: en samling af omkr. 500 stuffer, bland hvilka särdeles vackra fossilier från Jura-, Krit- och Tertiärsystemen i Frankrike; vigtiga och intressanta fossilier från Krit- och Öfversiluriska systemet i Sverige m. m.

Bland öfriga gåfvor torde nedanstående vara de vigtigaste:

af Fröken Carin Andersson, Tomelilla: Öfversilurisk skiffer med fossilier (50 stuffer)
„ Professor F. W. C. Areschoug: Kritfossilier från Kiviks Esperöd
„ Professor S. Berggren: Tagg af en Cidaris från Lund
„ Studerande O. Bobeck, Sk.: Spongia i flinta från Tullstorp
„ „ H. Boman, Sk.: Graptoliter från Fågelsång
„ Kassör A. F. Carlson, Stabbarp: Särdeles vackra rhätiska växter från Stabbarp och Skromberga, Juraväxter från Bornholm
„ Kandidat B. Cavallin, Sk.: Block med Silur- och Kritfossilier från Hvellinge
„ Herr B. F. Cöster, Åhus: Brunkolsaktig torf från Åhus
„ Friherre G. De Geer, Stockkolm: Block af Ålandsbärgarter; glimmerskiffer från Vånga, Sk.
„ Studerande Aug. Ehn, Sm.: Graptoliter från Fågelsång
„ Kandidat K. Enghoff, Sk.: Block från Lund
„ Kandidat K. Esscher, Sk.: Spongier från Tullstorp, Block från Lund
„ Ryttmästare G. von Essen: Block med Orthoceras crassiventre från Småland; sandsten från Häckeberga
„ Studerande F. Grönvall, Sk.: Graptoliter från Fågelsång; flusspat från Hardeberga
„ Språklärare Gumpérd, Malmö: Blyglans och Spirifersandsten från Ems
„ Länsman J. Hallberg, Åstorp: Ananchytes ovata från Bjäre härad
„ Rektor Hamnquist, Uddevalla: Fossila snäckor från Uddevalla

Af Inspektor Håkansson, Hafgård: Bernsten från Hafgårds tegelbruk
„ Folkhögskolelärare Jensen, Lolland: Belemnitfragmokon från Lolland
„ Professor J. W. Judd, London: Amazonsten från Skotland och 22 mikroskopiska preparat af bärgarter
„ Studerande N. C. H. Krook, Sk.: Koraller från Gotland
„ Studerande Aug. Kullberg, Sk.: Fossilier från Ifö
„ Friherre G. Kurck, Petersborg: Block från Thorsjö och Rynge, Sk.
„ Studerande H. Kylén, Vg.: Graptoliter från Fågelsång
„ Dr E. Laufer, Berlin: Paludina diluviana från Potsdam; "Dreikantner" från Lüneburger Haide
„ Studerande C. A. Ljunggren, Sk.: Brunkol från Bjerred; Orthis argentea från Röstånga
„ Ingeniör Lundberg, Lomma: Fisklämningar ur Diluvialleran vid Lomma
„ Lektor A. Malmström: Ananchytes ovata från Bjerred
„ Amanuens J. C. Moberg: Cardiolaskiffer från Tomelilla; Rhätiska och Kritbärgarter och fossilier från Ystadtrakten; Kritbärgarter från N. Ö. Skåne; Devoniska, Jura och Kritfossilier från Westfalen; Vulkaniska bärgarter från Siebengebirge; Tertiära växter från Zwegstein vid Bonn
„ Studerande P. Montelius, Bl.: Terebratulina gracilis från Annetorp
„ Kandidat S. Murbeck, Sk.: Block från Lund
„ Professorskan M. Naumann: Orthoceras sp. från Klinta
„ Landtbrukare A. Nilsson, Silfåkra: "Dreikantner" från Silfåkratrakten
„ Professor Sven Nilssons arfvingar: Växter från Stabbarp, fossilier från Gotland och Köpinge; diverse fossilier från åtskilliga in- och utländska lokaler.
„ Herr Johan Palmborg, Batavia: Pimpsten och aska från Krakatoas utbrott den 26 och 27 aug. 1883
„ Professor A. Remelé, Eberswalde: Block från trakten af Eberswalde
„ Kammarherre H. Rosencrantz, Örup: 3 exemplar af Ammonites Stobaei från Köpinge sandstenen
„ Kandidat C. Rudelius, Sk.: Fossilier från Röstånga och Klinta
„ Herr C. Sandegaard, Annetorp: Fossilier från Annetorp; hajtand från N. Amerika
„ Studerande W. Skarstedt, Sk.: Orthroceras cochleatum från Gotland
„ „ J. O. Stade, Sk.: Block från Malmö och Fågelsång; fossilier från Annetorp
„ Studerande N. Ström, Sk.: Graptoliter från Fågelsång

Af Lektor S. L. Törnquist: Vackra Graptoliter från olika lokaler
„ Docent M. Weibull: Bärgarter och fossilier från Röstånga; bärgarter från Gräsberg och V. Silfberg, Dalarne
„ Docent F. Wulff: Travertin från Tivoli.

Historiska museet har under läsåret vunnit en betydande tillökning genom inköp af professor Sven Nilssons efterlemnade samling af fornsaker; härigenom har den äldre Nilssonska samlingen i museet fått ett värdefullt komplement, och allt hvad den frejdade fornforskaren under sin långa lefnad samlat, finnes nu förenadt på samma ställe till forskningens tjenst. Samlingen, som ännu icke hunnit förtecknas, utgör omkr. 1000 nummer. Af dessa höra omkr. 850 till stenåldern, hvilka omfatta, till en del i stora och vackra exemplar, nästan alla de former och typer, som äro kända från den nordiska stenåldern. Till bronsåldern höra 70 föremål, bland hvilka många hafva ett högt värde: en serie celter, deribland en skaftcelt med vackra sirater, en liten prydlig knif delvis belagd med guld, två hängkärl, fyra större halsringar m. fl. Ett mindre antal föremål tillhör jernåldern och medeltiden: deribland må nämnas några jernsvärd samt en medeltida skål af messing med intressanta ornament. Återstoden utgöres af dels gipsafgjutningar af utländska fornsaker dels kulturhistoriska och ethnografiska föremål från skilda tider och länder; särskildt förtjena nämnas två ståtliga yxor af grönsten från Nya Zeeland. Några af de nordiska fornsakerna äro af prof. Nilsson beskrifna eller omnämda i hans skrifter. Priset för hela samlingen var 2440 kr., hvilken utgift museet kunnat sjelft bestrida genom sina besparingar. — Genom köp har museet vidare förvärfvat ett bronsåldersfynd, bestående af ett hängkärl (fragmentariskt), ett svärd och en halsring; äfvensom några spridda fornsaker från stenåldern. — Såsom gåfvor har museet fått emottaga: af Nationalmuseet i Rio de Janeiro Guia da exposiçao anthropologica Brazileira; af redactionen för "Bidrag till kännedomen om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia" 8 häften af detta arbete; af landtbrukaren B. Andersson i Hörröd en facetterad slipsten; af stud. G. Karlin en flintdolk och en stenyxa; af Kulturhistoriska museet i Lund en vacker skaftcelt af brons; af docenten H. Edgren en pilspets af flinta från Nordamerika; af bagaren M. Wahlbom 2 ornerade bennålar från medeltiden; af herr C. O. Roth en fot till en medeltidsgryta af brons och ett fragment af ett bronssvärd.

Mynt- och medaljkabinettet har under läsåret emottagit följande gåfvor. Af Svenska akademien dess minnespenning öfver G. C. von Döbeln, i silfver; af Vetenskapsakademien dess minnespenning öfver G. af Klint, i silfver; af

Allmänna svenska brandförsäkringsverket dess medalj öfver sekularfesten 1882, i silfver; af Finska vetenskapssocieteten dess medalj öfver A. E. Nordenskiöld, i brons; af universitetet i Würzburg dess medalj öfver 300-årsjubileet, i brons; af professor Gustaf Ljunggren "Anglosachsiska mynt i svenska kungliga myntkabinettet ordnade och beskrifna af B. E. Hildebrand"; af fröken Ida Nilsson Stockholmsöre 1523 (Adv. Gubernato Swedenr); af grefve Chr. Reventlow Stralsundsschilling 1638; af bokhandlaren P. Hauberg i Kjöbenhavn dukat af 1692 och 1 mark klipp. 1598 (eftergjorda); af bokhållaren Hultman i Lund en skämtmedalj i koppar; af herr C. O. Roth ett Rostocksmynt från medeltiden och en Stralsundsschilling 1638. — Dels genom köp dels genom byte hafva förvärfvats följande för samlingen nya pjeser. Svenska mynt: 2 öre 1539, 4 mark 1616, Riga solidus 1621, öre 1650, Pommersk dubbelschilling 1658, Revals öre 1665, Bremens $^1/_{16}$ Th. 1666, d:o $^2/_3$ Th. 1674, d:o Sechsling 1675 o. 1676, Pommersk $^1/_{24}$ Th. 1675 o. 1681, Bremens $^1/_{48}$ Th. 1676 o. 1685, Stralsunds d:o 1683, 4 öre 1684, 2 mark 1685, Pommersk Witten 1688, 8 mark 1695, 4 mark 1704 o. 1715, mark 1711, Wismars 3-Pfenning 1727, 1744, 1751 o. 1759, öre 1729, rdr species 1737, $^1/_4$ d:o 1752, Stralsunds Witten 1753, d:o 2 Groschen 1761, d:o $^1/_{48}$ Th. 1766, 10 öre 1755 och 1760 (alla af silfver, undant. Wismars-mynten), samt följande plåtmynt: 2 dal. s. m. 1675, 4 d:o 1724 o. 1738. Svenska kungliga medaljer: Gustaf II Adolf Hildebr. 15, s., Kristina H. 88 a, 91 a, 98, 121 a, alla br., Karl XI H. 100 br., Ulrika Eleonora d. ä. H. 9 förg. kopp., Karl XII H. 23, 89 tenn, Fredrik I H. 27 förg. kopp., 34 försilfr. met., 88 br., Gustaf III H. 77 br., Gustaf IV Adolf H. 24 tenn, Karl XIII H. 45 s., Karl XIV Johan H. 98 br., 122 s. Svenska enskilda personers medaljer: öfver F. A. von Fersen H. 1 s., C. Grill H. 2 br., E. J. Hårleman br., S. af Ugglas H. 4 s. — Norska mynt: 3 st. af Græslidfyndet, Sverre, Erik Presthatare, Kristian III:s norska species 1546. — Danska mynt: Hardeknut (Alfin, Colsvein, Osgod, i Lund), Magnus den gode (Toki, Thurstin, Segrim, i Lund), Sven Estridson, Nils den gamle, Valdemar Seier, Kristiern II:s korshvid 1513. — Anglosachsiska mynt: Æthelræd (Colgrim i Lincoln), Knut den store (Etsige i Hastings, Swan i London, Leofric i Stanford, Edwin i York), Edward Bekännaren (Swafa i Lincoln). Samlingen har sålunda ökats med 63 mynt och 27 medaljer.

Vid *laboratorium för allmän kemi* hafva utöfver de nödvändiga förbrukningsartiklarne inga nämnvärda inköp för materielen under läsåret kunnat göras. Antalet laboranter utgjorde å nedre afdelningen under höstterminen inalles 55,

under vårterminen 42, samt å den öfre under hvardera terminen 6, sysselsatta med arbeten för licentiat- och doctorsprofven. *Minneralsamlingen* har under året erhållit följande delvis ganska värdefulla bidrag: af Prof. *A. E. Nordenskiöld* i Stockholm mineral från Grönland och Island, hvaribland praktstuffer af eudialyt, jernspat och kalkspat; af Prof. *Julius Thomsen* i Köpenhamn praktstuffer af kryolit i kristalliserad form samt flere af de mineral, hvaraf den Grönländska kryolitbildningen åtföljes; af Prof. *Fr. Ulrich* i Hannover: en till 50 species uppgående samling af mineral (hvaraf flere dubletter), företrädesvis från Harz och Schweitz; af Bergskonduktör *L. J. Igelström* i Wermland: empholit, talktriplit m. fl. från Horrsjöberg; af bergmästare *A. Sjögren* i Filipstad ganomalit från Långban och den nyupptäckta allaktiten från Nordmarken; af Med. stud. *C. A. Elmqvist* Sm. flusspat och blyglans från Cimbrishamn; samt slutligen monazit, columbit, thorit och andra pegmatit- och porfyrmineral från omgifningarne af Arendal, Tvedestrand, Langesund och Moss, dels genom köp anskaffade, dels af *föreståndaren* insamlade under en resa i dessa trakter förliden sommar, hvaribland märkes några xenotimstuffer, till skänks erhållna af ingeniör *Brönnlund* i Arendal.

Å *medicinskt-kemiska laboratoriet* hafva under läseåret 45 medicine studerande deltagit i arbetena, 24 under höst- och 21 under vårterminen.

Sedan de för den *pharmacologiska samlingen* afsedda lokalerna blifvit i ordning ställda och nya skåp blifvit anskaffade —, så vidt tillgångarne det medgifvit, — har samlingens ordnande och katalogiserande under läseåret fortgått. Obetydligheten af det årsanslag — 150 kronor — som samlingen för närvarande disponerar, har emellertid vållat, att detta ordnande endast kunnat ske provisoriskt, enär medel saknats för anskaffande af behöfliga nya och lämpliga kärl för drogernas förvaring. Redan för det nödtorftiga vidmakthållandet af samlingen genom det förbrukades och förlegades ersättande är det nämda beloppet knappast tillräckligt, och ett förfullständigande eller förökande af densamma genom inköp följaktligen ej att påräkna, utan måste den tills vidare i sådant afseende förblifva hänvisad till de bidrag, som för saken intresserade personer möjligen kunna och vilja lemna. Med desto större erkänsamhet är då hvarje sådant bidrag att mottaga, och är det för den skull med uttryck af den lifligaste tacksamhet, som institutionen har att erkänna den stora förbindelse, hvari den står till Herr Apothekaren Oscar Björkbom i Göteborg för den rikhaltiga collection af droger, officinella och icke officinella, utgörande omkring 300

nummer, som han under detta år skänkt till universitetets pharmacologiska samling.

På *Kirurgiska och Obstetriska klinikerna* hafva under det förflutna året 26 med. kandidater tjenstgjort. På den s. k. utvertes afdelningen å Lazarettet hafva under året vårdats 841 patienter; af dessa hafva 594 tillhört den chirurgiska och 247 den ophtalmiatriska afdelningen. 203 större operationer hafva blifvit verkställda på den förra och 104 på den sednare afdelningen och hafva resultaterna af de utförda operationerna varit lika goda och tillfredsställande som under de närmast föregående åren. Om sålunda från mortalitetsprocenten frårdragas de dödsfall (5 till antalet) hvilka inträffat på grund af sjukdomarnas obotliga natur, så uppgår dödsfallen bland de opererade icke till 1 $^1/_2$ %.

På den Obstetriska afdelningen hafva vårdats 83 qvinnor och har bland dessa helsotillståndet i allmänhet varit synnerligen godt.

Den Kirurgiska instrumentsamlingen har under året blifvit förökad med några nya instrumenter.

Å *Medicinska kliniken* hafva under läseåret 1883—1884 tjenstgjort 26 medicine candidater, af hvilka 18 aflagt medicine candidatexamen i Lund, 1 vid universitetet i Upsala och 7 vid Karolinska Institutet i Stockholm.

Undervisningsmaterielet har varit synnerligen rikhaltigt och instructivt. 215 patienter hafva vårdats å afdelningen, och af dessa hafva 25 aflidit.

Patologiska Institutionen. Antalet under läsåret förrättade *obduktioner* uppgår till 77, af hvilka 13 på Lunds Hospital. De fördela sig sålunda, att 63 varit patologiska och 14 rätsmedicinska eller anställda i rätsmedicinsk form. I *samlingarne* hafva under samma tid uppstälts 98 n:r nya preparat, och på vanligt sätt hafva instit:ns tjänstemän vid förefallande obduktioner tillvaratagit sådant, som för samlingarne eller undervisningen ansets ega någon betydelse. Såsom *gåfvor* har instit:n fått emottaga talrika och värdefulla preparat från härvarande Lazarets Kirurgiska kliniker af deras föreståndare Proff:na D:r *C. J. Ask* och D:r *M. K. Lövegren* samt underläkare och amanuenser Med. Kand. *O. Moberg*, *N. Samuelson* och *S. Brink*, och dessutom af D:r *Casp. Andersson*, Vaktm. *A. Cato*, D:r *C. Claus* i Malmö, Veterinärläkare *Ekeman* i Lund, D:r *E. F. Ericsson* i Falköping, Regimentsläk. D:r *L. Fick*, D:r *A. Kull* i Kristianstad, D:r *G. Naumann* i Helsingborg (flera mycket ovanliga patologiska bildningar), D:r *A. Nordenstedt*, Hr *Olsson* i Malmö, Prof. D:r *C M. Ullman* i Göteborg och Med. Stud. *A. Pettersson-Witting.*

De *zoologiska samlingarna* hafva under året erhållit en mängd gåfvor, öfver hvilka dock utrymmet ej medgifver att meddela fullständig förteckning. Prof. *J. Agardh* har, såsom under flere föregående år, riktat samlingarna med exotiska Bryozoer, Spongier m. m.; Lektor *G. Pettersson* har skänkt ett exemplar af Pagellus Centrodontus; Grefve *T. Thott* en Rallus aquaticus samt unge af Meles taxus; Rektor *Skottsberg* en Phocæna communis; Handlande *S. Johnsson* i Raflunda ryggsköld af Emys europæa; Fröken *Ida Nilsson* fossila ben och horn af Elg, Hjort och Ren; Prof. *Löwegren* en Caprimulgus europæus; Doc. *Weibull* en hvit Motacilla alba; Adj. *G. Brunius* en exotisk fisk samt en Pagellus centrodontus; Frih. *G. v. Essen* en Picus martius; Mejeristen *S. Olander* en Canis lagopus; Jägmästare *P. Smidt* en Columba turtur; Stud. *P. Rosenius* flere foglar m. m.; Timmerman *E. Petersson* en Falco subbuteo; Jägmästare *F. Gyllenkrook* två Lemmus amphibius; Hofjägmästare *Wrangel* varietet af Perdix cinerea; Konservator *C. Roth* div. skelettdelar m. m. samt 100 arter sällsyntare Coleoptera; Hr *V. v. Gegerfelt* en Falco lithofalco; Kand. *B. Haij*, Lic. *Hj. Nilsson*, Akad. Trädgårdsmästare *Christenson*, Kand. *G. Löfgren*, Skolyngl. *P. Tuvesson*, Hr *O. Roth*, Hr *C. Möller* m. fl. div. insekter och insektlarver o. s. v. — Genom inköp ha förvärfvats: ungar af Strix otus och Falco subbuteo; vidare en Sterna minuta, Anas strepera ♀, Cottus bubalis, Pleuronectes cynoglossus, Lamna cornubica; af Naturaliehandl. *Frank* i London skelett af Menura; af Naturaliehandl. *V. Frič* i Prag div. injektionspreparat samt sällsyntare intestinalmaskar m. m.; af Hr *C. Möller* 1,660 ex. Skandinaviska Coleoptera. För insektsamlingen har inköpts ett nytt större skåp. — I de zootomiska öfningarna, som blifvit ledda af Amanuensen D. Bergendal, deltogo under H. T. 20 samt under V. T. 15 studerande.

Här nedan angifna skrifter hafva af universitetets lärare och tjenstemän under det nu slutande akademiska läsåret blifvit i tryck offentliggjorda eller äro för närvarande under tryckning. *)

Agardh, J. G.: Till algernes systematik. Nya bidrag (i Acta Univ. Lund. XIX. 4:o. 177, 4 s. + 4 pl.

Ahnfelt, O. N.: Schleiermachers lära om ångern (i Acta Univ. Lund. XIX. 4:o 45 s.)

Predikan på Palmsöndagen (i Predikningar utg. af Kyrkans vänner. Förra årg. Norrkpg 1883 s. 226—34).

*) Formatet är oktav, så framt ej annat format uttryckligen uppgifvits.

En recension i Svensk lutersk kyrkotidning. 7 årg. Norrkpg 1883.

Alexandersson, A. M.: Grekisk fornkunskap. Häftet 3. Sthm 1883, s. 161—240 och 3 kartor (i förening med O. V. Knös).

Artiklar i Nordisk familjebok.

Bergendal, D.: Bidrag till örtartade dikotyledoners jämförande anatomi. Akad. afhandling. Lund 4:o 1883. 2, 134, VI s., 6 taflor (äfven i Acta Univ. Lund. XIX).

Bendz, H.: Om förekomsten och betydelsen af Varices i Oesophagus vid hinder inom portåderkretsloppet, särskildt vid Cirrhosis Hepatis. Akademisk afhandling. Lund 1884. 59 s.

Billing, A. G. L.: Mårten Luthers lilla katekes med kort utveckling, stadfäst genom Kongl. Maj:ts nådiga cirkulär d. 11 Okt. 1878. Jemte utläggning af Gottfrid Billing. I. Lund 1883. 284 s.

Vid kontraktsprosten m. m. S. G. Cavallins jordfästning den 23 Juni 1883. Lund 1883. 11 s.

Kyrkomötet 1883. I. II. (i Svensk luth. kyrkotidning, Norrkpg, 1883. Ser. A s. 41—46, 61—66).

Korrespondens-artiklar till Luthersk Ugeskrift i Christiania.

Blomstrand, C. W.: Om ett uranmineral från trakten af Moss samt om de nativa uranaterna i allmänhet (i Geol. fören. förhandl. VII. Sthm 1883 s. 59—101).

Ein Uranmineral von Moss und über die natürlich vorkommenden uranate im Allgemeinen (i Journal f. prakt. Chemie N. F. XXIX. Leipzig 1884 s. 191—228).

Om den så kallade vattengasen (i Lunds Weckoblad 1884 n:o 28, 29).

Bäcklund, A. V.: Om ytor med konstant negativ krökning. (I Acta Univ. Lund XIX. 4:o 48 s.)

Cavallin, C.: Iphigenia i Tauri. Tragœdi af Euripides. Med förklaringar utgifven. Lund 1883. 2 + 188 + 2 s.

Claesson, P.: Om uppkomsten af m-sulfonsyra vid sulfurering af toluol (i Öfvers. af Vet. Akad. förhandl. 1883. Sthm n:o 7. s. 53—58).

Om toluoldisulfosyror (dersammast. s. 59—68).

Edgren, A. H.: Nybörjarens lärobok i engelska språket. Med särskildt afseende på sjelfstudium efter F. Ahns metod utarbetad. 2 uppl. Sthm 1883. 160 s.

An Elementary Sanskrit Grammar with a brief Sketch of scenic Prakrit. (under tryckn. i Simplified Grammar Series, London).

De codicibus nonnullis Indicis, qui in bibliotheca universitatis Lundensis asservantur (i Acta Univ. Lund XIX. 4:o 7 s.)

Svensk literatur i Amerika (i Ny svensk tidskrift, Lund 1883 s. 470—75).

Buddhismen, dess uppkomst och lära (dersammast. 1883, s. 481—507).

En af John Ericssons triumfer (i Nordisk tidskrift, Sthm, 1883, s. 359—67).

Indiens sagor på vandring i verlden (dersammast., Sthm, 1884, s. 88—107).

En anmälan i Deutsche Litteraturzeitung. Berlin 1884. sp. 390—91.

Eichstädt, C. C. F.: Erratiska basaltblock ur n. Tysklands och Danmarks diluvium (Geol. fören. förhandl. VI. Sthm, 1883. s. 557—74).

Om uralitdiabas, en följeslagare till gångformigt uppträdande småländska kvartsporfyrer (dersammast. s. 709—16).

Ytterligare om basalt-tuffen vid Djupadal i Skåne (dersammast. s. 774—83).

Klotdiorit från Slättmossa, Järeda socken, Kalmar län (dersammast. VII. 1884. s. 134—42, i fören. med N. O. Holst).

Anomit från Alnö, Westernorrlands län (dersammast. s. 194—96).

Eklund, P. G.: Om Mårten Luther. Minnestal hållet i Lunds univ:s. aula den 10 nov. 1883 (i Ny svensk tidskrift, Lund, 1883, s. 561—80).

Predikan på första söndagen efter Trefaldighet (i Predikningar utg. af Kyrkans vänner. Förra årg. Norrkpg 1883 s. 378—85).

Hvem har hunnit längst på salighetsvägen? (i Tidskr. för kristl. tro och bildning II. Ups. 1884 s. 184—96).

Engström, F.: Beobachtungen der Planeten Victoria und Sappho 1882 (i Astr. Nachrichten n:o 2589).

Fahlbeck, P. E.: Om Beovulf (uti Antiquarisk tidskrift för Sverige, Sthm 1884, s. 1—90).

Den s k. striden mellan Svear och Götar, dess verkliga karakter och orsaker (i Histor. tidskr. IV. Sthm 1884, under tryckning).

Friedlander, A. E.: Gustaf III som dramatisk författare. Literaturhistorisk studie. Lund 1884. 2 + 92 + 2 s.

Smärre bokanmälningar.

Geijer, K. R.: Om bildning och uppfostran i det gamla Hellas (i den af C. Kastman utgifna samlingen: Skolan och hemmet. III. Sthm 1883. s. 1—79).

Den nyaste literaturen i skolfrågan. Orienterande öfversigt (i Ny svensk tidskr., Lund, 1883 s. 409—38).

Om idealism, realism och naturalism i konsten (dersammast. 1884. s. 321—58). Recensioner i samma tidskrift.

Utgifvit: Ny svensk tidskrift, Lund 1883 h. 4—8 och extrahäfte, 1884 h. 1—5 och extrahäfte.

Jönsson, B.: Normal förekomst af masurbildningar hos slägtet Eucalyptus Lehr (i Botan. notiser, Lund, 1883. s. 117—37).

Polyembryoni hos Trifolium pratense. L. (dersammast. 1883 s. 134—37).

Protoplasmarörelse inom rothåren hos fanerogama växter (dersammast. 1884 s. 50—54).

Der richtende Einfluss strömenden Wassers auf wachsende Pflanzen und Pflanzentheile (Rheotropismus) i Ber. d. deutsch. botan. Gesellsch., Berlin, 1883. s. 512—21.

Berättelse öfver Frökontrollanstaltens i Lund verksamhet under året 1881—1882 (i Malmöhus läns kgl. Hushålln. Sällsk. qvartalsskrift 1882, Malmö, 1883 s. 296—300).

Berättelse öfver Frökontrollanstaltens i Lund verksamhet under året 1882—83 (dersammast. 1883; under tryckning).

Referater öfver svensk-norsk botanisk literatur för 1879—80 i Botan. Jahresbericht i Berlin och för 1882—83 i Botan. Centralblatt i Kassel.

Kock, K. A. L.: Om vokalisationen i fornsvenskan (i Forhandl. paa det and. nord. filologmöde, Chria, 1883 s. 193—97).

Ordförklaringar (i Arkiv f. nord. filol. I. Chria 1883 s. 209—17).

Emendationer och ordförklaringar till "Gamla ordspråk" och andra fornsvenska skrifter (dersammast. II. Chria 1884 s. 97—115).

Om svenskans behandling af ljudförbindelsen *itt* ock om fornsvenskans *l*-ljud (i Nyare bidr. till känned. om sv. landsm., Sthm II. 12. 13 s.)

Recensioner i Nord. tidskr. och i Ny svensk tidskr.

Kreüger, J. C.: Den svenska kriminalprocessens utveckling från medlet af femtonde till slutet af sjuttonde seklet (i Tidskr. f. lagstiftn., Sthm, XX s. 129—140, 342—358, 587—605; XXI. s. 69—98. Fortsättes).

Recension af E. Wolffs Jemförande rättshistoriska studier till de tolf taflornas lag (dersammast. XXI. s. 1—9).

Förhållandet emellan den svenska rättens ofullkomliga äktenskap och den romerska rättens (dersammast., under tryckning).

Lidforss, K. E.: Macchiavelli såsom politisk författare (i Ny svensk tidskr., Lund, 1883. s. 374—94, 439—52).

Åtskilliga recensioner.

Lindfors, A. O.: Om nafvelsträngsbråck (i Nord. medic. arkiv XV, Sthm, 1883, 34 s.)

Om den Mitchell'ska behandlingen af svårare hysterifall (i Eira VII. Göteborg, 1883 s. 742—45).

En vår i England I—VII. Resebref till Sydsv. Dagbladet 1883.

Två dikter i Svensk kalender f. 1884. Sthm 1883. s. 55—61.

Ljunggren, G. H. J.: Vördsam inbjudning till den fest, medelst hvilken Lunds universitet den 10 November 1883 firar det fyrahundraåriga minnet af Martin Luthers födelse. Af universitetets rektor. Lund, 1883. 4:o 7 s. (progr.)

Framställning af de förnämsta esthetiska systemerna. Andra delen. Vischers system. Andra öfversedda upplagan. Lund 1883. 1 + 378 + 1 s.

Ljungström, E. L.: Carduus acanthoides L. × crispus L., en för Sverige ny hybrid (i Botan. notiser, Lund 1883 s. 218—21).

Vextgeografiska bidrag till Skånes flora (dersammast. 1884 s. 4—6).

Om några könsförhållanden och därmed i sammanhang stående modifikationer i blommans byggnad hos en del Syngenesister (dersammast. 1884 s. 7—11).

Lundgren, S. A. B.: Bemerkungen über die von der schwedischen Expedition nach Spitzbergen 1883 gesammelten Jura- und Trias-Fossilien (i Bih. till Vet.-Akad. Handl. VIII. Sthm, 1884. 22 s. och 2 taflor).

Studier öfver fossilförande lösa block. 2. Om kritblock från Gräseryd i Halland (i Geol. fören. förhandl. VI, Sthm, 1883 s. 615—22).

Anmälningar och smärre meddelanden i Geol. fören. förhandl., Ny svensk tidskrift, Nordisk familjebok m. fl.

Moberg, J. C.: Cephalopoderna i Sveriges kritsystem. I. Sveriges kritsystem systematiskt framställdt. Sthm 4:o 1884. 45 s. och 1 karta.

Nilsson, N. Hj.: Redigerat Skånska trädgårdsföreningens tidskrift. Lund, årg. VII. 1883. n:ri 2—4; årg. VIII. 1883. n:ri 1, 2.

Nordstedt, C. F. O.: Redigerat Botaniska notiser. Lund, 1883. n:ri 4—6; 1884. n:ri 1—3.

Characeæ (i M. Kuhn, Ueber Farne und Charen von der Insel Socotra, Ber. d. deutsch. botan. Gesellsch., Berlin, 1883, s. 241—43).

Sobre alcunas algas de la Repubbl. Argentina (i Bolet. acad. nacion. Argent. de ciencias, Buenos Aires. IV) *).

Nyblæus, J. A.: Artikeln *Benjamin Höijer* i Nordisk Familjebok VII. Sthm 1883 sp. 341—50.

Svensk Filosofi. Skrifter af Christopher Jacob Boström utgifna af H. Edfeldt (i Ny svensk tidskrift, Lund, 1884 s. 30—63).

Om Boströms idélära och hans därmed sammanhängande förklaring af den sinliga verlden (dersammast. 1884, extrahäfte, 40 s.)

Odhner, C. Th.: Account of William Usselincx and the South, Ship and West India Companies of Sweden. Transl. by G. H. Keen (i Pennsylv. Mag. of Hist. Sept. 1883).

Olbers, C.: Högmessopredikan hållen i Lunds domkyrka den 10 November 1883 400:de årsdagen af doctor Mårten Luthers födelse. Lund 1883. 14 s.

Ribbing, S.: Om difteri, croup, angina scarlatinosa m. m. (i Eira, Gbg, 1883 s. 527—42).

Digtekunst og Lægekunst (i Illustr. Tidende, Kbnhvn, 1884 n:r 1281—82).

Rosén, A.: Om fotpunktkurvors karakterer. Akademisk afhandling. Lund 1884. 40 s.

Rosenius, M. G.: Nya Testamentets text. De Westcott-Hortska upptäckterna vid den N. T. textkritik man väntar af vår bibelkommission. Med anledning af den mellan professorerna Warholm och Cavallin i ämnet förda skriftväxling. Lund 1883. 26 s.

Bibelöfversättningen. Den för den svenska bibelöfversättningskommissionen gällande nådiga instruktionen den 18 Maj 1773: huru har den intill senaste tid tillämpats och hvad är den i och för sig? Lund 1883. 12 s.

Schwerin, H. H. von: Herodots framställning af Europas geografi. Akademisk afhandling. Lund 1884. 207 s. och 1 karta.

Skarstedt, C. W.: D. Martin Luthers och några af hans medreformatorers andeliga sånger. På svenska utgifne af C. W. S. I. Lund 1883. 4 och 187 s. (anon.)

En dag ur Martin Luthers lif. Öfversatt af en student. Lund 1883. 42 s. (anon.)

---

*) I förening med V. B. Wittrock har Nordstedt under år 1883 utgifvit häftena 11—12 af exsiccatverket: Algæ aquæ dulcis exsiccatæ præcipue scandinavicæ adjectis algis marinis chlorophyllaceis et phycochromaceis.

Om sabbathen. Föredrag vid prestmötet i Lund den 22 Aug. 1883. Lund 1883. 19 s. (särtr. ur Handl. rör. prestmötet i Lund 1883).

Minnesord vid prebendekomministern P. Andreens jordfästning i Uppåkra af församlingens kyrkoherde. Lund 1884. 14 s. (anon.) *).

Sydow, E. F. N. von: Om hyresaftal rörande fast egendom, enligt romersk och svensk rätt. Akademisk afhandling. Lund 4:o 1884, 1 + 143 + 1 s. (äfven i Acta Univ. Lund XIX).

Söderwall, K. F.: Redigerat och utgifvit: Svenska språkets lagar. Kritisk afhandling af Joh. Erik Rydqvist. Sjette bandet. Sthm 1883. VI och 548 s.

Tegnér, El. C.: Gustaf Mauritz Armfelt. Studier ur Armfelts efterlemnade papper samt andra handskrifna och tryckta källor. I. Armfelt och Gustaf III. Sthm 1883. X + 471 s., 1 portr. och 1 karta.

Samuel Ödmann och Nya skolan. Anteckningar ur Wallmarkska brefvexlingen på kongl. biblioteket. Sthm 1884, 48 s. (Aftryck ur Samlaren 1883).

Redigerat och utgifvit: Esaias Tegnérs Samlade skrifter. Jubelfestupplaga. II, III. Sthm 1883. XI + 523 s. + 1 porträtt; V + 573 s.

Tegnér, Es. H. W.: De kufiska mynten i silfverfyndet från Botels, Hafdhems socken, Gotland (i Vitterh. Akad. Månadsbl., Sthm, 1883, s. 98—119).

Nordiska författares arbeten om och på afrikanska språk (i Ny svensk tidskr., Lund, 1884, s. 102—23).

Norrmän ellêr danskar i Normandie? Några anmärkningar om normandiska ortnamn (i Nord. tidskrift, Sthm, 1884, s. 183—214).

Thomson, C. G.: Opuscula entomologica. Fasciculus nonus. Lund 1883 s. 843—936.

Trybom, A. F.: Fiskeristudier i Danmark, Tyskland och Holland sommaren 1881. Lund 4:o 1883. 104 s.

Iakttagelser om fisket i Ume lappmarker (i Nord. Aarsskrift for Fiskeri. I. Kbnhvn 1884. s. 281—323).

Törnquist, S. L.: Öfversigt öfver bergbyggnaden inom Siljansområdet i Dalarne. Sthm 4:o 1883. 59 s. + 1 bl. med profiler + 1 geol. karta (Sveriges geol. undersökning. Ser. C.)

Några komparativt-geologiska anteckningar från en resa i Vestergötlands

---

*) Såsom i föregående årsberättelser förbigångna må här upptagas: Göteborgs stifts herdaminne ur kyrkan och skolan. Efter mestadels otryckta källor sammanfördt. Häft. 3, 4. Lund 1881—82, s. 391—598; 599—790.

silurområde sommaren 1883 (i Geol. fören. förhandl., VI. Sthm, 1883 s. 681—92).

Referat i Geol. fören:s förhandl.

Warholm, C.: N:o 3. Om bibelkommissionens öfversättning 1882 af Nya Testamentet och textus receptus. Svar till Upsala Teol. Tidskrift. Sthm 1883. 40 s.

Utgifvit Melins bibelverk, senare hälften.

Weibull, K. O.: Mineralogiska notiser. 1) Igelströmit från Hillängsgrufvan i Dalarne. 2) Göthit från Pitkäranta i Finland. 3) Halotrichit från Falu grufva (i Geol. fören. förhandl. VII. Sthm 1884, under tryckn.)

Weibull, Mart. J. J.: Johan Adolph Clodts anteckningar (i Histor. tidskr., Sthm, 1883 s. 203—24; 280—322).

Lunds och Lundagårds minnen, historiskt festtåg utfördt af Lunds studenter vid invigningen af Lunds nya universitetsbygnad. Sthm fol. 1884. 11 ark text och 7 pl.

Frans Anton Ewerlöf (minnesteckning i Ny illustr. tidning. Sthm, 1883 n:o 40).

Artikeln Gustaf II Adolf i Nordisk familjebok. VI. Sthm 1883 sp. 260—71).

Utg.: Lunds domkyrkas hist. af Joh. Corylander. Lund 1884. 188 s. och 1 pl.

Wisén, Th.: Om norröna medialformer på *-umk* i första personen singularis (i Arkiv f. nord. filol. I. Chria 1883 s. 370—84).

Tal på Svenska Akademiens högtidsdag den 20 December 1883 (24 s.; tryckt i Akademiens handlingar. LX. Sthm 1884).

Bidrag i Nordisk familjebok.

Wägner, Sv.: Recension af H. Höffdings Psychologie (i Philos. Monatshefte XIX. Bonn 1883 s. 557—74).

Om kropps- och själsegenskapers ärftlighet. Sthm 1883. 38 s. (särtr. ur Läsning för folket).

Jemte hvad sålunda blifvit af universitetets lärare och tjenstemän från trycket utgifvet hafva följande afhandlingar vid universitetet utkommit:

Arcadius, C. O.: Om Bohusläns införlifvande med Sverige. Stockholm 1883, 119 s. 8:o.

Bergquist, B. J.: Studier öfver den konditionala satsfogningen i Fornsvenskan. Lund, 1884, 103 s., 8:o.

Hjelmérus, J.: Bidrag till svenska jordeganderättens historia, I. Lund 1884, 94 s., 4:o.

Lundborg, N.: Studi sul congiuntivo nella Divina commedia. Lund, 1884, 64 s., 8:o.

Nilsson, J. O.: De mutatione scenæ, quæ sunt in fabulis Græcorum. Lund, 1884, 66 s., 8:o.

Tessing, S.: De compositis nominibus Aeschyleis et Pindaricis. Lund, 1884, 148 s., 8:o.

Wallin, K.: Bidrag till kännedomen om isomera Toluolmonosulfonsyror, Lund 1884, 62 s., 8:o.

Wickström, V. H.: Det skönas begrepp. Lund, 1884, 67 s., 8:o.

Det större konsistoriet har under det akademiska året haft 18 sammanträden, det mindre 15. I det sistnämnde hafva jemte undertecknad och prorektor tjenstgjort: professorerne Broomé, Möller, Warholm, Odenius och Cavallin samt i särskilda ärenden bibliotekarien och räntmästaren.

I drätselnämnden hafva utom de ordinarie ledamöterne tjenstgjort proff. Broomé, Hamilton och Möller. Den sistnämde har blifvit i drätselnämnden ånyo invald för nästa treårsperiod.

Styrelsen för universitetets årsskrift har utgjorts af professorerne Olbers, Hamilton, Blomstrand, Cavallin och Areschoug, af hvilka den förstnämde tjenstgjort såsom ordförande, den sistnämde såsom sekreterare.

Nittonde årgången af årsskriften har under året utkommit.

I biblioteks-kommissionen hafva utom t. f. bibliotekarien och t. f. v. bibliotekarien tjenstgjort: professorerne Skarstedt, Broomé, Odenius, Ljunggren, Lidforss, Björling och Quennerstedt.

De vid universitetet närvarande studerandes antal utgjorde höstterminen 840, deraf 94 tillhörde den teologiska, 134 den juridiska, 94 den medicinska och 518 den filosofiska fakulteten. Vårterminen utgjorde de studerandes antal 791, deraf 88 tillhörde den teologiska, 141 den juridiska, 92 den medicinska och 470 den filosofiska fakulteten.

Såsom studerande hafva blifvit inskrifne 172, nemligen höstterminen 138 och vårterminen 34.

Af följande antal studerande hafva examina blifvit aflagda: teologisk kandidatexamen 2, teoretisk teologisk 15, praktisk d:o 32, juris utriusque kandidatexamen 3, examen till rättegångsverken 25, examen till Kongl. Maj:ts kansli 6, medicine-licentiatexamen 7, medicine kandidatexamen 12, filosofie-licentiatexamen inom humanistiska sektionen 9, d:o inom matematisk-naturvetenskapliga d:o 2, filosofie-kandidatexamen 25, teologisk-filosofisk 18, juridisk-filosofisk 12, medicinsk-filosofisk

27, juridisk-filosofisk preliminärexamen 23. Latinskt stilprof har blifvit aflagdt af 43 för filosofie kandidat examen och af 24 för teologisk filosofisk examen.

Premier hafva för 1883 blifvit tilldelade: inom teologiska fakulteten 1. studeranden E. K. Böös, sk., 2. stud. L. A. Melander, gb., 3. fil. kand. R. Helgesson, sk.; inom juridiska fakulteten, 1. j. u. kandidat E. v. Sydow, sk., 2. j. u. kand. J. Hjelmérus, sm., 3. stud. J. O. Holmdahl, bl.; inom medicinska fakulteten, 1. med. licentiaten F. M. Melin, sk., 2. med. licentiaten H. Ström, sk., 3. med. kandidat C. A. Berg, bl.; inom filosofiska fakulteten, 1. docenten A. Rosén, sk., 2. fil. licentiaten L. Larsson, sk., 3. fil. licentiat H. Nilsson, sk.

Under det akademiska året hafva 93 akademiska betyg blifvit utfärdade, deraf 11 åt akademiske lärare eller tjenstemän.

Inom medicinska fakulteten förrättas i dag kl. 12 m. promotion, dervid dekanus kommer att till doktor offentligen utnämna:

t. f. laboratorn vid patologisk-anatomiska institutionen medicine-licentiaten HANS BENDZ sk., född i Tomarps socken, af Skytts härad, Malmöhus län, den 6 juni 1851; (Föräldrarne, hemmansegaren *Per Olsson* och *Kjersti Jönsdotter*); intogs i Malmö högre allmänna läroverk vårterminen 1863; aflade maturitetsexamen den 28 maj 1869; inskrefs såsom student vid Lunds universitet den 20 sept. s. å.; aflade medico-filosofisk examen den 18 okt. 1871, medicine kandidat-examen den 15 okt. 1877 samt medicine licentiatexamen den 30 sept. 1881; disputerade för medicinska doktorsgraden den 28 maj 1884 — allt vid Lunds universitet; tjenstgjorde som underläkare å Malmöhus Läns kurhus i Lund 22 okt. 1875—1 januari 1877; var anställd såsom amanuens vid patologiska institutionen i Lund 1 jan. 1876—1 juli 1878; antogs till stipendiat i Kongl. flottan den 4 februari 1878 för en tid af tre år; tjenstgjorde såsom extra läkare vid marinregementet under 1878 års beväringsmöten samt i Mariefreds distrikt 15 mars—26 april 1879; var anställd såsom amanuens vid patologiska institutionen i Stockholm 1 juni 1879—1 juni 1880; medföljde såsom uppbördsläkare korvetten "Eugenies" sommarexpedition 1880; blef den 1 februari 1881 tillförordnad såsom laborator i patologi vid Lunds universitet, hvilken anställning fortfarande innehafves; företog såsom innehafvare af H. M. Konungens resestipendium år 1882 en studieresa till Danmark, Tyskland och Schweitz; var sommaren 1883 intendent vid Ramlösa Helsobrunn; har af trycket utgifvit: såsom doktorsspecimen en i Nord. med. arkiv intagen afhandling om "förekomsten och betydelsen af varices i oesophagus vid hinder inom portåderkretsloppet, särskildt vid cirrhosis hepatis."

Äfvenledes förrättas i dag kl. ½ 12 f. m. promotion inom filosofiska fakulteten, dervid nedannämde 9 fil. licentiater och 1 fil. kandidat komma att af fakultetens dekanus till filosofie doktorer offentligen utnämnas:

af *Westgöta nation*

KARL VALLIN, född i Warola församling af Skaraborgs län den 3 januari 1846 (föräldrar: hemmansegaren Sven Andersson och Stina Jonsdotter); intogs i Skara h. allm. läroverk höstterminen 1862; aflade maturitetsexamen derstädes den 8 juni 1870; inskrefs vid Lunds universitet den 12 september 1870; aflade filosofie kandidatexamen den 15 december 1874 och filosofie licentiatexamen inför matem. naturv. sektionen den 14 december 1881; genomgick profår vid h. allm. läroverket i Lund höstterminen 1881 och vårterminen 1882; tjenstgjorde såsom andre lärare vid Södermanlands läns folkhögskola i Bie läsåret 1873—74 samt vårterminen 1875; förordnades till amanuens vid Lunds universitets kem. laboratorium höstterminen 1879 och tjenstgjorde såsom sådan till vårterminen 1881; tjenstgjorde såsom extra lärare vid Lunds h. allm. läroverk höstterminen 1882 samt vår- och höstterminerna 1883; blef, efter att hafva aflagt praktiskt undervisningsprof i modersmålet, naturlära och matematik, utnämd till adjunkt vid Karlskrona h. allm. läroverk den 28 november 1883; samt har af trycket utgifvit: Bidrag till kännedomen om isomera toluolmonosulfonsyror (Gradualdisp., försvarad d. 30 d. 1884).

af *Skånska nationen*

CARL OLOF OHLSON ARCADIUS född i Göddelöf af Malmöhus län den 20 December 1849 (föräldrar: klockaren Åke Ohlsson och Anna Christina Holmqvist) genomgått Kristianstads högre allmänna läroverk; student i Lund den 13 Sept. 1869; aflagt filosofie kandidatexamen efter 1853 års stadga den 28 Maj 1875; försvarat en för filosofiska graden utgifven afhandling "Om Bohusläns införlifvande med Sverige" den 17 November 1883; genomgått profår vid Lunds läroverk 1875—1876; föreståndare för Göteborgs och Bohusläns folkhögskola 1876.

SVEN TESSING född i Gryt af Kristianstads län den 24 okt. 1849; inskrefs i Kristianstads skola hösten 1864; aflade mogenhetsexamen våren 1871; inskrefs hösten s. å. vid Lunds univ.; aflade fil. kand. examen dec. 1876, fil. lic. examen maj 1883 och disputerade för filosofisk doktorsgrad maj 1884. Utgifven skrift: De compositis nominibus Aeschyleis et Pindaricis.

Friherre HANS HUGOLD VON SCHWERIN (son af ryttmästaren och kommendören, friherre C. J. G. A. Jules von Schwerin och hans maka Ingeborg Rosencrantz), född å Skarhult den 17 September 1853; intogs höstterminen 1863 i Lunds högre allmänna läroverk; aflade mogenhetsexamen derstädes den 23 maj 1871; inskrefs såsom student vid Lunds universitet den 25 September samma år; aflade examen stili latini pro gradu philosophico den 23 Januari 1872 och filosofie kandidatexamen den 14 Sept. 1878; förordnades till e. o. amanuens vid universitets-biblioteket den 8 September 1879; företog under läsåret 1881—82 med offentligt uppdrag och i vetenskapligt ändamål en resa i Tyskland, Italien, Frankrike, England och Holland; adjungerad kommissarie för Sverige vid den tredje internationela geografiska kongressen och dermed förenade utställningar i Venezia September 1881; vistades November 1881—Juni 1882 i Paris,

der föreläsningar i geografi af hrr Himly och Levasseur bivistades och studier i samma vetenskap idkades i synnerhet å Bibliothèque Nationale och Bibliothèque de la Société de Géographie; erhöll af Lunds universitets rektorsembete den 15 Februari 1882 uppdrag att under vistelsen i Paris taga kännedom om de offentliga bibliotheken derstädes, med skyldighet att vid hemkomsten derom afgifva berättelse; undergick den 7 September 1883 filosofie licentiatexamen inför filosofiska fakultetens humanistiska sektion; disputerade för filosofie doktorsgraden den 26 Maj 1884. Medlem af geografiska sällskapen i Stockholm, Kjöbenhavn och Paris. Tryckta skrifter: "Herodots framställning af Europas geografi" (207 sidd., stor 8:o med 1 kolor. karta, gradualafhandling) Lund 1884. Smärre geografiska uppsatser och notiser i tidskrifter och tidningar.

NILS LUNDBORG född i Borlunda den 14 maj 1850, intogs i Lunds högre allmänna läroverk vårterminen 1865; genomgick nämda skola och aflade studentexamen den 24 maj 1872; inskrefs vid kongl. universitetet i Lund den 28 i samma månad, författade latinskt öfversättningsprof pro gradu philosophico den 7 december 1874; aflade filosofie kandidatexamen den 31 januari 1879; genomgick det filologiska seminariets romanska afdelning åren 1878 och 1879; tjenstgjorde såsom vikarierande adjunkt vid högre allmänna läroverket i Lund vårterminen 1876 samt läseåren 1876—77, 1877—78 och 1878—79; aflade undervisningsprof för sökt adjunktsbefattning vid folkskolelärareseminarium i Linköping den 4 november 1880; företog en resa till Italien, Frankrike och England, hvarunder han, inskrifven vid kongl. institutet för högre studier i Firenze, studerade historia, filosofi samt latinsk och italiensk litteratur läseåren 1880—81 samt 1881—82; idkade i Paris studier i filosofi, historia och fornfranska vid Sorbonne och Collège de France under andra terminen af läsåret 1881—82; aflade filosofie licentiatexamen den 11 november 1882; företog en andra resa till Firenze för att på nationalbiblioteket derstädes studera den italienska lyriken under de två första århundradena; disputerade för filosofiska doktorsgraden den 2 februari 1884; genomgår för närvarande den i läroverksstadgan föreskrifna profårskursen vid högre allmänna läroverket i Lund. Utgifna skrifter: La fedeltà nel Nord. Traduzione dallo Svedese. Firenze 1881. Cato den äldre — om ålderdomen. Lund 1883. Studi sul congiuntivo nella Divina Commedia.

JOHAN CHRISTIAN MOBERG, född på Thorsjö i Solberga socken d. 11 Febr. 1854; åtnjutit undervisning vid elementarläroverken i Ystad och Malmö; mogenhetsexamen d. 9 Dec. 1873; student vid Lunds universitet d. 2 Nov. 1874; ex. stili latini d. 19 Maj 1876; fil. kand. ex. d. 14 Sept. 1878; fil. lic. ex. d. 22 Maj 1883; disp. för doktorsgraden d. 29 Maj 1884; e. o. amanuens vid geologiska institutionen d. 6 Okt. 1880; kallad till medlem af Geologiska Föreningen i Stockholm 1880; anställd som extrageolog vid Sveriges Geologiska undersökning under sommararbetena 1882 och 1883; har med understöd af Kongl. Vetenskaps-Akademien företagit vetenskapliga resor inom Sverige 1880 och 1882; har för geologiska studier på egen bekostnad besökt Bornholm 1881 och Rhenprovinserna 1883. Tryckte skrifter: *Reseberättelse.* (I Öfversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar, Stockholm 1880, N:o 10). 9 sidd. 8:vo. — *Stu-*

dier öfver svenska kritformationen. 1. Råseberga-Eriksdal. (I Geologiska Föreningens i Stockholm Förhandlingar 1882, N:o 71, B. VI, H. 1). 8 sidd. 8:vo. — *Om de äldsta kritaflagringarne och Rät-Lias i sydöstra Skåne. Reseberättelse.* (I Öfversigt af K. V. A:s Förhandl., Stockholm 1882, N:o 9). 8 sidd. 8:vo med 1 tafla. — *Cephalopoderna i Sveriges kritsystem. I. Sveriges kritsystem systematiskt framställdt.* (Sveriges Geologiska Undersökning, Serien C). Stockholm 1884. 45 sidd. 4:to med en öfversigtskarta. (Gradualdisp.).

ANDERS ROSÉN född i Lund d. 28 Febr. 1859; genomgått Lunds högre allmänna läroverk; mogenhetsex. 29 Maj 1877, stud. 3 Sept. 1877; ex stili lat. 22 Nov. 1877; fil. kand. 15 Sept. 1879; fil. lic. 15 Sept. 1883; disp. för doktorsgrad den 19 April 1884; e. o. amanuens vid fys. inst. 22 Sept. 1880; vistades en del af Maj månad 1882 i Upsala för inhemtande af metoderna vid magnetiska observationer; ledde under Augusti 1882—Augusti 1883 magnetiska observationerna i Lund. Tryckt arbete: Om fotpunktkurvors karakterer, Lund 1884, 40 sidd. 8:o (gradualdisp.)

BENGT JAKOBSSON BERGQVIST född i Lund den 5 oktober 1860; genomgick h. allmänna läroverket i Lund åren 1873—1879; aflade mogenhetsexamen den 30 maj 1879; inskrefs såsom student vid Lunds universitet den 5 september s. å.; aflade examen st. lat. pro gradu phil. den 2 december s. å., filosofie kandidatexamen den 30 maj 1881; nlosofie licentiatexamen den 15 september 1883; genomgick filologiska seminariets afdelning för nordisk språkforskning läsåret 1881—1882; disputerade pro gradu den 9 april 1884; tjenstgjorde såsom vik. adjunkt vid Lunds h. allmänna läroverk läsåret 1881—1882; tjenstgör i samma egenskap vid folkskollärareseminariet i Lund sedan början af h. t. 1883; förordnades till e. o. konsistorieamanuens vid Lunds Domkapitel den 17 oktober 1883 samt har af trycket utgifvit: Studier öfver den konditionala satsfogningen i Fornsvenskan.

af *Göteborgs nation*

DAVID BERGENDAL, född den 4 Maj 1855 i Qville af Bohuslän (Föräldrar: aflidne kyrkoherden S. G. Bergendal och hans hustru Anna Helena v. Proschwitz); aflade mogenhetsexamen i Göteborg d. 3 Juni 1874; inskrefs såsom student vid Lunds universitet höstterminen 1874; aflade filos. kandidatexamen i December 1877 samt filos. licentiatexamen i Maj 1882; disputerade för filosofiska doktorsgraden i November 1883; genomgick profårskurs vid Lunds högre allmänna läroverk vårterminen 1882 och höstterminen s. å.; tjenstgjorde såsom vikarierande lärare i botanik vid Alnarps landtbruksinstitut höstterminen 1882—höstterminen 1883; förestod under samma tid såsom vikarie Malmöhusläns frökontrollanstalt i Lund; förordnades till amanuens vid universitetets zool. institution i Februari 1882 och har från denna tid derstädes varit ledare af de zootomiska öfningarna; antogs till lärare vid Lunds privata elementarskola i Augusti 1883; utnämndes till docent i botanik vid Lunds universitet i November 1883. Utgifna skrifter: *Några växtlokaler för södra Halland och norra Bohuslän.* Bot. Notiser

1879 sidd. 156—159. *Anmärkningar vid "Revision von Sargassum und das sogenannte Sargassomeer" von dr O. Kuntze.* Bot. Notiser 1881, sidd. 34—38 (äfven i Bot. Centralblatt, 1881). *Några ord med anledning af Bidrag till knoppfjällens anatomi hos träd och buskartade växter af E. Adlerz.* Bot. Notiser 1882, sidd. 9—14. *Bidrag till kännedomen om de vegetativa organernas byggnad hos örtartade dikotyledoner I* (föregående meddelande) Bot. Notiser 1882, sidd. 107 117. *Bidrag till örtartade dikotyledoners jämförande anatomi.* 134 + VI sidor. 4:o samt sex planscher. Aftryck ur Lunds universitets årsskrift (gradual disputation). Dertill några referat i Bot. Notiser och Bot. Jahresbericht von Leop. Just.

JOHAN OTTO NILSSON, född i Sätila församling af Elfsborgs län den 29 juni 1856; aflade maturitetsexamen vid Göteborgs högre elementarläroverk den 1 juni 1875; inskrefs som student vid Lunds Universitet den 20 sept. s. å.; undergick examen stili lat. pro grad. philos. den 8 dec. s. å.; filosofisk kandidatexamen den 31 januari 1878, genomgick filologiska seminariets afdelning för klassiska språk åren 1878—1879; aflade filosofisk licentiatexamen den 31 januari 1883; genomgick år 1883 vid Stockholms norra latinläroverk profårskurs för lärarebefattning; disputerade för doktorsgrad den 28 maj 1884. Tryckt skrift: *De mutationibus scenæ. quæ sunt in fabulis Græcorum*, Lundæ, MDCCCLXXXIV, gradualdisputation.

Sedan ofvanstående redan blifvit tryckt, har Kongl. Maj:t under d. 23 i denna månad till biskop i Westerås stift i nåder utnämnt professoren i praktisk teologi här vid universitetet, teol. och fil. doktorn *Axel Gottfrid Leonard Billing*. Den från ett aflägset biskopsstift utgångna hedrande kallelsen, hvilken sedan vunnit H. M. Konungens bifall och bekräftelse, vittnar tillräckligt om det stora och välberättigade anseende biskop Billing genom sina förtjenster såsom lärare och skriftställare inom hela vårt land vunnit, men den bringar äfven dessvärre Lunds universitet en mycket känbar förlust. Med öppet öga för denna förlust önska vi biskop Billing lycka och framgång under hans ansvarsfulla verksamhet i hans nya kall.

Lund den 31 Maj 1884.

G. LJUNGGREN.

Acta Universitatis Lundensis.

Lunds Universitets Årsskrift.

Tom. I—XX. Arg. 1864—1884.

Systematisk innehållsförteckning.

Teologi.

Ahnfelt, O., Om nådens ordning i dess inre sammanhang. 76 s. *XVII: 1. 1880—81.*

——, Schleiermachers lära om ångern. 45 s. *XIX: 1. 1882—83.*

Berggren, J., Jesu sista påskamåltid med sina lärjungar, samtidig med de öfrige judarnas, och således emellan de fyra evangelisternas berättelser härom ingen motsägelse. 16 s. *(III: 1.) 1866.*

Billing, G., Om *sacramentum* och *sacrificium* i den Lutherska culten. Ett försök i praktisk theologi. 85 s. *(V: 1.) 1868.*

——, Om *adiaphora*. 98 + 1 s. *(VII: 1.) 1870.*

Eklund, P., Σαρξ vocabulum quid apud Paulum apostolum significet. 50 + 1 s. *(VIII: 1.) 1871.*

——, Om theologiens begrepp och indelning. Försök till en kyrklig vetenskapslära. 49 + 1 s. *XI: 1. 1874.*

Eklund, P., Om κενωσις-dogmens fortbildning på Concordiæ-formelns grundval. Ett försök i den dogmatiska theologien. 82 s. *XIII: 1. 1876—77.*

Johansson, M., De æterna Christi præexistentia quid in evangelio Joannis traditum est? Commentatio biblica. 56 + 1 s. *(III: 1.) 1866.*

Schmidt, C., Den heliga skrifts lära om bönen. 58 s. *(VII: 1.) 1870.*

Skarstedt, C. W., Om formeln ande och sanning. 112 s. *XX: 1. 1883—84.*

——, De formula *δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη*. speciatim habita ratione ad concionem, quæ dicitur montana. 59 + 1 s. *XX: 1. 1883—84.*

Warholm, C., Om den heliga skrifts inspiration. 72 s. *(III: 1.) 1866.*

Juridik. Statsvetenskap.

Ask, J., Formaliteter vid kontrakt enligt romersk och svensk förmögenhetsrätt. 61 s. *XX: 1. 1883—84.*

Broomé, G., Några anmärkningar om den svenske domarens inamovibilitet. (Inbjudningsskrift.) 19 s. *(VI: 1.) 1869.*

Hamilton, G. K., Öfversigt af statsinkomsternas olika slag. 27 s. (Inbjudningsskrift.) *XI: II. 1874.*

Hjelmérus, J., Bidrag till svenska jordeganderättens historia. 94 s. *XX: II. 1883—84.*

Humbla, Ph., Om vilkoren för eganderättens öfvergång vid köp af fast gods. Med afseende företrädesvis på svensk civilrätt. 65 s. *(II: 1.) 1865.*

Schlyter, C. J., Om en föregifven ännu i behåll varande äldre redaktion af Södermannalagen. 5 s. *XVII: II. 1880—81.*

Sjöberg, A., Om den svenska fiskerilagstiftningen. 82 s. *(II: 1.) 1865.*

Sydow, E. F. N. von, Om hyresaftal rörande fast egendom, enligt romersk och svensk rätt. 143 + 1 s. *XIX: II. 1882—83.*

Medicin.

Ask, C. J., Om bronchotomi. (Inbjudningsskrift.) 23 s. *(III: II.) 1866.*

Löwegren, M. K., Om myopi. 86 + 1 s. *(III: II.) 1866.*

Naumann, C. F., Om missfoster. 18 s. *(I: 1.) 1864.*

Odenius, M. V., Om vestibularsäckarnes form och läge i menniskans öra. 15 s. *(III: IV.) 1866.*

Filosofi.

Geijer, R., Hegelianism och positivism. Studier med anledning af prof. M. J. Monrads "Tankeretninger i den nyere Tid" och "Udsigt over den høiere Logik" m. fl. skrifter. 107 s. *XVIII: 1. 1881—82.*

Leander, P. J. H., Framställning och granskning af Herbarts filosofiske ståndpunkt. Förra afdelningen. 137 + 1 s. *(I: 1.) 1864.*

——, Granskning af Herbarts filosofiske ståndpunkt. Sednare afdelningen. 116 s. *(II: II.) 1865.*

Swahn, O., Om betydelsen af Herbarts philosophiska ståndpunkt. 39 s. *(I: II.) 1864.*

Thyrén, J., Kritisk framställning af Herbert Spencer's "Principles of Psychology". 56 s. *XIX: III. 1882—83.*

Wadstein, E., Studier öfver Kants teoretiska kriticism. 42 s. *XV: 1. 1878—79.*

Wägner, S., John Stuart Mills logiska system och dess kunskapsteoretiska förutsättningar. I. 45 s. *XVI: 1. 1879—80.*

——, d:o, d:o. II. 37 s. *XVIII: 1. 1881—82.*

Filologi.

a) Österländska språk.

Collin, A. Z., Apahâravarmans äfventyr. Från sanskrit. 33 s. *IV: I. 1867.*

Edgren, Hj., Statistical and Discursive Notes on Vṛddi-derivatives in Sanskrit. 17 s. *XVII: II. 1880–81.*

——, De codicibus nonnullis Indicis, qui in bibliotheca universitatis Lundensis asservantur. 7 s. *XIX: III. 1882–83.*

Malmström, A. M., De verbis Hebræorum concavis quæstiones. 43 s. *X: I. 1873.*

Tegnér, E., De vocibus primæ radicalis *w* earumque declinatione quæstiones Semiticæ comparativæ. I. 68 + 1 s. *(VI: I.) 1869.*

---

b) Klassiska språk.

Andersson, H., De parodo chori in fabulis Aristophaneis. 39 s. *XVI: I. 1879–80.*

Braune, F., De particula *ut* simplici et copulata. Pars I. 73 s. *(II: II.) 1865.*

Cavallin, S. J., De futuro Herodoteo. 59 s. *XIV: I. 1877–78.*

——, De Xenophonteo temporum et modorum usu in enuntiationibus orationis obliquæ primariis ad tempora præterita relatis. Pars I. 52+2 s. *XVI: I. 1879–80.*

——, d:o, d:o. Pars II. 45 + 3 s. *XVII: II. 1880–81.*

——, Aoristi infinitivus Homericus ad verba dicendi et sentiendi relatus num futurum tempus significare possit. 30 + 1 s. *XVII: II. 1880–81.*

——, Ad syntaxin Thucydideam et Xenophonteam quæstiunculæ duæ. 36 s. *XIX: III. 1882–83.*

Heimer, Aug., Studia Pindarica. 148 + 2 s. *XX: III. 1883–84.*

Jacobi, O., De Pervigilio Veneris. 37 + 1 s. *(III: III.) 1866.*

Linde, S., Quæstiones etymologicæ et grammaticæ, ad exempla dorica atticorum relatæ. 58 s. *XV: I. 1878–79.*

——, Emendationes et criticæ annotationes ad græcos et latinos scriptores. 62 + 1 s. *XVIII: I. 1881–82.*

Melander, S. E., De anacoluthis Herodoteis commentatio. 66 + 2 s. *(V: II.) 1868.*

Schlyter, G. R., Quaestiones de syntaxi Latinorum. De concessione. 41 s. *(V: II.) 1868.*

Zander, C. M., De divisis atque discretis vocibus latinæ linguæ, quæ aut singulæ primo fuerant aut promiscuæ. 40 s. *XI: II. 1874.*

——, De geminarum vocum latinarum differentiis. 168 s. (Oafslut.) *XIV: I. 1877–78.*

---

c) Romaniska språk.

Cederschiöld, G., et **Wulff, F. A.**, Versions nordiques du fabliau français "Le mantel mautaillié". Textes et notes. 103 + 1 s. *XIII: II. 1876–77.*

Edgren, Hj., Quelques observations sur l'élément roman de l'anglais, considéré dans ses rapports au français moderne. 40 s. *XIX: III. 1882–83.*

Lidforss, V. E., Aqui conpiesça la estoria de los Godos et compúsola Don Roderico Arcobispo de Toledo et Confirmador de las Espannas. (ss. 1–80.) *(VIII: II.) 1871.*

——, d:o, d:o. (Forts.; ss. 81–134.) *IX: I. 1872.*

Wulff, F., Recherches sur les sagas de Mágus et de Geirarð et leurs rapports aux épopées françaises. 44 + 1 s. *X: I. 1873.*

——, De l'emploi de l'infinitif dans les plus anciens textes français. 78 s. *XI: II. 1874.*

——, La chronique dite de Turpin, deux anciens textes français. I—II. VI + 76 s. *XVI: I. 1879—80.*

d) Germaniska språk.

Cederschiöld, G., Bandamanna saga, efter skinnboken n:o 2845, 4:o å kongl. biblioteket i Köpenhamn. XIV + 26 s. + 1 facs. *X: I. 1873.*

——, Geisli eða Óláfsdrápa ens helga, er Einarr orti Skúlason, efter "Bergsboken" utgifven. XVI + 30 s. *X: I. 1873.*

——, Jómsvíkinga saga efter skinnboken 7, 4:o å kungl. biblioteket i Stockholm utgifven. XII + 37 s. + 1 facs. *XI: II. 1874.*

——, Fornsögur Suðrlanda. Isländska bearbetningar af främmande romaner från medeltiden. Efter gamla handskrifter utgifna. Sidd. 1—84. *XIII: II. 1876—77.*

——, d:o, d:o. (Forts. ss. 85—168.) *XIV: I. 1877—78.*

——, d:o, d:o. (Forts. ss. 169—273.) *XV: I. 1878—79.*

——, d:o, d:o. (Forts. ss. I—XLIV.) *XVIII: I. 1881—82.*

——, d:o, d:o. (Forts. och slut; ss. XLV—CCLII.) *XIX: III. 1882—83.*

——, et **Wulff, F. A.**, Versions nordiques du fabliau français "Le mantel mautaillié". Textes et notes. 103 + 1 s. *XIII: II. 1876—77.*

Collin, Z., Examen critique des étymologies islandaises proposées dans le dictionnaire du patois normand de MM. Duméril. 22 s. *(I: II.) 1864.*

——, Sur les conjonctions gothiques. 40 s. *XII: I. 1875—76.*

Söderberg, S., Forngutnisk ljudlära. 48 s. *XV: I. 1878—79.*

Söderwall, K. F., Om verbets rektion i fornsvenskan. 37 + 1 s. *(I: II.) 1864.*

——, Några anmärkningar öfver de svenska kasusformerna under medeltiden. 17 + 1 s. *(II: II.) 1865.*

——, Om främmande ords behandling i fornsvenskan. 19 s. *(III: III.) 1866.*

——, Studier öfver Konungastyrelsen. 76 s. *XV: I. 1878—79.*

Olde, E. M., Om de skandinaviska runornas omedelbara ursprung från det äldsta feniciska alfabetet. (Inbjudningsskrift). 24 s. + 2 t. *(VII: I.) 1870.*

Wickberg, R., Ueber den ursprung der schwachen präteritalbildung in den germanischen sprachen. 42 + 1 s. *XIII: II. 1876—77.*

——, Om genitivsuffixet *-sja* i de germaniska språken. 6 s. *XV: I. 1878—79.*

——, Notes on the Origin of the Early West-Saxon Vowel-system. 23 s. *XVIII: I. 1881—82.*

Wisén, Th., Om ordfogningen i äldre eddan. 83 + 2 s. *(I: II.) 1864.*

Wulff, F., [se: **Cederschiöld** et —.]

Historia. Personalhistoria.

Hammar, A. N., Om kyrkan i Skåne under katholicismen. 148 s. *(IV: 1.) 1867.*

Hammarström, P. A., Om tullförhållandena mellan de skandinaviska rikena från äldsta tider till freden i Brömsebro 1645, med särskildt afseende på Öresundstullen. 31 s. *XII: 1. 1875—76.*

Ljunggren, G., Carl v. Linnés vistande i Lund och bref till E. G. Lidbeck. (Inbjudningsskrift.) 18 s. *XIV: II. 1877—78.*

Lysander, A. Th., De uita ac disciplina Joannis Gustaui Ekii, professoris Lundensis libellus. I. (Inbjudningsskrift.) 16 s.

Weibull, M. J. J., Förbundet mellan Sverge och Frankrike år 1672. 90 s. *(I: II.) 1864.*

——, Freden och förbundet i Lund 1679. 39 s. *(VIII: II.) 1871.*

Literaturhistoria. Estetik.

Ljunggren, G., Det nyromantiska i sagospelet Lycksalighetens ö. (Inbjudningsskrift.) 31 s. *(IV: 1.) 1867.*

——, Epilogen vid magisterpromotionen 1820. (Inbjudningsskrift.) 23 s. *(VII: 1.) 1870.*

——, Svenska akademien och sången öfver Creutz. (Inbjudningsskrift.) 23 s. *XIV: 1. 1877—78.*

——, Selma och Fanny af Franzén. (Inbjudningsskrift.) 22 s. *XV: 1. 1878—79.*

——, Några anmärkningar rörande Esaias Tegnérs bildspråk. (Inbjudningsskrift.) 20 s. *XV: 1. 1878—79.*

Ljunggren, G., En tidsbild från seklets början. (Inbjudningsskrift.) 31 s. *XVI: 1. 1879—80.*

——, Cæsars-karakteren i Shakespeares Julius Cæsar. (Inbjudningsskrift.) 28 s. *XVII: II. 1880—81.*

——, Några anmärkningar om Walter Scott och hans romandiktning. (Inbjudningsskrift.) 25 s. *XVIII: 1. 1881—82.*

——, Studier öfver Runeberg, I. (Inbjudningsskrift.) 33 s. *XIX: III. 1882—83.*

——, Studier öfver Runeberg. II. (Inbjudningsskrift.) 31 s. *XIX: III. 1882—83.*

——, Svea. (Inbjudningsskrift.) 20 s. *XIX: III. 1882—83.*

Mathematik.

Berlin, M., Om potenser af en complex variabel. 22 s. + 1 t. *(V: III.) 1868.*

——, Om geometriska representationen af logarithmer och de enklaste trigonometriska funktioner af en complex variabel. 31 s. + 1 t. *(V: III.) 1868.*

Berlin, M., Om komplexa koordinater inom plana geometrin. 45 s. *IX: II. 1872.*

Bäcklund, A. V., Några satser om plana algebraiska kurvor, som gå genom samma skärningspunkter. 28 s. *(V: III.) 1868.*

Bäcklund, A. V., Några satser om plana algebraiska kurvors normaler. 38 s. *(VI: II.) 1869.*

——, Om geometriska kurvor med dubbel krökning. 28 s. *(VIII: III.) 1871.*

——, Einiges über Curven- und Flächen-Transformationen. 12 s. *X: II. 1873.*

——, Résumé einer Untersuchung betreffend partielle Gleichungen beliebiger Ordnung mit einer beliebigem Zahl Veränderlichen. 4 s. *XII: II. 1875–76.*

——, Ett bidrag till kul-komplexernas theori. 24 s. *IX: II. 1872.*

——, Om ytor med konstant negativ krökning. 48 s. *XIX: IV. 1882–83.*

Hill, C. J. D:son, Afhandling om tals visare till sammansatta delare (indices à module composé). 18 s. *(I: I.) 1864.*

——, Quelques tables des fractions avec une note sur le nombre des divisions à effectuer pour obtenir le plus grand commun diviseur. 16 s. *(II: III.) 1865.*

——, De proprietatibus seriei harmonicæ cum quadam hujus tabula. 16 s. *(III: IV.) 1866.*

——, De functionibus rationaliter logarithmicis integrandis, et speciatim de derivatis lammatum. 28 s. *(IV: II.) 1867.*

——, Sur une forme générale de développement et sur les intégrales définies. 24 s. *(V: III.) 1868.*

Hill, C. J. D:son, Sur une forme générale de développement et sur les intégrales définies. (Suite.) 36 s. *(VI: II.) 1869.*

——, Om Fouriers regel för reela rötter. 8 s. *(VIII: III.) 1871.*

Krok, J. M., Plana reciproka systemer. 28 s. *IX: II. 1872.*

Lovén, J. M., Om plana algebraiska kurvors rektifiabilitet. 31 s. *XVIII: II. 1881–82.*

Möller, J., Om connexens *C* (*x*, *x*, *o*; *u*, *u*, *o*) principalcoincidens. 17 s. *XVI: II. 1879–80.*

——, Über die Transformation einer gewundenen Curve durch sphärische Inversion. 32 s. *XVIII: II. 1881–82.*

Rydberg, J. R., Algebraiska integraler till algebraiska funktioner. 18 s. *XV: II. 1878–79.*

Zeipel, V. von, Om determinanter, hvars elementer äro binomialkoefficienter. 68 s. *(II: III.) 1865.*

——, Om monomial- och fakultetskoefficienter. 57 s. *(VI: II.) 1869.*

——, Om determinanter, hvilkas elementer äro binomialkoefficienter, multiplicerade med vissa faktorer. 36 s. *(VIII: III.) 1871.*

Fysik. Mekanik. Meteorologi.

Bäcklund, A. V., Abhandlung in Hydrodynamik. 32 s. *XI: III. 1874.*

——, Ueber die Flüssigkeitsbewegung in mehrfach zusammenhängenden Räumen. 4 s. *XI: III. 1874.*

——, Om en särskild art af rörelse i en obegränsad, osammantryckbar vätska, i hvilken sammantryckbara kroppar äro utspridda. I–II. 16 s. *XV: II. 1878–79.*

Ericsson, John, Om solvärmens användande som mekanisk drifkraft. 13 s. *(V: III.) 1868.*

Göransson, B., Om kroppars verkliga värmekapacitet. 22 s. *(VII: II.) 1870.*

Rydberg, J. R., Studier öfver friktionselektriciteten. 12 s. *XVIII: II. 1881–82.*

Tidblom, A. V., Termoelektriska undersökningar. I. 26 s. + 1 t. *IX: II. 1872.*

——, d:o, d:o. II. 19 s. + 1 t. *X: II. 1873.*

——, Einige Resultate aus den meteorologischen Beobachtungen, angestellt auf der Sternwarte zu Lund in den Jahren 1741–1870. 77 s. + 2 t. *XII: II. 1875–76.*

——, Pendel-bestämningar, under den svenska arktiska expeditionen 1872–73 anstälda af Aug. Wijkander, beräknade. 32 s. + 1 t. *XIV: II. 1877–78.*

Wijkander, Aug., Sur la périodicité des perturbations de la déclinaison magnétique dans la Scandinavie septentrionale. 9 s. *XII: II. 1875–76.*

Astronomi.

Anderson, F., Bestämning af planeten (92) Undinas bana, grundad på observationer under trenne oppositioner. 22 s. *(VII: II.) 1870.*

——, Bestämning af planeten (86) Semeles bana. 19 s. *IX: II. 1872.*

Bruhns, C., Bestimmung der Längendifferenz zwischen Berlin und Lund auf telegraphischem Wege ausgeführt von dem Centralbureau der Europäischen Gradmessung und der Sternwarte in Lund im Jahre 1868. 50 + 1 s. *(VII: II.) 1870.*

Bäcklund, A. V., Bestämning af polhöjden för Lunds observatorium medelst observationer i första vertikalen. 58 + 1 s. *(IV: II.) 1867.*

Dunér, N. C, Mesures micrométriques d'étoiles doubles, faites à l'observatoire de Lund, suivies de notes sur leurs mouvements rélatifs. XXXII + 266 + 2 s. *XII: II. 1875–76.*

Engström, F., Bestämning af banan för komet 1847, II. 21 s. *XVII: III. 1880–81.*

——, Beobachtungen der Planeten Victoria und Sappho 1882. 28 s. *XX: IV. 1883–84.*

Lindstedt, A., Undersökning af meridiancirkeln på Lunds observatorium jemte bestämning af densammas polhöjd. 54 + 1 s. + 1 t. *XIII: III. 1876–77.*

——, Beobachtungen des Mars während seiner Opposition 1877. 15 s. *XIV: II. 1877–78.*

Möller, A., Planet-observationer anställda år 1867 på Lunds observatorium, reducerade och sammanställda. 82 s. *(IV: II.) 1867.*

——, Planet- och kometobservationer . . . 1868. IV + 105 s. *(V: III.) 1868.*

——, d:o, d:o. 1869. IV + 100 s. *(VI: II.) 1869.*

——, d:o, d:o. 1870. IV + 74 s. *(VII: II.) 1870.*

Möller, A., d:o, d:o. 1871. IV + 207 s. *(VIII: III.) 1871.*

——, Planet-observationer . . . 1872 . . . IV + 56 s. *IX: II. 1872.*

——, Planet- och kometobservationer . . . 1873 . . . IV + 121 s. *X: II. 1873.*

Wijkander, Aug., Beräkning af planeten (117) Lomias bana. 16 s. *(VIII: III.) 1871.*

Kemi.

Berglund, E., Bidrag till kännedomen om svafvelsyrlighetens dubbelsalter och kopplade föreningar. 34 s. *IX: II. 1872.*

——, Om imidosulfonsyra. 57 s. *XII: II. 1875–76.*

——, Om amidosulfonsyra. 27 s. *XIII: III. 1876–77.*

Blomstrand, C. W., Om tantalmetallerna och deras nativa föreningar. I. Om tantalgruppens metaller. 98 s. *(I: I.) 1864.*

——, d:o, d:o. II. Om kolumbiter och tantaliter. 23 s. *(II: III.) 1865.*

——, Den nyare atomtheorien från electrokemisk ståndpunkt. 28 s. *(IV: II.) 1867.*

——, Zur Frage über die Natriumessigsäuren. 38 s. *(V: III.) 1868.*

——, Bidrag till frågan om den nyare kemiens förhållande till den äldre. (Inbjudningsskrift.) 44 s. *X: II. 1873.*

Claësson, J. P., Om fenyl- och etylsulfacetsyror och deraf erhållna sulfonföreningar. 34 s. *X: II. 1873.*

Claësson, J. P., Om merkaptan, natriummerkaptid och några andra svafvelföreningar af radikalen etyl. I. 24 s. *XI: III. 1874.*

——, Öfver tioglykolsyra. 10 s. *XIII: III. 1876–77.*

Holst, N. O., Bidrag till kännedomen om platinans cyanföreningar. 39 s. *X: II. 1873.*

Krok, J. M., Några koboltiaksalter. 26 s. *(VII: II.) 1870.*

Lang, J., Bidrag till kännedomen om gallsyrornas sönderdelningsprodukter. I. 106 s. *XI: III. 1874.*

Lindbom, C. G., Några undersökningar öfver trimetafosforsyran. 28 s. *X: II. 1873.*

——, Några guldets cyanföreningar. 45 s. *XII: II. 1875–76.*

Lovén, J. M., Några svafvelhaltiga substitutionsderivat af propionsyran. 28 s. *XVIII: II. 1881–82.*

Nylander, C. W. G., Bidrag till kännedomen om zirkonjord. 25 s. *(I: I.) 1864.*

Rosenberg, J. O., Om nitrosvafveljernsföreningarne. 28 s. *(II: III.) 1865.*

Svensson, N., Bidrag till kännedomen om antimon- och vismuthoxidens salter. 28 s. *(IV: II.) 1867.*

——, Svafvelsyrliga salter med kopparoxidul och silfveroxid. 24 s. *(VI: II.) 1869.*

Wahlstedt, A, Bidrag till kännedomen om undersvafvelsyrlighetens organiska derivater. 32 s. *XVI: II. 1879–80.*

Weibull, M., Om zirkonium och dess föreningar. 75 s. *XVIII: II. 1881–82.*

Zoologi.

Bergh, C. A., Iakttagelser öfver djurlifvet i Kattegat och Skagerack, gjorda under kanonbåten "Ingegerds" expedition sommaren 1870. 37 + IV s. + 2 kart. *(VII: II.) 1870.*

Leche, W., Studier öfver mjölkdentitionen och och tändernas homologier hos Chiroptera. 47 s. + 2 t. *XII: II. 1875–76.*

——, Zur Kenntniss des Milchgebisses und der Zahnhomologien bei Chiroptera. II Theil (als Fortsetzung der . . . Abhandlung: "Studier öfver mjölkdentitionen" etc.) 37 sid. + 2 t. *XIV: II. 1877–78.*

Lyttkens, I. A., Bidrag till kännedomen af Crustaceernas anatomi. 42 + 2 s. + 2 t. *(IV: II.) 1867.*

——, d:o (Forts. ss. 43–111) 68 + 3 s. + 1 t. *(V: III.) 1868.*

Odenius, M. V., Bidrag till kännedomen om morrhårens anatomiska byggnad. 25 + 2 s. + 1 t. *(II: III.) 1865.*

Olsson, P., Entozoa, iakttagna hos skandinaviska hafsfiskar. I. Platyelminthes. 59 s. + 2 t. *(III: IV.) 1866.*

Olsson, P., Entozoa o. s. v. (Forts.) 64 s. + 3 t. *(IV: II.) 1867.*

——, Prodromus faunæ Copepodorum parasitantium Scandinaviæ. 49 s. + 2 t. *(V: III.) 1868.*

——, Nova genera parasitantium Copepodorum et Platyelminthium. 6 s. + 1 t. *(VI: II.) 1869.*

——, Iakttagelser öfver skandinaviska fiskars föda. 12 s. *(VIII: III). 1871.*

Quennerstedt, Aug., Bidrag till Sveriges infusorie-fauna jemte en kort framställning af infusionsdjurens organisation. I. 64 s. + 2 t. *(II: III.) 1865.*

——, d:o. II. 47 + 1 s. + 2 t. *(IV: II.) 1867.*

——, d:o. III. 35 + 1 s. + 1 t. *(VI: II.) 1869.*

——, Studier i foglarnas anatomi. Bakre extremiteternas muskulatur hos simfoglarna. 60 + 1 s. + 11 t. *IX: II. 1872.*

Wahlgren, F., Några anteckningar om en stor klumpfisk, *Mola nasus* (Raf.). 18 s. + 1 t. *(IV: II). 1867.*

——, Om de vid utvidgningen af Ystads hamn åren 1868–69 funne däggdjursben. I. Om benen af oxartade djur, jemte några anteckningar om dvergoxen (Bos longifrons Ow., Nils.) i Sverige. 27 + 2 s. + 1 t. *IX: II. 1872.*

Botanik.

Agardh, J. G., De Laminarieis symbolas offert. 36 s. *(IV: II.) 1867.*

——, Bidrag till Florideernes systematik. 60 s. *(VIII: III.) 1871.*

——, Till Algernes systematik. Nya bidrag. 71 s. *IX: II. 1872.*

——, d:o, d:o. II. 134 + 2 s. + 3 t. *XVII: III. 1880–81.*

——, d:o, d:o. (Forts.) 177 + 4 s. + 4 t. *XIX: IV. 1882–83.*

——, De Algis Novæ Zelandiæ marinis. In supplementum Floræ Hookerianæ. 32 s. *XIV: II. 1877–78.*

——, Über die Bedeutung Linné's in der Geschichte der Botanik. Ein Blatt zur Linné-Feier in Lund am 10 Januar 1878. 27 s. *XIV: II. 1877–78.*

Areschoug, F. W. C., Bidrag till skandinaviska vegetationens historia. 90 s. + 2 t. *(III: IV.) 1866.*

——, Växtanatomiska undersökningar. I. Om bladets inre byggnad. 26 + 2 s. + 4 t. *(IV: II.) 1867.*

——, d:o. II. Om den inre byggnaden i de trädartade växternaš knoppfjäll. 56 s. + 5 t. *(VII: II.) 1870.*

——, Beiträge zur Biologie der Holzgewächse. 145 s. + 8 t. *XII: II. 1875–76.*

Bergendal, D., Bidrag till örtartade dikotyledoners jämförande anatomi. I. Undersökningar öfver Geraniaceernas byggnad. (Arbeten från Lunds Botaniska Institution. VII.) 134 + IV + 2 s. + 6 t. *XIX: IV. 1882–83.*

Berggren, S., Iakttagelser öfver mossornas könlösa fortplantning genom groddknoppar och med dem analoga bildningar. 30 + 3 s. + 4 t. *(I: I.) 1864.*

——, Bidrag till Skandinaviens bryologi. 30 + 1 s. + 1 t. *(II: III.) 1865.*

——, Studier öfver mossornas byggnad och utveckling. I. Andreæaceæ. 30 + 1 s. + 2 t. *(IV: II.) 1867.*

——, d:o. II. Tetraphideæ. 7 + 1 s. + 1 t. *(VII: II.) 1870.*

——, Om Azolla's prothallium och embryo. 11 + 2 s. + 2 t. *XVI: II. 1879–80.*

Borgman, J. A., Studier öfver barkens inre bygnad i Coniferernas stam. I. (Arb. fr. Lunds Botaniska Institution. II.) 56 s. + 3 t. *XIV: II. 1877–78.*

Cedervall, E. V., Undersökningar öfver Araliaceernas stam. (Arbeten från Lunds Botaniska Institution. I.) 32 + 2 s. + 3 t. *XIV: II. 1877–78.*

Eriksson, J., Studier öfver Leguminosernas rotknölar. 28 + 2 s. + 3 t. *X: II. 1873.*

Eriksson, J., Om meristemet i dikotyla växters rötter. 43 + s. + 4 t. *XIII: III. 1876–77.*

Hultberg, Aug., Anatomiska undersökningar öfver Salicornia, företrädesvis Salicornia herbacea L. 51 s. + 5 t. *XVIII: II. 1881–82.*

Jönsson, B., Bidrag till kännedomen om bladets anatomiska byggnad hos Proteaceerna. (Arb. fr. Lunds Bot. Inst. III.) 49 + 2 s. + 3 t. *XV: II. 1878–79.*

——, Om embryosäckens utveckling hos Angiospermerna. 86 s. + 8 t. *XVI: II. 1879–80.*

——, Befruktningen hos slägtet Najas samt hos Callitriche autumnalis. 26 s. *XX: IV. 1883–84.*

Ljungström, E., Bladets byggnad inom familjen Ericineæ. I. Ericeæ. (Arbeten från Lunds Botaniska Institution. VI.) 47 s. + 2 t. *XIX: IV. 1882–83.*

Neuman, L. M., Undersökningar öfver bast och sklerenchym hos dicotyla stammar. Ett bidrag till dessa väfnaders utvecklingshistoria. (Arb. fr. Lunds Bot. Institution. IV.) 49 s. + 3 t. *XVI: II. 1879–80.*

Nordstedt, O., Några iakttagelser öfver Characeernas groning. 12 s. + 1 t. *(II: III.) 1865.*

——, Bidrag till kännedomen om sydligare Norges Desmidiéer. 51 s. + 1 t. *IX: II. 1872.*

——, Beskrifning öfver en ny art af slägtet Spirogyra. 2 s. + 1 t. *IX: II. 1872.*

——, De Algis et Characeis. 20 s. + 1 t. *XVI: II. 1879–80.*

Sandéen, P. F., Morphologiska iakttagelser öfver bladknoppar ne hos några Polygoneæ. 29 + 3 s. + 2 t. *(I: I.) 1864.*

——, Bidrag till kännedomen om gräsembryots byggnad och utveckling. 14 + 3 s. + 2 t. *(V: III.) 1868.*

Geologi. Mineralogi. Paleontologi.

Holmström, L. P., Iakttagelser öfver istiden i södra Sverige. 34 + IX s. + 1 karta. *(III: IV.) 1866.*

Lundgren, B., Palæontologiska iakttagelser öfver Faxekalken på Limhamn. I. 31 + 1 s. + 1 t. *(III: IV.) 1866.*

——, Rudister i kritformationen i Sverge. 12 + 1 s. + 1 t. *(VI: II.) 1869.*

——, Om några växter från den stenkolsförande formationen i nordvestra Skåne. 8 s. *IX: II. 1872.*

Lundgren, B., Om den vid Ramsåsa och Öfvedskloster i Skåne förekommande sandstenens ålder. 14 s. *X: II. 1873.*

——, Undersökningar öfver molluskfaunan i Sverges äldre mesozoiska bildningar. 57 + 7 s. + 6 t. *XVII: III. 1880–81.*

——, Undersökningar öfver Brachiopoder i Sverges kritsystem. 72 s. + 3 t. *XX: IV. 1883–84.*

Nathorst, A. G., Om några arktiska växtlemningar i en sötvattenslera vid Alnarp i Skåne. I. 17 + 2 s. + 1 t. o. 1 karta. *(VII: II.) 1870.*

Sjögren, Hj., Kristallografisk undersökning af chondrodit och humit från svenska fyndorter. 118 + 2 s. + 5 t. *XVII: III. 1880–81.*

Torell, O., Om de geologiska forskningarne i Norge. 20 s. *(II: III.) 1865.*

——, Bidrag till sparagmitetagens geognosi och paleontologi. 40 s. + 3 t. *(IV: II.) 1867.*

Torell, O., Petrificata suecana formationis cambricæ. 14 s. *(VI: II.) 1869.*

Törnqvist, S. L., Om Fågelsångstraktens undersiluriska lager. 25 + 1 s. + 2 t. *(I: I.). 1864.*

——, Om lagerföljden i Dalarnes undersiluriska bildningar. 20 s. + 1 t. *(III: IV.) 1866.*

——, Undersökningar öfver Siljans trilobitfauna. 101 s. + 3 t. *XX: IV. 1883–84.*

Årsberättelser, afgifna af universitetets rektor.

För läsåret 1866–67, af **C. J. Ask.** 20 s. *(III: III.) 1866.*

„ 1868–69, af **G. Ljunggren.** 16 s. *(V: II.) 1868.*

„ 1869–70, af **G. Broomé.** 19 s. *(VI: I.) 1869.*

„ 1870–71, af **E. M. Olde.** 14 s. *(VII: I.) 1870.*

„ 1871–72, af **C. W. Blomstrand.** 15 s. *(VIII: III.) 1871.*

„ 1872–73, af **C. Olbers.** 17 s. *(IX: I.) 1872.*

„ 1873–74, af **G. K. Hamilton.** 22 s. *X: I. 1873.*

„ 1874–75, af **A. Möller.** 19 s. *XI: III. 1874.*

„ 1875–76, af **A. Th. Lysander.** 27 + VII s. *XII: I. 1875–76.*

För läsåret 1876–77, af **Th. Wisén.** 23 s. *XIII: III. 1876–77.*

„ 1877–78, af **G. Ljunggren.** 29 s. *XIV: II. 1877–78.*

„ 1878–79, af **G. Ljunggren.** 28 s. *XV: II. 1878–79.*

„ 1879–80, af **G. Ljunggren.** 29 s. *XVI: II. 1879–80.*

„ 1880–81, af **G. Ljunggren.** 31 s. *XVII: III. 1880–81.*

„ 1881–82, af **G. Ljunggren.** 26 s. *XVIII: II. 1881–82.*

„ 1882–83, af **G. Ljunggren.** 32 s. *XIX: IV. 1882–83.*

„ 1883–84, af **G. Ljunggren.** 33 s. *XX: II. 1883–84.*

Redogörelser för särskilda universitetsinstitutioner.

Lysander, A. Th., Om det filologiska seminariets i Lund grundläggning (1864—65) och tio-åriga verksamhet (1865—75) samt om vilkoren för dess bestånd. (Inbjudningsskrift.) 28 s. *XI: II. 1874.*

Möller, A., Redogörelse för de arbeten, som blifvit utförda på astronomiska observatoriet i Lund under åren 1867—1874. (Inbjudningsskrift.) 24 s. *XI: III. 1874.*

Wahlgren, Fr., Om den zoologiska institutionen vid Lunds universitet. (Inbjudningsskrift.) 32 s. *(II: III.) 1865.*

Inbjudningsskrifter till universitetshögtidligheter *).

Till Prof. C. W. Skarstedts installation d. 28 Nov. 1865: "Om den zoologiska institutionen vid Lunds universitet", af **F. Wahlgren**. [Se: *Redog.*]

Till Proff. J. J. Borelii och Ph. Humblas installationer d. 1 och 4 Febr. 1867: "Om bronchotomi", af **C. J. Ask**. [Se: *Med.*]

Till rektorsombytet den 1 Juni 1867 af **C. J. Ask**. [Se: *Årsb.*]

Till Prof. C. Warholms installation d. 3 Febr. 1868: "Om det nyromantiska i sagospelet Lycksalighetens ö", af **G. Ljunggren**. [Se: *Lit.-hist.*]

Till rektorsombytet den 1 Juni 1869, af **G. Ljunggren**. [Se: *Årsb.*]

Till Prof. C. A. Walbergs installation d. 10 Maj 1870: "Några anmärkningar om den svenske domarens inamovibilitet", af **G. Broomé**. [Se: *Jur.*]

Till rektorsombytet d. 1 Juni 1870 och Prof. C. J. Schlyters juris utriusque jubeldoktorspromotion, af **G. Broomé**. [Se: *Årsb.*]

Till Prof. C. T. Odhners installation d. 8 Maj 1871: "Om de skandinaviska runornas omedelbara ursprung från det äldsta feniciska alfabetet", af **E. M. Olde**. [Se: *Germ. spr.*]

Till sorgfesten öfver H. M. Drottning Lovisa d. 16 Maj 1871, af **E. M. Olde**. 7 s. *(VII: I.) 1870.*

Till rektorsombytet d. 1 Juni 1871, af **E. M. Olde**. [Se: *Årsb.*]

Till filosofie doktorspromotionen d. 3 Juni 1871: "Epilogen vid magisterpromotionen 1820", af **G. Ljunggren**. [Se: *Lit.-hist.*]

Till rektorsombytet den 1 Juni 1872, af **C. W. Blomstrand**. [Se: *Årsb.*]

---

*) I kronologisk ordning. — Den till jubelfesten 1868 hörande programliteraturen m. m. är icke upptagen i Årsskriften. Den återfinnes i det särskildt utgifna arbetet *"Lunds Universitets andra sekularfest Maj 1868"* (Lund 1868, 4:o). Dessutom saknas i Årsskriften följande inbjudningsskrifter: Till rektorsombytet d. 1 Juni 1868, af **G. Ljunggren**. 17 s. — Till filosofie doktorspromotionen d. 6 Juni 1877: "Om den klassiska forntidens uppfattning af naturens skönhet", af **A. Th. Lysander**. 34 s. — Till festen d. 1 Okt. 1881 med anledning af H. K. H. Kronprinsens förmälning, af **G. Ljunggren**. 3 s. — Till filosofie doktorspromotionen d. 31 Maj 1883, af **A. Nyblæus**. 8 s. — Till 400-årsfesten d. 10 Nov. 1883 med anledning af Martin Luthers födelse, af **G. Ljunggren**. 7 s.

Här torde ock böra nämnas *"Festskrift till Kgl. Universitetet i Köpenhamn vid dess fyrahundra års jubileum i Juni 1879 från Kgl. Carolinska Universitetet i Lund"* (Lund 1879, 4:o), hvilken icke inrymts i Årsskriften, utan sjelfständigt utgifvits. Festskriften innehåller: **Cederschiöld, G.**, Clarus Saga. Clari fabella. Islandice et latine. VI + 38 s. — **Lundgren, B.**, Bidrag till juraformationen på Bornholm. 27 + 1 s. + 1 t.

Till sorgfesten öfver H. M. Konung Carl XV d. 29 Nov. 1872 af **C. Olbers.** 4 s. *IX: II. 1872.*

Till rektorsombytet d. 31 Maj 1873, af **C. Olbers.** [Se: *Årsb.*]

Till Prof. C. F. E. Björlings installation d. 28 Nov. 1873: "Statsinkomsternas olika slag", af **K. G. Hamilton.** [Se: *Jur.*]

Till rektorsombytet d. 1 Juni 1874, af **K. G. Hamilton.** [Se: *Årsb.*]

Till filosofie doktorspromotionen d. 3 Juni 1874: "Bidrag till frågan om den nyare kemiens förhållande till den äldre", af **C. W. Blomstrand.** [Se: *Kemi.*]

Till Prof. M. V. Odenii installation d. 15 April 1875: "Redogörelse för de arbeten, som blifvit utförda på astronomiska observatoriet i Lund under åren 1867—1874", af **A. Möller.** [Se: *Redog.*]

Till rektorsombytet den 1 Juni 1875, af **A. Möller.** [Se: *Årsb.*]

Till Prof. J. R. T. Langs installation d. 16 Sept. 1875: "Om det filologiska seminariets i Lund grundläggning och tioåriga verksamhet (1865—75)", af **A. Th. Lysander.** [Se: *Redog.*]

Till Proff. C. Cavallins och K. A. V. Holmgrens installationer d. 13 o. 14 Mars 1876: "De uita ac disciplina J. G. Ekii. I.", af **A. Th. Lysander.** [Se: *Hist.*]

Till rektorsombytet den 1 Juni 1876, af **A. Th. Lysander.** [Se: *Årsb.*]

Till rektorsombytet d. 1 Juni 1877, af **Th. Wisén.** [Se: *Årsb.*]

Till minnesfesten öfver Carl von Linné d. 10 Jan. 1878: "Carl v. Linnés vistande i Lund och bref till E. G. Lidbeck", af **G. Ljunggren.** [Se: *Hist.*]

Till Prof. P. Assarssons installation d. 1 Febr. 1878: "Svenska akademien och sången öfver Creutz", af **G. Ljunggren.** [Se: *Lit.-hist.*]

Till Prof. V. E. Lidforss' installation d. 16 Sept. 1878: "Selma och Fanny af Franzén", af **G. Ljunggren.** [Se: *Lit.-hist.*]

Till Prof. E. Tegnérs installation d. 24 Mars 1879: "Några anmärkningar rörande Esaias Tegnérs bildspråk", af **G. Ljunggren.** [Se: *Lit.-hist.*]

Till filosofie doktorspromotionen d. 31 Maj 1879: "Om en särskild art af rörelse i en obegränsad, osammantryckbar vätska, i hvilken sammantryckbara kroppar äro utspridda", af **A. V. Bäcklund.** 11 s. [Se: *Fys.*]

Till Prof. F. W. C. Areschougs installation d. 22 Sept. 1879: "En tidsbild från seklets början", af **G. Ljunggren.** [Se: *Lit.-hist.*]

Till filosofie doktorspromotionen och den dermed förenade minnesfesten öfver protionen 1829, d. 31 Maj 1880, af **C. W. Blomstrand.** 18 s. *XVI: I. 1879—80.*

Till Prof. A. V. Quennerstedts installation d. 16 Sept. 1880: "Cæsarskarakteren i Shakespeares Julius Cæsar", af **G. Ljunggren.** [Se: *Lit.-hist.*]

Till Prof. A. G. L. Billings installation d. 16 Sept. 1881: "Några anmärkningar om Walter Scott och hans romandiktning", af **G. Ljunggren.** [Se: *Lit.-hist.*]

Till nya universitetshusets invigning d. 27 Sept. 1882, af **G. Ljunggren.** 24 s. *XIX: II. 1882—83.*

Till Prof. Hj. O. Lindgrens installation d. 28 Sept. 1882: "Studier öfver Runeberg. I.", af **G. Ljunggren.** [Se: *Lit.-hist.*]

Till festen d. 13 Nov. 1882, 100-årsdagen af Esaias Tegnérs födelse: "Svea", af **G. Ljunggren.** [Se: *Lit.-hist.*]

Till Prof. G. S. Trägårdhs installation d. 1 Febr. 1883: "Studier öfver Runeberg. II., af **G. Ljunggren.** [Se: *Lit.-hist.*]

Föreläsningstabeller.

Föreläsningar och öfningar vid carolinska universitetet i Lund

h. t. 1866. *(III: I.) 1866.*
d:o v. t. 1867. *(III: III.) 1866.*
d:o h. t. „ *(IV: I.) 1867.*
d:o v. t. 1868. *(IV: II.) 1867.*
d:o h. t. „ *(V: II.) 1868.*
d:o v. t. 1869. *(V: I.) 1868.*
d:o h. t. „ *(VI: II.) 1869.*
d:o v. t. 1870. *(VI: I.) 1869.*
d:o h. t. „ *(VII: I.) 1870.*
d:o v. t. 1871. *(VII: II.) 1870.*
d:o h. t. „ *(VIII: I.) 1871.*
d:o v. t. 1872. *(VIII: III.) 1871.*
d:o h. t. „ *IX: I. 1872.*
d:o v. t. 1873. *IX: II. 1872.*
d:o h. t. „ *X: I. 1873.*
d:o v. t. 1874. *X: II. 1873.*
d:o h. t. „ „
d:o v. t. 1875. *XI: III. 1874.*

Lunds universitets program

h. t. 1875. *XII: I. 1875–76.*
d:o v. t. 1876. „

Föreläsningar . . . vid kongl. universitetet i Lund

h. t. 1876. *XII: II. 1875–76.*
d:o v. t. 1877. *XIII: III. 1876–77.*
d:o h. t. „ *XIV: I. 1877–78.*
d:o v. t. 1878. „
d:o h. t. „ *XV: II. 1878–79.*
d:o v. t. 1879. „
d:o h. t. „ *XVI: II. 1879–80.*
d:o v. t. 1880. „
d:o h. t. „ *XVII: I. 1880–81.*
d:o v. t. 1881. „
d:o h. t. „ *XVIII: II. 1881–82.*
d:o v. t. 1882. „
d:o h. t. „ *XIX: I. 1882–83.*
d:o v. t. 1883. „
d:o h. t. „ *XX: I. 1883–84.*
d:o v. t. 1884. „

Fysiografiska Sällskapets förhandlingar *).

Uppgift på de föredrag, som blifvit hållna vid Fysiografiska Sällskapets sammanträden läsåret 1865–66. *(II: III.) 1865.*
d:o 1866–67. *(III: IV.) 1866.*
d:o 1867–68. *(IV: II.) 1867.*
d:o 1868–69. *(V: III.) 1868.*
d:o 1869–70. *(VI: II.) 1869.*
d:o 1870–71. *(VII: II.) 1870.*
d:o 1871–72. *(VIII: III.) 1871.*
d:o 1872–73. *IX: II. 1872.*
d:o 1873–74. *X: II. 1873.*

Uppgift o. s. v. 1874–75. *XI: III. 1874.*
d:o 1875–776. *XII: II. 1875–76.*
d:o 1876–77. *XIII: III. 1876–77.*
d:o 1877–78. *XIV: II. 1877–78.*
d:o 1878–79. *XV: II. 1878–79.*
d:o 1879–80. *XVI: II. 1879–80.*
d:o 1880–81. *XVII: III. 1880–81.*
d:o 1881–82. *XVIII: II. 1881–82.*
d:o 1882–83. *XIX: IV. 1882–83.*
d:o 1883–84. *XX: IV. 1883–84.*

Innehållsförteckningar.

Årgång. I–IV. (Lokalregister.) *(IV: I.) 1867.*
„ I–X. d:o *XI: IV. 1874.*

Årgång. I–XX. Systematisk innehållsförteckning och alfabetiskt författareregister. *XX: I–IV. 1883–84.*

*) Särskildt har utgifvits: *"Commentationes quas in memoriam sollennium secularium a. d. III Nonas Oct. MDCCCLXXVIII edidit Regia Societas Physiographorum Lundensis. Minnesskrift utgifven af Kongl. Fysiografiska Sällskapet i Lund med anledning af dess hundraårsfest den 3 October 1878"* (Lund 1878, 4:o). Dess innehåll är följande: **Odenius, M. V.**, Iakttagelser öfver missbildning af högra hjärtkammarens papillarmuskler. 11 s. + 1 t. — **Wijkander, Aug.**, Du frottement intérieur des liquides. 22 s. + 1 t. — **Blomstrand, C. W.**, Titanater från Småland jemte några anmärkningar rörande dylika mineraliers undersökning. 41 s. — **Claësson, P.**, Om de en- och flervärdiga alkoholernas jemte kolhydraternas sulfater. 66 s. — **Lundgren, B.**, Studier öfver faunan i den stenkolsförande formationen i nordvestra Skåne. 57 + 3 s. + 1 tabell + 2 tafl. — **Wahlgren, F.**, Om de vid utvidgningen af Ystads hamn åren 1868–69 funne däggdjursben. 13 s. — **Nordstedt, O.**, De Algis aquæ dulcis et de Characeis ex insulis Sandvicensibus a Sv. Berggren 1875 reportatis. 24 + 2 s. + 2 t. — **Berggren, S.**, Några nya eller ofullständigt kända arter af ny-zeeländska fanerogamer. 33 + 8 s. + 7 t. — **Areschoug, F. W. C.**, Jemförande undersökningar öfver bladets anatomi. 242 + 13 s. + 11 t.

BOTANISKA MUSEUM

Alfabetiskt författareregister.

	Spalt.
Agardh, J. G.	19.
Ahnfelt, O.	1.
Anderson, F.	13.
Andersson, H.	5.
Areschoug, F. W. C.	19.
Ask, C. J.	3, 23, 25.
Ask, J.	3.
Bergendal, D.	20.
Berggren, J.	1.
Berggren, S.	20.
Bergh, C. A.	17.
Berglund, E.	15.
Berlin, M.	9, 10.
Billing, G.	1.
Blomstrand, C. W.	15, 23, 26, 27, 28.
Borgman, J. A.	20.
Braune, F. E.	5.
Broomé, G.	3, 23, 25, 26.
Bruhns, C.	13.
Bäcklund, A. V.	10, 11, 13, 28.
Cavallin, S. J.	5.
Cederschiöld, G.	6, 7.
Cedervall, E. W.	20.
Claësson, J. P.	15, 16.
Collin, Z.	5, 8.
Dunér, N. C.	14.
Edgren, Hj.	5, 6.
Eklund, P.	1, 2.
Engström, F.	14.
Ericsson, John	13.
Eriksson, J.	20, 21.
Geijer, R.	3.
Göransson, B.	13.
Hamilton, G. K.	3, 23, 27.
Hammar, A. N.,	9.
Hammarström, P. A.	9.
Heimer, Aug.	6.
Hill, C. J. D.	11, 12.
Hjelmérus, J.	3.
Holmström, L. P.	21.
Holst, N. O.	16.
Hultberg, Aug.	21.
Humbla, Ph.	4.
Jacobi, O.	6.
Johansson, M.	2.
Jönsson, B.	21.
Krok, J. M.	12, 16.
Lang, J.	16.
Leander, P. J. H	3.
Leche, W.	17.
Lidforss, V. E.	6.
Lindbom, C. G.	16.
Linde, S.	6.
Lindstedt, A.	14.

Spalt.

Ljunggren, G. 9, 10, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30.
Ljungström, E. . . . . 21.
Lovén, J. M. . . . . 12, 16.
Lundgren, B. . . . . 21, 22.
Lysander, A. T. . . . . 10, 23, 25, 27.
Lyttkens, I. A. . . . . 17.
Löwegren, M. K. . . . . 3.

Malmström, A. M. . . . . 5.
Melander, S. E. . . . . 6.
Möller, A. . . . . 15, 16, 23, 25, 27.
Möller, J. . . . . 12.

Nathorst, A. G. . . . . 23.
Naumann, C. F. . . . . 4.
Neuman, L. M. . . . . 21.
Nordstedt, O. . . . . 22.
Nylander, C. W. G. . . . . 16.

Odenius, M. V. . . . . 4, 17.
Olbers, C. . . . . 23, 27.
Olde, E. M. . . . . 8, 23, 26.
Olsson, P. . . . . 17, 18.

Quennerstedt, Aug. . . . . 18.

Rosenberg, J. O. . . . . 17.
Rydberg, J. R. . . . . 12, 13.

Sandéen, P. F. . . . . 22.
Schlyter, C. J. . . . . 4.

Spalt.

Schlyter, G. R. . . . . 6.
Schmidt, C. . . . . 2.
Sjöberg, A. . . . . 4.
Sjögren, Hj. . . . . 23.
Skarstedt, C. W. . . . . 2.
Swahn, O. . . . . 4.
Svensson, N. . . . . 17.
Sydow, E. F. N. von . . . . . 4.
Söderberg, S. . . . . 8.
Södervall, K. F. . . . . 8.

Tegnér, E. . . . . 5.
Thyrén, J. . . . . 4.
Tidblom, A. V. . . . . 14.
Torell, O. . . . . 23, 24.
Törnqvist, S. L. . . . . 24.

Wadstein, E. . . . . 4.
Wahlgren, F. . . . . 19, 25, 26.
Wahlstedt, A. . . . . 18.
Warholm, C. . . . . 2.
Weibull, M. . . . . 18.
Weibull, M. J. J. . . . . 10.
Wickberg, R. . . . . 8.
Wijkander, Aug. . . . . 14, 16.
Wisén, T. . . . . 8, 24, 27.
Wulff, F. A. . . . . 6, 7, 8.
Wägner, S. . . . . 4.

Zander, C. M. . . . . 6.
Zeipel, V. von . . . . . 12.

Öfversigt.

	Spalt.
Teologi	1.
Juridik. Statsvetenskap	3.
Medicin	3.
Filosofi	3.
Filologi. a) Österländska språk	5.
b) Klassiska „	5.
c) Romaniska „	6.
d) Germaniska „	7.
Historia. Personalhistoria	9.
Literaturhistoria. Estetik	9.
Matematik	9.
Fysik. Mekanik. Meteorologi	13.
Astronomi	13.
Kemi	15.
Zoologi	17.
Botanik	19.
Geologi. Mineralogi. Paleontologi	21.
Årsberättelser	23.
Redogörelser för särskilda institutioner	25.
Inbjudningsskrifter	25.
Föreläsningstabeller	29.
Fysiografiska Sällskapets förhandlingar	31.
Innehållsförteckningar	31.
Alfabetiskt författareregister	33.

Innehåll:

I. Bidrag till Svenska Jordeganderättens historia, af *Joh. Hjelmérus.*
II. Om formaliteter vid kontrakt, I, af *John Ask.*

III. Lunds Universitets Årsberättelse, 1883–84, af Universitetets Rektor.
IV. Acta Universitatis Lundensis. Lunds Universitets Årsskrift. Tom. I–XX. Årg. 1864–84. Systematisk Innehållsförteckning.

Pris: 1 Kr. 60 öre.